Науково-дослідний інститут
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України
Лабораторія корпоративного права
імені академіка Володимира Луця

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
за матеріалами XXIV Міжнародної науково-практичної конференції «ВАСИЛЬЄВСЬКІ ЧИТАННЯ»

2-3 жовтня 2026 року

м. Київ, 2026

УДК 347(477)(082)
З 46

Рекомендовано до друку Вченою Радою
Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України
(протокол № 9 від 23.09.2026 року).

Редакційна колегія:
О. Д. Крупчан – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, радник директора НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України;
Л. В. Сіщук – кандидат юридичних наук, старший дослідник, завідувач Лабораторії корпоративного права імені академіка Володимира Луця НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України;
О. Р. Ковалишин – кандидат юридичних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник Лабораторії корпоративного права імені академіка Володимира Луця НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України.
І. Е. Берестова – доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, головний науковий співробітник Лабораторії корпоративного права імені академіка Володимира Луця НДІ приватного права та підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України.
В. Л. Гевко – доктор філософії, старший науковий співробітник Лабораторії корпоративного права імені академіка Володимира Луця НДІ приватного права та підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України.
О. С. Перепелинська – доктор філософії, науковий співробітник Лабораторії корпоративного права імені академіка Володимира Луця НДІ приватного права та підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України.

З 46 Здійснення та захист корпоративних прав в умовах цифрової трансформації корпоративного управління: європейські стандарти та українська перспектива [текст]: Збірник наукових праць за матеріалами XXIV Міжнародної науково-практичної конференції «ВАСИЛЬЄВСЬКІ ЧИТАННЯ», присвяченої світлій пам'яті Заслуженого юриста України, доктора юридичних наук, професора Валентини Антонівни Васильєвої (2-3 жовтня 2026 року, м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. канд. юрид. наук Л. В. Сіщук. – Київ, 2026. 329 с.
ISBN 978-617-8084-63-9

До збірника включено тези наукових доповідей учасників XXIV Міжнародної науково-практичної конференції «ВАСИЛЬЄВСЬКІ ЧИТАННЯ», організованої Лабораторією корпоративного права імені академіка Володимира Луця Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України на базі Навчально-наукового юридичного інституту Карпатського національного університету імені Василя Стефаника та проведеної 2-3 жовтня 2026 року.

Видання розраховане на студентів, аспірантів, викладачів, наукових працівників, адвокатів, практикуючих юристів та всіх, хто цікавиться сучасними проблемами корпоративного права.

ISBN 978-617-8084-63-9

© Науково-дослідний інститут
приватного права і підприємництва
імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2026
© Автори, 2026

Ольга АВРАМОВА
доктор юридичних наук, доцент,
головний науковий співробітник
відділу правової взаємодії бізнесу та держави
Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва
ім. академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України,
м. Київ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1941-9894

КОРПОРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ МАЙНОВИМИ ПРАВАМИ НА ОБ'ЄКТИ ТЕХНОЛОГІЙ

Прийняття у 2025 р. Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» [1] мало безпосередній вплив на систему корпоративного управління в державному секторі економіки. У зв'язку з припиненням чинності Господарського кодексу України виникає потреба в модернізації регулювання відповідних відносин. Особливого значення у цьому контексті набуває корпоративне управління об'єктами технологій. Так, в умовах воєнного стану питання корпоративного управління цих об'єктів, зокрема пов'язаних із трансфером технологій, використання об'єктів подвійного призначення, вимагають окремої уваги правників.

Особливості корпоративного управління об'єктами технологій обумовлені складною економіко-правовою природою цих об'єктів. Так, відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» – це «наукові та науково-прикладні результати, об'єкти права інтелектуальної власності (зокрема, винаходи, корисні моделі, твори наукового, технічного характеру, комп'ютерні програми, комерційні таємниці), ноу-хау, в яких відображено перелік, строки, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг» [2]. Виходячи з цього визначення, обов'язковою ознакою будь-якого об'єкта

технології є процедурна (операційна) складова технології. Тобто об'єкт технології має бути частиною ланцюга певного способу дій задля досягнення технічного чи технологічного результату в межах виробництва, продажу, зберігання продукції та надання послуг. При цьому об'єкт технології може охоплювати увесь ланцюг технології або його окремий елемент (компонент) технологічного процесу, що має самостійне значення. Отже, корпоративне управління об'єктами технологій може охоплювати управління як всією технологією так і її окремими об'єктами. Крім того, об'єкти технології можуть створюватися як за замовленням (за бюджетне фінансування); за ініціативою та фінансуванням відповідної юридичної особи; за змішаним фінансуванням створення об'єкта технології. Залежно від цього утворюється відповідна модель корпоративного управління об'єктами технологій.

Корпоративне управління об'єктами технологій має передбачати: формування завдань щодо створення відповідної технології; порядок набуття та перерозподілу майнових прав на об'єкти технологій; збереження або передання прав на об'єкти технологій; забезпечення збереження та економічного використання їхньої функціональної єдності тощо. При цьому цей напрям корпоративного управління має враховувати режим правової охорони відповідного об'єкта: авторсько-правовий, патентно-правовий, режим комерційної таємниці або змішаний правовий режим. Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи», затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 18 жовтня 1999 р. № 242, передбачено, що за умови відповідності встановленим критеріям визнання майнові права на об'єкти інтелектуальної власності та інші ідентифіковані нематеріальні об'єкти можуть бути відображені як нематеріальні активи юридичної особи [3]. Виходячи з цього, об'єкти технологій набувають статусу корпоративного активу за умови їх визнання та відображення в бухгалтерському обліку. Загалом майнові права на об'єкти технологій у юридичної особи можуть виникати внаслідок: 1) створення об'єкта технології працівниками юридичної особи в межах виконання ними трудових або службових обов'язків; 2) придбання майнових прав на підставі відповідного договору, зокрема договору

купівлі-продажу, договору про відчуження майнових прав, ліцензійного договору, договору дарування або договору міни; 3) внесення майнових прав до статутного капіталу підприємства; 4) реорганізації юридичних осіб, зокрема внаслідок їх злиття, приєднання, поділу або перетворення.

Особливим різновидом підстави «створення» є набуття прав на об'єкт технології, розроблений за бюджетні кошти. Відповідно до ст. 11 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», за загальним правилом такі майнові права закріплюються за виконавцем робіт, а не переходять державі автоматично; виняток становлять технології, віднесені до державної таємниці, права на які передаються замовнику [2]. Водночас закон встановлює певні обтяження цього права: державні замовники мають право безоплатно використовувати технологію для виконання державних функцій, а використання об'єкта технології за межами України допускається лише в порядку, визначеному законом. Це є законодавчим обмеженням дискреції виконавчого органу щодо розпорядження активом, створеним за бюджетні кошти.

Якщо майнові права на об'єкти технології виникають у процесі діяльності юридичної особи, то вартісні критерії для «значних правочинів» (ст. 44 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [4]; ст. 106 Закону України «Про акціонерні товариства» [5]) у цьому разі не застосовуються. При цьому, такі питання, як фінансування розробки, забезпечення кадрами та планування науково-дослідних робіт, належать до сфери поточного корпоративного управління в межах компетенції виконавчого органу. Отже, управлінське рішення в цьому випадку зводиться до внутрішнього регулювання. Набуття майнових прав на об'єкти технології за договором рішення про його укладення зазвичай приймає виконавчий орган юридичної особи в межах своїх повноважень. Якщо правочин кваліфікується як значний, для його укладення потрібне попереднє схвалення наглядової ради або загальних зборів, залежно від порогових значень, установлених законом і статутом компанії. Отже, корпоративне управління на цьому етапі передбачає прийняття уповноваженим органом рішення щодо доцільності набуття прав, схвалення правочину та

визначення подальшого порядку використання набутого технологічного активу.

Особливості здійснення майнових прав на об'єкти технологій визначені у ст. 11 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій». Враховуючи цю норму, можна виокремити такі моделі корпоративного управління об'єктами технологій: 1) диспозитивна модель, яка використовується у разі створення об'єктів технологій за власні кошти юридичної особи та передбачає здійснення корпоративного управління за загальними правилами, встановленими статутом та іншими локальними актами; 2) імперативна модель, яка застосовується щодо об'єктів технологій, створених за рахунок коштів державного бюджету, та передбачає їх управління в межах вимог, визначених законом, з урахуванням особливостей набуття майнових прав на такі об'єкти, виплати винагороди авторам, територіальних обмежень використання технології тощо; 3) модель спільного управління щодо технологій, створених за змішаного фінансування, за якої розподіл прав і порядок управління можуть визначатися договорами (про створення та трансфер технологій), тобто реалізується договірна автономія співвласників у межах, визначених законом.

Цінність технологій для розвитку корпорації є беззаперечною. Тому доцільно на рівні її управління розробляти стратегію корпоративного управління технологіями як корпоративним активом у вигляді окремого внутрішнього корпоративного документа. Так, зміст стратегії корпоративного управління технологіями може включати такі складові елементи: 1) порядок набуття прав на технології залежно від завдання та фінансування; 2) застосування відповідної моделі корпоративного управління щодо об'єктів технологій; 3) розподіл повноважень між виконавчим органом (директором), наглядовою радою (радою директорів) та загальними зборами учасників (акціонерів) з урахуванням вартісних критеріїв для вчинення значних правочинів; 4) добросовісність використання /обмеження щодо використання об'єктів технології (експортний контроль щодо технологій військового та подвійного призначення, а також обмеження щодо технологій, створених за бюджетні кошти). Така стратегія забезпечує узгоджене прийняття рішень щодо

придбання, оцінки, захисту, використання та передачі майнових прав на відповідні активи.

1. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: Закон України від 9 січня 2025 р. № 4196-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text

2. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14 вересня 2006 р. № 143-V. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16#Text

3. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку: наказ Міністерства фінансів України від 18 жовтня 1999 р. № 242. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99#Text

4. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 р. № 2275-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#top

5. Про акціонерні товариства: Закон України від 27 липня 2022 р. № 2465-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text

Костянтин БАРИЛА
керівник з корпоративно-правового супроводження діяльності наглядової ради АТ «Сенс Банк», адвокат
ORCID: https://orcid.org/0009-0009-7566-709X

ДОСТРОКОВЕ ПРИПИНЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ НЕЗАЛЕЖНОГО ЧЛЕНА НАГЛЯДОВОЇ РАДИ ДЕРЖАВНОГО БАНКУ З ПІДСТАВИ НЕВІДПОВІДНОСТІ ВИМОГАМ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

У ч. 1 ст. 7 Закону України «Про банки і банківську діяльність» (далі – Закон про банки) визначено, що державний банк – це банк, 100 відсотків статутного капіталу якого належить державі. Державний банк може існувати лише у формі акціонерного товариства. У ч. 2 цієї ж статті зафіксовано, що положення Закону про банки поширюються на державні банки з урахуванням особливостей, встановлених даною статтею. Положення

інших законів України застосовуються до державних банків в частині, що не суперечить цій статті.

Ч. 33 ст. 7 Закон про банки містить виключний перелік підстав дострокового припинення повноважень члена наглядової ради державного банку. Зокрема, відповідно до п. 4 ч. 33 ст. 7 Закону про банки повноваження члена наглядової ради державного банку можуть бути припинені достроково на вимогу не менше ніж п'ять членів наглядової ради державного банку або Національного банку України в разі, якщо член наглядової ради державного банку неналежним чином виконує свої посадові обов'язки або не відповідає кваліфікаційним вимогам.

Кваліфікаційні вимоги до членів наглядової ради державного банку встановлені статтями 7 і 42 Закону про банки. У ч. 2 ст. 42 Закону про банки встановлено, що кваліфікаційними вимогами для незалежного члена наглядової ради (незалежного директора) поряд із вимогами щодо ділової репутації та професійної придатності, є також вимоги щодо незалежності. За змістом п. 7 Методичних рекомендацій щодо організації корпоративного управління в банках України, схвалених рішення Правління Національного банку України 03.12.2018 № 814-рш, незалежні члени наглядової ради банку (незалежні директори) протягом усього часу перебування на посадах повинні відповідати вимогам щодо незалежності, установленим Законом України «Про акціонерні товариства» (далі – Закон про АТ) та нормативно-правовими актами Національного банку.

Відповідно до ч. 1 ст. 73 Закону про АТ незалежний директор є членом наглядової ради, на якого відсутній будь-який вплив з боку інших осіб у процесі прийняття рішень під час виконання обов'язків члена наглядової ради.

Члени наглядової ради державного банку самостійно і на власний розсуд приймають рішення щодо голосування з усіх питань порядку денного засідання наглядової ради державного банку. Члени наглядової ради державного банку повинні сумлінно виконувати покладені на них обов'язки, діяти в інтересах державного банку та уникати конфлікту інтересів (ч. 30 ст. 7 Закону про банки).

У науці цивільного (корпоративного) права зазначається, що визначальною ознакою інституту незалежних членів наглядової ради, яка диференціює їх від

інших посадових осіб в корпоративному управлінні акціонерним товариством, є їх незалежність. Під незалежністю в найбільш загальному розумінні цього поняття розуміється можливість приймати самостійні рішення, які визначаються власним баченням і не потребують зовнішніх вказівок та наказів [2, с. 95].

Ознака незалежного члена наглядової ради згідно ч. 1 ст. 73 Закону про АТ є дещо вужчою, ніж визначено в рекомендаціях Комісії Європейських Співтовариств (Commission of the European Communities) щодо ролі невиконавчих або наглядових директорів публічних акціонерних товариств та щодо комітетів (наглядової) ради від 15.02.2005 р. № 2005/162/ЕС. У п. 2 додатку II цих Рекомендацій зазначено, що незалежний директор зобов'язується: (a) за будь-яких обставин зберігати незалежність у аналізі, прийнятті рішень та діях; (b) не прагнути й не приймати жодних необґрунтованих переваг, які можуть бути розцінені як такі, що ставлять під загрозу його незалежність; та (c) чітко висловлювати свою незгоду у разі, якщо він вважатиме, що рішення (наглядової) ради може завдати шкоди компанії [6].

У ч. 8 ст. 91 Директиви Європейського Парламенту та Ради від 26.06.2013 № 2013/36/ЄС про доступ до діяльності кредитних установ та пруденційний нагляд за кредитними установами та інвестиційними компаніями визначено, що кожен член органу управління повинен діяти чесно, добросовісно та незалежно (with independence of mind), щоб ефективно аналізувати та, за необхідності, піддавати сумніву рішення керівництва вищої ланки, а також ефективно контролювати та стежити за процесом прийняття управлінських рішень [3].

Слід погодитись із зазначеним в науковій літературі, що корпоративне право Європейського Союзу є корисним прикладом у сфері корпоративного регулювання [1, с. 181].

Водночас при з'ясуванні відповідності незалежного члена наглядової ради державного банку вимогам незалежності, що наявні в корпоративному праві Європейського Союзу, але виходять за межі визначення ч. 1 ст. 73 Закону про АТ, зокрема стосовно незалежності аналізу та незалежності дій члена наглядової ради, може виникнути ряд труднощів, що потребуватиме додаткового опрацювання методології з'ясування відповідних обставин.

У вітчизняній судовій практиці зустрічається позиція, що незалежність члена наглядової ради передбачає не лише відсутність конфлікту інтересів чи залежності від акціонера, а й певний рівень правової захищеності від довільного припинення повноважень [5].

Відповідно до ч. 34 ст. 7 Закону про банки рішення про дострокове припинення повноважень члена наглядової ради державного банку з підстави невідповідності вимогам щодо незалежності приймається вищим органом (Кабінетом Міністрів України).

Однак, більш виправданим з точки зору балансу інтересів акціонера (держави) і незалежного члена наглядової ради державного банку могло би бути застосування судової процедури визнання члена наглядової ради державного банку таким, що не може вважатися незалежним, як це наразі встановлено в ч. 2 ст. 73 Закону про АТ для усіх акціонерних товариств, крім державних банків.

При цьому, з метою уникнення можливих ризиків від участі в роботі наглядової ради державного банку незалежного члена, стосовно якого наявні обґрунтовані сумніви в його незалежності, такий член наглядової ради може бути відсторонений від здійснення повноважень члена наглядової ради державного банку на період розгляду судової справи про визнання його таким, що не може вважатися незалежним.

В юридичній літературі цілком правильно звертається увага на наявні недоліки у нормотворчій діяльності, що негативно вливає на правозастосування [7, с. 237].

Запропонований вище підхід щодо застосування судової процедури визнання члена наглядової ради державного банку таким, що не може вважатися незалежним, сприятиме втіленню принципів добросовісності, розумності, справедливості та інших принципів корпоративного права, що ґрунтуються на загальних засадах цивільного права, закріплених у ст. 3 Цивільного кодексу України [4, с. 55].

1. Vasylieva V., Kostruba A. Corporate law in Ukraine within the framework of approaching the European Union standards. Часопис Київського університету права, 2020. № 1, с. 181 – 187.

2. Блаженко Т. В. Правовий статус незалежного члена (незалежного невиконавчого директора) наглядової ради (ради

директорів) в акціонерному товаристві. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі права. 2025.

3. Директива Європейського Парламенту та Ради від 26.06.2013 № 2013/36/ЄС про доступ до діяльності кредитних установ та пруденційний нагляд за кредитними установами та інвестиційними компаніями. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013L0036;

4. Корпоративне право України: проблеми теорії та практики: монографія / Васильєва В.А., Луць В.В., Сіщук Л.В. [та ін.]; за заг. ред. проф. Васильєвої В. А. Харків: Право, 2018;

5. Постанова Північного апеляційного господарського суду від 26.05.2026 у справі № 910/16129/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/136864658;

6. Рекомендації Комісії Європейських Співтовариств (Commission of the European Communities) від 15.02.2005 № 2005/162/ЕС щодо ролі невиконавчих або наглядових директорів публічних акціонерних товариств та щодо комітетів (наглядової) ради. URL: https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32005H0162:EN:HTML#ntr1-L_2005052EN.01006301-E0001;

7. Яворська О.С. Принципи справедливості, добросовісності, розумності та їх втілення у цивільному законодавстві. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XX звітної науково-практичної конференції (6–7 лютого 2014 р.). Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2014, с. 234 – 237.

Ірина БЕРЕСТОВА
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
головний науковий співробітник лабораторії корпоративного
права імені академіка Володимира ЛУЦЯ
Науково-дослідного інституту приватного права
і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України,
м. Київ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6345-3566

НЕПОВІДОМЛЕННЯ ОДНОГО ІЗ УЧАСНИКІВ ТОВ ПРО ПРОВЕДЕННЯ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ ПРО ВІДСТОРОНЕННЯ ДИРЕКТОРА, ЯКИЙ НЕ Є УЧАСНИКОМ ТОВАРИСТВА: ПРАКТИЧНІ НАСЛІДКИ

Головна практична проблема визнання загальних зборів недійсними зводиться до встановлення факту, чи є неповідомлення одного із учасників Товариства з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ) самостійною та достатньою підставою для визнання недійсним рішення загальних зборів, прийнятого необхідною більшістю голосів, чи вирішальне значення має встановлення факту порушення корпоративних прав такого учасника. Факт неповідомлення одного із учасників товариства впливає на комплекс прав різних осіб, не кожний з яких є учасниками товариства, у конкретній ситуації.

Розглядаючи питання взаємозв'язку реалізації корпоративного права учасника та ухваленого рішення загальних зборів, важливо підкреслити, що у питанні тимчасового відсторонення Директора від виконання його повноважень не порушуються корпоративні права учасника, адже Директор не є носієм корпоративного права, не має права голосу і не має права вимагати повідомлення його як учасника. Права Директора можуть бути атаковані самим рішенням про його тимчасове відсторонення, але це питання перебуває поза площиною корпоративних відносин. Відтак правова оцінка має стосуватися не припущення про наявність у учасника права на збереження конкретного Директора на посаді – такого корпоративного права учасник не має, – а питання про те, чи було його процедурне право на участь у формуванні волі ТОВ порушене таким чином, що це має юридично значуще значення для оспорюваного рішення загальних зборів.

Неповідомлення учасника є порушенням встановленої законом процедури скликання загальних зборів відповідно до ст. ст. 30-33 Закону України «Про товариства з обмеженою відповідальністю» [1] і може становити порушення цим рішенням прав та законних інтересів учасника товариства, зокрема на участь в управлінні. Проте його неповідомлення саме по собі не може автоматично призводити до визнання рішення загальних зборів недійсним без встановлення порушення конкретного корпоративного права та юридичної значущості такого порушення.

На цій усталеній позиції перебуває Верховний Суд (далі – ВС). Так, у постанові Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (далі – КГС ВС) у справі

№ 909/1154/21 від 01 вересня 2023 року КГС ВС наголосив, що:

«Відповідно до усталеної практики Верховного Суду підставами для визнання недійсними рішень загальних зборів акціонерів (учасників) господарського товариства можуть бути:

– порушення вимог закону та/або установчих документів під час скликання та проведення загальних зборів товариства;

– позбавлення акціонера (учасника) товариства можливості взяти участь у загальних зборах;

– порушення прав чи законних інтересів акціонера (учасника) товариства рішенням загальних зборів.

Однак, не всі порушення законодавства, допущені при скликанні та проведенні загальних зборів господарського товариства, можуть бути підставами для визнання недійсними прийнятих ними рішень.

Самостійними підставами для визнання недійсними рішень загальних зборів є, зокрема:

– прийняття загальними зборами рішення за відсутності кворуму для проведення загальних зборів чи прийняття рішення або у разі неможливості встановлення наявності кворуму;

– прийняття загальними зборами рішень з питань, не включених до порядку денного загальних зборів товариства;

– відсутність протоколу загальних зборів» [2].

І далі в цій самій постанові КГС ВС додатково виснував, що

«*обставина (неповідомлення учасника господарського товариства про скликання загальних зборів) у разі оскарження учасником товариства рішень загальних зборів сама по собі не є самостійною підставою для визнання недійсними рішень загальних зборів господарського товариства, однак з урахуванням конкретних обставин справи може бути достатньою підставою для визнання їх недійсними.*

Ця обставина може бути підставою для визнання недійсними рішень загальних зборів у разі, якщо учасник товариства, який звертається до суду з позовом про визнання недійсним рішення загальних зборів, довів не лише

факт його неповідомлення, а також довів належними та допустимими доказами, зокрема, але не виключно:

– існування інших підстав для визнання недійсним рішення загальних зборів;

та /або

– факт того, що він не брав участі у таких зборах, не мав можливості взяти участь у цих зборах, а прийняті на таких зборах рішення суперечать вимогам законодавства та / або статуту господарського товариства, прийняті з порушенням порядку голосування, стосуються безпосередньо його прав та інтересів та порушують їх» [2].

Питання прямої пов'язаності неповідомлення учасника із порушенням його конкретного права або законного інтересу як учасника із правовим значенням такого порушення в аспекті оспорюваного рішення загальних зборів було розвинуто у справі КГС ВС № 914/1078/20, постанова від 13 квітня 2021) і вищенаведені висновки ВС були підтверджені (п. 6.13–6.16) [3].

В іншій справі ВС розвинув свій висновок, зазначивши, що «*Неповідомлення учасника господарського товариства сама по собі не є самостійною підставою для визнання недійсними рішень загальних зборів господарського товариства, однак з урахуванням конкретних обставин справи може бути достатньою підставою для визнання їх недійсними. Ця обставина може бути підставою для визнання недійсними рішень загальних зборів у разі, якщо учасник товариства, який звертається до суду з позовом про визнання недійсним рішення загальних зборів, довів не лише факт його неповідомлення, а також довів належними та допустимими доказами, зокрема, але не виключно: 1) існування інших підстав для визнання недійсним рішення загальних зборів; та /або 2) факт того, що він не брав участі у таких зборах, не мав можливості взяти участь у цих зборах, а прийняті на таких зборах рішення суперечать вимогам законодавства та / або статуту господарського товариства, прийняті з порушенням порядку голосування, стосуються безпосередньо його прав та інтересів та порушують їх*». (п. 98-98 постанови КГС ВС у справі № 914/452/23 від 17 липня 2024 року) [4].

Отже, уставлений підхід ВС ґрунтується на сукупності елементів єдиного правового ланцюгу: 1) неповідомлення

учасника створює позбавлення можливості 2) реалізувати корпоративне право учасника; 3) така неможливість, в свою чергу формує порушення корпоративного права саме учасника, а саме останнє 4) є підставою для визнання рішення загальних зборів недійсним.

Всі ці елементи перебувають у причинно-наслідковому зв'язку між фактом неповідомлення учасника та його порушеним корпоративним правом.

Оскільки питання загальних зборів стосувалося питання тимчасового відсторонення Директора, який не є учасником, і призначення т.в.о., то це рішення загальних зборів не змінило і не вплинуло на корпоративні права учасників. Але це рішення частково обмежило право учасника на повну інформацію, зокрема щодо повідомлення про проведення загальних зборів, оскільки прийняте рішення про відсторонення директора хоч і не припиняє та не обмежує загальне право учасника на інформацію про діяльність ТОВ, але втручається у його корпоративне право, зокрема право на участь в управлінні Товариством.

Рішення про тимчасове відсторонення директора та призначення тимчасово виконуючого його обов'язки належить до сфери корпоративного управління та виключної компетенції загальних зборів учасників ТОВ. Водночас корпоративна природа такого рішення не означає автоматичного порушення корпоративних прав учасника. Тому необхідно розмежовувати процедурне порушення порядку скликання зборів та порушення суб'єктивного корпоративного права. Неповідомлення учасника не є автоматичною підставою для недійсності рішення. Визначальним є встановлення того, чи позбавило це порушення учасника можливості реалізувати належне йому корпоративне право та чи порушено таким рішенням його права або законні інтереси. Недотримання процедури повідомлення учасника є підставою для правової оцінки рішення загальних зборів, але не підміняє собою доказування порушення права. Для визнання рішення недійсним необхідно встановити не лише дефект процедури, а й правове значення такого установленого дефекту процедури для реалізації конкретного корпоративного права позивача.

Висновки. Неповідомлення учасника ТОВ про проведення загальних зборів необхідно розглядати у двох взаємопов'язаних, але не тотожних площинах:

- як порушення процедури скликання загальних зборів та
- як потенційне порушення права учасника на участь в управлінні ТОВ.

При цьому саме по собі встановлення факту неповідомлення не зумовлює автоматичної недійсності прийнятого рішення. Відповідно до правових висновків ВС необхідним є встановлення факту, чи порушено внаслідок такого неповідомлення конкретне право або законний інтерес учасника ТОВ та яке правове значення це порушення має щодо оспорюваного рішення.

У випадку, коли оспорюване рішення стосується тимчасового відсторонення Директора, який не є учасником Товариства, саме рішення не змінює та не припиняє корпоративних прав жодного з учасників: не впливає на склад учасників, розмір їхніх часток, обсяг права голосу, право на участь у розподілі прибутку чи інші майнові та немайнові корпоративні права. Воно спрямоване на організацію діяльності Товариства та тимчасову зміну особи, яка здійснює функції його одноосібного виконавчого органу.

Встановлення порушення прав та законних інтересів учасника товариства є вирішальним у правовій оцінці факту неповідомлення одного з учасників товариства про проведення загальних зборів.

1. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю. Закон України № 2275-VIII від 6 лютого 2018 року (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19

2. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 01 вересня 2023 року у справі № 909/1154/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113335884

3. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 13 квітня 2021 року у справі № 914/1078/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/96406487

4. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 17 липня 2024 року у справі № 914/452/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/121317161

Максим ГАЛАН
аспірант Київського університету права
НАН України
ORCID: https://orcid.org/0009-0000-7388-5784

ЗАХИСТ ПРАВ КОЛИШНЬОГО УЧАСНИКА ПІСЛЯ ВИХОДУ З ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

Правовідносини між товариством з обмеженою відповідальністю та його учасником не завжди зберігають стабільний і безконфліктний характер упродовж усього періоду участі особи в товаристві. Відмінність у баченні подальших напрямів розвитку товариства, способів ведення його діяльності, розподілу прибутку чи засад корпоративного управління може зумовити втрату учасником інтересу до подальшого перебування у його складі. Крім того, участь у товаристві нерідко має для особи переважно інвестиційний характер і не супроводжується її активним залученням до поточної діяльності чи управління юридичною особою, оскільки реалізація відповідних корпоративних прав є насамперед можливістю, а не обов'язком учасника.

Саме тому законодавство передбачає можливість добровільного припинення такого правового зв'язку шляхом виходу учасника з товариства. Особливого значення у цьому контексті набуває багатоаспектна природа корпоративних прав, які охоплюють сукупність правомочностей, пов'язаних з участю особи у товаристві, зокрема щодо управління юридичною особою, одержання частини її прибутку, отримання інформації про її діяльність, а також участі у розподілі майна товариства у випадках, установлених законом або статутом.

Водночас вихід із товариства припиняє не весь комплекс правових зв'язків між особою та товариством: втрачаючи статус учасника і ті правомочності, що безпосередньо з ним пов'язані, насамперед право на участь в управлінні, колишній учасник зберігає окремі права та майнові вимоги, що виникли у зв'язку з його попередньою участю в товаристві.

Сама процедура виходу учасника з товариства та пов'язані з нею правові наслідки неодноразово ставали предметом наукового дослідження. У юридичній літературі увага зосереджувалася насамперед на правовій природі права на вихід та характеристиці виходу як добровільного й одностороннього волевиявлення учасника, спрямованого на припинення корпоративних правовідносин.

В останніх публікаціях А. Приходько розглядає наслідки виходу крізь призму змін, що відбуваються як у відомостях державної реєстрації, так і в майновій та корпоративній структурі самого товариства. Авторка пов'язує вихід учасника з припиненням його права на частку, корпоративних прав і корпоративних правовідносин із товариством, а наслідки для товариства та інших учасників – із подальшим вирішенням питання про зменшення статутного капіталу або набуття товариством частки учасника, який вийшов. Від обраного товариством варіанта, відповідно, залежать зміни відомостей ЄДР, розмір статутного капіталу та, за висновком авторки, обсяг активів товариства, що може позначатися на його прибутку та розмірі дивідендів інших учасників [1].

Л. Сіщук звертає увагу на недосконалість законодавчого регулювання механізму реалізації права учасника на вихід із товариства та обґрунтовує доцільність більш детальної нормативної регламентації відповідних правовідносин. Зокрема, авторка пропонує законодавчо визначити випадки, за яких учасник може реалізувати право на вихід із товариства, конкретизувати порядок і строки такого виходу, а також передбачити можливість відмови учасника від виходу протягом строку повідомлення про нього. Окрему увагу Л. Сіщук приділяє правовим наслідкам виходу та порядку проведення розрахунків із учасником, обґрунтовуючи необхідність визначення вартості належної йому частини майна товариства виходячи з ринкової, а не балансової вартості, а також наголошує на необхідності розмежування правових конструкцій виходу учасника з товариства та відчуження ним частки у статутному капіталі [2].

Водночас у науковій літературі значно менше уваги приділено саме захисту прав особи після припинення її участі у товаристві. Вихід із товариства зумовлює припинення корпоративних прав учасника та

корпоративних правовідносин із товариством, однак водночас породжує для колишнього учасника низку прав, пов'язаних із наслідками такого виходу, насамперед щодо визначення вартості його частки, проведення розрахунків та отримання інформації, необхідної для реалізації відповідних майнових вимог. У доктрині окремо досліджувалися питання проведення розрахунків із учасником, який вийшов із товариства, визначення вартості належної йому частини майна та строків таких розрахунків. Водночас сам механізм захисту прав колишнього учасника – зокрема, які дії він має вчинити для їх здійснення, у який момент виникають підстави для звернення за судовим захистом та який спосіб захисту є належним залежно від характеру допущеного товариством порушення потребує окремого наукового осмислення.

Відповідно до ч. 5 ст. 24 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» учасник вважається таким, що вийшов із товариства, з дня державної реєстрації його виходу. Із цим моментом законодавець пов'язує не лише припинення статусу учасника, а й відповідні зміни у структурі статутного капіталу товариства [3]. Так, згідно з ч. 3 ст. 25 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» під час державної реєстрації змін до відомостей ЄДР у зв'язку з виходом учасника державний реєстратор одночасно вносить запис про зменшення розміру статутного капіталу на розмір відповідної частки. Виняток становить випадок набуття такої частки самим товариством за умови надання ним довідки про формування резервного капіталу у розмірі, що відповідно до закону допускає володіння товариством часткою у власному статутному капіталі [4].

Такий нормативний зв'язок між виходом учасника та зміною розміру статутного капіталу відображає припинення майнової участі особи в товаристві у тій юридичній формі, в якій вона існувала до виходу. Із виходом припиняються права, пов'язані з належністю особі частки та статусом учасника, натомість у колишнього учасника виникає право вимагати від товариства виплати вартості його частки. Розмір цієї вимоги відповідно до ч. 8 ст. 24 Закону визначається виходячи з ринкової вартості сукупності всіх

часток учасників товариства пропорційно до розміру частки колишнього учасника.

Аналіз положень ст. 24 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» дає підстави виокремити декілька взаємопов'язаних прав колишнього учасника, реалізація яких має певну часову послідовність. По-перше, колишній учасник має право на визначення вартості своєї частки виходячи з ринкової вартості сукупності всіх часток учасників товариства пропорційно до розміру його частки; при цьому така вартість визначається станом на день, що передував дню подання відповідної заяви для державної реєстрації виходу. По-друге, не пізніше 30 днів із дня, коли товариство дізналося чи мало дізнатися про вихід учасника, останній має отримати повідомлення про визначену вартість частки, обґрунтований розрахунок та копії документів, необхідних для такого розрахунку. По-третє, колишньому учаснику має бути забезпечений доступ до фінансової звітності та інших документів, необхідних для визначення вартості його частки до моменту повної виплати вартості його частки. По-четверте, колишній учасник має право безпосередньо на виплату вартості частки, яку товариство зобов'язане здійснити протягом одного року з дня, коли воно дізналося чи мало дізнатися про вихід, якщо інший строк не встановлений статутом товариства. За погодженням сторін грошове виконання може бути замінене передачею іншого майна.

Порушення прав колишнього учасника можуть мати місце щодо кожного з виокремлених елементів механізму реалізації майнових наслідків виходу з товариства. Вони можуть полягати, зокрема, у неповідомленні товариством визначеної вартості частки, повідомленні її у заниженому або іншим чином неправильно визначеному розмірі, ненаданні обґрунтованого розрахунку чи документів, необхідних для перевірки такого розрахунку, а також у невиплаті належної суми або здійсненні виплати не в повному обсязі. Відповідно, захист прав колишнього учасника не може зводитися до застосування одного універсального способу захисту. Його вибір має залежати від того, на якій стадії реалізації прав, що виникли у зв'язку з виходом із товариства, допущено порушення, у чому саме воно полягає та який юридичний результат є необхідним для

відновлення порушеного права. Саме така диференціація дозволяє співвіднести конкретний обов'язок товариства з належним способом судового захисту.

У постанові КГС ВС у справі № 911/2850/22 послідовно проведено розмежування між правом колишнього учасника на отримання інформації та його майновою вимогою про виплату вартості частки. Верховний Суд виходить із того, що передбачене ст. 24 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» право на інформацію має самостійне значення та не обумовлюється наявністю спору про стягнення вартості частки. Колишній учасник може реалізовувати його як для попереднього визначення суми майбутньої виплати, так і для перевірки правильності вже здійсненого товариством розрахунку. Відтак вимога про надання відповідної інформації та документів може становити самостійний спосіб захисту, а необхідність попереднього або одночасного пред'явлення майнової вимоги законом не зумовлюється [5].

Такий підхід видається логічним і з огляду на часову послідовність виконання товариством обов'язків після виходу учасника. Порушення інформаційного права може бути встановлене вже після спливу передбаченого законом 30-денного строку, протягом якого товариство повинно повідомити колишньому учаснику вартість його частки, надати обґрунтований розрахунок та відповідні документи, тоді як строк для здійснення самої виплати може на цей момент ще не закінчитися. Отже, відсутність на цей момент порушення майнового обов'язку товариства не позбавляє колишнього учасника права вимагати судового захисту порушеного інформаційного права. Саме тому зведення такого захисту виключно до спору про стягнення вартості частки, як слушно зазначив Верховний Суд, необґрунтовано звужувало б зміст прав, гарантованих колишньому учаснику ст. 24 Закону.

На рівні товариства позиція щодо розміру належної колишньому учаснику виплати нерідко формалізується рішенням загальних зборів. Однак таке рішення не є визначальним для обсягу майнового права колишнього учасника, оскільки не змінює встановленого законом обов'язку товариства виплатити вартість частки у належному розмірі. Саме тому КГС ВС у постанові від 21.09.2022 р. у справі № 916/1724/20 дійшов висновку, що

визнання недійсним рішення загальних зборів, яким визначено занижену, на думку колишнього учасника, суму виплати, є неефективним способом захисту; належним способом у такому разі є позов про стягнення вартості частки, у межах якого й підлягає встановленню її ринкова вартість [6].

Отже, до спливу передбаченого ст. 24 Закону річного строку для проведення виплати зусилля колишнього учасника доцільно спрямовувати насамперед на формування доказової бази: отримання необхідних документів, перевірку розрахунку товариства, проведення незалежної оцінки та звернення до товариства з обґрунтованими запереченнями щодо визначеної вартості частки і пропозицією її переглянути. Якщо такі дії не призводять до належного виконання обов'язку, після спливу строку для виплати захист майнового права має здійснюватися шляхом звернення до суду з вимогою про стягнення належної суми.

Найбільше дискусій у спорах щодо виплати вартості частки колишньому учаснику виникає навколо доказування її належного розміру. У постанові КГС ВС від 09.09.2021 р. у справі № 920/831/20 наголошено, що у разі заперечення колишнім учасником визначеної товариством вартості суд повинен достовірно встановити її відповідність дійсній (ринковій) вартості, яка може доводитися будь-якими належними доказами, у тому числі висновками експертів. Водночас предметом такого доказування є саме вартість частки, визначена виходячи з ринкової вартості сукупності всіх часток товариства, а не вартість частини окремо взятого його майна [7].

У постанові КГС ВС від 01.08.2022 р. у справі № 903/522/21 Суд зауважив, що відхилення окремих звітів про оцінку не є достатнім для формальної відмови у позові без дослідження інших доказів, а за їх суперечливості або недостатності суд може призначити експертизу, у тому числі з власної ініціативи [8]. Разом із тим у постанові КГС ВС від 25.06.2026 р. у справі № 915/373/20 підкреслено, що доказування має здійснюватися щодо вартості частки на належну дату та з урахуванням вартості чистих активів товариства, а не лише окремих об'єктів його майна [9].

Таким чином, спір щодо розміру виплати не зводиться до механічного вибору між оцінкою товариства та оцінкою

колишнього учасника; предметом доказування є саме належна ринкова вартість частки, яка має бути встановлена на підставі сукупності належних доказів.

Окремої уваги потребує ситуація, коли на момент звернення до суду колишній учасник не має можливості точно визначити належну до виплати суму, а її розмір встановлюється вже під час розгляду справи, зокрема за результатами судової експертизи. Така невизначеність сама по собі не повинна перешкоджати судовому захисту. Пункт 2 ч. 2 ст. 46 ГПК України дозволяє позивачу збільшити або зменшити розмір позовних вимог до закінчення підготовчого засідання, а ч. 2 ст. 163 ГПК України прямо враховує випадки, коли на момент пред'явлення позову його точну ціну встановити неможливо.

Показовою є постанова КГС ВС від 18.08.2022 р. у справі № 912/2438/20. Первісно позивач заявив до стягнення 1 932 756,90 грн вартості частини майна, однак призначена судом комплексна експертиза встановила її дійсну вартість у розмірі 2 018 128 грн. Після отримання висновку експертів позивач до закінчення підготовчого провадження збільшив розмір вимог до встановленої експертизою суми; заяву було прийнято, позов у відповідній частині задоволено, а Верховний Суд залишив такі судові рішення без змін. Це підтверджує практичну можливість коригування саме розміру вже заявленої вимоги про стягнення вартості частки, якщо точніший її розмір встановлено в ході доказування, без зміни предмета позову [10].

Після спливу строку, встановленого для проведення розрахунку з колишнім учасником, невиконання товариством обов'язку з виплати вартості частки набуває характеру прострочення грошового зобов'язання. Відповідно, захист майнового права не обмежується стягненням основної суми: колишній учасник може також вимагати застосування наслідків, передбачених ч. 2 ст. 625 ЦК України – інфляційних втрат та трьох процентів річних. Такий підхід підтримано, зокрема, у постанові КГС ВС від 18.01.2022 р. у справі № 922/2718/20, де Верховний Суд визнав правомірним поряд зі стягненням належної колишньому учаснику виплати застосування до товариства наслідків прострочення грошового зобов'язання за ст. 625 ЦК України [11].

Узагальнення наведених положень законодавства та судової практики дає підстави стверджувати, що захист прав колишнього учасника ТОВ має диференційований характер. До настання строку виплати він може бути спрямований на одержання інформації та документів, перевірку розрахунку товариства і формування доказової бази щодо належної вартості частки. Якщо між сторонами існує спір щодо її розміру, визначена товариством сума не є остаточною, а належна вартість може встановлюватися у судовому процесі на підставі сукупності доказів, у тому числі експертних висновків. Після настання строку виконання основним способом захисту стає стягнення належної суми, а у разі прострочення – також застосування наслідків, передбачених ст. 625 ЦК України.

Таким чином, припинення статусу учасника не усуває потреби у подальшому правовому захисті його майнових інтересів. Навпаки, після виходу товариство зберігає значні фактичні можливості ускладнювати визначення належної до виплати вартості частки – через ненадання необхідної інформації, формування власного розрахунку, прийняття внутрішніх рішень щодо розміру виплати чи заперечення доказів, поданих колишнім учасником. За таких умов ефективність захисту залежить насамперед від належної детермінації змісту порушеного права, моменту його порушення та обрання такого способу захисту, який безпосередньо відповідає характеру допущеного порушення і здатний забезпечити одержання колишнім учасником належної йому виплати.

1. Приходько А. С. Вихід учасника з товариства з обмеженою відповідальністю на підставі односторонніх дій. Київський юридичний журнал. 2023. № 4. С. 74–81. DOI: https://doi.org/10.32782/klj-2023-4.08

2. Сіщук Л. В. Правові наслідки виходу учасника з господарського товариства. Міжнародний журнал «Право і суспільство». 2016. Вип. 3. С. 133–143.

3. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text

4. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 року № 755-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text

5. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 03.07.2024 у справі № 911/2850/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120179548

6. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 21.09.2022 у справі № 916/1724/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/106774316
7. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 09.09.2021 у справі № 920/831/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/99612675
8. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 01.08.2022 у справі № 903/522/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105571641
9. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 25.06.2026 у справі № 915/373/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/137850320
10.Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 18.08.2022 у справі № 912/2438/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105837249
11.Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 18.01.2022 у справі № 922/2718/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/102854679

Володимир ГЕВКО
старший науковий співробітник
лабораторії корпоративного права
імені академіка Володимира Луця
Науково-дослідного інституту приватного права і
підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України,
викладач НШСУ,
доктор філософії у галузі права, суддя
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-2111-103X

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КООПЕРАТИВІВ ЗА ПРОЄКТОМ РЕКОДИФІКОВАНОГО ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Удосконалення – це зміни,
бути досконалим – означає змінюватися постійно.
Вінстон Черчилль

Перш ніж перейти до аналізу Проєкту оновленого ЦК України № 15150 [1] слід згадати про чинний у даний час Закон України «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб

та їх об'єднань у перехідний період» № 4196-IX, чинний з 28.02.2025 р., введений у дію з 28.08.2025 р. (далі – Закон № 4196-IX) [2].

Минув рік з часу введення у дію Закону № 4196-IX, паралельно розроблено і обговорюється Проєкт оновленого ЦК № 15150 [1]. Проте чи узгоджено між собою цих два правових акта в частині правового регулювання діяльності кооперативів?

Відповідно до ст. 13 Закону № 4196-IX з дня набрання ним чинності забороняється створення юридичних осіб в організаційно-правових формах державного підприємства (державного комерційного підприємства, державного некомерційного підприємства, казенного підприємства), комунального підприємства (комунального комерційного підприємства, комунального некомерційного підприємства), спільного комунального підприємства, приватного підприємства, іноземного підприємства, дочірнього підприємства, підприємства об'єднання громадян (релігійної організації, профспілки), підприємства споживчої кооперації [2].

За статтею 1 Закону **перехідний період - трирічний строк**, що починається з дня введення в дію цього Закону [2].

Із змісту ч. 1 ст. 14 Закону № 4196-IX протягом шести місяців з дня введення в дію цього Закону учасники (засновники) підприємства, уповноважений суб'єкт управління об'єктами державної власності приймають рішення про припинення підприємства (крім державних некомерційних підприємств), єдиним учасником (засновником) якого є держава, крім підприємств, щодо яких відкрито провадження у справі про банкрутство. Уповноважений орган місцевого самоврядування може прийняти рішення про припинення підприємства, єдиним учасником (засновником) якого є територіальна громада (територіальні громади). Рішення про припинення підприємства, єдиним учасником (засновником) якого є держава, щодо якого станом на день введення в дію цього Закону відкрито провадження у справі про банкрутство, приймається протягом шести місяців з дня закриття провадження у справі про банкрутство. Припинення підприємства здійснюється в порядку, встановленому

законодавством, з урахуванням особливостей, визначених цим Законом[2].

Із змісту Прикінцевих та перехідних положень Закону № 4196-IX з дня введення в дію цього Закону дія Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» поширюється на дочірні підприємства, іноземні підприємства, підприємства об'єднання громадян, підприємства споживчої кооперації, приватні підприємства у випадках, якщо відповідні правовідносини не врегульовані їхніми статутами та іншими законами. Якщо у перехідний період власник (уповноважений орган управління об'єктами державної власності, уповноважений орган місцевого самоврядування) не прийняв рішення про припинення дочірнього підприємства, іноземного підприємства, підприємства об'єднання громадян (релігійної організації, профспілки), підприємства споживчої кооперації, приватного підприємства відповідно до цього Закону, до регулювання діяльності таких підприємств після завершення перехідного періоду застосовуються положення Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», що регулюють діяльність товариств з обмеженою відповідальністю, а статути таких підприємств у частині, що суперечить Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», є недійсними [2].

Як уже зазначалося раніше у дослідженнях за Законом № 4196-IX постає ряд питань, на які за рік його дії відповіді поки не знайдено. По-перше, чому через три роки має відбутися «добровільно – примусове» перетворення підприємств споживчої кооперації лише, і виключно, у товариство з обмеженою відповідальністю. По-друге, якщо уважно, а не поверхнево проаналізувати судову практику ВС у частині визначення статусу приватного підприємства як товариства з обмеженою відповідальністю то суд, стверджуючи, що приватне підприємство у даному випадку має ознаки подібні до товариства з обмеженою відповідальністю, виходив із аналізу установчих документів такого підприємства та правовідносини, що склались між його учасниками, між учасниками і підприємством. Поряд з цим у таких випадках аналізувалось і питання чи не є таке підприємство – кооперативом, за аналогією виникнення правовідносинами між учасниками[5]. По третє, виникає

питання чи застосовується правило закону про «добровільно – примусове» перетворення лише до підприємств споживчої кооперації, а чи також до обслуговуючих, гаражних, садово-дачних, і інших кооперативів? По четверте, слід звернути увагу, що споживчі кооперативи можуть існувати і як неприбуткові юридичні особи, тоді як закон усіх їх перетворює у підприємницьке товариство з обмеженою відповідальністю із визначеними частками учасників та розміром голосів пропорційно часток. Яким чином такі голоси визначатимуться, від розміру внеску, розміру трудової участі, тощо, і хто і як їх визначатиме [3, с. 44-45].

У свою чергу із змісту ст. 91 Проєкту ЦК № 15150 «Поняття юридичної особи» юридична особа – це організація, наділена цивільною правоздатністю і дієздатністю на підставах, встановлених цим Кодексом та/або іншим законом. Стаття 92 Проєкту ЦК № 15150 «Види юридичних осіб» визначає, що юридичні особи залежно від порядку їх створення та інших критеріїв, установлених цим Кодексом та/або іншим законом, поділяють на юридичних осіб приватного права і юридичних осіб публічного права. Цей Кодекс визначає порядок створення, організаційно-юридичні форми, юридичний статус, а також підстави і порядок припинення юридичних осіб приватного права.

За статтею 93 Проєкту ЦК № 15150 «Організаційно-юридичні форми юридичних осіб приватного права» юридичну особу приватного права створюють у формі товариства або установи. Товариство – це організація, створена через об'єднання осіб (учасників), які мають право участі в ньому. Товариство може створити одна особа, якщо іншого не визначено законом. Товариства поділяють на підприємницькі та непідприємницькі. Установа – це організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, через об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок такого майна. Особливості юридичного статусу окремих видів установ визначає закон. Приписи цієї глави застосовують до всіх товариств і установ, якщо іншого не визначено законом.

Стаття 94 «Підприємницьке товариство» визначає, що підприємницьке товариство – це товариство, яке провадить

підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку і подальшого його розподілу між учасниками. Підприємницьке товариство може бути створено як корпоративне товариство (акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, повне товариство, командитне товариство) або як підприємницький кооператив. Вид підприємницького товариства обов'язково зазначається в його найменуванні.

Стаття 95 «Непідприємницьке товариство» зазначає, що непідприємницьке товариство – це товариство, діяльність якого спрямована на досягнення економічних, соціальних та інших результатів і яке не має на меті одержання прибутку з подальшим його розподілом між учасниками. Учасники непідприємницького товариства не можуть брати участі в розподілі прибутку такого товариства. Виплату дивідендів непідприємницьким товариством заборонено. Особливості корпоративного управління в непідприємницьких товариствах визначають їхні установчі документи з урахуванням приписів цієї статті та інших актів цивільного законодавства. На непідприємницьке товариство, єдиним учасником (засновником) якого є держава або територіальна громада, поширюють вимоги щодо корпоративного управління, визначені для корпоративних товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі. Вид непідприємницького товариства обов'язково зазначається в його найменуванні. Особливості юридичного статусу окремих видів непідприємницьких товариств визначає закон.

Таким чином бачимо, що кооперативи у тому числі споживчі за Проєктом ЦК № 15150 мають право до існування у формі або підприємницького кооперативу або непідприємницького товариства тоді як за Законом № 4196-IX пропонується «добровільно – примусове» перетворення кооперативів у підприємницьке товариство з обмеженою відповідальністю.

Правовий статус підприємницького кооперативу врегульовано у § 2. «Підприємницький кооператив», гл. 8 «Підприємницькі товариства» Проєкту ЦК № 15150.

Із змісту статті 157 «Підприємницький кооператив» підприємницьким кооперативом є товариство, що його

створили фізичні особи на засадах членства для спільної підприємницької діяльності, яка заснована на їхній особистій трудовій участі та об'єднанні майнових пайових внесків. Статут та/або закон можуть допускати участь інших осіб у діяльності підприємницького кооперативу на засадах членства. Член підприємницького кооперативу несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями кооперативу в розмірах та порядком, що їх визначено статутом та/або законом. Найменування підприємницького кооперативу має містити його назву та організаційно-юридичну форму «підприємницький кооператив». Юридичний статус підприємницького кооперативу, права і обов'язки члена підприємницького кооперативу визначають цей Кодекс та інші закони. Закон може визначати особливості створення і діяльності окремих видів підприємницьких кооперативів.

Як стверджують дослідники кооперативного руху в Главі 8 Проєкту? Параграф 1 «Корпоративні товариства» вміщує статті про загальні положення та про окремі види товариств (загалом біля 50 статей), а параграф 2 «Підприємницький кооператив» – 13 статей, однак ні одні, ні інші статті жодним чином не замінюють собою положення законів України «Про господарські товариства», «Про акціонерні товариства», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», «Про кооперацію», «Про споживчу кооперацію» та «Про сільськогосподарську кооперацію», а тому пропонується з метою уникнення дублювання положень оновленого ЦК України та законів про господарські товариства вилучити з Проєкту Главу 8 і обмежитися положеннями Глави 7 щодо товариств з внесенням до них змін [4, с. 577].

Ми уже говорили раніше про те, що кооперативний рух в світі і в Україні зокрема, має дуже давню історію. Кооперативні відносини були започатковані ще у Англії у 1844 році у містечку Рочдейлі (Північна Англія), де робітники ткацької фабрики організували «товариства нового типу». У Великій Британії у 1852 році був прийнятий перший спеціальний кооперативний закон. Початок такого руху на українських землях припадає на 1860-ті рр. Саме тоді почали діяти перші споживчі та ощадно-позичкові товариства [3, с.39-40].

Слід відзначити, що кооперативний рух і у даний час у світі розвивається та вдосконалюється. Так, за даними Міжнародного кооперативного альянсу (International Cooperative Alliance – ICA), заснованого в Лондоні 19 серпня 1895 року під час 1-го кооперативного конгресу, щонайменше 12% людей на землі є учасниками будь-якого з 3 мільйонів кооперативів. Кооперативи надають робочі місця або можливості працевлаштування 10% зайнятого населення, а триста найбільших кооперативів або спільних підприємств приносять оборот у розмірі 2 409,41 мільярда доларів США, забезпечуючи при цьому послуги та інфраструктуру, необхідні суспільству для процвітання. В Україні на кінець 2024 року було зареєстровано 2162 виробничих, 21607 обслуговуючих та 776 споживчих кооперативів, а також 954 сільськогосподарських виробничих, 1218 сільськогосподарських обслуговуючих та 95 сільськогосподарських кооперативів [4, с. 572].

Тому стає незрозумілим положення Закону № 4196-IX за яким кооперативи планують перетворити виключно у товариства з обмеженою відповідальністю, позбавивши їх альтернативи.

Вбачається, що поки ще є час перехідного періоду (залишилось менше ніж два роки) слід внести зміни в прикінцеві положення Закону № 4196-IX та передбачити, що кооперативи, які не прийняли рішення про припинення/зміну в інший вид юридичної особи, відповідно до цього Закону, до регулювання діяльності таких кооперативів після завершення перехідного періоду застосовуються положення оновленого ЦК України та положення Законодавства про кооперацію в тій частині, які врегульовують діяльність або Підприємницького кооперативу або Непідприємницького товариства, залежно від того за яким статусом було створено та продовжує свою діяльність той чи інший кооператив.

1. Проєкт Цивільного кодексу України реєстр. № 15150 від 09.04.2026 р., включений до порядку денного № 4853-IX від 28.04.2026. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69837, https://itd.rada.gov.ua/9f96325e-97bf-4fa6-9b21-d11109a68ca6

2. Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період: Закон України № 4196-IX від 09.01.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text (дата звернення

18.09.2026)

3. Гевко В. Л. «Трансформація кооперативів. Сучасне правове регулювання та перспективи змін». Декодифікація господарського законодавства України: соціально-економічні наслідки та завдання законодавчої діяльності: зб. тез круглого столу (м. Харків, 10 груд. 2025 р.) /Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. господар. права. Харків : Право, 2026. – 278 с. URL: https://repository.ndippp.gov.ua/bitstream/handle/765432198/1209/%d0%b7%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba_%d0%94%d0%b5%d0%ba%d0%be%d0%b4%d0%b8%d1%84%d1%96%d0%ba%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%8f_%d0%b3%d0%be%d1%81%d0%bf_%d0%97%d0%a3_%d0%97%d0%b0%d0%b4%d0%b8%d1%85%d0%b0%d0%b9%d0%bb%d0%be.pdf?sequence=1&isAllowed=y

4. Щербина В. С. Боднар Т. В. Підприємницький кооператив як суб'єкт приватних відносин. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». Випуск № 06. 2025. Ч. 1. ст. 572-578. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/12/89.pdf

5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 29 червня 2021 року у справі № 916/2813/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/98531899 (дата звернення 31.05.2025)

6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

7. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n871 (дата звернення 31.05.2025)

Оксана ГНАТІВ
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4161-8478

РЕФОРМУВАННЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ І НОВИЙ ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ПУБЛІЧНІ ЗАКУПІВЛІ»

Реформування юридичних осіб, яке тривалий час обґоворювалося, розпочалося із прийняття нового законодавства України щодо урегулювання правового статусу господарських товариств – об'єднань майна (акціонерних товариств, товариств з обмеженою відповідальністю, товариств з додатковою відповідальністю). Нові Закони України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06 лютого

2018 року та «Про акціонерні товариства» від 27 липня 2022 року вказують окремі кроки законодавця, спрямовані на адаптацію національного законодавства України про юридичні особи до законодавства та стандартів Європейського Союзу.

Наступним кроком стало ухвалення Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» від 09 січня 2025 року, на підставі якого утратив чинність Господарський кодекс України. Зазначеним Законом започатковувався процес реформування комунальних та державних юридичних осіб. Державні підприємства повинні бути реорганізовані в акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю або некомерційні товариства. Натомість комунальним товариствам запропоновано на засадах добровільності здійснити таку реорганізацію. Законодавець нарешті відмовився від використання терміну «підприємство» для позначення юридичних осіб. Таким чином, це поняття застосовується лише у розумінні майна, що уже давно є усталеним не лише у цивільному законодавстві України, а й практиці Верховного Суду та Конституційного Суду України.

Водночас, проєкт Цивільного кодексу України (ст. 93) безапеляційно визначає організаційно-правові форми юридичних осіб. У випадку прийняття нового Цивільного кодексу України перехід на нормативно-визначені організаційно-правові форми буде обов'язковим і матиме негативні наслідки для юридичних осіб, які порушуватимуть цю норму.

Водночас, при прийнятті інших законів Верховна Рада України не є такою послідовною. Так, у Законі України «Про публічні закупівлі» від 27 травня 2026 року вживаються терміни «юридичні особи», «підприємства» (ч. 10, ст. 3, ст. 18, ч. 9 ст. 53, у Прикінцевих та Перехідних Положеннях), «суб'єкти господарювання» (ст. 5, ст. 18, ст. 24, ст. 37, ст. 45, у Прикінцевих та Перехідних Положеннях).

При цьому, у різних абзацах ч. 1 ст. 18 Закону України «Про публічні закупівлі» від 27 травня 2026 року законодавець по-різному зазначає співвідношення цих понять між собою. Так, в абз.1 підприємства і суб'єкти

господарювання розглядаються, як дві окремі категорії суб'єктів. Натомість в абз.2 підприємства вказані як різновид суб'єктів господарювання.

У ч. 2 ст. 5 Закону України «Про публічні закупівлі» від 27 травня 2026 року зазначено словосполучення «суб'єкти господарювання всіх форм власності та незалежно від організаційно-правової форми», яке фактично є калькою із Господарського кодексу України, що втратив чинність. Суб'єкт господарювання як юридична особа може бути заснована державою, територіальною громадою, Автономною Республікою Крим чи приватними суб'єктами, які внаслідок надання у власність чи на іншому праві майна юридичній особі, набувають статус засновника і частку у статутному капіталі (якщо йдеться про підприємницькі товариства). Ця концепція відповідає європейським стандартам правового регулювання і закладені у Законі України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» від 09 січня 2025 року.

Така непослідовність у застосуванні поняття «підприємство» при прийнятті нових законодавчих актів не відповідає принципу верховенства права, європейським стандартам правового регулювання та доброзвичайності. Насамперед, це важливо при реформуванні цивільного законодавства України у контексті адаптації його до законодавства держав ЄС та прийняття нового Цивільного кодексу України.

Уляна ГРИШКО
кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри цивільного права,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3589-8020

ЗАХИСТ ПРАВ ОДНОГО З ПОДРУЖЖЯ (НЕ УЧАСНИКА ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ) ПРИ ПОДІЛІ МАЙНА

Зростання можливостей у реалізації права на підприємницьку діяльність породжують ситуації, коли учасником або засновником юридичної особи виступає один з подружжя, але при цьому частка у статутному капіталі формується (повністю чи частково) за рахунок спільних коштів подружжя, набутих за час шлюбу. Неоднорідність судової практики у справах про поділ майна подружжя, у складі якого перебуває корпоративна частка одного з подружжя в статутному капіталі юридичної особи зумовлює необхідність дослідження норм сімейного, цивільного та корпоративного законодавства в частині захисту прав одного з подружжя (не учасника) юридичної особи. Основні теоретичні і практичні аспекти даного питання зводяться до наступних проблем: відсутність єдиного законодавчого підходу до визначення правової природи майнових прав одного з подружжя, який не набув корпоративних прав, розміру майна у випадку його поділу між подружжям.

Як зазначалось вище, проблема ускладнюється тим, що в цій сфері перетинаються дві самостійні галузі приватного права сімейне право, що виходить із презумпції спільності майна, набутого подружжям за час шлюбу, та корпоративне право, яке ґрунтується на принципі майнової відокремленості юридичної особи від її засновників (учасників). Застосування норм статей 60, 61, 65 Сімейного кодексу України (далі СК України) до відносин участі в господарському товаристві без урахування специфіки корпоративних правовідносин здатне порушити як права другого з подружжя, так права інших учасників товариства [1].

Загальновідома і закріплена статтею 60 СК презумпція спільної сумісної власності подружжя щодо майна набутого під час шлюбу певною мірою змінює свої вектори, коли один із подружжя бажає стати учасником товариства і з урахуванням ст.115 Цивільного кодексу України та ст. 12 Закону України «Про господарські товариства», власником майна, переданого йому засновниками і учасниками, є саме товариство [2,3].

Н. Д. Вінтоняк, зазначає, що для того з подружжя, який не є учасником юридичної особи корпоративного типу право спільної сумісної власності трансформується у право вимоги згідно зобов'язальних відносин, що склалися між

ними щодо передання об'єктів права спільної сумісної власності до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу. Це право вимоги виникає у дружини або чоловіка (не учасника корпорації) і буде реалізовуватись при поділі спільної сумісної власності подружжя [4, с. 77–78].

К. О. Ісаєва також доводить, що незважаючи на те, що учасником корпоративних правовідносин є той із подружжя, якому формально належить частка в статутному капіталі товариства і який реалізовує свої корпоративні права як учасник, право на частку має також другий із подружжя, а тому розпоряджатися цією часткою, яка є складовою спільної сумісної власності подружжя, необхідно зі згоди другого з подружжя [5, с.122].

Особливий науковий інтерес щодо даного питання викликає позиція В. А. Васильєвої, яка зводиться до наступного: повноваження подружжя, який не є учасником юридичної особи лежать в площині не корпоративного права, а зобов'язального. А оскільки зв'язаності правом між неучасником і товариством немає, то право вимоги до учасника є цивільно-правовим за своєю правовою природою та регулюванням [6, с.13].

Основним в площині захисту одного з подружжя, який не є учасником юридичної особи є питання розміру грошової компенсації, на яку він може претендувати. Знаковим у цьому аспекті є Рішення Конституційного Суду України від 19 вересня 2012 року № 17-рп/2012 у справі за конституційним зверненням приватного підприємства «ІКІО», відповідно до його змісту режим спільної сумісної власності поширюється на статутний капітал і майно підприємства в цілому, якщо вони сформовані за рахунок спільних коштів подружжя [7]. І дійсно, не викликає сумніву важливість такого тлумачення на користь другого з подружжя (не власника підприємства), проте стосується тільки майна юридичних осіб у складі тільки 1 особи/одного з подружжя.

Вагомою щодо визначення розміру компенсації для другого з подружжя виступає постанова Великої Палати Верховного Суду від 10 квітня 2024 року у справі № 760/20948/16-ц, у якій уточнено, що в разі внесення одним із подружжя як вкладу в статутний капітал товариства коштів, які є спільною сумісною власністю, саме товариство

стає власником цих коштів, тоді як право на частку в статутному капіталі підлягає поділу між подружжям на загальних підставах, передбачених статтею 71 СК України [8]. А у п. 80 даної постанови Верховний суд висновує, що розмір компенсації, що підлягає стягненню на користь другого з подружжя має визначається виходячи з дійсної вартості частки товариства, а не з номінальної вартості первісного внеску до статутного капіталу.

Ключовим для захисту прав одного з подружжя, який не є учасником юридичної особи є питання обрання ефективного способу захисту даної категорії справ. Важливість даного питання розглядається у постанові Верховного Суду від 03.09.2025 у справі № 638/8782/20, відповідно до якої обрання неефективного способу захисту (наприклад, вимога про визнання недійсним внеску чи визнання права власності на саму частку замість вимоги про стягнення грошової компенсації в типовій ситуації, коли частка вже перейшла у власність товариства) є самостійною підставою для відмови в задоволенні позову [9].

Відповідно до ст. 71 СК України закріплено порядок поділу майна подружжя у такі способи: (1) поділ майна в натурі; (2) присудження неподільних речей одному з подружжя, а іншому – присудження грошової компенсації за його частку у спільній власності.

І хоча Сімейний кодекс передбачає більше можливостей у виборі способів поділу майна, аналіз судової практики дозволяє виокремити такі основні способи поділу частки у статутному капіталі юридичної особи між подружжям.

По-перше, поділ майна за домовленістю сторін — шляхом укладення шлюбного договору (до або під час шлюбу) або договору про поділ спільного майна подружжя, у якому сторони самостійно визначають подальшу долю частки: залишення її за одним з подружжя з виплатою компенсації другому, продаж частки з розподілом виручені суми, або інший погоджений варіант.

По-друге, поділ майна у судовому порядку шляхом присудження грошової компенсації вартості половини частки другому з подружжя, який не є учасником товариства. Цей спосіб є домінуючим у сучасній судовій практиці, зокрема відповідно до підходу, сформульованого Великою Палатою Верховного Суду в постанові від 10

квітня 2024 року: визначення розміру компенсації здійснюється, як правило, на підставі висновку судової експертизи, що встановлює ринкову вартість частки (вартість чистих активів товариства, пропорційну розміру частки) на момент вирішення спору, а не на момент внесення вкладу до статутного капіталу [8]. Єдиною проблемою залишається визначення моменту оцінки вартості частки і покладення тягару доведення зміни вартості на одного з подружжя, який не є учасником товариства.

О. Б. Гнатів пропонує внести зміни до законодавства, передбачивши випадки і чіткий механізм грошової компенсації, коли виділення частки в натурі є неможливим або недоцільним [10, с.71].

Підсумовуючи, варто відзначити особливий науковий інтерес щодо дослідження питання правового режиму майна, переданого одним із подружжя як вклад до статутного капіталу юридичної особи і набуття другим з подружжя права вимоги на це майно у випадку поділу спільної сумісної власності подружжя. Розвиток судової практики свідчить про поступове утвердження підходу, який більше захищає майнові інтереси того з подружжя, хто не є учасником товариства, надаючи можливість у випадку поділу/ виділу частки отримати дійсну його вартість, обрати належний спосіб захисту, не порушуючи принцип майнової самостійності юридичної особи та не порушуючи прав інших учасників юридичної особи.

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text (дата звернення: 09.09.2026)

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 09.09.2026)

3. Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р. № 1576-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text (дата звернення: 09.09.2026)

4. Вінтоняк Н. Д. Правовий режим корпоративних прав подружжя: монографія. Київ: Науково дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2021. 187 с.

5. Ісаєва К. О. Щодо надання згоди другого з подружжя на відчуження частки в статутному капіталі товариства. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 7. С. 121–124. DOI:

https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/25 (дата звернення: 09.09.2026)

6. Васильєва В. А. Спільна сумісна власність подружжя і корпоративні права. Корпоративні правочини: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 27-28 вересня 2013 року. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2013. 229 с.

7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням приватного підприємства «ІКІО» щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України від 19.09.2012 № 17-рп/2012, справа № 1-8/2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-12#Text (дата звернення: 09.09.2026)

8. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 10.04.2024 по справі № 760/20948/16-ц. URL:https://zakononline.ua/court-decisions/show/118520073 (дата звернення: 08.09.2026)

9. Постанова Верховного Суду від 03.09.2025 у справі № 638/8782/20.
URL:https://protocol.ua/ua/postanova_ktss_vp_vid_03_09_2025_roku_u_spravi_638_8782_20/ (дата звернення:08.09.2026)

10.Гнатів О. Б. Частка у статутному капіталі господарського товариства як об'єкт поділу майна подружжя: проблеми ефективності способів захисту. Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: Матеріали X міжнародної науково-практичної конференції. Тернопіль, ЗУНУ, 24-25 квітня 2026 року.С.70-72.

Марія ГУДИМА-ПІДВЕРБЕЦЬКА
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права
юридичного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2024-5171

ПРАВОВА ПРИРОДА СУБСІДАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УЧАСНИКІВ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ: ВІДМЕЖУВАННЯ ВІД КОРПОРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН

В умовах трансформації корпоративного управління та гармонізації національного законодавства із європейськими стандартами особливого значення набуває забезпечення ефективних механізмів здійснення та захисту інтересів

учасників цивільних правовідносин. Важливе місце серед яких посідає інститут субсидіарних зобов'язань учасників юридичної особи, покликаний виконувати функцію додаткового забезпечення майнових інтересів кредиторів і гарантувати справедливий баланс прав усіх суб'єктів корпоративних відносин (засновників, учасників, самої юридичної особи, її органів управління) та контрагентів. Водночас реалізація зазначеної функції субсидіарних зобов'язань має здійснюватися з урахуванням фундаментального принципу самостійної правосуб'єктності та майнової відокремленості юридичної особи, прямим наслідком якої є її самостійна майнова відповідальність, а обмеження майнового ризику учасників – одним із визначальних економіко-правових стимулів використання корпоративної форми підприємницької діяльності. Тому всі законодавчо встановлені відступи від цього принципу, зокрема у формі субсидіарних обов'язків учасників окремих організаційно-правових форм або притягнення контролюючих осіб до відповідальності у процедурах банкрутства, мають розглядатися як виняткові механізми, зумовлені специфікою відповідної юридичної конструкції чи екстраординарними обставинами.

У цивілістичній доктрині увага дослідників традиційно зосереджується на загальних аспектах внутрішньокорпоративних правовідносин, тоді як питання додаткового майнового обов'язку учасників за боргами юридичної особи, в тому числі і його правової природи, аналізуються переважно фрагментарно. З огляду на викладене, доречним буде насамперед дати відповідь на питання щодо правової природи субсидіарного зобов'язання учасника юридичної особи.

Визначаючи правову природу субсидіарних зобов'язань учасників юридичних осіб, в яких юридична особа виступає основним боржником в нашій науковій публікації розміркуємо щодо можливості розуміння таких корпоративними за своєю природою. Таке завдання є невипадковим, оскільки у цивілістичній доктрині простежуються різні підходи. Зокрема, О. В. Кологойда відносить до суб'єктів корпоративної відповідальності осіб, які несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями товариства за законом, фактично включаючи відповідні правові конструкції до інституту корпоративної

відповідальності [1, с. 59, 67]. Водночас Ю. В. Соколовська обґрунтовує необхідність розмежування відповідальності учасників підприємницьких товариств у зобов'язальних та корпоративних відносинах залежно, зокрема, від виду правовідносин і кола осіб, перед якими учасник несе відповідальність. При цьому відповідальність перед третіми особами (кредиторами) вона відмежовує від відповідальності у власне корпоративних відносинах [2, с. 116–186, 194–221]. На нашу думку, найменування субсидіарної відповідальності учасників юридичної особи «корпоративною», також як і «відповідальністю учасників корпоративних відносин», є умовним. Нижче аргументуємо свою позицію.

Законодавче визначення корпоративних відносин на сьогодні закріплено у Цивільному кодексі (далі – ЦК) України [3], відповідно до ч. 6 ст. 96-1 якого корпоративними є відносини між учасниками (засновниками, акціонерами, пайовиками) юридичних осіб, у тому числі відносини, що виникають між ними до державної реєстрації юридичної особи, а також відносини між юридичною особою та її учасниками (засновниками, акціонерами, пайовиками) щодо виникнення, здійснення, зміни і припинення корпоративних прав [3]. Отже, чинне законодавство пов'язує категорію корпоративних відносин не лише з особливим суб'єктним складом, а й із їх безпосередньою спрямованістю на виникнення, здійснення, зміну або припинення корпоративних прав. Відзначимо, що такий підхід законодавця істотно відрізняється від нормативної конструкції, яка існувала до набрання чинності змінами, пов'язаними з реформуванням господарського законодавства, у якій корпоративні відносини визначалися через загальну категорію відносин «щодо корпоративних прав» (згідно ч. 3 ст. 167 Господарського кодексу (далі – ГК) України [4]). Водночас ч. 1 ст. 167 ГК України визначала корпоративні права [4]. Чинна ж редакція ЦК України містить більш конкретизоване визначення корпоративних прав як прав особи, частка якої визначається в статутному капіталі (майні) юридичної особи, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні юридичною особою, отримання дивідендів та інших виплат, передбачених законом, а також частини майна юридичної особи у разі її ліквідації та інші права, передбачені законом

та установчими документами (ч. 1 ст. 96-1) [3]. При цьому законодавець не обмежує механізм набуття корпоративних прав лише категорією частки у статутному капіталі, пов'язуючи їх виникнення також із набуттям права власності на акцію, пай або інший об'єкт цивільних прав, що засвідчує участь особи в юридичній особі.

Сучасна трансформація корпоративного регулювання, зумовлена, зокрема, скасуванням ГК України, актуалізує необхідність чіткого розмежування корпоративних та інших правовідносин, що виникають у зв'язку з діяльністю юридичної особи [5, с. 85–89; 6, с. 125–130].

Проблема визначення меж корпоративних відносин вже тривалий час була предметом наукової дискусії. У доктрині сформувалися, зокрема, широкий та вузький підходи до їх розуміння. Н. С. Кузнєцова, характеризуючи ці підходи, зазначала, що у широкому розумінні корпоративними є всі правовідносини, в яких одним із учасників виступає корпорація як організаційно-правова форма юридичної особи, що здійснює підприємницьку діяльність. У вузькому розумінні корпоративні відносини розглядалися як зобов'язальні відносини між корпорацією, її органами та учасниками з приводу управління, ведення справ, надання інформації тощо [7]. Водночас широке розуміння корпоративних відносин видається таким, що не забезпечує належного відмежування їх від інших правовідносин за участю юридичної особи і на сьогодні такий підхід йде всупереч чинній законодавчій конструкції корпоративних відносин.

В. М. Савінова розглядала корпоративні відносини як врегульовані нормами права та установчими (засновницькими) документами суспільні відносини, які виникають між засновниками юридичної особи корпоративного типу у процесі її створення, а також між юридичною особою та її учасниками з приводу реалізації корпоративних прав та обов'язків, їх набуття, здійснення чи припинення [8, с. 72–75]. У цьому підході корпоративні відносини фактично концентруються навколо внутрішнього зв'язку між юридичною особою та її учасниками. Така позиція значною мірою кореспондує із сучасною законодавчою моделлю, хоча чинна ч. 6 ст. 96-1 ЦК України [3] додатково охоплює відносини між самими учасниками

юридичної особи, а також певні відносини, що виникають між ними до державної реєстрації юридичної особи.

Більш предметно корпоративні відносини визначає І. Б. Саракун, яка розглядала їх як відносини, що виникають між учасниками (засновниками) та товариством і між самими учасниками (засновниками) щодо набуття, здійснення та припинення корпоративних прав [9, с. 10]. На нашу думку, саме предметна спрямованість таких відносин на корпоративні права є принципово важливою для їх відмежування від суміжних правовідносин. Власне чинна на сьогодні редакція ст. 96-1 ЦК України фактично надала цьому доктринальному критерію нормативного вираження.

Окремого розгляду потребує питання співвідношення корпоративних прав та об'єктів корпоративних правовідносин. У доктрині висловлювалися різні підходи щодо того, чи слід розглядати корпоративні права як об'єкт відповідного правовідношення, чи як його зміст. В. А. Васильєва, зокрема, зазначала, що об'єктом корпоративних відносин є суб'єктивне корпоративне право, яке, виникнувши та існуючи між учасником і юридичною особою, одночасно може виступати об'єктом іншого цивільного правовідношення, за допомогою якого опосередковується його перехід від одного суб'єкта до іншого [10, с. 44].

Дискусія щодо розмежування «права на частку (акцію)» та «прав із частки (акції)» отримала розвиток у працях І. В. Спасибо-Фатєєвої [11, с. 86–87]. Саме корпоративне право визначає юридичну міру можливої поведінки учасника, тоді як відповідний об'єкт цивільних прав може бути юридичною підставою або носієм участі особи в юридичній особі та, у передбачених законом випадках, самостійним об'єктом цивільного обороту.

З огляду на наведене, корпоративні відносини доцільно розуміти як врегульовані нормами цивільного законодавства суспільні відносини, що виникають між учасниками (засновниками, акціонерами, пайовиками) юридичної особи між собою, а також між юридичною особою та її учасниками у зв'язку з виникненням, здійсненням, зміною або припиненням корпоративних прав. Визначальними мають бути сукупність суб'єктного, предметного та змістового критеріїв, а передусім –

безпосередній юридичний зв'язок відповідного правовідношення з корпоративним правом.

Такий висновок має методологічне значення для встановлення правової природи відносин, що виникають із субсидіарних зобов'язань учасників юридичної особи. У такому правовідношенні учасник виступає не як носій корпоративного права, що здійснює відповідну корпоративну правомочність, а як субсидіарний боржник, на якого законом або іншою юридичною підставою покладається обов'язок задовольнити вимогу кредитора основного боржника за умови та в порядку, визначених законом. Тому відносини, що виникають із субсидіарного зобов'язання учасника юридичної особи перед кредитором не належать до корпоративних. Їх виникнення може бути зумовлене корпоративним статусом особи, однак цей статус виступає лише юридичною передумовою покладення на неї відповідного обов'язку, а не визначає корпоративну природу самого правовідношення, в якому корпоративне право становить безпосередній предмет правового зв'язку між учасником та юридичною особою або між самими учасниками. Відтак генетичний зв'язок субсидіарного зобов'язання з відносинами участі у юридичній особі не означає його трансформації у корпоративне правовідношення.

1. Кологойда О. В. Інститут юридичної відповідальності в корпоративному праві. Право України. 2021. № 6. С. 59–77.

2. Соколовська Юлія Василівна. Учасники підприємницьких товариств як суб'єкти цивільно-правової відповідальності у корпоративних відносинах: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Івано-Франківськ, 2019. 260 с.

3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення 01.09.2026)

4. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15 (втратив чинність) (дата звернення 01.09.2026)

5. Пономаренко М. В. Трансформація корпоративного управління в Україні після скасування Господарського кодексу. Часопис Київського університету права. 2025. № 3. С. 85–89.

6. Степанов С. В., Ковбан А. В. Актуальні проблеми скасування Господарського кодексу України. Київський часопис права. 2026. № 1. С. 125–130.

7. Кузнєцова Н. С. Поняття, ознаки і класифікація корпоративних спорів. URL :

http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=120329 (дата звернення: 01.09.2026)

8. Савінова В. М. Правова природа корпоративних правовідносин. Молодий вчений. 2015. № 5 (20). Ч. 3. С. 72–75.

9. Саракун І. Б. Здійснення корпоративних прав учасниками (засновниками) господарських товариств (цивільно-правовий аспект): монографія. К.: НДІ приват. права і підприємництва АПрН України, 2009. 156 с.

10. Васильєва В. А. Корпоративне право як об'єкт цивільних правовідносин. Корпоративне право в Україні: становлення та розвиток: збірник наукових праць. К., 2004. С. 44–46.

11. Спасибо-Фатєєва І. В. Вчення про корпоративні права і цивілістична доктрина. Право України. 2014. № 6. С. 84–92.

Ліна ДОРОШЕНКО
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри господарського та
адміністративного права
Донецького національного університету
імені Василя Стуса
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9748-6358

КОРПОРАТИВНИЙ КОНТРОЛЬ У СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ: АМЕРИКАНСЬКИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКА ПЕРСПЕКТИВА

Сучасні міжнародні стандарти корпоративного управління значну увагу приділяють проблемі корпоративного контролю, оскільки зосередження можливості визначати діяльність товариства безпосередньо із ризиками порушення прав інших акціонерів. Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах концентрації корпоративної власності, функціонування корпоративних груп та існування різноманітних механізмів опосередкованого контролю.

Теоретичне осмислення корпоративного контролю значною мірою сформувалося в американській правовій та економічній доктрині.

Фундаментальне значення для розвитку цієї проблематики має праця Adolf A. Berle та Gardiner C. Means «The Modern Corporation and Private Property» [1], у якій

було сформульовано концепцію відокремлення власності від контролю (separation of ownership from control). Її сутність полягає в тому, що в сучасній корпорації формальне володіння акціями та фактична можливість визначати діяльність корпорації можуть належати різним суб'єктам. Уже на цьому етапі розвитку корпоративної доктрини було поставлено питання про необхідність розмежування двох категорій: корпоративної власності та корпоративного контролю. Для великих американських корпорацій проблема полягала насамперед у розпорошенні акціонерного капіталу, внаслідок чого окремі акціонери не мали достатньої кількості голосів для визначення рішень корпорації, тоді як фактична влада концентрувалася у менеджменту.

У подальшому американська доктрина корпоративного права перейшла від аналізу співвідношення власності та контролю до дослідження самого поняття «corporate control». У цьому контексті заслуговують на увагу праці D. C. Bayne, зокрема *The Definition of Corporate Control* [2], *A Philosophy of Corporate Control* [3]. Значення підходу Бейна полягає у розгляді корпоративного контролю не просто як технічного результату володіння певною кількістю акцій, а як особливого правового стану, яке породжує питання щодо меж здійснення влади над корпорацією та обов'язків особи, яка таку владу отримує.

Подальше розширення цього підходу демонструється в монографії E. S. Herman «Corporate Control, Corporate Power» [4]. Герман розглядає контроль як можливість обмежувати вибір рішень, що приймаються корпорацією. При цьому контроль може проявлятися, зокрема, у можливості визначати фінансові рішення, обмежувати обсяг витрат, встановлювати межі дивідендних виплат або мати право вето щодо призначення ключового персоналу. Ця позиція має принципове значення для сучасного розуміння корпоративного контролю, оскільки дозволяє розглядати його як можливість визначального впливу на прийняття корпоративних рішень, а не виключно як право голосу, що випливає з певного пакета акцій.

Такий функціональний підхід полягає в тому, що корпоративний контроль розглядається фактична або юридична можливість визначати волевиявлення корпорації відповідно до власної волі та інтересів. При цьому

підставою виникнення контролю може бути не лише володіння більшістю голосів, але й договір або інші юридичні чи фактичні обставини.

Показовим є американський підхід до визначення контролю. Можливість здійснювати контроль може виникати навіть за відсутності формального контрольного пакета, якщо особа внаслідок договірних відносин або інших обставин отримує можливість визначати або істотно обмежувати вибір рішень корпорації. Репрезентативною є судова практика, у якій корпоративний контроль не зводиться виключно до формального володіння більшістю акцій. Так, у справі *Chromalloy American Corp. v. Sun Chemical Corp.* суд визнав, що вплив може бути елементом контролю, а поняття контролю для цілей законодавства про цінні папери може охоплювати фактичний контроль та істотний вплив (*working control and substantial influence*) [5].

Ще більш ілюстративною є позиція Верховного суду США у справі *United States v. Elgin, Joliet & Eastern Railway Co.*, де суд при оцінці контролю між корпораціями запропонував виходити не лише з формальних юридичних конструкцій, а з реальних відносин та фактичних дій щодо здійснення контролю. У цій справі суд розглядав питання контролю між юридично самостійними корпораціями та звертав увагу на співвідношення формальної можливості здійснення контролю і його фактичної реалізації. Саме цей аспект рішення має значення для розмежування потенційного контролю та фактичного здійснення контролю: наявність юридичної можливості впливати на діяльність іншої корпорації ще не означає, що така можливість фактично реалізується або що відповідні юридичні особи втрачають свою самостійність [6].

У цьому контексті американська практика демонструє важливу для сучасного корпоративного права відмінність між формальною можливістю контролю, фактичним здійсненням контролю та простим впливом. Наявність певного впливу ще не означає автоматичного встановлення контролю; юридичне значення має така міра впливу, яка забезпечує особі реальну можливість визначати або істотно обмежувати корпоративні рішення.

Саме такий функціональний підхід становить інтерес для українського корпоративного права, оскільки чинне законодавство переважно пов'язує основні юридичні

наслідки контролю з формально визначеними порогами володіння акціями. Водночас фактична можливість визначати корпоративну поведінку може виникати і за відсутності контрольного пакета - через корпоративні договори, узгоджені дії акціонерів, структуру корпоративної групи або інші механізми.

Розвиток американської доктрини можна умовно представити як послідовність трьох етапів: відокремлення власності від контролю (Берлі та Мінз), концептуалізація корпоративного контролю як самостійного правового явища (Бейн); розуміння контролю як можливості визначати або обмежувати корпоративні рішення (Герман). Ця доктринальна еволюція має безпосереднє значення для імплементації міжнародних стандартів корпоративного управління в Україні.

Українське законодавство традиційно використовує переважно формально-пороговий підхід до визначення корпоративного контролю. Закон України «Про акціонерні товариства» (ст. 2) встановлює конкретні пороги володіння акціями, з якими пов’язуються відповідні юридичні наслідки: значний пакет акцій, контрольний пакет, значний контрольний пакет та домінуючий контрольний пакет. Зокрема, контрольним пакетом визнається пакет у розмірі більше 50 відсотків простих акцій, значним контрольним пакетом - більше 75 відсотків, а домінуючим контрольним пакетом - більше 95 відсотків простих акцій. Саме з досягненням відповідних порогів закон пов'язує виникнення спеціальних обов’язків та прав особи, яка набуває відповідний пакет. Такий підхід має очевидну перевагу – юридичну визначеність. Учасники корпоративних відносин можуть заздалегідь встановити момент виникнення передбачених законом прав та обов’язків.

Однак виключно кількісний критерій не завжди дозволяє встановити особу, яка фактично контролює товариство.

Наприклад, особа може володіти 30–40% акцій товариства та фактично визначати результати голосування. Аналогічний ефект може виникати внаслідок укладення корпоративного договору, узгоджених дій акціонерів, структури корпоративної групи або інших механізмів, які забезпечують визначальний вплив на рішення товариства.

Таким чином, виникає принципове питання: чи повинна юридична кваліфікація корпоративного контролю залежати виключно від формального розміру пакета акцій? Вбачається, що відповідь на це питання має бути негативною.

Міжнародні стандарти корпоративного управління орієнтують на необхідність захисту акціонерів від зловживань з боку контролюючих акціонерів та інших осіб, здатних здійснювати визначальний вплив на товариство. G20/OECD Principles of Corporate Governance 2023 акцентують на необхідності захисту міноритарних акціонерів від зловживань контролюючих акціонерів, а також на ефективному регулюванні операцій із заінтересованістю та інших форм self-dealing. Отже, міжнародний стандарт передбачає необхідність ідентифікації не лише формального власника контрольного пакета, а й особи, яка фактично має можливість визначати корпоративну поведінку.

З огляду на зазначене вбачається доцільним доповнити українську модель корпоративного контролю функціональним критерієм.

Під корпоративним контролем доцільно розуміти не лише можливість визначати рішення товариства внаслідок володіння встановленою законом кількістю голосуючих акцій, а й фактичну або юридичну можливість прямо чи опосередковано визначати рішення або істотно впливати на формування волі товариства незалежно від формального розміру корпоративної участі.

При цьому необхідно розмежовувати корпоративний контроль та звичайний корпоративний вплив.

Наявність можливості впливати на окремі рішення сама по собі не повинна означати виникнення статусу контролюючої особи. Ключовим критерієм має бути стабільна та реальна можливість визначати або блокувати прийняття ключових корпоративних рішень. Таке розуміння дозволило б виділити: 1) акціонерний контроль - контроль, що безпосередньо випливає з кількості голосуючих акцій; 2) договірний контроль - контроль, що виникає на підставі корпоративного або іншого договору; 3) опосередкований контроль - контроль через ланцюг юридичних осіб або інших пов'язаних осіб; 4) фактичний контроль - контроль, який існує незалежно від формального

юридичного титулу, але підтверджується реальною можливістю визначати корпоративні рішення.

Остання категорія становить найбільший інтерес для подальшого розвитку українського корпоративного права. Визнання фактичного контролю повинно супроводжуватися встановленням юридичних наслідків його здійснення. Особа, яка фактично контролює товариство, не повинна отримувати лише додаткові можливості впливу; відповідному контролю мають кореспондувати обов'язки щодо недопущення зловживання контролем, дотримання інтересів товариства та інших акціонерів, розкриття відповідної інформації та відповідальності за заподіяну шкоду.

Таким чином, перспективним напрямом імплементації міжнародних стандартів корпоративного управління в Україні є перехід від суто кількісної моделі корпоративного контролю до комбінованої моделі, яка поєднує формальний та функціональний критерії.

Відтак, американська доктрина корпоративного контролю демонструє послідовне розширення уявлень про контроль: від проблеми відокремлення власності від контролю у працях Берлі та Мінза - через концептуалізацію корпоративного контролю у працях Бейна - до його розуміння як можливості визначати або обмежувати корпоративні рішення у дослідженнях Германа. Праці зазначених авторів дозволяють зробити висновок, що корпоративний контроль не може бути зведений виключно до володіння контрольним пакетом акцій. Таким, що заслуговує на особливу акцентуалізацію, представляється підхід Германа до «обмежуючого впливу», а саме: контроль може проявлятися не тільки у можливості наказувати, *що саме* зробити корпорації, а й у можливості обмежити спектр рішень, які вона може прийняти - наприклад, через право вето щодо призначення персоналу, обмеження витрат або дивідендної політики. Зовнішньою формою прояву цього в українському корпоративному праві вбачається корпоративний договір, наприклад, встановлення в ньому права вето або обов’язку голосувати певним чином. Це також за своєю суттю корпоративний контроль, навіть якщо сторона договору не має 50%+ акцій. Тут можна говорити про «контроль через право визначати» vs «контроль через право блокувати».

Резюмуючи, корпоративний контроль є функціональною категорією, яка характеризує реальну можливість визначати поведінку корпорації. Для українського законодавства це має особливе значення. Наявна система законодавчих порогів забезпечує необхідну правову визначеність, однак не охоплює всіх можливих ситуацій фактичного або договірного контролю. Тому перспективним напрямом імплементації міжнародних та європейських стандартів корпоративного управління є доповнення формально-порогової моделі функціональним критерієм корпоративного контролю. Відповідно, особа повинна розглядатися як контролююча не лише тоді, коли вона володіє встановленою законом кількістю акцій, а й тоді, коли вона внаслідок договору, корпоративних зв'язків, узгоджених дій або інших юридичних чи фактичних обставин отримує реальну можливість визначати ключові рішення товариства.

Такий підхід дозволив би посилити захист міноритарних акціонерів, підвищити прозорість корпоративних структур та забезпечити більш повну імплементацію міжнародних стандартів корпоративного управління в українське законодавство.

1. *Berle A. A. Jr., Means G. C. The Modern Corporation and Private Property. New York; Chicago: Commerce Clearing House, Inc., Loose Leaf Service Division of the Corporation Trust Company, 1932. XIII, 396 p.*

2. *Bayne D. C. The Definition of Corporate Control. Saint Louis University Law Journal. 1964–1965. Vol. 9. P. 445-463.*

3. *Bayne D. C. A Philosophy of Corporate Control. University of Pennsylvania Law Review. 1963. Vol. 112, No. 1. P. 22–67.*

4. *Herman E. S. Corporate Control, Corporate Power: A Twentieth Century Fund Study. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1981. XV, 432 p.*

5. *Chromalloy American Corp. v. Sun Chemical Corp., 611 F.2d 240 (8th Cir. 1979). URL: https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F2/611/240/276719/*

6. *United States v. Elgin, Joliet & Eastern Railway Co. 298 U.S. 492 (1936). URL: https://supreme.justia.com/cases/federal/us/298/492/*

Maryna DANYLIUK
Candidate of Legal Sciences
Teacher Assistant, Multilingual Department
Hoffman Estates High School
School District 211, Illinois, USA

BENEFICIAL OWNERSHIP TRANSPARENCY AS AN ELEMENT OF GOOD CORPORATE GOVERNANCE: A COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS OF UKRAINE, THE EUROPEAN UNION, AND THE UNITED STATES

Beneficial ownership transparency is an important element of modern corporate governance, enabling the identification of natural persons who ultimately own or control legal entities, including through complex ownership structures.

Transparency regarding ultimate beneficial owners has extended beyond national company registration systems to become an integral part of international standards in the areas of financial transparency, corporate accountability, and financial security. Identifying ultimate beneficial owners aims not only to enhance the transparency of corporate structures but also to prevent the use of legal entities for money laundering, terrorist financing, corruption, and other illicit activities [1, p.5; 2, p.5-7].

An important role in the development of these standards is played by the Financial Action Task Force (FATF), an intergovernmental body that develops international standards to combat money laundering, terrorist financing, and other threats to the integrity of the international financial system. In March 2022, the FATF revised and strengthened Recommendation 24 on Transparency and Beneficial Ownership of Legal Persons, requiring countries to ensure that competent authorities have access to adequate, accurate and up-to-date information on the beneficial ownership of legal persons [3].

The revised Recommendation 24 represents an important shift from the formal disclosure of ownership information towards the effective identification and verification of the persons who ultimately own or control legal entities. The FATF subsequently published detailed guidance in 2023 to assist countries in implementing the revised standard. The guidance emphasizes that beneficial ownership information should be

held through a beneficial ownership registry or another effective mechanism that enables competent authorities to obtain the information efficiently [2, p.5-7].

The European Union has further developed this approach through its new anti-money laundering framework. Regulation (EU) 2024/1624 establishes detailed rules on beneficial ownership transparency and provides that beneficial owners of legal entities are natural persons who directly or indirectly hold an ownership interest or exercise control over a legal entity through ownership interests or other means. The Regulation also establishes a 25% threshold for ownership interests and requires beneficial ownership information to be adequate, accurate and up to date [4].

This approach is significant because EU regulation expressly recognizes that ownership and control are not identical concepts. Control may exist independently of formal ownership and may be exercised through other means. Consequently, effective beneficial ownership transparency requires examining not only formal shareholding but also the actual structure through which influence over a legal entity is exercised.

Ukraine has developed its own beneficial ownership transparency framework in the context of financial monitoring and corporate registration. Under Law of Ukraine No. 361-IX, the ultimate beneficial owner of a legal entity is a natural person who exercises decisive influence over its activities, including through a chain of control or ownership. Ukrainian legislation also requires information concerning the ultimate beneficial owner and the ownership structure to be disclosed and provides mechanisms for verifying potentially inaccurate information [5]. This issue becomes particularly significant in the context of Ukraine's European integration and the conditions of martial law. The effectiveness of beneficial ownership transparency depends on the ability of public authorities and other relevant institutions to verify corporate ownership structures, identify indirect control and ensure that information remains reliable and up to date.

The United States represents a different regulatory model. The Corporate Transparency Act (CTA) initially established federal beneficial ownership information reporting requirements administered by the Financial Crimes Enforcement Network (FinCEN). However, in March 2025, FinCEN substantially narrowed the scope of the federal reporting regime. Entities

created in the United States and their beneficial owners are currently exempt from the federal BOI reporting requirement, while the reporting regime generally applies to certain entities formed under foreign law and registered to conduct business in the United States [6, 7].

This divergence creates an important comparative legal problem. While the FATF and the European Union have continued to develop approaches aimed at effective beneficial ownership transparency, the United States significantly narrowed federal beneficial ownership reporting for domestic entities in 2025. This demonstrates that international transparency standards may be implemented differently across national legal systems and raises a broader question: Does formal disclosure of beneficial ownership information ensure effective corporate transparency, or does its effectiveness depend on mechanisms for identifying, verifying, updating, and accessing such information?

The answer to the research question lies in the proposition that formal disclosure of beneficial ownership information does not, in itself, ensure effective corporate transparency. Its effectiveness depends on the functioning of a set of interconnected mechanisms aimed at identifying the ultimate beneficial owner, verifying the accuracy of the relevant information, ensuring that it remains up to date, and providing effective access to and use of such information by competent authorities and other authorized users.

This approach is consistent with the development of the FATF international standards. Following the revision of Recommendation 24 in 2022, the emphasis shifted from formal disclosure toward ensuring that competent authorities have access to adequate, accurate and up-to-date information on beneficial owners. Thus, the mere existence of beneficial ownership information in a register cannot be regarded as a sufficient condition for transparency; rather, its effectiveness depends on whether such information is reliable, current, and capable of being effectively used in practice [2, 3].

The above analysis allows four interrelated elements to be identified as determinants of the effectiveness of beneficial ownership transparency: identification of the ultimate beneficial owner, verification of the relevant information, its timely updating, and effective access to and use of such information.

Identification. The ability of the legal system to identify the natural person who ultimately owns or controls a legal entity constitutes a primary and key task. In particular, Article 51 of Regulation (EU) 2024/1624 defines beneficial owners as natural persons who directly or indirectly hold an ownership interest in or control a legal entity through an ownership interest or other means. Importantly, control through other means must be identified independently of and in parallel with ownership. Article 52 establishes rules for determining indirect ownership by considering ownership interests at every level of the ownership chain, while Article 54 addresses situations where ownership and control coexist at different levels of a multi-layered ownership structure [4].

Verification. The information disclosed by a legal entity should not be presumed to be accurate merely because it has been submitted to or recorded in a beneficial ownership register. Effective transparency requires mechanisms capable of verifying the accuracy and reliability of the information through independent or complementary sources.

The FATF's revised Recommendation 24 provides a clear basis for this approach. The FATF Guidance on Beneficial Ownership of Legal Persons (2023) emphasizes that competent authorities should have access to *adequate, accurate and up-to-date* beneficial ownership information and recommends a multi-pronged approach combining information from companies, public authorities maintaining beneficial ownership registers, and other relevant sources. The FATF notes that countries using such an approach have proved more effective in preventing the misuse of legal persons and ensuring beneficial ownership transparency than those relying on a single source of information [2].

Importantly, the FATF Guidance also identifies quality-control and verification measures as essential elements of an effective mechanism. Where information is obtained from multiple sources, the relevant authorities should be able to assess whether the information is consistent, identify discrepancies, and establish procedures for resolving differences between data sources [2].

Accordingly, verification should be understood not as a formal confirmation of information submitted by a legal entity, but as an independent process of assessing its reliability through

the comparison and analysis of information obtained from multiple authoritative sources.

Updating. Even where the ultimate beneficial owner has been correctly identified and the relevant information has been verified, transparency cannot be considered effective if such information becomes outdated following changes in ownership or control. Beneficial ownership transparency should therefore be understood as a dynamic process requiring the continuous maintenance and timely updating of relevant information.

This requirement is also reflected in the FATF standards. Revised Recommendation 24 requires countries to ensure that competent authorities have access to *adequate, accurate and up-to-date* beneficial ownership information. The FATF Guidance further explains that countries may require companies or company registries to obtain and hold up-to-date beneficial ownership information, while also allowing the use of existing information held by financial institutions, designated non-financial businesses and professions, and other competent authorities [3]. Accordingly, updating should not be regarded merely as an administrative obligation imposed on a legal entity. It constitutes an essential element of the reliability of the beneficial ownership information system, since the legal and factual relationship between ownership, control and the beneficial owner may change over time.

Accessibility and use. The effectiveness of beneficial ownership transparency ultimately depends on whether reliable information can be accessed and effectively used by the authorities and other subjects legally entitled to rely on it. Accordingly, the existence of a register is not an end in itself; its practical value depends on the ability of competent authorities to obtain relevant information in a timely and reliable manner for purposes such as AML/CFT, sanctions enforcement, tax administration, corporate supervision and other legitimate regulatory functions.

The FATF does not require every jurisdiction to rely exclusively on a beneficial ownership registry. Revised Recommendation 24 allows countries to use a registry or an alternative mechanism, provided that the chosen mechanism enables competent authorities to obtain efficient access to adequate, accurate and up-to-date beneficial ownership information. The FATF further clarifies that “efficient” access means rapid and reliable access through a trusted source and

without undue delay, particularly for law enforcement authorities and financial intelligence units conducting investigations and analysis [3].

This approach demonstrates that accessibility should be assessed not simply by whether information formally exists, but by whether it can be effectively retrieved, assessed and used for legitimate legal and regulatory purposes. Thus, the final element of beneficial ownership transparency is the practical usability of reliable information by competent authorities.

The comparative analysis supports the proposal to strengthen beneficial ownership regulation by treating transparency as a continuous legal mechanism rather than as a formal disclosure requirement. In this regard, particular attention should be given to the interconnected processes of identifying the ultimate beneficial owner, verifying the relevant information, ensuring its timely updating, and providing effective access to it for legally authorized purposes.

Such an approach could enhance the practical effectiveness of beneficial ownership regulation while allowing national legal systems to retain different institutional and procedural mechanisms for achieving these objectives.

1. Vermeulen E. P. M. Beneficial Ownership and Control: A Comparative Study – Disclosure, Information and Enforcement. OECD Corporate Governance Working Papers. No. 7. Paris: OECD Publishing, 2013. 67 p.

2. Financial Action Task Force (FATF). "Guidance on Beneficial Ownership of Legal Persons." 10 March 2023. URL: https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/guidance/Guidance-Beneficial-Ownership-Legal-Persons.pdf.coredownload.pdf (accessed: 29.08.2026)

3. Financial Action Task Force (FATF). "Public Statement on revisions to R.24." 4 March 2022. URL: https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/R24-statement-march-2022.html (accessed: 29.08.2026)

4. Regulation (EU) 2024/1624 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2024 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing (Text with EEA relevance). Official Journal of the European Union, L 2024/1624, 19 June 2024. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1624/oj/eng (accessed: 30.08.2026)

5. Law of Ukraine No. 361-IX of 6 December 2019. On Prevention and Counteraction to Legalization (Laundering) of Proceeds of Crime, Terrorist Financing and Financing of Proliferation of Weapons of Mass Destruction. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20 (accessed: 01.09.2026)

6. Financial Crimes Enforcement Network (FinCEN). FinCEN Removes Beneficial Ownership Reporting Requirements for U.S. Companies

and U.S. Persons. 21 March 2025. URL: https://www.fincen.gov/news/news-releases/fincen-removes-beneficial-ownership-reporting-requirements-us-companies-and-us (accessed: 01.09.2026)

7. Financial Crimes Enforcement Network (FinCEN). FinCEN Permanently Ends Beneficial Ownership Reporting Requirements for Millions of Small Business Owners. 11 August 2026. URL: https://www.fincen.gov/news/news-releases/fincen-permanently-ends-beneficial-ownership-reporting-requirements-millions (accessed: 01.09.2026)

Іван ДУРКАЧ
аспірант 4-го року навчання
Навчально-наукового юридичного інституту
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника
ORCID: https://orcid.org/0009-0004-7603-6779

КОНСТРУКЦІЯ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПАРКУ В СИСТЕМІ ІННОВАЦІЙНИХ СТРУКТУР: НЕОБХІДНІСТЬ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРАВОВИХ ПІДХОДІВ

Сучасні держави у переважній своїй більшості орієнтовані у своєму розвитку на інноваційний курс, оскільки інновації стали визначальним фактором успішних економік світу. Інноваційність стратегії розвитку економіки держави впливає на абсолютно усі сфери соціуму та має реалізовуватися наскрізно та системно у науці, праві, виробництві, освіті, економіці, бізнесі, політиці тощо. Беззаперечно є те, що фрагментарні зміни не дадуть бажаного результату, стратегія інноваційного розвитку має бути системною та оптимально враховувати інтереси як держави та територіальних громад, так і інтереси усіх представників соціальних груп у суспільстві. В основі інноваційної моделі економіки будь-якої із сучасних держав знаходиться якісна, цілісна система інноваційних структур та інфраструктури. Саме інфраструктурна складова є визначальною в побудові ринкової економіки і забезпечує рух інновацій від наукової сфери у виробництво, що підвищує його ефективність і сприяє подоланню кризи [1]. В зарубіжних дослідженнях зазначають, що в основі сучасної інноваційної інфраструктури знаходиться так

звана «технологічна платформа», під якою розуміють організаційно-мережеву платформу, що поєднує науку, бізнес та державу. Європейські дослідження прямо пов'язують технологічні платформи з технологічними системними взаємозв'язками між секторами та поширенням інновацій [2, с.41]. В основі європейського підходу щодо трактування інноваційної інфраструктури знаходиться її мережевий характер, поєднаний із спрямованістю на забезпечення максимально сприятливого середовища для усіх етапів розробки та впровадження інновацій.

Зарубіжні учені, проводячи типологію технологічних парків, вказують на наявність багатоманіття термінів, таких як дослідницький парк, інноваційний центр, високотехнологічний парк, науково-технологічний парк. У дослідженнях наголошується, що популярність термінології залежить від країни функціонування парку, наприклад, дослідницький парк у Сполучених Штатах, специфічний для Європи, технологічний парк в Азії, кампус у Нідерландах та технополіс у франкомовному світі. До того ж, ініціатори специфічних для країни регіонів можуть бути різними: від урядів, регіонів, університетів, високотехнологічних фірм до інвесторів чи розробників, кожен з яких має різні цілі [3, с. 722]. Але в основі усіх згаданих термінів знаходиться єдина технопаркова конструкція, і той фокус, який обирає у подальшому своєму розвитку технопарк, на правові параметри цього технопарку не впливає, позаяк детермінований зовнішніми факторами, як-от: економіка, політика, устрій держави, місцевість, соціальні умови створення та функціонування технопарків.

Варто зазначити, що складнощі із трансформацією та розвитком вітчизняної системи інноваційних структур та інноваційної інфраструктури кардинально відрізняються від європейських та зарубіжних і така відмінність детермінована історичними передумовами нашої держави, яка тривалий час перебувала в рамках соціалістичного режиму.

У вітчизняних реаліях система суб'єктів інноваційної діяльності ґрунтовно відрізняється від європейської. Закон України «Про інноваційну діяльність» у статті 5 визначає, що суб'єктами інноваційної діяльності можуть бути фізичні і (або) юридичні особи України, фізичні і (або) юридичні особи іноземних держав, особи без громадянства,

об'єднання цих осіб, які провадять в Україні інноваційну діяльність і (або) залучають майнові та інтелектуальні цінності, вкладають власні чи запозичені кошти в реалізацію в Україні інноваційних проєктів [4].

С. А. Попель, досліджуючи стан і перспективи розвитку інноваційної інфраструктури України, акцентує увагу на різноманітності її структурних елементів та необхідності їх узгодженого функціонування [5, с. 269]. І тут учений вірно підкреслює базову проблему вітчизняної інноваційної інфраструктури – надмірна кількість різноманітних суб'єктів, що, на нашу думку, вимагає ідеального забезпечення їх взаємозв'язку. Такий взаємозв'язок, орієнтований на налагодженість діяльності у європейській практиці, проявляється у ознаці мережевості. Однак, у вітчизняних реаліях така мережевість відсутня. І такий результат спродукований історичними, економічними та правовими передумовами формування вітчизняної інноваційної інфраструктури та системи спеціалізованих інноваційних структур.

Специфічним для вітчизняних законодавчих процесів, на нашу думку, видається те, що спеціальні нормативні акти щодо регулювання окремих видів інноваційних структур почали прийматися також у 1990-х роках, тобто тоді, коли концептуальної нормативної бази щодо формування цілісної інфраструктури не було. Зокрема, першим спеціальним нормативним кроком доцільно вважати розпорядження Президента України від 23 січня 1996 р. № 17/96-рп «Питання створення технопарків та інноваційних структур інших типів». Цей акт ще не створював комплексного правового статусу технопарку, але мав принципове значення для започаткування державної політики у цій сфері. Буквально через кілька місяців, 22 травня 1996 року, було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України №549 «Про затвердження Положення про порядок створення і функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів». А 16 липня 1999 року було прийнято базовий для технологічних парків Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» № 991-XIV [6].

До того варто відзначити, що Розпорядження та Постанова 1996 року передбачали створення технопарків та інноваційних структур інших типів, а спеціальний Закон,

прийнятий у 1999 році, передбачав правове регулювання виключно технологічних парків. Тобто, питання щодо інноваційних структур інших типів, де-факто, не було врегульовано у чинному законодавстві. А враховуючи відсутність базових нормативних актів щодо інноваційної діяльності, можемо стверджувати, що концептуальне бачення інноваційної інфраструктури було відсутнє і в законодавстві, і в науці. У первинній та й у подальших редакціях Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» представлений був публічно-правовий підхід до регулювання технологічних парків – у його нормах вказувалися конкретні технологічні парки, які підпадали під дію цього Закону, і у подальшому при створенні кожного нового технологічного парку у цей Закон вносилися відповідні зміни. Станом на сьогодні такий підхід залишився незмінним, незважаючи на те, що європейські держави переходять активно від публічно-правового до приватноправового регулювання технологічних парків, роблячи їх базовою універсальною конструкцією для діяльності різних видів технологічних та наукових парків.

Позаяк очікування законодавця щодо ролі технологічних парків не виправдалися, то наступним його кроком стало створення нового виду парків – наукових парків. Для цього було прийнято Закон України «Про наукові парки» від 25 червня 2009 р. № 1563-VI, який набув чинності 1 січня 2010 р. [4]. Аналізований нормативний акт, безумовно, установлював більш пластичну та комерціалізовану юридичну особу, аніж конструкція технологічних парків. Однак низький рівень юридичної техніки його норм (застарілі підходи до установчих документів – засновницький договір і статут) та відсутність вагомих для наукових парків правових характеристик (на кшталт вказівки організаційно-правової форми) визначили низьку поширеність та ефективність наукових парків [8, с. 283; 9, с. 90]. Наукові парки регулювалися законодавчо абсолютно автономно від технологічних парків. У правовій площині вони функціонували так, ніби не існували один для одного.

Ситуація розрізненості та фрагментарності створення системи інноваційних структур стала іще більш кризовою із наступним кроком законодавця – створенням

індустріальних парків (Закон України «Про індустріальні парки» № 5018-VI від 2012 р.). Індустріальні парки із позиції нормативного регулювання існували також автономно. Тобто жодних функціональних та правових взаємозв'язків поміж зазначених різних утворень для розробки і впровадження інновацій не існувало. Відповідно, вести мову про наявність якоїсь налагодженої системи інноваційних структур у вітчизняних реаліях не доводиться. Час від часу законодавець знаходиться у пошуках адаптації до стандартів ЄС, зокрема щодо формування сучасної системи інноваційних структур.

Зокрема, станом на 2025–2026 роки на розгляді Верховної Ради України знаходиться черговий проєкт Закону про підтримку та розвиток інноваційної діяльності № 13715 від 29.08.2025 р., який відмовився від конструкції технологічної платформи, хоча така конструкція успішно працює в європейському просторі. Зазначений законопроєкт є кардинальним за своїм змістом, оскільки визначає абсолютно нову систему інноваційних структур, пропонуючи відмовитися від технологічних парків. У прикінцевих положеннях проєкту пропонується визнати таким, що втратив чинність, Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», а діючим технологічним паркам подати заяву до державного реєстратора про реєстрацію як наукових парків з урахуванням особливостей законодавства про наукові парки або продовжити діяльність відповідно до чинного законодавства як юридична особа, або група юридичних осіб, що діють відповідно до договору про спільну діяльність без створення юридичної особи [9].

З цього приводу варто відзначити, що на основі усталених європейських трендів щодо регулювання інноваційних структур технологічні парки є універсальною базовою структурою для розробки та упровадження інновацій у світі, і замінити їх на ту конструкцію наукових парків, яка установлена в чинному законодавстві України, неможливо. Позаяк наукові парки створені як юридичні особи з обов’язковою участю наукових установ і вищих навчальних закладів і мають специфіку правового регулювання. У той час як технологічні парки у світовій практиці мають більш універсальне функціональне призначення.

Враховуючи максимально швидкі процеси технологізації та цифровізації у світовому просторі, очевидно, що та законодавча модель технологічних парків, яка є у чинному законодавстві, застаріла і точно не відповідає жодним сучасним реаліям. Саме тому нами на основі досвіду зарубіжних держав щодо функціонування наукових технологічних парків підтримується підхід до запровадження універсальної конструкції наукового технологічного парку, заснованої не на публічно-правовому, а на приватноправовому підході, здатної обирати фокус своєї діяльності у процесі розвитку – чи то науковий дослідницький, чи то виробничий бізнесовий. Така універсальна конструкція науково-технологічного парку дозволить йому також і обирати механізм реалізації правосуб'єктності – створювати лише інкубаційне середовище для інноваційних організацій; безпосередньо розробляти наукові розробки та упроваджувати їх у виробництво; лише упроваджувати інновації у виробництво тощо.

1. Commission staff working document strategy for European technology platforms: ETP 2020. URL: ftp://ftp.cordis. europa .eu/pub/etp/docs/swd-2013-strategyetp-2020_en.pdf

2. De Propris L., Corradini C. Technology Platforms in Europe: An Empirical Investigation. WWWforEurope Working Paper No. 34. Vienna: WIFO, 2013. P. 40 – 46.

3. Ng, Wei Keat Benny, Appel-Meulenbroek, Rianne Cloodt, Myriam Arentze, Theo. (2019). Towards a segmentation of science parks: A typology study on science parks in Europe. Research Policy, 48(3), 719–732. https://doi.org/10.1016/j.respol.2018.11.004. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0048733318302750?via%3Dihub

4. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 36. Ст. 266. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text (дата звернення: 11.08.2026).

5. Попель С. А. Стан і перспективи розвитку інноваційної інфраструктури в Україні. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2014. Вип. 25. С. 267-272. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2014_25_41

6. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків: Закон України від 16 липня 1999 року № 991-XIV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1999. № 40. Ст. 363. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/991-14?utm_source=chatgpt.com#Text

7. Про наукові парки : Закон України від 25.06.2009 № 1563-VI. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1563-17 (дата звернення: 13.08.2026)

8. Зеліско А. В. Правові особливості функціонування наукових парків як корпоративних об'єднань академічної і вузівської науки. Підприємницькі юридичні особи приватного права як суб'єкти цивільних правовідносин: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2016. С. 276-313.

9. Зеліско А. В. Правовий статус наукових парків як юридичних осіб приватного права. Підприємництво, господарство і право. 2010. №7 . С. 89-93.

10.Проєкт Закону про підтримку та розвиток інноваційної діяльності. № 13715 від 29.08.2025 року. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57219

Олександр ЗАЄЦЬ
кандидат юридичних наук, доцент
головний науковий співробітник у сфері правознавства
ТОВ «НЕЗАЛЕЖНІ ФАХОВІ ЕКСПЕРТИЗИ»
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4426-5241

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ВИКОРИСТАННЯМ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕЗАЛЕЖНОЇ ФАХОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У ФОРМІ ОЦІНКИ ВІДПОВІДНОСТІ АБО ІНШОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Інститут відшкодування шкоди є одним із фундаментальних інститутів приватного права, що забезпечує поновлення порушених майнових та особистих немайнових прав учасників цивільних правовідносин. Його призначення полягає не лише у компенсації негативних наслідків протиправної поведінки, але й у забезпеченні превентивної функції цивільно-правової відповідальності, стимулюванні належного виконання професійних обов'язків та підтриманні довіри до інститутів, діяльність яких має істотне значення для забезпечення безпеки цивільного обороту.

Сучасний розвиток економічних відносин характеризується суттєвим зростанням ролі незалежної професійної діяльності, результати якої використовуються

як підстава для прийняття юридично значущих управлінських, господарських, фінансових та судових рішень. Особливе місце серед таких видів діяльності займають оцінка відповідності, технічна експертиза, сертифікація продукції, аудит, експертна оцінка майна, екологічна експертиза, будівельно-технічні дослідження, фінансовий аудит, науково-правова експертиза та інші форми незалежної фахової діяльності. Незважаючи на відмінності між окремими видами професійної діяльності, усі вони об'єднані спільною ознакою – формуванням професійного висновку, який використовується іншими особами при прийнятті рішень та здатний безпосередньо впливати на їхні права, обов'язки й майнові інтереси.

Особливість таких правовідносин полягає в тому, що негативні наслідки можуть виникати не лише внаслідок безпосередніх дій виконавця професійної послуги, а й через подальше використання результатів його діяльності замовником, державним органом або третіми особами. Саме ця обставина істотно ускладнює встановлення причинно-наслідкового зв'язку між професійним висновком експерта та заподіяною шкодою. На практиці нерідко виникають ситуації, коли помилковий експертний висновок стає підставою для прийняття незаконного адміністративного рішення, укладення невигідного договору, реалізації небезпечної продукції або відмови у реалізації законного права.

У юридичній літературі сформувалося кілька концептуальних підходів до визначення правової природи відповідальності незалежного експерта. Перший ґрунтується на договірній природі відповідальності, відповідно до якої підставою виникнення обов'язку відшкодувати шкоду є неналежне виконання договору про надання професійних послуг. Другий виходить із деліктної природи відповідальності, коли шкода заподіюється не лише замовнику, а й третім особам, які не перебувають у договірних відносинах із виконавцем експертного дослідження. Третій підхід розглядає відповідальність як комплексний правовий інститут, що поєднує елементи договірної та позадоговірної відповідальності залежно від суб'єктного складу правовідносин, характеру порушеного права та способу використання результатів експертної діяльності.

Саме комплексний підхід найбільш повно відповідає сучасному стану розвитку законодавства. В умовах розширення сфери застосування професійної експертизи дедалі частіше виникають ситуації, коли особа, яка зазнала шкоди, взагалі не перебувала у договірних відносинах із суб'єктом експертної діяльності. Наприклад, споживач може зазнати збитків унаслідок використання продукції, що пройшла процедуру оцінки відповідності з порушенням установлених вимог, хоча жодного договору між споживачем та органом з оцінки відповідності не існувало.

Правова природа незалежної фахової експертизи визначається також особливостями професійного ризику. На відміну від звичайних цивільно-правових послуг, результат експертної діяльності значною мірою залежить від спеціальних знань, застосованих методик дослідження, повноти вихідної інформації, технічних можливостей та рівня професійної кваліфікації експерта. Абсолютна безпомилковість експертного висновку не може бути гарантована, що обумовлює необхідність розмежування добросовісної професійної помилки та протиправної недбалості.

У зв’язку з цим особливого значення набуває визначення стандартів належної професійної поведінки. Для експертів, аудиторів, оцінювачів, органів з оцінки відповідності та інших суб'єктів професійної діяльності такими стандартами виступають законодавчі вимоги, професійні правила, технічні регламенти, міжнародні стандарти, кодекси професійної етики та загальновизнані правила здійснення відповідної діяльності. Відступ від зазначених стандартів може свідчити про наявність протиправності та бути юридичною підставою для покладення цивільно-правової відповідальності.

Важливо враховувати, що використання результатів незалежної експертизи є лише одним із елементів складного юридичного механізму прийняття рішень. Остаточне рішення, як правило, ухвалюється іншими суб'єктами — судом, органом державної влади, суб'єктом господарювання або фізичною особою. Саме тому під час визначення меж відповідальності експерта необхідно встановити, чи був його висновок вирішальним фактором заподіяння шкоди, чи лише одним із декількох джерел інформації, використаних при прийнятті відповідного рішення.

Аналіз цивільного законодавства України дозволяє дійти висновку, що загальні положення про відшкодування шкоди повною мірою поширюються і на випадки використання результатів незалежної фахової експертизи. Водночас спеціальне законодавство у сфері оцінки відповідності, технічного регулювання, аудиторської діяльності, оцінки майна та інших видів професійної діяльності встановлює додаткові вимоги щодо професійної компетентності, незалежності, неупередженості, страхування професійної відповідальності та дотримання процедур здійснення експертних досліджень. [3; 4] Сукупність цих вимог формує особливий правовий режим відповідальності суб'єктів незалежної професійної діяльності.

Таким чином, правові підстави відшкодування шкоди, завданої використанням результатів незалежної фахової експертизи, мають комплексний характер і ґрунтуються на поєднанні загальних положень цивільного права із спеціальними нормами, що регулюють окремі види професійної діяльності. Ефективність такого механізму залежить від правильного визначення стандартів професійної поведінки, встановлення причинного зв'язку між експертним висновком і негативними наслідками, а також справедливого розмежування відповідальності між усіма учасниками відповідних правовідносин.

Виникнення обов'язку з відшкодування шкоди, заподіяної використанням результатів незалежної фахової експертизи, ґрунтується на загальних положеннях цивільного законодавства України [1] про деліктні та договірні зобов'язання, а також на спеціальних нормах, що регулюють окремі види професійної діяльності. Комплексний характер відповідних правовідносин зумовлює необхідність системного аналізу нормативних положень, оскільки шкода може бути наслідком як неналежного виконання договірних обов'язків експертом, так і порушення ним загального обов'язку діяти професійно, добросовісно та з належною обачністю.

У цивільному праві України відшкодування шкоди традиційно розглядається як один із способів захисту цивільних прав та інтересів. Конституційний принцип судового захисту прав особи конкретизується у положеннях Цивільного кодексу України, відповідно до яких кожна

особа має право на відшкодування майнової та моральної шкоди, заподіяної порушенням її прав [1; 2]. Таким чином, компенсаційна функція цивільної відповідальності виступає основним механізмом поновлення майнової сфери потерпілого.

Разом із тим правове значення має не сам факт існування помилкового експертного висновку, а його використання у процесі прийняття юридично значущого рішення. Експертний висновок, сертифікат відповідності, звіт аудитора або інший документ професійного характеру не створює шкоду автоматично. Юридичні наслідки виникають лише тоді, коли відповідний результат професійної діяльності стає підставою для здійснення певних дій або прийняття рішень, які призводять до негативних майнових чи немайнових наслідків.

Саме ця особливість відрізняє відповідальність суб'єктів незалежної професійної діяльності від відповідальності більшості інших виконавців послуг. У переважній більшості випадків шкода виникає внаслідок складного ланцюга юридичних фактів, де експертний висновок є лише одним із його елементів. Наприклад, орган з оцінки відповідності видає сертифікат на продукцію, виробник вводить її в обіг, продавець реалізує товар, а споживач зазнає шкоди через невідповідність продукції встановленим вимогам. У такій ситуації суд має встановити, чи перебуває неналежне проведення оцінки відповідності у прямому причинному зв'язку із завданою шкодою або ж вирішальне значення мали інші обставини.

Наукова доктрина цивільного права пропонує декілька моделей визначення правових підстав відповідальності експертів. Перша модель виходить із пріоритету договірної відповідальності. Вона застосовується тоді, коли між замовником та виконавцем укладено договір про проведення експертного дослідження, а неналежне виконання його умов призвело до виникнення збитків. У цьому випадку підставою відповідальності є порушення договірного обов'язку щодо надання професійної послуги належної якості.

Інша модель передбачає застосування деліктних норм цивільного права. Вона є характерною для випадків, коли шкоди зазнають особи, які не перебували у договірних відносинах із експертом або органом з оцінки відповідності. Саме ця ситуація дедалі частіше виникає у сфері технічного

регулювання, сертифікації продукції, аудиторської діяльності та незалежної оцінки, де результат професійної діяльності використовується невизначеним колом осіб.

Важливою особливістю правового регулювання є те, що сучасне законодавство дедалі більше орієнтується не лише на формальне дотримання нормативних вимог, а й на забезпечення належного рівня професійної компетентності. Відповідно до міжнародних стандартів у сфері оцінки відповідності компетентність експерта розглядається як сукупність професійних знань, практичного досвіду, навичок застосування методик та здатності приймати неупереджені рішення. Таким чином, недотримання вимог щодо компетентності може розглядатися як самостійний прояв професійної недбалості.

Значний вплив на формування сучасних підходів до відповідальності професійних експертів справляє судова практика. Верховний Суд у своїх рішеннях неодноразово наголошував, що для покладення цивільно-правової відповідальності недостатньо лише встановити факт наявності шкоди. [5] Необхідно довести весь склад цивільного правопорушення: протиправність поведінки, наявність шкоди, причинний зв'язок між поведінкою та шкодою, а також вину особи, якщо законом не передбачено інше. Такий підхід забезпечує баланс між інтересами потерпілої особи та необхідністю захисту суб'єктів професійної діяльності від необґрунтованих вимог про відшкодування шкоди.

У науковій літературі дедалі частіше обґрунтовується доцільність застосування концепції професійної відповідальності, яка займає проміжне місце між класичною договірною та деліктною відповідальністю. Її специфіка полягає у тому, що джерелом професійного обов'язку виступає не лише договір або закон, але й сукупність професійних стандартів, етичних правил, вимог акредитації, технічних регламентів і міжнародних стандартів. [6; 7] Такий підхід найбільш адекватно відображає сучасний характер правовідносин у сфері незалежної фахової експертизи та дозволяє врахувати підвищений рівень довіри суспільства до результатів професійної діяльності.

Отже, правові підстави виникнення обов'язку з відшкодування шкоди, завданої використанням результатів

незалежної фахової експертизи, мають комплексний характер. Вони охоплюють як загальні положення цивільного права щодо захисту порушених прав, так і спеціальні норми, що визначають стандарти професійної діяльності, вимоги до компетентності, незалежності та добросовісності експертів. Саме комплексний підхід дозволяє забезпечити ефективний захист потерпілих, не перетворюючи водночас професійну діяльність на сферу необмеженого ризику для її суб'єктів.

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Законодавство України. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgibin/laws/main.cgi?nreg=43515

2. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141.

3. Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» від 15.01.2015 р. № 124-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19#Text

4. Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12.07.2001 р. № 2658-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text

5. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 07 лютого 2024 року у справі № 646/6239/18 щодо ризику настання наслідків, пов'язаних із вчиненням чи невчиненням нею процесуальних дій. URL: https://tinyurl.com/3p8cp39r

6. ДСТУ EN ISO/IEC 17020:2019. Оцінка відповідності. Вимоги до роботи різних типів органів з інспектування (EN ISO/IEC 17020:2012, IDT; ISO/IEC 17020:2012, IDT). URL https://budstandart.ua/normativ-document.html?id_doc=89192

7. ДСТУ EN ISO/IEC 17011:2019 Оцінка відповідності. Загальні вимоги до органів з акредитації, що акредитують органи з оцінки відповідності (EN ISO/IEC 17011:2017, IDT; ISO/IEC 17011:2017, IDT). URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=89171

8. Заєць, О. Основні аспекти інтеграції фахової експертизи в правовий простір для прийняття державних рішень. Наукові праці Київського авіаційного інституту. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». 2025. 3(76), 59–68. https://doi.org/10.18372/2307-9061.76.20520

9. Zaiets, O. Main Aspects of Professional Liability Insurance for Experts, Lawyers und Advocates in the Federal Republic of Germany. Scientific Works of Kyiv Aviation Institute. Series Law Journal "Air and Space Law". 2025. 1(74), 142-148. DOI: https://doi.org/10.18372/2307-9061.74.19899

Аркадій ЗАПОРОЖЧЕНКО
доктор філософії з права,
помічник члена Вищої ради правосуддя,
старший науковий співробітник
відділу приватного права та процесу
Науково-дослідного інституту приватного права
і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака
Національної академії правових наук України,
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3973-715X

ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЦИФРОВОГО КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

Цифрова трансформація корпоративного управління істотно змінює форми здійснення корпоративних прав – дистанційне голосування, блокчейн, використання штучного інтелекту при підготовці управлінських рішень поступово перетворюють цифрове середовище на повноцінний спосіб здійснення корпоративних прав.

Варто заначити що нині досить важко встановити універсальний перелік критеріїв оцінювання належності корпоративного рішення, якщо в процес його формування частково або істотно залучено цифрову технологію. Вирішення цього питання потребує звернення не лише до формальних вимог законності, а й до аксіологічних категорій релевантних до корпоративного управління.

У цьому контексті перспективним видається розгляд доброчесності (integrity) як своєрідного стандарту цифрового корпоративного управління (digital corporate governance).

Такий підхід знаходить опосередковане підтвердження у міжнародних стандартах корпоративного управління. Принципи корпоративного управління G20/OECD 2023 року пов’язують ефективне корпоративне управління із забезпеченням довіри, доброчесності ринку, прозорості, підзвітності, захистом прав акціонерів та відповідальністю органів управління [1, с. 9]. Режим розкриття інформації розглядається як необхідна передумова поінформованого здійснення акціонерами своїх прав та контролю за поведінкою органів управління [1, с. 27].

Відповідно до ст. 89 Закону України «Про акціонерні товариства» посадові особи товариства зобов'язані діяти в його інтересах, добросовісно та розумно, ухвалювати незалежні рішення, діяти з розумним ступенем обачності, професійності та старанності, уникати конфлікту інтересів, утримуватися від прийняття вигод від третіх осіб та повідомляти про заінтересованість у правочині [2]. Отже, законодавець не обмежуючись встановленням компетенції органів акціонерного товариства також встановлює характеристики поведінки відповідних посадових осіб.

Закон України «Про акціонерні товариства» передбачає можливість проведення загальних зборів акціонерів шляхом очного голосування, електронного голосування та опитування (дистанційні загальні збори) (ч. 1 ст. 38). Електронні загальні збори проводяться виключно шляхом електронного заочного голосування акціонерів із використанням авторизованої електронної системи (ч. 2 ст. 38). Волевиявлення акціонера шляхом заповнення бюлетеня для голосування фіксується авторизованою електронною системою, підрахунок результатів голосування здійснюється цією системою (ч. 7, 8 ст. 53). На підставі інформації про результати такого голосування авторизованою електронною системою формується протокол про підсумки голосування (ч. 2 ст. 56), протокол електронних загальних зборів також формується авторизованою електронною системою (ч. 2 ст. 57), що свідчить про нормативне закріплення цифрової форми фіксації волевиявлення акціонерів та результатів корпоративного голосування [2].

Європейський вектор розвитку корпоративного права є аналогічним. Стаття 8 Директиви 2007/36/ЕС передбачає можливість участі акціонерів у загальних зборах за допомогою електронних засобів (ч. 1 ст. 8), зокрема шляхом трансляції загальних зборів у реальному часі (п. «a» ч. 1 ст. 8), двосторонньої комунікації в реальному часі, що дає змогу акціонерам звертатися до загальних зборів дистанційно (п. «b» ч. 1 ст. 8), а також шляхом використання механізму голосування до або під час загальних зборів без необхідності призначення представника, який фізично присутній на зборах (п. «c» ч. 1 ст. 8). Водночас використання електронних засобів може бути обумовлене лише такими вимогами та обмеженнями, які є необхідними

для ідентифікації акціонерів і забезпечення безпеки електронної комунікації та є пропорційними досягненню цих цілей (ч. 2 ст. 8) [3].

Новий рівень проблематики виникає у зв'язку із застосуванням систем штучного інтелекту (ШІ) в корпоративному управлінні. Вони можуть використовуватися для опрацювання великих обсягів інформації, оцінювання ризиків, прогнозування наслідків господарських операцій, підготовки рекомендацій для членів органів управління та автоматизації окремих внутрішньокорпоративних процесів.

У науковій літературі обґрунтовано звертається увага на те, що штучний інтелект наразі повинен розглядатися насамперед як допоміжний інструмент корпоративного управління. Ю. Жорнокуй зазначає, що використання ШІ у корпоративному управлінні має допоміжний характер [4, с. 119], а відповідальність за результати його використання повинна покладатися на користувачів, володільців або виробників, а не на саму систему штучного інтелекту [4, с. 120]. Вказано також на необхідність розроблення внутрішніх корпоративних актів щодо впливу ШІ на прийняття рішень та законодавчого визначення меж застосування відповідних технологій [4, с. 120].

Подібну позицію розвиває Л. Сіщук, пов'язуючи перспективи застосування штучного інтелекту в корпоративному управлінні з розробленням етичних і правових стандартів його використання, визначенням механізмів контролю та відповідальності й забезпеченням пріоритету людського волевиявлення під час ухвалення корпоративних рішень [5, с. 81-82].

Зарубіжні дослідження також демонструють поступовий перехід від питання про технічну можливість автоматизації корпоративного управління до проблем відповідальності та якості корпоративного рішення. M. Hilb, досліджуючи перспективи «штучного управління (artificial governance)», розглядає автоматизацію прийняття рішень на рівні ради директорів крізь призму економічної доцільності, технологічної здійсненності, а також юридичної та етичної відповідальності [6, с. 852].

J. Zhao досліджує взаємозв'язок використання ШІ з правилом ділового рішення (business judgment rule), наголошуючи на тому, що передумовою його застосування

є прийняття директором поінформованого рішення [7, с. 684]. Використання ШІ автор безпосередньо пов'язує з виконанням директорами вимог належної обачності (due diligence) та обов'язку дбайливості (duty of care) [7, с. 686]. ШІ може формувати та пропонувати альтернативні варіанти рішення, однак вибір остаточного варіанта та визначення ступеня покладання на пораду ШІ мають залишатися предметом професійного розсуду членів ради (professional business judgment) [10, с. 687]. Водночас консультація з ШІ має сприяти прийняттю поінформованих рішень, а сам процес такої консультації повинен бути прозорим та становити частину механізму підзвітності ради директорів [7, с. 688].

У новітній європейській доктрині F. Möslein пов'язує цифрову трансформацію корпоративного управління з використанням автоматизованих систем для опрацювання інформації та підтримки прийняття рішень органами компанії [8, с. 631]. Водночас він розглядає корпоративну цифрову відповідальність (corporate digital responsibility, CDR) як спосіб взаємодії та узгодження цифрових інновацій із правовими та етичними вимогами, до елементів якої відносить, зокрема, прозорість та етичне використання даних [8, с. 637].

Зазначене дозволяє поставити питання про особливий критерій доброчесності цифрового корпоративного управління – збереження персональної відповідальності суб'єкта корпоративного рішення незалежно від ступеня технологічної підтримки процесу його підготовки.

У цьому контексті принципове значення набуває людський контроль. Регламент (ЄС) 2024/1689 про штучний інтелект встановлює вимогу людського контролю (human oversight) щодо високоризикових систем ШІ (ч. 1 ст. 14) та пов'язує його, зокрема, з можливістю людини належним чином розуміти можливості й обмеження відповідної системи (п. «a» ч. 4 ст. 14), усвідомлювати ризик автоматичної або надмірної залежності від результатів її роботи (automation bias) (п. «b» ч. 4 ст. 14), а також правильно інтерпретувати результати роботи системи (п. «c» ч. 4 ст. 14) [9]. Звичайно, не варто автоматично поширювати режим високоризикових систем на будь-яке застосування ШІ в корпоративному управлінні, проте саме

людський контроль має ключове значення для визначення адекватності цифрового корпоративного управління.

Отже, перспективним напрямом досліджень у сфері корпоративного управління має стати пошук способів забезпечення ефективності корпоративного управління у поєднанні з добросовісністю, прозорістю, підзвітністю, персональною відповідальністю та можливістю перевірки управлінського рішення, а відтак доброчесністю.

Виснуємо що доброчесність цифрового корпоративного управління пропонується розглядати як належне здійснення корпоративних управлінських повноважень, що поєднує аксіологічні вимоги до поведінки суб'єкта з вимогами прозорості, людського контролю, простежуваності й перевірюваності прийнятого рішення.

1. G20/OECD Principles of Corporate Governance 2023. Paris: OECD Publishing, 2023. 53 p. DOI: 10.1787/ed750b30-en

2. Про акціонерні товариства: Закон України від 27 липня 2022 р. № 2465-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2465-20

3. Directive 2007/36/EC of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the exercise of certain rights of shareholders in listed companies. EUR-Lex. URL: http://data.europa.eu/eli/dir/2007/36/oj

4. Жорнокуй Ю. М. Роль штучного інтелекту в корпоративному управлінні: сучасні реалії та виклики майбутнього. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 5. С. 117-120. DOI: 10.32782/2524-0374/2024-5/25.

5. Сіщук Л. В. Застосування штучного інтелекту при корпоративному управлінні компаніями. Форум Права. 2025. Т. 84. № 4. С. 76-83. DOI: 10.5281/zenodo.17347717.

6. Hilb M. Toward artificial governance? The role of artificial intelligence in shaping the future of corporate governance. Journal of Management and Governance. 2020. Vol. 24. P. 851-870. DOI: 10.1007/s10997-020-09519-9

7. Zhao J. Artificial Intelligence and Corporate Decisions: Fantasy, Reality or Destiny. Catholic University Law Review. 2022. Vol. 71. P. 663-698.

8. Möslein F. European company law in the age of digital transformation: artificial intelligence, data economy, and digital corporate governance. ERA Forum. 2025. Vol. 26. P. 629-646. DOI: 10.1007/s12027-025-00864-6

9. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonized rules on artificial intelligence. EUR-Lex. URL: http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj

Алла ЗЕЛІСКО
доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник
лабораторії корпоративного права
імені академіка Володимира Луця
Науково-дослідного інституту приватного права і
підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
НАПрН України
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1899-407X

ВПЛИВ ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВИХ ПАРКІВ ТА РЕАЛІЗАЦІЮ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ ЇХ УЧАСНИКАМИ

Інноваційна діяльність виступає важливим механізмом поєднання економічного зростання із захистом довкілля та соціальною відповідальністю, що відповідає сучасній концепції сталого розвитку Європейського Союзу та положенням Порядку денного ООН до 2030 року та базовим засадам диджиталізації в європейському просторі. Станом на сьогодні, *інноваційний розвиток* є основним фактором росту ефективності діяльності сучасних суб'єктів підприємництва, підвищення якості продукції, економного використання ресурсів, запобігання екологічним наслідкам індустріалізації [1]. При цьому, активацію розвитку системи інноваційних юридичних осіб визначають також і пріоритетні на сьогодні тренди європеїзації. Поміж сформованих в вітчизняному правовому просторі інноваційних юридичних осіб особливу нішу займають наукові парки. Маючи доволі незначну за часом історію створення та розвитку, вони відзначаються максимальним потенційним ресурсом в контексті ефективного функціонування сучасних екосистем.

Європейський Союз дедалі більше орієнтує бізнес на впровадження ESG-підходів (Environmental, Social and Governance), що передбачають врахування екологічних, соціальних та управлінських аспектів діяльності. Зазначені аспекти діяльності юридичних осіб у сфері інновацій відбуваються на фоні активації процесів диджиталізації, в

основі яких знаходяться, зокрема Директива (ЄС) 2019/1151 [2], яка встановлює спеціальні правила щодо онлайн-створення товариств з обмеженою відповідальністю, реєстрації філій та подання документів та інформації компаніями і філіями («онлайн-процедури»); Директива (ЄС) 2025/25 [3], яка доповнила попередню, запроваджує багатомовний автентифікований Сертифікат компанії ЄС та стандартизовану Довіреність ЄС, а також окреслює імперативні строки для національних реєстрів компаній щодо обробки та публічного розкриття інформації про компанії. Означені процеси цифровізації лягли у канву як відносин щодо створення та діяльності юридичних осіб у сфері інновацій, так і щодо реалізації корпоративних прав їх учасниками.

Безумовно, що наукові парки зайшли у процеси цифровізації в силу належності їх до юридичних осіб, створення їх у організаційно-правовій формі товариств з обмеженою відповідальністю. Зазначене проявляється через дії засновників щодо створення наукового парку, через можливість онлайн реєстрації, через можливість учасників парку проводити загальні збори у дистанційній, електронній формі тощо. Однак, інші аспекти функціонування наукових парків та здійснення корпоративних прав їх учасниками продовжують проходити активні процеси цифрової трансформації. Одні із цих процесів пов’язані із спеціальним правовим регулюванням наукових парків, а інші – із продовженням формування законодавчих актів ЄС у сфері цифровізації та удосконаленням міжнародних підходів щодо цих стандартів. Зокрема, положення Directive (EU) 2025/25 у країнах-членах ЄС проходять процеси імплементації у національні закони до 31 липня 2027 року, при цьому основні положення Директиви починають діяти лише з липня 2028 року. Як бачимо, процеси цифровізації є перманентно динамічними.

При реєстрації наукових парків на законодавчому рівні проектується створення спеціалізованого офіційного Реєстру наукових парків та реєстрацію проєктів наукових парків через Національну електронну науково-інформаційну систему. Зазначена концепція була окреслена, зокрема у законопроекті МОН «Про внесення змін до деяких законів України щодо стимулювання

розвитку наукових парків», розробленому у 2024-2025 роках, який до сих пір не був прийнятий і, відповідно, не функціонує. Варто зазначити, що офіційних реєстраційних даних щодо саме переліку наукових парків на даний час в Україні, фактично не існує. Відповідно, вести мову про стратегічне планування підтримки наукових парків на рівні держави складно. Законодавче запровадження такого Реєстру наукових парків, вочевидь, має відповідати принципу відсутності дублювання інформаційних даних компаніями до реєстрів, взаємозв'язку даних різних реєстрів між собою. В контексті перспектив входження до ЄС важливим напрямом змін є передбачений у Директиві (ЄС) 2025/25 принцип оперативного обміну даними (BRIS – Business Registers Interconnection System), який реалізується через систему взаємопов'язаності бізнес-реєстрів, гарантуючи швидшу передачу корпоративної інформації між країнами-членами ЄС [4].

Варто зазначити, що процеси цифрової трансформації пронизують також і сфери безпосередньо корпоративних відносин, які специфічно проявляються у площині спеціального правового регулювання наукових парків. Особливість механізму розробки та реалізації інновацій науковим парком детермінує перманентну залученість усіх учасників у діяльність парку, позаяк заклади вищої освіти та наукові установи продукують інтелектуальний продукт, представники ж бізнесу – впроваджують цей продукт у виробництво і перетворюють його у продукцію. Такий принцип функціонування наукових парків визначає максимальну потребу у оперативності та перманентності внутрішніх інформаційних процесів між парком та його учасниками. Саме ці процеси знаходяться у фокусі цифрових трансформацій.

Традиційно, інформаційні права учасників із позиції практичної реалізації вимагали звернення до виконавчого органу та очікування відповіді у визначені статутом строки. Цифровізація ж трансформує цю правомочність у право доступу до електронних кабінетів, корпоративних порталів чи хмарних сховищ документів, де фінансова звітність, протоколи зборів та інші матеріали розміщуються в режимі реального часу. Варто підкреслити, що для наукового парку, де одним із учасників є державний чи комунальний заклад

вищої освіти, це також посилює рівень звітності перед державою та громадськістю.

Вітчизняне законодавство проходить еволюційні кроки у напрямі цифровізації інформації про науковий парк. Зокрема, чинна редакція Закону «Про наукові парки» зобов'язує розміщувати установчі документи наукового парку та відомості про зміни до них на офіційному веб-сайті парку, забезпечуючи публічність інформації без потреби звертатися до додаткових механізмів отримання інформації і забезпечуючи оперативність її отримання. Зокрема ст. 7 Закону України «Про наукові парки» передбачає, що інформація про створені наукові парки, їх установчі документи та зміни до них є публічною, доступ до такої інформації забезпечується засновниками (учасниками, акціонерами) шляхом розміщення на своєму офіційному веб-сайті. Водночас, розробка корпоративних порталів та хмарних середовищ для забезпечення оперативного та перманентного інформування усіх учасників парку, які є безпосередніми учасниками процесу розробки та впровадження інновацій належить до сфери локального правового регулювання та ефективності його упровадження системою органів управління наукового парку. Вочевидь, питання цифрових механізмів забезпечення інформованості учасників парку перспективними є для урегулювання у формі локальних нормативних актів юридичної особи. В умовах тотальної цифровізації відсутність врегулювання зазначених процесів на рівні локальному мінімізує ефективність діяльності наукового парку.

Окрім того, проблематика цифровізації саме в контексті інформаційних аспектів діяльності наукових парків полягає у некоректності формулювання положень Закону України «Про наукові парки», адже, як зазначалося вище у ст. 7 обов’язок забезпечення публічності інформації покладається на засновників (учасників, акціонерів) наукового парку [5]. Очевидно, що таке формулювання не відповідає доктрині корпоративістики, позаяк з моменту державної реєстрації юридичної особи саме на неї як самостійного суб’єкта правовідносин має покладатися такий обов’язок, а не на учасників. Таким чином, перешкодами на шляху ефективної цифровізації виступають також і питання законодавчого урегулювання

уповноважених суб'єктів щодо належного забезпечення означених процесів.

В контексті розкриття та аналітики впливу цифровізації на корпоративні права учасників наукового парку, варто враховувати те, що позаяк зазначені парки найчастіше створюються у організаційно-правовій формі товариства з обмеженою відповідальністю, то у фокус цих процесів попадає електронний облік часток як гарантія майнових корпоративних прав учасників. У Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» запроваджена облікова система часток, яку веде Центральний депозитарій цінних паперів. Зокрема, у ч.1 ст. 151 передбачено, що «учасники товариства у будь-який момент відповідно до цього Закону можуть прийняти рішення про облік часток товариства в обліковій системі часток або про припинення обліку часток в такій системі, що ведеться Центральним депозитарієм цінних паперів на підставі договору з товариством, у порядку, встановленому Комісією» [6]. Фактично, ідеться про цифровий реєстр приналежності часток у статутному капіталі, який є підґрунтям підтвердження розміру частки учасника, динаміки її переходу та наявності обтяжень. Потрібно зазначити, що для наукового парку, де частки можуть змінювати власників у зв'язку із залученням нових інвесторів чи виходом одного із засновників, така система є ефективним механізмом зниження ризиків корпоративних спорів та оперативності здійснення права розпорядження часткою. І тут варто акцентувати увагу на тому, що частина вкладів учасників наукового парку, а саме – закладів вищої освіти та наукових установ, переважно має форму майнових прав інтелектуальної власності, а тому актуалізуються питання розпорядження результатами такої інтелектуальної діяльності, що особливо робить важливою процедуру цифровізації обліку часток та підтвердження прав, що із них випливають.

Ефективність наукового парку прямо залежить від можливості обороту тих об'єктів права інтелектуальної власності, які продукуються закладами освіти та науковими установами, а також від чіткого визначення, кому саме - працівнику, роботодавцю чи спільно обом – належать майнові права на створені розробки. З позиції зазначеної проблематики, цифровізація відкриває шлях до нових

можливостей: електронні реєстри об'єктів права інтелектуальної власності, цифрові ліцензійні договори, смарт-контракти для розподілу роялті між співавторами розробки.

Процеси цифровізації пронизують і інші сфери здійснення корпоративних прав учасниками наукових парків, у першу чергу, сферу корпоративного управління. Право брати участь в управлінні науковим парком традиційно реалізується через участь у загальних зборах засновників – вищому органі управління. Закон «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» у ч. 3 ст. 33 установлює, що «загальні збори учасників передбачають спільну присутність учасників товариства в одному місці для обговорення питань порядку денного або можуть проводитися у режимі відеоконференції, що дозволяє бачити та чути всіх учасників загальних зборів учасників одночасно, чи із застосовуванням інших засобів електронної ідентифікації». Хоча закон прямо не деталізує технічні засоби проведення таких процедур, одна на практиці ідеться про використання електронного підпису, відеоконференцзв'язку та спеціалізованих цифрових платформ для голосування. Для наукового парку, учасниками якого можуть бути заклади освіти з різних регіонів країни або навіть іноземні партнери, можливість дистанційної участі в загальних зборах є не факультативною зручністю, а практичною умовою реалізації корпоративних прав, особливо в умовах воєнного стану та обмеженої мобільності.

Здійснення корпоративних прав учасників наукового парку в умовах цифровізації засвідчує процеси поступового переходу до електронного формату фіксації, підтвердження та реалізації правомочностей – управлінських, майнових та інформаційних. Європейський досвід, утілений у Директиві 2019/1151 та Директиві 2025/25, формує стратегічний напрям такої еволюції: дематеріалізація процедур створення товариства, уніфіковані електронні сертифікати та довіреності, прискорена обробка інформації реєстрами. Безумовно, що вітчизняне законодавство (зокрема, Закон «Про наукові парки» та Закон «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю») уже містить окремі елементи щодо реалізації зазначеного напряму: електронний облік часток, голосування у режимі

відеоконференції, обов'язок онлайн-розкриття установчих документів тощо. Імплементація процесів цифровізації у контексті діяльності наукових парків проявляється на трьох рівнях: 1)нормах щодо регулювання державної реєстрації юридичних осіб; 2)нормах щодо обліку часток у статутному капіталі, корпоративного управління, публічності інформації на рівні нормативних актів, що регулюють окремі організаційно-правові форми, у яких створюються наукові парки (наприклад, Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»); 3) нормах спеціального Закону України «Про наукові парки» щодо специфіки механізму забезпечення публічності інформації саме в наукових парках, щодо особливостей корпоративного управління тощо. У той же час, специфіка наукового парку як юридичної особи, що акумулює інтелектуальний ресурс закладів освіти й наукових установ, вимагає окремого доопрацювання і врегулювання у Законі України «Про наукові парки» положень щодо механізмів цифрового обороту прав інтелектуальної власності, передачі їх як вкладу до статутного капіталу наукового парку; усунення термінологічних неточностей у розподілі обов'язків між засновниками й самим товариством щодо розкриття публічної інформації про науковий парк.

1. Сербенівська А. Ю. Сутність та значення інноваційних процесів в діяльності підприємств. Ефективні Інвестиції: практика та досвід. № 20/2024. Економічна наука. 2012. № 5. URL: http://www.economy.- nayka.com.ua/?op=1&z=1690

2. Directive (EU) 2019/1151 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 amending Directive (EU) 2017/1132 as regards the use of digital tools and processes in company law (Text with EEA relevance). URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/1151/oj/eng

3. Directive (EU) 2025/25 of the European Parliament and of the Council of 19 December 2024 amending Directives 2009/102/EC and (EU) 2017/1132 as regards further expanding and upgrading the use of digital tools and processes in company law (Text with EEA relevance). URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2025/25/oj/eng

4. Про наукові парки: Закон України від 25 червня 2009 року № 1563-VI. Відомості Верховної Ради України. 2009. № 51. Ст.757. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1563-17#Text (дата звернення 21.06.2026 р.)

5. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII. Відомості Верховної Ради. 2018. № 13. Ст.69. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text (дата звернення 21.06.2026 р.)

Ольга ЗОЗУЛЯК
доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу методології євроінтеграції приватного права
Науково-дослідного інституту приватного права
і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака
НАПрН України
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-6108-4442

ЦИФРОВІЗАЦІЯ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ЗАХИСТ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ

Останніми роками цифровізація та застосування штучного інтелекту стали невід'ємною частиною будь-якої сфери діяльності, у тому числі, сфери корпоративного управління. Це, звісно, спрощує управлінські процеси в корпорації, дозволяє здійснювати онлайн-комунікацію між менеджментом компанії та її учасниками. Процес цифровізації у корпоративному менеджменті пов'язаний із застосуванням цифрових можливостей при проведенні загальних зборів акціонерів та учасників корпорації, дистанційним голосуванням із застосуванням електронної ідентифікації, електронним документообігом та формуванням цифрових платформ для взаємодії органів управління юридичної особи.

Указані тенденції розвитку корпоративного управління сприймаються фахівцями позитивно, адже у такий спосіб забезпечується широка онлайн-комунікація між компанією та акціонерами, органами компанії (внутрішня комунікація) [1, с. 135-137]. Як наголошують аналітики, «штучний інтелект може допомогти компаніям автоматизувати процеси моніторингу відповідності, мінімізуючи людські помилки, підвищуючи точність [2].

Одночасно, попри високий потенціал України у використанні цифрових інструментів та штучного інтелекту в управлінських процесах, очевидні позитивні зміни у правовому регулюванні цифровізації корпоративного управління та успішні приклади цифрового розвитку бізнесу, треба зазначити, що вказаний процес все ж розвивається досить нерівномірно. Це знаходить свій прояв

у недостатній на думку як теоретиків, так і практиків цифровізації корпоративного управління акціонерних товариств [3], не є повністю поширеною також практика проведення дистанційних зборів, у багатьох випадках корпоративне управління продовжує залишатися цифровим частково.

Крім того, як правильно вказується у юридичній літературі, корпоративне цифрове управління з використанням штучного інтелекту породжує багато правових та технічних викликів, які пов'язані з відсутністю чіткого правового регулювання використання цих технологій, що в кінцевому результаті може призвести до проблем із відповідальністю за рішення, прийняті за допомогою алгоритмів, та збільшення кіберризиків» [2, с. 230-234].

Варто також наголосити, що для України особливо актуальним є дослідження цифровізації корпоративного управління не тільки в контексті важливості цього процесу для самих корпорацій та їх учасників й потужного інструменту підвищення ефективності їх діяльності, а й як складової економічної безпеки та захисту національних інтересів. Вважаємо, що в умовах сьогодення варто спрямовувати зусилля на розробку такої правової й технологічної моделі цифровізації корпоративного управління, за якої цифрові механізми корпоративного управління забезпечуватимуть одночасно як ефективне функціонування бізнесу, так і захист стратегічних інтересів держави, особливо в умовах війни.

Цифровізація корпоративного управління, як і цифровізація різних сфер діяльності в Україні, має відбуватися не лише шляхом відповідної автоматизації бізнес-процесів, а й сприяти досягненню економічних цілей та національних інтересів держави, про які йдеться у Законі України «Про національну безпеку України» від 21.06. 2018 року [4]. Корпоративно-правові механізми, у тому числі цифрові інструменти корпоративного управління, відіграють ключове значення серед приватноправових механізмів у забезпеченні реалізації вказаних інтересів. Вважаємо, що в умовах викликів цифровізація корпоративного управління повинна виконувати подвійну функцію: з однієї сторони – забезпечувати ефективність та прозорість корпоративного управління, а з іншої – захищати

національні інтереси України шляхом контролю за стратегічними активами, протидії незаконному набуттю корпоративного контролю та підтримки економічної безпеки держави загалом.

Серед основних напрямів посилення ролі цифровізації корпоративного управління у ключі захисту економічних інтересів держави, вважаємо за доцільне виокремити наступні, які й охарактеризуємо далі.

По-перше, продовження процесу адаптації українського законодавства у сфері цифровізації корпоративного управління до стандартів ЄС, зокрема: Директиви (ЄС) 2017/1132 щодо окремих аспектів корпоративного права, Директиви (ЄС) 2019/1151 щодо використання цифрових інструментів і процедур у корпоративному праві, Директиви (ЄС) 2022/2464, якою запроваджено цифрову корпоративну звітність зі сталого розвитку та нові вимоги до прозорості діяльності компаній, Регламенту (ЄС) 2024/1689 (AI Act), що встановлює правила використання штучного інтелекту, які мають значення для автоматизованого корпоративного управління та управління ризиками, Регламенту (ЄС) 2022/2554, яким встановлено обов'язок для корпорацій забезпечувати кіберзахист, звітувати про хакерські атаки та гарантувати безперебійну роботу у разі технічних збоїв. Аналізуючи вказані директиви та регламенти, Сіщук Л. В. наголошує на тому, що в ЄС наявна цілісна система правового регулювання цифровізації корпоративних процедур. При цьому, вказує авторка, «цифровізація виступає не тільки інструментом спрощення корпоративних процедур, а й є комплексним об'єктом правового регулювання, що поєднує технологічні рішення з правовими механізмами контролю, захисту прав учасників та забезпечення балансу інтересів у цьому сегменті відносин» [5, с. 130].

По-друге, цифрове корпоративне управління повинно бути орієнтоване на забезпечення сталого розвитку, а самі цифрові інструменти, які використовуються корпораціями, повинні сприяти автоматизації збору й аналізу показників сталого розвитку, оцінювати кліматичні, соціальні та управлінські ризики та забезпечувати прозорість для інвесторів. Переконані, що використання цифрових технологій для досягнення цілей сталого розвитку та удосконалення правового регулювання цього процесу –

один із невід'ємних напрямів діджиталізації корпоративного управління компаній.

По-третє, цифровізація корпоративного управління повинна бути спрямована на захист стратегічних компаній. З цією метою цифрові корпоративні інструменти мають сприяти протидії незаконному поглинанню компаній, контролю за структурою власності, забезпечувати автоматичну перевірку покупців корпоративних прав та виявляти ризикові корпоративні операції.

Вважаємо, що забезпечення в процесі цифровізації корпоративного управління в Україні вищевказаних складових – європейських стандартів, принципів сталого розвитку, захисту стратегічних компаній сприятиме залученню інвестицій та зміцнюватиме економічну безпеку держави.

Підсумовуючи, варто наголосити, що цифровізація корпоративного управління повинна перейти з суто технологічного процесу та інструменту спрощення комунікації у процесі управління до правового механізму забезпечення національної безпеки, а цифрові технології – поєднуватися з принципами корпоративної безпеки, сталого розвитку та захисту економічного суверенітету держави. Вказані питання потребують подальших наукових досліджень щодо можливості конкретних цифрових інструментів, які застосовуються у корпоративному управлінні, виступати не лише інструментами підвищення ефективності корпоративного управління, а й захисту економічної безпеки України та національних інтересів в цілому та на цій основі – подальшого нормативного удосконалення корпоративного управління.

1. Харитонова О. І. Діджиталізація корпоративного права: проблеми і перспективи. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2023. Том 34 (73). № 3. С. 135-142.

2. Svitlana Iasechko. Corporate governance in the world of artificial intelligence: new challenges for Europe and Ukraine in the era of digitalization. Васильєвські читання: Збірник наукових праць за матеріалами XXII Міжнародної науково-практичної конференції (4-5 жовтня 2024 року, м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. канд. юрид. наук Л. В. Сіщук. Івано-Франківськ, 2024. P. 230-234.

3. Сікора В. Є. Правове регулювання діяльності загальних зборів учасників (акціонерів) корпорації. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в за спеціальністю 081 Право. Карпатський

національний університет імені Василя Стефаника, Міністерство освіти і науки України. – Івано-Франківськ, 2025. 241 с. URL: https://vad.cnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/25/2025/11/dysertatsiia-viktoriia-sikora.pdf

4. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text

5. Сіщук Л. В. Цифровізація корпоративних процедур як об'єкт правового регулювання в праві ЄС. Правотворча діяльність та євроінтеграційний напрям розвитку законодавства України: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 28 квітня 2026 р.). Одеса: Видавництво «Юридика», 2026. С. 126-131.

Олександр КОВАЛИШИН
кандидат юридичних наук, старший дослідник,
старший науковий співробітник
лабораторії корпоративного права
імені академіка Володимира Луця
Науково-дослідного інституту приватного права і
підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1734-9853

ВИКОНАВЧИЙ ОРГАН ТОВ В СИСТЕМІ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У порівнянні з законодавством кін. 90 – поч. 2000-х рр. на сьогодні чинне правове регулювання складу, компетенції, порядку призначення та правового статусу осіб виконавчого органу є значно ускладненим. У зв'язку з закріпленням правової можливості обрання як виконавчих директорів, так і невиконавчих директорів фактично в українських ТОВ виникає можливість утворення як однорівневої, так і дворівневої моделі корпоративного управління.

Дворівнева модель ради директорів інституціоналізує чітке розмежування та відокремлення наглядових і контрольних функцій, з одного боку, та управлінських функцій виконавчого органу товариства – з іншого. Однорівнева модель ради поєднує обидві функції, виконавчий орган, як окремий не виділяється, хоча в

окремих моделях корпоративного управління за допомогою різних механізмів досягається певний рівень їх розмежування.

Водночас сьогодні вже недостатньо провести чітку межу між цими двома структурами ради, оскільки більшість розвинених країн у випадку великих публічних компаній відійшли від традиційної однорівневої моделі ради директорів. Аналогічна можливість вибору між однорівневою та дворівневою моделями з'явилася також і в інших системах корпоративного права континентальної Європи.

Однак в рамках даного дослідження увагу буде приділено особливостям порядку призначення, внутрішньої організації управління та звільнення членів виконавчого органу однорівневої моделі управління з метою врахування окремих положень в процесі реформування системи комерційних (підприємницьких) юридичних осіб в Україні.

Обрання директора. У відповідності із Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» статутом товариства можуть передбачатися додаткові вимоги до невиконавчого члена колегіального виконавчого органу в процесі добору його складу (ч. 2 ст. 39-1) [1]. Втім відсутні вказівки на можливість закріплення таких вимог щодо виконавчих членів. Разом з тим, виходячи із загального методу диспозитивного регулювання, засновники не обмежені у такому праві та можуть самостійно визначити відповідні додаткові положення, в тому числі додаткові кваліфікаційні вимоги.

В корпоративному праві Польщі рішення учасників товариства або установчий договір (статут) товариства можуть визначати вимоги, яким повинні відповідати кандидати на посаду члена правління (ч. 5 ст. 201 КТТ). Більше того, статутом товариства може бути закріплено необхідність проведення обов'язкового кваліфікаційного відбору наглядовою радою (ч. 1 ст. 201-1). У цьому випадку рішення учасників товариства або установчий договір (статут) товариства також можуть визначати детальні правила та порядок проведення кваліфікаційного відбору на посаду члена правління (ч. 2 ст. 201-1 КТТ Польщі) [2].

Строк повноважень та припинення повноважень члена правління. Істотна відмінність у регулюванні стосується

також строку їх повноважень. КТТ Польщі закріплює детальне регулювання строку повноважень члена виконавчого органу. Зокрема, якщо установчий договір не передбачає іншого, повноваження члена правління припиняються в день проведення зборів учасників, на яких затверджується фінансова звітність за перший повний фінансовий рік виконання ним функцій. Якщо член правління призначений на строк більше одного року, мандат припиняється в день проведення зборів учасників, на яких затверджується фінансова звітність за останній повний фінансовий рік виконання функцій, якщо установчий договір не передбачає іншого (ч. 2 ст. 202 КТТ). При цьому КТТ окремо регламентує ситуацію, коли члени правління призначаються на спільний строк повноважень. У такому випадку повноваження члена, призначеного до закінчення відповідної каденції, припиняються одночасно з повноваженнями інших членів правління, якщо статутом не передбачено іншого.

Внутрішня організація діяльності колегіального органу. За українським правом діяти від імені товариства без довіреності наділяється голова колегіального виконавчого органу, однак статут товариства може передбачати можливість кожного або окремих його членів діяти від його імені без довіреності або можливість усіх чи окремих членів виконавчого органу вчиняти дії від імені товариства без довіреності виключно разом.

Аналогічна норма КТТ Польщі щодо внутрішньої організації діяльності колегіального органу сформульована дещо по-іншому. Згідно з ч. 2 ст. 208 КТТ кожен член правління має право та обов'язок вести справи товариства. При цьому ч. 3 ст. 208 дозволяє кожному члену самостійно без попереднього рішення виконавчого органу вести справи, що не виходять за межі звичайної діяльності товариства. Однак якщо хоча б один із інших членів заперечує проти здійснення такої дії, або якщо питання виходить за межі звичайної діяльності товариства, необхідне попереднє рішення колегіального виконавчого органу, яке ухвалюється абсолютною більшістю голосів (ч. 4).

Таким чином, фактично закріплено значно більш деталізовану модель внутрішньої роботи колегіального виконавчого органу, тоді як український закон встановлює

загальні правила діяльності дирекції та значною мірою залишає конкретизацію процедури в статуті товариства.

Слід також відмітити, що польський КТТ окремо регламентує документування діяльності виконавчого органу. Рішення правління підлягають протоколюванню (ст. 208-1 КТТ), який повинен містити порядок денний, імена та прізвища присутніх членів а також кількість голосів, поданих за окремі рішення. Протокол підписує щонайменше той член правління, який головував на засіданні або організовував голосування, якщо статут або положення про правління не встановлюють іншого. Варто також відзначити, що ст. 208-1 КТТ закріплено право внесення до протоколу окремої думки члена правління разом із її можливим обґрунтуванням.

Натомість вітчизняне право передбачає лише зберігання протоколів засідань колегіального виконавчого органу, але не встановлює в межах регулювання виконавчого органу такого детального переліку його обов'язкових елементів.

Відкликання члена правління. У праві Польщі член правління може бути в будь-який час відкликаний рішенням (ухвалою) зборів учасників. Це не позбавляє його права на вимоги, що випливають із трудових відносин або інших правовідносин, пов'язаних із виконанням ним функцій члена правління (ч. 1 ст. 203 КТТ). Варто звернути увагу на положення, згідно з яким статут товариства може містити інші положення, зокрема обмежувати право відкликання члена правління *лише на підставах, що мають істотний (поважний) характер*. Таким чином, польське законодавство дозволяє обмежити перелік підстав, у зв’язку з якими члена правління може бути усунуто, в той час як в українському праві відповідне нормативне обмеження відсутнє.

Вартим уваги є регулювання відповідних правовідносин в праві Чехії, яке встановлює граничні строки обрання нового виконавчого директора після відкликання або його смерті чи звільнення (ч. 1 ст. 194 Закону Чехії про корпорації) [3]. У разі припинення юридичної особи, яка є виконавчим директором, ним стає її правонаступник, якщо установчим договором не передбачено інше. Також в праві Чехії правом призначити директора наділений суд за умови, якщо виконавчого

директора не буде обрано в рамках вище наведеного місячного строку загальними зборами. У цьому випадку за клопотанням особи, яка має законний інтерес, суд призначає виконавчого директора на строк до належного обрання нового виконавчого директора (ч. 3 ст. 194 Закону Чехії про корпорації).

Видається, вище наведені положення варті уваги з метою уникнення «патових» ситуацій неможливості функціонування товариств за відсутності повноважного складу виконавчого органу.

Заборона конкуренції. Відповідно до ч. 5 ст. 40 Закону «Про ТОВ та ТДВ» член виконавчого органу товариства не може без згоди загальних зборів учасників або наглядової ради товариства, а член наглядової ради товариства - без згоди загальних зборів учасників: 1) здійснювати господарську діяльність як фізична особа - підприємець у сфері діяльності товариства; 2) бути учасником повного товариства або повним учасником командитного товариства, що здійснює діяльність у сфері діяльності товариства; 3) бути членом виконавчого органу або наглядової ради іншого суб'єкта господарювання, що здійснює діяльність у сфері діяльності товариства.

Більш розгорнуто сформульована відповідна заборона в праві Чехії. Без згоди всіх учасників виконавчий директор не може: а) здійснювати підприємницьку активність, предметом якої є той самий або подібний вид діяльності чи підприємництва, що й у товариства, – як у власних інтересах, так і в інтересах інших осіб, а також здійснювати посередництво в операціях товариства в інтересах інших осіб; б) бути членом статутного органу іншої юридичної особи з таким самим або подібним предметом діяльності чи підприємництва або займати в ній аналогічне становище, за винятком випадків, коли йдеться про концерн; в) брати участь у підприємницькій діяльності іншої підприємницької корпорації як учасник з необмеженою відповідальністю або як афілійована особа, яка здійснює контроль над іншою особою з таким самим або подібним предметом діяльності чи підприємництва (ч. 1 ст. 199 Закону Чехії про корпорації). Поряд з тим, якщо всі учасники під час заснування товариства або на момент обрання виконавчого директора були належним чином повідомлені виконавчим директором про будь-яку

зазначену обставину, вважається, що діяльність, якої стосується обмеження, не заборонена виконавчому директору (ч. 2 ст. 199 Закону Чехії про корпорації).

Тобто в чеському праві заборона конкуренції, по-перше, не обмежується тільки участю у виконавчому чи наглядовому органах іншого товариства, а стосується зайняття будь-якої посади в інших товариствах. По-друге, ширше сформульовано заборону здійснення аналогічної господарської діяльності. В той час як в праві України йде мова про неможливість провадити таку діяльність в статусі фізичної особи-підприємця, в праві Чехії йдеться про заборону провадження діяльності, а також здійснення посередництва в операціях товариства в інтересах інших осіб.

І найширше трактування заборони конкуренції міститься в праві Польщі. Поряд з уже вище зазначеним відповідна заборона охоплює: 1) заборону участі не лише в господарських товариствах, але й в простому товаристві; 2) заборону участі у конкуруючому господарському товаристві, якщо член виконавчого органу володіє щонайменше 10 % часток або акцій конкуруючого товариства або має право призначати щонайменше одного члена його правління (ч. 1 ст. 211 КТТ Польщі).

Таким чином, порівняння законодавства України, Польщі та Чехії дозволяє виявити низку напрямів, у яких зарубіжний досвід може бути використаний для вдосконалення українського регулювання. Зокрема, польське законодавство більш детально визначає порядок діяльності колегіального виконавчого органу, правила ведення справ товариства та документування його рішень, включно з можливістю фіксації окремої думки члена правління. Водночас чеський досвід є показовим щодо встановлення строку для обрання нового виконавчого директора у разі припинення його повноважень та можливості судового призначення директора у випадку бездіяльності учасників товариства. Такі механізми можуть сприяти запобіганню ситуаціям, за яких товариство залишається без повноважного виконавчого органу та фактично втрачає можливість належного функціонування.

Окремої уваги потребує вдосконалення правового регулювання заборони конкуренції членів виконавчого органу. Порівняльний аналіз показує, що українська модель

за обсягом встановлених обмежень є менш деталізованою порівняно з польським і чеським законодавством, які ширше визначають види конкуруючої діяльності та форми участі посадових осіб у конкуруючих суб'єктах господарювання. Урахування відповідного зарубіжного досвіду а також більш чітке врегулювання порядку призначення, строку повноважень, внутрішньої організації діяльності та припинення повноважень членів виконавчого органу сприятимуть підвищенню ефективності корпоративного управління в Україні та забезпеченню належного балансу між інтересами товариства, його учасників і членів виконавчого органу.

1. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від № 2275-VIII від 6 лютого 2018 р. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2018. № 13. ст.69.

2. Kodeks spółek handlowych, Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Dz.U. 2000 nr 94 poz. 1037.

3. Zákon o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích), Zákon č. 90/2012 Sb. URL: https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-90

Ігор КОЛОС
аспірант кафедри судочинства
навчально-наукового юридичного інституту
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-6932-2573

ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ УЧАСНИКА ТОВ ЗА ПОЛЬСЬКИМ ТА УКРАЇНСЬКИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Право на отримання інформації про діяльність товариства з обмеженою відповідальністю є важливим суб'єктивним корпоративним правом учасника, яке виступає необхідною передумовою для реалізації його правомочностей щодо участі в управлінні та контролю за діяльністю виконавчих органів. У доктрині корпоративного права інформаційні права традиційно класифікуються як немайнові, проте вони мають специфічний організаційний характер, оскільки забезпечують прозорість

функціонування корпорації та захист інвестицій учасників [1, с. 197]. Порівняльно-правовий аналіз законодавства Республіки Польща та України дозволяє виявити певні відмінності в підходах до регламентації цього права: якщо польська модель базується на концепції широкого «індивідуального контролю», то українська — на формалізованому переліку документів та процедурних строках.

Відповідно до Кодексу торговельних товариств (*Kodeks spółek handlowych*, далі – КТТ), право на інформацію є невід'ємною частиною особистого контролю учасника. Згідно з ст. 212 § 1 КТТ, кожен учасник має право в будь-який час переглядати книги та документи товариства, складати баланс для власного вжитку та вимагати пояснень від правління (*zarząd*) [2]. Важливою особливістю польського права є те, що це право належить кожному учаснику незалежно від розміру його частки в статутному капіталі, що підкреслює демократичний характер управління в ТОВ. Водночас польське законодавство передбачає механізм захисту інтересів самого товариства: правління може відмовити у наданні інформації або доступу до документів, якщо існує обґрунтована загроза, що учасник використає їх у цілях, суперечних інтересам товариства, чим завдасть йому значної шкоди (ст. 212 § 2 КТТ). У разі такої відмови учасник має право вимагати розв'язання спору через ухвалу загальних зборів учасників (ст. 212 § 3 КТТ) або безпосередньо звернутися до суду з вимогою зобов'язати правління надати пояснення чи доступ до книг (ст. 212 § 4 КТТ). Слід зазначити, що статутом товариства право індивідуального контролю може бути обмежене або виключене лише за умови створення наглядової ради або ревізійної комісії (ст. 213 § 3 КТТ), що свідчить про можливість трансформації безпосереднього контролю в опосередкований.

На відміну від польського підходу, українське законодавство, зокрема Закон «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (далі - Закон України «Про ТОВ та ТДВ», орієнтується на чітку перелікову модель. Учасник має загальне право отримувати інформацію про господарську діяльність товариства відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 5 вказаного Закону [3]. Спеціальна норма статті 43 цього ж Закону встановлює обов'язок

товариства зберігати та надавати учаснику доступ до широкого переліку документів, включаючи статут, протоколи загальних зборів, наглядової ради та виконавчого органу, аудиторські висновки та річну фінансову звітність. Виконавчий орган зобов'язаний надати копії цих документів протягом десяти днів з моменту отримання письмової вимоги учасника (ст. 43 ч. 5). Аналогічна правова позиція закріплена і в загальних нормах цивільного законодавства, де право на інформацію визначено як одна з ключових складових корпоративних прав (ч. 3 ст. 96-1 ЦК України) [4]. Проте, як зазначають О. А. Беляневич та А. В. Мягкий, судова практика в Україні, зокрема позиція Верховного Суду, часто обмежує обсяг інформації лише документами звітного характеру. Вимоги щодо надання первинної документації чи договорів нерідко розцінюються судами як незаконне втручання у внутрішню господарську діяльність, якщо інше прямо не передбачено статутом [5, с. 34–35].

Режим конфіденційності та захисту комерційної таємниці є спільним обмежувальним чинником для обох систем. Учасники зобов'язані не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність товариства (ч. 1 ст. 117 ЦКУ). В Україні посадовим особам прямо забороняється розголошувати інформацію, що стала їм відома у зв'язку з виконанням обов'язків, і ця заборона діє протягом року після припинення повноважень (ч. 7 ст. 42 Закону про ТОВ та ТДВ). У польському праві аналогічний обов'язок поширюється на членів органів управління та нагляду, причому обов'язок збереження таємниці не обмежений у часі (ст. 209-1, ст. 214-1 § 2 KTT). Такий підхід забезпечує баланс між принципом прозорості (*transparency*) та необхідністю захисту бізнесу від «корпоративного шантажу» чи недобросовісного використання отриманих даних. А.Д. Чернявський наголошує, що вчасне розкриття повної інформації є ключовим фактором залучення інвестицій, оскільки це знижує ризики інформаційної асиметрії між менеджментом та власниками [6, с. 15].

Сучасні тенденції в обох країнах вказують на посилення цифровізації процесів доступу до інформації. Українське законодавство дозволяє учаснику вимагати надання документів у електронній формі через засоби

електронної комунікації (ч. 5 ст. 43 Закону про ТОВ та ТДВ,), а Кодекс торговельних товариств Польщі передбачає можливість участі у загальних зборах та ознайомлення з документами дистанційно (ст. 234-1 КТТ). Підсумовуючи, можна стверджувати, що польське законодавство надає учаснику більш широкі інструменти оперативного контролю через право на безпосереднє отримання пояснень від керівництва, тоді як українська система забезпечує правову визначеність через жорстко регламентовані переліки документів та терміни їх надання. Ефективність реалізації права на інформацію залишається головним індикатором рівня захисту прав інвесторів у корпоративному секторі обох держав.

1. Корпоративне управління: монографія / І. Спасибо-Фатєєва, О. Кібенко, В. Борисова; за ред. проф. І. Спасибо-Фатєєвої. Харків, 2007. 500 с.

2. Kodeks spółek handlowych (Кодекс торговельних товариств Польщі) від 15.09.2000. Dz.U. 2000 Nr 94. poz. 1037.

3. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 № 2275-VIII. Відомості Верховної Ради. 2018. № 13. ст. 69.

4. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. ст.356.

5. Беляневич О. А., Мягкий А. В. Корпоративне управління за законодавством України: теоретико-прикладні проблеми: монографія. Київ, 2017. 320 с.

6. Чернявський А. Д., Кобржицький В. В. Корпоративне управління: навчальний посібник. Київ, 2006. 208 с.

Віталій КОРОЛЕНКО
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
відділу приватного права та процесу
Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф.Г. Бурчака
Національної академії правових наук України

ЗАСОБИ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ СПІВВЛАСНИКІВ БАГАТОКВАРТИРНОГО БУДИНКУ

Право власності на спільне майно багатоквартирного будинку є чи не найпоширенішим видом спільної сумісної власності у сучасній ринковій економіці. Пострадянська приватизація державного житлового фонду зробила співвласниками майна багатоквартирних будинків мільйони, якщо не десятки мільйонів громадян. При цьому значна кількість з них могла навіть не усвідомлювати в повній мірі усіх правових наслідків, які спричиняла для них участь у приватизації квартир, наданих їм у користування державою.

Окрім загального рівня правової свідомості та правової культури нерозумінню правових наслідків приватизації державного житлового фонду сприяв і повільний темп адаптації законодавства до економічних змін, які відбувалися в державі.

Закон України «Про власність» від 07.02.1991 року [1] називав житловий фонд Національним багатством України. Водночас статтею 15 цього Закону було передбачено, що член житлового, житлово-будівельного кооперативу, який повністю вніс свій пайовий внесок за квартиру, набуває права власності на це майно, а наймач жилого приміщення в будинку державного чи громадського житлового фонду мають право придбати у власність відповідну квартиру або будинок шляхом їх викупу або на інших підставах, передбачених законодавством України.

19 червня 1992 року було ухвалено Закон України «Про приватизацію державного житлового фонду» [6]. Закон передбачав безоплатну передачу громадянам квартир (будинків) з розрахунку санітарної норми 21 квадратний метр загальної площі на наймача і кожного члена його сім'ї та додатково 10 квадратних метрів на сім'ю. Стаття 10 цього Закону заклала підвалини подальшого розвитку законодавства про здійснення права власності у багатоквартирному будинку. У частині десятій цієї статті було передбачено, що для забезпечення ефективного використання приватизованих квартир та управління ними власники квартир (будинків) можуть створювати товариства або об'єднання індивідуальних власників квартир і будинків. У багатоквартирному будинку, квартири якого не повністю приватизовані, між товариством (об'єднанням) індивідуальних власників квартир і власниками неприватизованих квартир

укладається угода про спільне володіння будинком та дольову участь у витратах на його утримання.

Можливість приватизації громадянами житла у 1993 отримала відображення у Житловому кодексі УРСР [2].

У 2001 році було ухвалено Закон України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» [4]. Згідно з частиною четвертою ст. 4 цього Закону основна діяльність об'єднання полягає, зокрема, у здійсненні функцій, що забезпечують реалізацію прав власників приміщень на володіння та користування спільним майном членів об'єднання. Статут об'єднання мав передбачати переліки майна, яке перебуває у спільній сумісній власності (неподільне майно), та майна, яке перебуває у спільній частковій власності (загальне майно), права та обов'язки членів об'єднання щодо цього майна.

Частиною 2 ст. 382 Цивільного кодексу України [7] встановлено, що власникам квартири у дво- або багатоквартирному житловому будинку належать на праві спільної сумісної власності приміщення загального користування, опорні конструкції будинку, механічне, електричне, сантехнічне та інше обладнання за межами або всередині квартири, яке обслуговує більше однієї квартири, а також споруди, будівлі, які призначені для забезпечення потреб усіх власників квартир, а також власників нежитлових приміщень, які розташовані у житловому будинку.

У 2015 році було ухвалено Закон України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» [5], який визначив особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку, регулює правові, організаційні та економічні відносини, пов'язані з реалізацією прав та виконанням обов'язків співвласників багатоквартирного будинку щодо його утримання та управління. Також цим Законом було передбачено суттєві зміни у Закон України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку».

Згідно зі ст. 6 Закону України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» співвласники мають право:

– вільно користуватися спільним майном багатоквартирного будинку з урахуванням умов та

обмежень, встановлених законом або рішенням співвласників;

– брати участь в управлінні багатоквартирним будинком особисто або через представника;

– одержувати інформацію про технічний стан спільного майна багатоквартирного будинку, умови його утримання та експлуатації, витрати на утримання спільного майна багатоквартирного будинку та надходження, отримані від його використання;

– безоплатно одержувати інформацію про суб'єктів права власності на всі квартири та нежитлові приміщення у багатоквартирному будинку і площу таких квартир та приміщень у порядку і межах, визначених законом;

– знайомитися з протоколами зборів співвласників (крім конфіденційної інформації про фізичних осіб), власними листками опитування, зведеною інформацією про результати голосування кожного із співвласників (крім конфіденційної інформації про фізичних осіб), а також за власний рахунок робити з них виписки і копії та отримувати їх копії в електронній формі;

– на відшкодування винною особою збитків, завданих спільному майну багатоквартирного будинку, у розмірі, що відповідає частці кожного співвласника;

– інші права, визначені законом.

Такий перелік прав можна розділити на: а) майнові права (стосуються користування спільним майном та відшкодування шкоди, завданої спільному майну); б) управлінські права (на участь в управлінні); в) інформаційні права (право на інформацію про технічний стан спільного майна багатоквартирного будинку, умови його утримання та експлуатації, витрати на утримання спільного майна багатоквартирного будинку та надходження, отримані від його використання, про суб'єктів права власності, про зміст протоколів зборів, листків опитування, результати голосування).

Зміст правовідносин та особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку суттєво залежить віл форми управління будинком.

Закон України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» не містить норм про захист прав співвласників. У ньому не йдеться про оскарження рішень загальних зборів, не передбачено

адміністративного оскарження дій управителя, в тому числі і щодо визначення розміру внеску на утримання спільного майна тощо.

Відповідно, для захисту прав співвласників у багатоквартирному будинку можуть застосовуватися загальні засоби правового захисту. Перш за все, це оскарження у суді дій або бездіяльності інших співвласників, загальних зборів співвласників, правління об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, управителя. Законодавством можуть бути передбачені спеціальні правові засоби захисту прав співвласників. До них можна віднести оскарження дій управителя у відповідних державних органах, наприклад, у Антимонопольному комітеті України, Держпродспоживслужбі тощо.

Примітно, що Закон України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» містить норми про захист прав співвласників. Зокрема, передбачено право оскарження у суді загальних зборів. Також спори щодо змісту конкретного договору з управителем вирішуються у судовому порядку. Також у разі відмови співвласника сплачувати внески і платежі ОСББ або управитель мають право звернутися до суду. У суді вирішуються спори щодо здійснення права власності, щодо визначення частки співвласника, спори про відшкодування збитків спільному майну.

Законом України «Про житлово-комунальні послуги» [3] що захист прав споживачів житлово-комунальних послуг здійснюється уповноваженим центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного нагляду (контролю) за дотриманням законодавства про захист прав споживачів.

Отже, універсальним засобом правового захисту співвласників багатоквартирного будинку є звернення до суду. Водночас залишається актуальним і подання відповідних звернень до Антимонопольного комітету України та Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів.

1. Про власність: Закон України від 07.02.1991 р. № 697-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/697-12#Text (Дата звернення: 12.09.2026)

2. Про внесення змін і доповнень до Житлового кодексу Української РСР: Закон України від 06.05.1993 р. № 3187-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3187-12/ed20221119#Text (Дата звернення: 12.09.2026)

3. Про житлово-комунальні послуги: Закон України від 09.11.2017 р. № 2189-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2189-19#Text (Дата звернення: 12.09.2026)

4. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: Закон України від 29.11.2001 р. № 2866-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-14/ed20011129#Text (Дата звернення: 12.09.2026)

5. Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку: Закон України від 14.05.2015 р. № 417-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417-19#Text (Дата звернення: 12.09.2026)

6. Про приватизацію державного житлового фонду: Закон України від 19.06.1992 р. № 2482-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2482-12/ed19920619#Text (Дата звернення: 12.09.2026)

7. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20030116#Text (Дата звернення: 12.09.2026)

Володимир КОССАК
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права та процесу
Юридичного факультету Львівського національного
університету імені Івана Франка
ORCID: http://orcid.org/0000-0002-8698-7461

ЕЛЕКТРОННА ФОРМА ФІКСАЦІЇ ЗМІСТУ КОРПОРАТИВНОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

Договір є основною формою опосередкування динаміки цивільного обороту. Різноманітна кількість договорів, які базуються на засаді свободи договору, дозволяє на основі консенсусу між сторонами досягнути бажаного для них правового результату. Власне виокремлення окремих договорів, як зазначала В. А. Васильєва здійснюється залежно від правового результату [1, с. 128].

На сучасну практику укладення договорів значний вплив мають технологічні зміни, що відбуваються в умовах

діджиталізації суспільства. Сучасні цифрові технології надають учасникам цивільних відносин не лише можливість укладати договори в електронній формі, а й автоматизувати їх виконання. Приведене є актуальним для сфери корпоративних відносин. Водночас певні особливості властиві для окремих видів управління корпоративними відносинами, зокрема шляхом укладення корпоративних договорів.

Електронна комерція дала поштовх розвитку комерційних за своєю природою відносин, які виникають у зв'язку з укладенням різноманітних договорів за допомогою засобів електронної комунікації. Водночас практика укладення таких договорів відрізняється віл укладення договорів на паперових носіях. Адже електронний документ може існувати в різних форматах, що мають різні властивості: якщо деякі формати забезпечують незмінність інформації протягом усього часу її зберігання, то інші дозволяють внесення змін в односторонньому порядку без повідомлення інших осіб про це [2, с. 235]. З цим пов'язані особливості укладення та виконання корпоративних договорів.

Законодавство України передбачає можливість урегулювання своїх взаємовідносин учасниками, створених ними корпоративних структур на основі домовленості у формі корпоративного договору. Так, кожний акціонер придбавши право власності на акцію, набуває майнові та організаційні (немайнові) права, які складають зміст суб'єктивного корпоративного правовідношення, що виникає між ними та акціонерним товариством як юридичною особою. Водночас учасники акціонерного товариства можуть урегулювати взаємовідносини в рамках корпоративного договору, який є правовою формою реалізації або утримання від реалізації зазначених вище прав.

Договором між акціонерами можуть встановлюватися обов'язки акціонера щодо голосування у спосіб, визначений договором на загальних зборах, погоджувати порядок придбання або відчуження акцій на умовах, визначених у договорі, утримуватися від відчуження акцій до настання, передбачених договором обставин, а також вчиняти інші дії, пов'язані з участю в управлінні акціонерним товариством. Встановлена в Законі

України від 27 липня 2022 року «Про акціонерні товариства» [3] можливість укладення договорів між акціонерами зумовлена необхідністю удосконалення механізму управління та прийняття рішень в акціонерних товариствах, забезпечуючи належну реалізацію суб'єктивних корпоративних прав. Це дозволяє, на думку І. В. Спасибо-Фатєєвої, подолати певну імперативність корпоративного законодавства, зробивши його більшою мірою диспозитивним [4, с.183].

Предметом корпоративного договору підкреслює С. О. Сліпченко і є власне корпоративні правовідносини, зміст яких складають корпоративні права та обов'язки [5, с. 44]. Правова сутність корпоративного договору, зазначає В. І. Цікало, полягає у тому, що його сторони домовляються на майбутнє здійснювати належні їм права певними, визначеними договором, способами. Це означає, що вони досягли згоди щодо здійснення своїх прав учасників (акціонерів) господарського товариства не будь-якими способами, що не заборонені законом або внутрішніми правовими актами товариства, а лише тими окремими способами, які обумовлені договором між ними [6, с.143].

Корпоративний договір є правовою формою здійснення акціонерами своїх повноважень, які охоплюються змістом їхніх корпоративних прав. Здійсненню суб'єктивних цивільних прав кореспондується обов'язок іншого учасника господарського товариства - сторони корпоративного договору, передбаченого умовами названого договору. Виконання цих обов'язків визначається способами, вказаними у договорі. На це звертає увагу Ю. М. Юркевич, зазначаючи, що договір про реалізацію прав та виконання обов'язків між учасниками господарського товариства за своєю природою та призначенням повинен додатково конкретизувати особливості реалізації прав та виконання обов'язків щодо створення чи припинення господарських товариств, участі в таких товариствах, порядку переходу частки (її частини) у статутному капіталі учасника до інших осіб, цивільно-правові наслідки невиконання зобов'язань із внесення вкладів у статутний капітал [7, с. 90].

Отже, змістом корпоративного договору охоплюється низка умов щодо участі в управління шляхом голосування, придбання (відчуження) частки у статутному

капіталі, правові наслідки припинення участі в акціонерному товариства та розподілу статутного капіталу у разі його ліквідації тощо. Оскільки корпоративний договір за своєю правовою природою є цивільно-правовим, то до нього застосовуються положення договірного права. Відповідно зміст корпоративного договору можуть складати інші умови, включення яких погодили між собою акціонери, що не суперечать законодавству, статуту товариства та локальним актам господарського товариства.

Зазначені умови становлять зміст корпоративного договору і визначатимуть права та обов'язки його сторін (акціонерів). Це відповідає загалом положенням договірного права, згідно з якими зміст договору визначають істотні умови, які встановлені законодавством, або необхідні для даного виду договорів чи на включення яких до змісту договору наполягає одна із сторін і погоджені з іншими сторонами договору.

В корпоративному договорі сторони конкретизують взаємні права і обов'язки, передбачені законодавством, статутом товариства та його локальними актами, визначаючи способи їх здійснення. При цьому до змісту договору можуть включатися додаткові права та обов'язки, спрямовані на вчинення певних активних дій або які полягають в утриманні від їх здійснення (т.зв. «негативне зобов'язання»). Це відповідає положенням Закону України «Про акціонерні товариства», згідно з яким акціонери здійснюють належні їм корпоративні права відповідно до закону і статутних документів товариства.

Цим підкреслюється, що норми законодавства та локальних актів господарського товариства є джерелом правового регулювання здійснення корпоративних прав. Способи реалізації, передбачених законом і локальними актами, в т.ч. статутом товариства, корпоративних прав можуть визначатися самими акціонерами.

У зв'язку з цим особливого значення набуває фіксація волевиявлення суб'єктів корпоративних відносин — сторін договору з врахуванням положень статутних документів та локальних актів господарського товариства. У законодавстві немає заборони щодо використання електронної форми укладення корпоративних договорів. Однак пов'язані з їхньою правовою природою особливості, необхідно враховувати в практичній діяльності.

По-перше, йдеться про застосування положень законодавства. Враховуючи сутність корпоративного договору на відносини, що виникають на підставі укладеного корпоративного договору в електронній формі не повинні поширюватись норми Закону України «Про електронну комерцію» [8].

По-друге, зміст корпоративного договору впливає на корпоративні права та інтереси самої корпоративної структури, інших учасників господарського товариства. Тому електронна форма фіксації повинна бути доступною для органів управління корпоративної структури на електронному або паперовому носію.

По-третє, виходячи із врахування волевиявлення суб'єктів корпоративних відносин – сторін договору, його фіксація повинна здійснюватися без використання штучного інтелекту та цифрових алгоритмів, які вчиняються без фактичної участі сторін.

1. Договір як універсальна форма правового регулювання: монографія; за заг. ред. проф. В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ. 2006. 399 с.

2. Філатова-Білоус Н. Ю., Крат В. І. Коментар до ст. 207. Цивільний кодекс України: Наук.-практ. коментар Т. 2 Об'єкти, Правочини. Представництво. Строки та терміни. Позовна давність. Особисті немайнові права фізичної особи. за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків, 2021. С. 215-244.

3. Про акціонерні товариства: Закон України від 27 липня 2022 р. № 2465-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#n1985

4. Спасибо-Фатєєва І. Акціонерні угоди. Право України. 2009. №12. С. 182-190.

5.Сліпченко С. О. Деякі питання визначення предмета корпоративних правочинів: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 27-28 вересня 2013 року. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2013. С.41-45.

6. Цікало В. І. Засада пропорційності здійснення корпоративних прав. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 590 с.

7. Юркевич Ю. М. Договір про реалізацію прав та виконання обов'язків між засновниками (учасниками) господарських товариств. Підприємництво, господарство і право. 2017. №1. С. 88-91.

8. Про електронну комерцію. Закон України від 3 вересня 2015 р. № 675-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text

Олена КОХАНОВСЬКА
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права
Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2925-0738

ДИФАМАЦІЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ЯК НОСІЯ ОСОБИСТОГО НЕМАЙНОВОГО БЛАГА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ, РОЗУМІННЯ ЇЇ СУТНОСТІ ЧЕРЕЗ ПОНЯТТЯ ГУДВІЛУ, НЕМАТЕРІАЛЬНОГО АКТИВУ І ЦИФРОВОЇ РЕЧІ: ПРИВАТНОРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Дифамація як термін означає у самому широкому сенсі узагальнюючу назву порушень права на честь, гідність, ділову репутацію, або як поняття, універсальне в розвинутих правопорядках і в контексті цих тез – поширення недостовірної інформації про юридичну особу, яка порушує її ділову репутацію (ганьбить її). Інколи в контексті недостовірної інформації йдеться про негативну інформацію про особу, що не дорівнює сенсу слова «недостовірна», оскільки «негативний» – це поганий щодо властивостей, якостей, призначення; який свідчить про відсутність будь – чого, протилежний очікуваному.

Згадаємо з цього приводу, що до 2014 року ч. 3 ст. 277 Цивільного кодексу України (далі тут – ЦК України) містила презумпцію, яка стверджувала, що «негативна інформація, поширена про особу, є недостовірною». У подальшому цей текст був змінений до редакції, в якій «негативна інформація, поширена про особу, вважається недостовірною, якщо особа, яка її поширила, не доведе протилежного». Інші законодавчі акти при цьому такого терміну як «негативний» взагалі не використовували, тому за необхідності можна було послатися на роз'ясненнях Верховного Суду України, яке з'явилося ще у 2009 році стосовно того, що саме слід розуміти під «негативною інформацією», а саме зазначалось, що це є порушенням принципів моралі, загальновизнаних правил співжиття, неетичною поведінкою в особистому, суспільному чи

політичному житті тощо, тобто така поведінка, яка на думку позивача, порушує його право на повагу до гідності, честі чи ділової репутації. У подальшому ця норма була виключена із чинного ЦК України як несумісна з діяльністю демократичних засобів масової інформації (нині - медіа). Зауважимо також, що дискусія торкнулась і терміну «оцінка», який трактується в літературі по – різному, тому будемо керуватися найбільш близьким значенням, яке йому надається в роботах лінгвістів. Цікаво, що у пропозиціях щодо оновлення вітчизняного цивільного законодавства до Робочої групи надходили пропозиції повернути вищезгадану презумпцію, щодо якої виникла гучна суперечка свого часу, як «прогресивну» норму у ЦК України, що знов – таки підтверджує необхідність постійного уважного вивчення історичного контексту в процесі нормотворення. Таким чином, в літературі справедливо підкреслюється, що: «…здатність юридичної особи мати особисті немайнові права в цілому не підлягає сумніву, І попри деякі розбіжності щодо характеру та обсягу прав, особисті немайнові права юридичних осіб, скеровані, зокрема, на захист їх репутації, не є чимось надзвичайним у міжнародному правовому просторі» [1, С. 23].

Особливе місце у дослідженнях сучасних правників займає порівняльний аналіз термінів «ділова репутація» і «гудвіл». Якщо орієнтуватися на джерела не приватноправового спрямування, то можна пересвідчитись, що представники публічного права розглядають ці два поняття скоріше в якості однакових і навіть взаємозамінних – гудвіл за такого погляду визначається в якості економічного відображення ділової репутації юридичної особи і не враховує більш широке значення гудвілу як явища, що несе у собі цілу низку складових, серед яких є не лише ділова репутація юридичної особи, але і її добре ім’я, позитивна в очах оточуючих ділова практика, традиції і навіть відповідні моральні якості тощо. У практиці ЄСПЛ ділова репутація визначається як складова гудвілу, оскільки вважається, що саме в результаті формування доброго імені і належної ділової репутації можна розраховувати на міцні ділові зв’язки. Втім у цій же європейській практиці ділова репутація прирівнюється фактично до майна для того, щоб її можна було віднести до активу і відобразити у бухгалтерському обліку юридичної особи як певну

економічну вартість у складі так званих нематеріальних активів, що викликає дискусію стосовно вітчизняних реалій. Вважаємо, що такий підхід пояснюється також необхідністю розглядати ділову репутацію в контексті оборотоздатності.

Стосовно сказаного, засвідчимо, що ряд вітчизняних авторів, ґрунтуючись на практиці ЄСПЛ і ч. 1 ст. 1116 ЦК України про договір комерційної концесії вірно стверджують, що як об'єкт цивільних прав ділова репутація може перебувати у цивільному обороті і що режим ділової репутації при цьому є специфічним [1, С. 25], але роблять із цього недостатньо обґрунтовані щодо вітчизняного цивільного законодавства і доктрини висновки. Слідуючи власній логіці, автори, з одного боку, аргументовано стверджують, що «…право на ділову репутацію не може бути ані відчужене (тому що не є об'єктом матеріального світу), ані надане у користування за аналогією з об'єктами інтелектуальної власності… права на ділову репутацію не обмежуються ані часовими, ані територіальними межами – вони існують протягом усього періоду існування ділової репутації» [1, С. 25 - 26], що ділова репутація як особисте немайнове благо виникає «без уваги на те, можна її ідентифікувати з метою обліку чи ні, отже, і захищати право на ділову репутацію юридична особа може від початку своєї ділової активності» [1. С. 26], - з іншого боку, намагаються довести, що в разі дифамації вирішальним для можливості судового захисту є наявність у бухгалтерському обліку юридичної особи ділової репутації як нематеріального активу, а в разі негативної ділової репутації взагалі немає що захищати [1. С. 26], і в подальшому приходять до дещо несподіваного висновку про те, що «…ділова репутація – або як така, або через гудвіл (вартість ділової репутації) – *це майно (нематеріальний актив) (виділено нами – О.В. Кохановська)*, і в разі судового захисту у випадку її дифамації вона має бути відображена в обліку юридичної особи, причому ще до факту порушення» [1. С. 28]. Крім того, як доказ, наводиться також Інформаційний лист Вищого Господарського Суду України 2007 року, в якому було зазначено, що приниженням ділової репутації суб'єкта господарювання (підприємця) є поширення у будь – якій формі неправдивих, неточних або неповних відомостей, що дискредитують спосіб чи результати його господарської

(підприємницької) діяльності, *у зв'язку з чим знижується* ***вартість*** *його нематеріальних активів.* В той час як немайнова сфера оперує, як відомо, навіть відмінними від відносин власності категоріями – зокрема, не вартості, а *цінності,* що має зовсім інше лексичне забарвлення [1, С. 26].

Отже, *залишається незрозумілим*, чому за всіх цих вище наведених умов ділову репутацію та інші особисті немайнові блага конче необхідно називати майном, яке є у доктрині і законодавстві України відокремленим від інших об'єктів з переліком специфічних ознак і особливостей, які притаманні тільки майну (речам). І для того, щоб спростувати необхідність такого ототожнення і злиття двох окремих об'єктів вітчизняного приватного права і відповідно благ, - ми маємо намір, по – перше, з'ясувати як саме визначаються нематеріальні активи у чинному національному законодавстві і, по – друге, зрозуміти, яким чином регулюються відносини щодо об'єктів цивільних прав у ЦК України.

Чи достатньо переконливим для нашої приватноправової теорії і практики є посилання авторів на романо–германську правову традицію, яка, за їх дослідженнями, пропонує розширене розуміння речових прав, базуючись на принципах свободи волі суб'єкта і його контролю над об'єктом, спираючись на ідею про необмеженість сфери речових прав виключно матеріальними об'єктами, які мають охоплювати також нематеріальні блага, включаючи права вимоги, об'єкти інтелектуальної власності та різноманітні віртуальні активи? Чи має під собою належне підґрунтя думка про те, що «сучасний розвиток речового права характеризується появою нових різновидів *майна нематеріальної природи (*що саме по собі суперечить навіть звичайній логіці – *видалено і уточнено нами – О.В. Кохановська)),* які мають економічну цінність і беруть участь в обігу як товар, зокрема криптовалюти, віртуальні активи та так звана кібер – власність» [2, С. 67]. Зазначимо одразу, що, як відомо, немає необхідності будь – якому благу бути виключно майном (річчю), щоб бути товаром.

У наведеному вище абзаці віртуозно зібрані розрізнені і такі, що віддаляють від сутності згаданих явищ і об'єктів, судження. Спробуємо це довести, враховуючи обсяг даної

роботи, тобто не наводячи усі аргументи, а лише кілmка з них. Згідно з Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку «***нематеріальні активи***» - це ***немонетарний актив****, який* ***не має матеріальної форми*** *та може бути* ***ідентифікований****,* що є досить виваженим твердженням, а от у податковому обліку «***нематеріальні активи»*** – це ***право власності*** *(виділено нами – О.В. Кохановська)* на результати інтелектуальної діяльності… та інші *аналогічні права,* ***визнані об'єктом права власності*** *(інтелектуальної власності), право користування майном та результатами інтелектуальної діяльності суб'єкта господарювання* ***для цілей оподаткування, -*** *що є спірним з точки зору доктрини цивільного права, визначення об'єктів цивільних прав і їх правової природи, відносин, об'єктами яких вони є і ґрунтується на проприєтарній теорії права інтелектуальної власності та інформаційних відносин і прав, що не сприймається вітчизняною наукою, законодавством і практикою.* Також дуже показовим є визначення *віртуального активу* – як ***нематеріального блага,*** яке є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі, що без сумніву, прописане із розумінням як цивілістичної складової, так і сутнісної специфіки подібних об'єктів.

Те саме можна сказати і стосовно досить виваженого визначення ***цифрової речі***, яке можна було б між тим, ще більш удосконалити з використанням доктрини цивільного права про об'єкти цивільних прав та інформаційних приватних відносин, оскільки доведено, що це не річ в обох названих випадках, а ***цифрове благо,*** що створюється і існує виключно у цифровому середовищі та має майнову ***цінність (****саме цінність, а не вартість – О.В. Кохановська). До останніх належать віртуальні активи, цифровий контент та інші блага.*

Переконливі аргументи на користь більш глибокого теоретичного аналізу з точки зору інформації і результатів творчої діяльності, особистих немайнових та інших благ, до яких і належать об'єкти, які стали предметом аналізу у цих тезах, їх вірного врегулювання, наведені у чисельних роботах автора цих тез і у публікаціях ряду вітчизняних цивілістів, на які ми не посилаємося у цій роботі через стислі обсяги, відведені для тез доповіді. Обґрунтування хибності підходів ряду цивілістів і представників сфери

публічного права, законодавця, які пояснюються, окрім іншого, «цілями оподаткування», без врахування особливостей і значної специфіки об'єктів і відносин, на які спрямоване неузгоджене регулювання, у найближчому майбутньому може призвести до помилок в процесі реалізації і здійснення прав учасників цих відносин, неможливості ефективного їх захисту. При цьому немає жодних сумнівів, що вірне врегулювання відповідних відносин так само буде корисним і для усіх зазначених вище завдань публічно – правового спрямування.

1. Дифамація: зб. ст./ за ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ЕКУС, Д50 2021. 280 с.

2. Майданик. Р.А. Переосмислення об'єктів речових прав в умовах рекодифікації. Проблеми цивільного права та процесу: тези доп. учасників наук. – практ. конф., присвяч. 99-й річниці від дня народження О. А. Пушкіна (м. Вінниця, 24 трав. 2024 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Нац. акад. Правових наук України; Харків. обл. осередок Всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України. Вінниця: ХНУВС, 2024. С. 62 – 71.

Володимир КОЧИН
кандидат юридичних наук, старший дослідник,
науковий консультант судді
Конституційного Суду України,
старший науковий співробітник
відділу приватного права та процесу
Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва імені академіка
Ф. Г. Бурчака НАПрН України
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2468-0808

КОРПОРАТИВНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПУБЛІЧНИХ УТВОРЕНЬ: COLOREM HABET, SUBSTANTIAM VERO ALTERAM

Суспільні трансформації вимагають належного нормативного регулювання, яке має на меті встановити стандарти майбутньої поведінки для приватних осіб та окреслити межі втручання владних інституцій. Нормативною основою правового регулювання безумовно є Конституція України, однак вона не є (та не може бути) інструкцією чи «дороговказом». Ефективність та

практичність Основного Закону України реалізується за умови дотримання її цінностей, принципів та приписів [див.: абз. восьмий пп. 4.3 п 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 21 липня 2026 року № 8-р(II)/2026].

Вихідною проблемою для розв'язання протягом усього існування будь-якого суспільства є визначення ролі держави та місцевого самоврядування у взаємодії із вільним (відкритим) суспільством, формування належного розмежування публічного управління, свободи економічної діяльності та соціальної самоорганізації. Зовнішня агресія, внутрішня нестабільність та природні фактори впливають на способи розв'язання окресленої проблематики, обґрунтовують потреби у посиленні публічного впливу або приватизації окремих сфер суспільного життя.

Однією із таких сфер є сектор державних та муніципальних компаній. Чергові кроки з удосконалення правового регулювання цієї ділянки відносин здійснено законами України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення корпоративного управління» від 22 лютого 2024 року № 3587-IX та «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» від 9 січня 2025 року № 4196-IX, які попередньо вже зазнали оцінки, зокрема наголошувалося на таких ключових питаннях як: 1) ініціативність чи вимушеність їх створення; 2) окреслення характеру діяльності; 3) доречність участі у ринкових відносинах; 4) межі адміністративного та бюджетного регулювання [2, с. 88–89].

Заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань економічного розвитку Олексій Мовчан у квітня 2026 року констатував: «Україна офіційно у „вищій лізі" корпоративного управління OECD. Це „зелене світло", яке підтверджує, що наша система управління державним майном нарешті відповідає найвищим міжнародним стандартам» [5]. Це твердження є політичним, оскільки йдеться про *OECD Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises* (Керівні настанови Організації економічного співробітництва та розвитку щодо корпоративного управління на підприємствах державної форми власності) (далі – Керівні настанови), які є провідним

міжнародним стандартом, що допомагає розробникам політики формувати ефективні системи володіння та корпоративного управління такими підприємствами; та стали фундаментом для реформування країнами своїх інституційних, правових і регуляторних систем з метою посилення конкуренції, професіоналізації практики управління державною власністю та підвищення ефективності діяльності державних підприємств [3, с. 3].

Керівні настанови не є міжнародним договором (угодою), а може оцінюватися як soft law – міжнародний стандарт, відповідно до якого оцінюється національне нормативно-правове регулювання. Власне, така оцінка здійснена щодо України у 2026 році (*OECD Review of the Corporate Governance of State-Owned Enterprises in Ukraine 2026* [4]) (далі – Огляд), яка свідчить не про участь України у певній «лізі», а про запровадження «правил гри дружнього чемпіонату» (особливо з огляду на те, що наша держава не є членом Організації економічного співробітництва та розвитку).

Огляд потребує детального вивчення на предмет удосконалення чинного корпоративного законодавства на цій ділянці відносин. Однак, короткий виклад Огляду свідчить, зокрема, що за останні 5 років Україна (а) значно посилила систему управління державними підприємствами, суттєво наблизивши її правову архітектуру до Керівних настанов, попри обмеження воєнного часу; (б) упровадження реформ у всьому портфелі державних підприємств залишається нерівномірним, а результати корпоративного управління суттєво різняться між великими державними підприємствами та рештою портфеля; (в) у сфері управління радами досягнуто помітного прогресу, зокрема створено незалежні наглядові ради в кількох великих державних підприємствах і запроваджено чіткіші процедури призначення та оцінювання їхніх членів; (г) перетворення законодавчого прогресу на послідовну практику в усьому портфелі державних підприємств є нині головним викликом реформи [4, с. 8–9].

Керівні настанови не віддають перевагу жодній із систем корпоративного управління, однак звертається увага на незалежності членів рад, до яких належать особи, які (а) не мають суттєвих інтересів (зокрема, не отримують прямої чи опосередкованої винагороди від підприємства або його

групи, окрім гонорарів за виконання обов'язків члена ради), (б) не пов'язані відносинами з підприємством (як невиконавчі члени ради), державою (не є державними службовцями, посадовими особами чи виборними представниками влади), керівництвом підприємства, іншими великими акціонерами, а також з інституційними чи груповими інтересів, що мають пряму зацікавленість у діяльності державного підприємства, якщо такі зв'язки створюють конфлікт інтересів, здатний поставити під загрозу об'єктивність їхніх суджень; (в) їх відбір має здійснюватися на основі професійних якостей; (г) вони повинні мати незалежне мислення та достатню компетентність для виконання обов'язків члена ради [3, с. 11].

Конструкція юридичної особи за участю публічних утворень має досить просте теоретичне підґрунтя: максимальна наближеність нормативного регулювання до класичної юридичної особи приватного права (публічне утворення є рівноправним учасником та не формує напрями діяльності), а також прагнення до формування незалежного професійного управління у спосіб «активізації» повноважень наглядових рад. Вважаємо, що корпоративність юридичних осіб публічних утворень полягає у такому «зміщенні вектору», унаслідок чого Керівні настанови розмежовують розділи «Справедливе ставлення до акціонерів та інших інвесторів» та «Склад і відповідальність (функції) рад державних підприємств».

До останньої настанови належить обов'язок держави забезпечити, щоб наглядові ради державних підприємств мали необхідні повноваження, компетенції та об'єктивність для виконання функцій стратегічного керівництва, нагляду за управлінням ризиками та контролю за діяльністю менеджменту; вони повинні діяти доброчесно, сприяти утвердженню доброчесності та нести відповідальність за свої дії.

За результатами скасування ГК України та запровадження рекодифікації питання управління державною та комунальною власністю не повинно залишитися поза увагою законодавця. Закони України «Про управління об'єктами державної власності» від 21 вересня 2006 року № 185-V та «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР мають бути

змінені відповідно до згаданої проблематики та зі врахуванням Керівних настанов. Більш того, додаткового розгляду потребують acquis ЄС [наприклад, Commission Directive 2006/111/EC, Commission Decision (EU) 2025/2630 та ін.]. При цьому, наведені у Плані України (розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 березня 2024 р. № 244-р) заходи із оптимізації портфеля державних підприємств та підготовки їх до приватизації; а також удосконалення корпоративного управління та підвищення ефективності діяльності державних підприємств мають бути критично оцінені.

Так, потребує науково-практичної оцінки приписи Закону України «Про управління об'єктами державної власності» щодо парламентського контролю за ефективністю управління корпоративними правами держави (стаття 16-1), зокрема на предмет його відповідності Конституції України (див.: Висновок Конституційного Суду України від 20 листопада 2019 року № 6-в/2019) та у контексті Справи за поданням 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Господарського кодексу України, Закону України «Про управління об'єктами державної власності», Порядку визначення та затвердження кандидатур представників держави, які призначаються до наглядових рад державних унітарних підприємств, і тих, які беруть участь у загальних зборах та обираються до наглядових рад господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10 березня 2017 року № 143, та Вимог до незалежного члена наглядової ради державного унітарного підприємства та господарського товариства, у статутному капіталі якого більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 10 березня 2017 року № 142.

У більш спрощеному розумінні така оцінка зводиться до використання трьох імперативів – партнерство, здатність пристосовуватися та відповідальність [1, с. 290] та є універсальною як до приватної корпоративності, так і публічної.

Зміни нормативного регулювання корпоративних відносин за участю публічних утворень останніх років і

орієнтація на Керівні настанови ОЕСР наблизили формальну модель державних і комунальних юридичних осіб до приватноправової корпорації. Огляд свідчить, що послідовної практики у всьому портфелі підприємств ще немає, тож їхня корпоративність залишається радше завданням, ніж досягнутим станом. Її реальне утвердження залежить від незалежності та фактичних повноважень наглядових рад, а також від узгодження законодавства про управління державною й комунальною власністю з цими стандартами.

1. Дембб А., Нойбауер Ф.-Ф. Корпоративне управління. Віч-на-віч з парадоксами. Київ: Основи, 1997. 302 с.

2. Кочин В. В. Юридичний парадокс державних некомерційних товариств: circulus in demonstrando та red herring. Корпоративне управління у підприємницьких товариствах в умовах євроінтеграції: Збірник наукових праць за матеріалами XXIII Міжнародної науково-практичної конференції «ВАСИЛЬЄВСЬКІ ЧИТАННЯ», присвяченої світлій пам'яті Заслуженої юристки України, докторки . За ред.: Сіщук Л. В. Івано-Франківськ: НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2025. С. 84–89.

3. OECD Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises 2024. OECD Publishing, 2024.

4. OECD Review of the Corporate Governance of State-Owned Enterprises in Ukraine 2026. OECD Publishing, 2026.

5. Україна приєдналася до Керівних принципів корпоративного управління ОЕСР. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/272219.html (дата звернення: 01.09.2026)

Оксана КРИЛОВА
виконавчий директор,
молодший науковий співробітник
Товариство з обмеженою відповідальністю
«Незалежні фахові експертизи»
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0009-3365-2404

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ДВОЕТАПНОГО РЕАГУВАННЯ НА ІСТОТНУ ЗМІНУ ОБСТАВИН ЗА СТАТТЕЮ 652 ЦК УКРАЇНИ: СВОБОДА ДОГОВОРУ ЯК СТАНДАРТ НАЛЕЖНОЇ ДОСУДОВОЇ АДАПТАЦІЇ ДОГОВОРУ

Традиційний підхід судової практики до застосування статті 652 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) тривалий час виходив із того, що істотна зміна обставин переважно є підставою для внесення змін до договору або його розірвання в судовому порядку. Проте, в умовах сучасних реалій України, де відсоток виникнення непередбачуваних обставин воєнного, економічного та логістичного характеру зростає катастрофічними темпами, цей підхід виявляється занадто формалізованим та неефективним. Вітчизняний бізнес змушений функціонувати в постійно змінюваних умовах, а отже, потребує дієвих та гнучких механізмів швидкої адаптації договірних умов задля збереження ділових зв'язків та забезпечення подальшого належного виконання зобов'язань. Саме тому положення про істотну зміну обставин набувають сьогодні виняткової актуальності, вимагаючи переосмислення їх ролі в цивільному обороті.

У міжнародному комерційному праві, зокрема в Принципах міжнародних комерційних договорів УНІДРУА, Принципах європейського договірного права та Типових застереженнях Міжнародної торгової палати про скруту (*hardship clause*), настання непередбачуваних ускладнень акумулює не скільки негайне право на судовий позов, скільки обов'язок сторін ініціювати та добросовісно провести переговори щодо адаптації договору (*duty to renegotiate*). Нормативна база вітчизняного законодавства цілком сприяє такій рецепції, адже ч. 1 ст. 652 ЦК України першочергово встановлює, що в разі істотної зміни обставин сторони можуть змінити договір за взаємною згодою. Лише в разі недосягнення згоди за ч. 2 цієї статті виникає право на звернення до суду.

Таким чином, законодавець ***закріпив двоетапну модель реагування***, де первинним є позасудовий пошук компромісу, а процесуальний захист постає лише вторинним інструментом. Звернення до суду без реального та добросовісного проходження етапу переговорів суперечить самій суті інституту адаптації, адже орган правосуддя не повинен заміняти собою волевиявлення сторін там, де вони навіть не спробували домовитися.

Сьогодні практична реалізація ст. 652 ЦК України нерідко стикається з відсутністю балансу у поведінці учасників договірних відносин. Оскільки вказана норма

залишається науково дискусійною та містить чимало нормативних прогалин, її належна реалізація можлива лише із залученням інструментарію добросовісності. У цьому контексті цілком виправданою є позиція Д. Павленка, який аналізуючи правову природу та місце принципу добросовісності у системі цивільного права, обґрунтовує його подвійний характер: з одного боку, як принципу (норми) прямої дії, а з іншого – як загальної правової засади, що виконує функцію подолання прогалин і недоліків позитивного цивільного законодавства, що є особливо актуальним для усунення прогалин самої ст. 652 ЦК України [2, с. 57]. ***Саме через цю призму виникає потреба запровадження чітких критеріїв оцінки дій обох сторін зобов'язання (good faith of the parties)***. З одного боку, існує потенційний ризик розширеного або некоректного трактування інституту істотної зміни обставин, за якого звичайні коливання ринкового середовища або стандартні комерційні ризики сторони можуть підмінятися поняттям надзвичайної обтяжливості. Безперечно, це створює загрозу необґрунтованого перекладення підприємницьких ризиків на контрагента та знижує стабільність договірних відносин. Належними інструментами мінімізації цього ризику постають дотримання принципу безупинного виконання зобов'язання під час переговорного процесу, а також застосування судами високого стандарту доказування наявності катастрофічного, а не звичайного операційного дисбалансу.

З іншого боку, існує потенційний ризик виникнення комунікаційного бар'єру, коли обґрунтовані позиції щодо адаптації умов договору або надана доказова база залишаються поза належною увагою контрагента. Ключ до подолання цієї проблеми лежить у площині договірної автономії сторін: для ефективної подальшої оцінки судом добросовісної поведінки контрагенти повинні перш за все самостійно закласти критерії та порядок проведення переговорів безпосередньо у договір, а не перекладати цю функцію на суд. У цьому контексті заслуговує увагу позиція С. Ходака, який, аналізуючи практичні аспекти виконання та адаптації міжнародних комерційних контрактів, наголошує на необхідності включення до їх тексту окремого застереження про істотну зміну обставин, що дозволяє чітко відмежувати її від форс-мажору. Науковець підкреслює, що

таке застереження має містити покроковий алгоритм дій сторін, короткі та чіткі строки для письмового повідомлення про настання відповідних обставин, а також визначені межі, коли тимчасовий форс-мажор перетворюється на підставу для розірвання контракту [3, с. 584]. Формуючи чіткі строки розгляду звернень, вимоги до доказової бази та форми комунікації (наприклад, обов'язкове надання розрахунків або альтернативних маршрутів), сторони ***створюють об'єктивний вимірювальний стандарт, що ґрунтується на принципі свободи договору***. Застосування стандарту свободи договору в таких спорах не обмежує право кредитора на виконання в строк (ст. 526 ЦК України), адже за загальним правилом замовник розраховує на дотримання узгодженого графіку. Суть досудового діалогу в контексті ст. 652 ЦК України полягає не у формальному обміні претензіями, а в аналізі співвідношення ризиків від невчасного виконання та обтяжливості подальшого дотримання договору. У такому разі судова практика отримає об'єктивний орієнтир для оцінки досудової поведінки обох учасників зобов'язання. Зокрема, факт невиконання узгоджених у договорі процедур переговорів розцінюватиметься судом як відхилення від стандарту свободи договору, що враховуватиметься під час розгляду вимог про стягнення неустойки або оцінюватиметься крізь призму заборони зловживання правом.

Важливість належного проведення етапу досудової адаптації як самостійного виміру добросовісності знаходить своє чітке підтвердження в судовій практиці. Прикладом слугує рішення Господарського суду міста Києва від 17.11.2021 р. у справі № 910/14155/21 [4], де суд задовольнив вимоги постачальника про внесення змін до договору поставки (продовження строку поставки та строку дії договору) на підставі ч. 4 ст. 652 ЦК України. Суд підкреслив, що принцип свободи договору відображається у добросовісності, справедливості та розумності поведінці сторін, що співвідноситься із загальними засадами цивільного права, крізь призму яких має оцінюватися наявність чи відсутність вини сторони. Суд визнав поведінку позивача добросовісною та сумлінною, оскільки той проявив належний ступінь турботливості та обачності: позивач не допустив пасивного прострочення, а завчасно й

неодноразово звертався до покупця з офіційними пропозиціями щодо внесення змін, дотримався процедури ст. 188 Господарського кодексу України. Цей прецедент демонструє, що саме активна, аргументована та добросовісна поведінка ініціатора змін у межах реалізації принципу свободи договору на досудовому етапі створює необхідний доказовий фундамент для позитивного судового рішення про адаптацію договору.

Таким чином, принцип свободи договору перетворює ст. 652 ЦК України з декларативної норми на гнучкий інструмент адаптації договорів. Разом з тим, він трансформує переговори з «емоційного торгу» на процедуру надання об'єктивних доказів. Фундаментом цього процесу є поєднання договірної свободи, зокрема через застереження про *hardship*, із суворим стандартом оцінки поведінки сторін на досудовому етапі. Коли суд розглядає належне проведення переговорів як обов'язкову передумову для задоволення позову, це створює дієвий стимулюючий механізм. Такий підхід запобігає підміні звичайних комерційних ризиків надзвичайною обтяжливістю та стимулює учасників обороту зберігати договірні зв'язки шляхом компромісу. Отож***, досудова адаптація договору і подальша судова оцінка поведінки сторін не є самостійними правовими механізмами, а становлять взаємопов'язані етапи єдиної моделі реагування на істотну зміну обставин за статтею 652 ЦК України, підґрунтям якої є принцип свободи договору як стандарт його належної досудової адаптації***.

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення 27.07.2026)

2. Павленко Д. Г. Принцип добросовісності в договірних зобов'язаннях: дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. Київ, 2008. 193 с. (дата звернення 27.07.2026)

3. Ходак С. М. Вплив воєнних дій на виконання міжнародних комерційних контрактів (форс-мажор, істотна зміна обставин). Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2025. Серія Право. Випуск 92: частина 1. С. 581-585. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.1.83 (дата звернення: 27.07.2026)

4. Рішення Господарського суду міста Києва від 17 листопада 2021 року. Справа № 910/14155/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/101515576 (дата звернення: 27.07.2026)

Piotr ŁABNO
MA in Law,
University of Silesia in Katowice
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-6157-0149

THE POLISH BUSINESS JUDGMENT RULE: THE LEGAL PRESUMPTION OR A LIABILITY EXCLUSION MECHANISM?

The Business Judgment Rule was fully introduced into the Polish legal system in 2022. It is currently regulated by the provisions concerning the liability of members of corporate organs of all Polish companies for damage caused to the company by unlawful actions or breaching the duty of loyalty towards the company. The implementation of this rule addressed long-standing demands raised in corporate law scholarship and also the line of case law that had developed over the years. It also aimed to provide members of the company bodies with greater latitude in making decisions involving business risk. There is no doubt that the Polish version of the Business Judgment Rule was derived from concepts previously developed in American law, where this doctrine has played a significant role in defining the limits of liability for the members of corporate organs.

Basically, under the Business Judgment Rule, if the board members of the company acted lawfully, complying with the duty of care and duty of loyalty toward the company, while participating in the business decision-making process, they shouldn't bear the consequences for the negative outcomes of the final decision.

As mentioned before, the rule originally comes from the United States, where it was shaped primarily by the specific attitude of American courts towards decisions made by directors operating under conditions of business risk [1, p. 528]. It is commonly known that, profit never comes without risks, so directors have to make business decisions under risk, as they pursue the company's interest and create value for its shareholders [1, p. 528]. That's what American courts noticed, which shaped the Rule that allows judges to abstain from passing judgment on directors for the negative consequences that they caused to the company. Instead of judging them for the results,

it was much more reasonable to track and analyse the actions they took during the whole process of making a business decision.

In light of the above, under American law, the Business Judgment Rule is a rebuttable presumption that states that the directors, throughout the decision-making process, acted on an informed basis, in good faith, and convinced that their actions were in the best interests of the company [2, p. 784]. As a result, in case it turns out that the business decision brought adverse consequences to the company, the court generally does not review the merits of the decision and does not replace the board's judgment with its own [3]. As long as the presumption is not overcome, further judicial review is precluded. Consequently, the burden of proving that directors, while exercising decision-making authority, breached their fiduciary duties falls on a claimant, who must prove facts to overcome the presumption and hold directors liable for damage caused to the company [3]. Moreover, part of the legal doctrine views The Rule as a basis for the court to completely refrain from reviewing the merits of a particular business decision, which is the so-called abstention doctrine, which serves as a kind of "safe harbour" for directors protecting them from liability [4, p. 127].

A similar solution was introduced into the Polish legal system, however it is regulated differently in the Polish Commercial Companies Code [5] from the original, American concept. Pursuant to Articles 293 § 3 and 483 § 3 CCC, a member of a corporate body doesn't breach the duty of care arising from the professional nature of their activity, if acting loyally towards the company, operates within the limits of justified business risk, based on information, analyses and opinions that should be taken into account under the given circumstances when making a careful assessment.

The introduction of these provisions aimed to limit the liability of directors for negative outcomes caused by their business decisions, provided those decisions were made within justified business risk and in compliance with the duty of care. The mere fact that a business decision has resulted in adverse consequences for the company should not, by itself, lead to the imposition of liability on directors. First of all, judicial review of their actions should focus not on the merits of the decision, but on the directors' conduct throughout the decision-making process [6, p. 15]. Naturally bearing in mind information,

analyses and opinions that they had at their disposal at the time the decision was made.

However, the Polish regulation does not establish a rebuttable presumption analogous to the American Business Judgment Rule, which means that the burden of overcoming the presumption lies with the claimant challenging the business decision. According to part of the Polish legal literature, the general model of directors of directors' liability, based on a presumption of fault, remains as before [7, p.23]. Consequently, a member of a corporate body seeking to avoid being held liable should establish facts sufficient to claim that he acted loyally, exercised duty of care and operated within the limits of justified business risk [7, p. 23].

At the same time, another view in the Polish literature states that the Polish model of the Business Judgment Rule may be understood as an irrebuttable legal presumption [8, p. 55]. Under this view, once a director can demonstrate that he acted loyally and within the limits of justified business risk, he should be protected from liability, and the court shouldn't question the rationality of the business decision itself afterwards. However, this approach raises doubts, as it is difficult to derive from the applicable provisions the existence of a legal presumption, regardless of whether such a presumption would be rebuttable or irrebuttable.

A much more convincing view is to understand the Polish Business Judgment Rule as a legal mechanism that precludes liability when the director establishes that he acted loyally towards the company and within the limits of justified business risk. This interpretation is also supported by explanatory memorandum [9] to the 2019 act [10] changing the Polish CCC that introduced the first provision containing the Business Judgment Rule (in 2022 - as mentioned at the beginning – this regulation was harmonized by extending it to all capital companies) which stated that the purpose of introducing this rule was to protect members of corporate bodies from liability for damage caused to the company resulting from bad business decisions, provided that they met the criteria of acting loyally and within the justified business risk.

Despite the differences in legal structure of the American and Polish models of the Business Judgment Rule they aim for the same thing, which is limiting the liability of corporate directors for decisions involving business risk and preventing

the mere fact that a decision which turned out to be unsuccessful for the company is a sufficient basis for liability. Although the Polish model does not provide directors with the same procedural protection as the American rebuttable presumption, it still may fulfil a similar protective function.

This may be particularly relevant in light of the still limited Polish case law concerning the Business Judgment Rule. However, the Polish Supreme Court, in its judgment of 15 January 2025 [11], stated that a director should not be held liable for the negative outcome of his actions if those actions remained within the limits of justified business risk. This approach is very important because it may indicate that the Polish courts are moving towards an understanding of the Business Judgment Rule under which the negative result of a business decision does not, in itself, justify liability, provided that the decision was made within the limits of the mentioned justified business risk.

This approach brings the Polish model closer to the idea of a safe harbour and confirms the protective function of the Business Judgment Rule. It also suggests that judicial review should focus on whether the decision-making process wasn't tainted and remained within the limits of justified business risk, rather than second-guess the merits of the decision only on the basis of its outcome. Consequently, despite of the different legal structure of the Polish and American models, the Polish Business Judgment Rule may still achieve its fundamental purpose of allowing corporate directors to make business decisions involving a reasonable risk without facing liability merely because those decisions ultimately proved unsuccessful for the company.

1. McMillan L., The Business Judgment Rule as an Immunity Doctrine, "William & Mary Business Law Review" 2013, vol. 4.

2. Oplustil K., Instrumenty nadzoru korporacyjnego (corporate governance) w spółce akcyjnej [Corporate Governance Instruments in a Joint-Stock Company], Warszawa 2010.

3. Judgment of the Supreme Court of the State of Delaware in Cede & Co. v. Technicolor, Inc., 634 A.2d 345, 361 (Del. 1993).

4. Bainbridge S. M., The Business Judgment Rule as Abstention Doctrine, "Vanderbilt Law Review" 2004, vol. 57.

5. Commercial Companies Code of 15 September 2000 (Journal of Laws of 2000, No. 94, item 1037, as amended).

6. Oplustil K., Mucha A., Interes spółki kapitałowej z perspektywy uznania menedżerskiego i biznesowej oceny sytuacji [The Interest of a

Capital Company from the Perspective of Managerial Discretion and the Business Judgment Rule], PUG 2026, no. 1.

7. Kuźnicki P., Czy wprowadzona do k.s.h. koncepcja biznesowej oceny sytuacji jest realną ochroną interesów spółki i członków organów? [Is the Business Judgment Rule Introduced into the Commercial Companies Code an Effective Protection of the Interests of the Company and Its Corporate Bodies?], PUG 2023, no. 6.

8. Jankowiak J., Charakter prawny polskiego modelu zasady biznesowej oceny sytuacji [The Legal Nature of the Polish Model of the Business Judgment Rule], PPH 2024, no. 2.

9. Explanatory Memorandum to the Bill of 19 July 2019 Amending the Commercial Companies Code and Certain Other Acts, Sejm Paper No. 3236, available from the website of the Sejm of the Republic of Poland.

10.Act of 19 July 2019 Amending the Commercial Companies Code and Certain Other Acts (Journal of Laws of 2019, item 1655).

11.Judgment of the Polish Supreme Court of 15 January 2025, II CSKP 2037/22, LEX No. 3817385.

Андрій ЛЕСІВ
аспірант навчально-наукового юридичного інституту
Карпатського національного університету
ім. В. Стефаника
ORCID: https://orcid.org/0009-0005-3344-7532

ЗАБОРОНА КОНКУРЕНЦІЇ В КОРПОРАТИВНОМУ УПРАВЛІННІ ТОВ

У сучасних умовах розвитку корпоративних відносин особливого значення набуває забезпечення належного балансу між правами та законними інтересами товариства і його посадових осіб. Одним із механізмів такого забезпечення є заборона конкуренції, спрямована на запобігання використанню посадовими особами отриманих у процесі здійснення корпоративного управління знань, досвіду, ділових зв'язків та іншої інформації на користь суб'єктів господарювання, що провадять аналогічну господарську діяльність (далі – конкуруючих суб'єктів господарювання). Водночас ефективність цього механізму безпосередньо залежить від повноти законодавчого визначення форм конкурентної діяльності та способів її обмеження.

Чинне законодавство України передбачає окремі обмеження щодо здійснення посадовими особами товариства діяльності у сфері, що є предметом діяльності

самого товариства, однак відповідне регулювання не охоплює всіх можливих форм участі у конкурентному бізнесі. Відповідно до ч. 5 ст. 40 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [1] член виконавчого органу товариства не може без згоди загальних зборів учасників або наглядової ради товариства, а член наглядової ради товариства - без згоди загальних зборів учасників: 1) здійснювати господарську діяльність як фізична особа - підприємець у сфері діяльності товариства; 2) бути учасником повного товариства або повним учасником командитного товариства, що здійснює діяльність у сфері діяльності товариства; 3) бути членом виконавчого органу або наглядової ради іншого суб'єкта господарювання, що здійснює діяльність у сфері діяльності товариства.

Постає питання, чи в повній мірі захищає інтереси компанії відповідне положення?

На перший погляд, видається, правова норма сформульована достатньо зважено та охоплює широке коло правовідносин, а саме закріплює як неможливість провадження відповідної господарської діяльності в рамках підприємництва посадовою особою виконавчого органу, так і неможливість входити до складу органу управління іншого товариства.

Однак нею не охоплюється участь у складі учасників іншого суб'єкта господарювання. Викладене в пункті 2 ч. 5 ст. 40 Закону (… заборона участі в повному товаристві або командитному товаристві, що здійснює діяльність у сфері діяльності товариства…), хоча і є наближеним за своїм значенням, однак фактично жодного практичного ефекту не має, оскільки в Україні товариства осіб (повні товариства, командитні товариства) вагомої ролі в економіці не відіграють [2].

Тобто участь у конкуруючому товаристві осіб (ПТ, КТ) заборонена, а участь (володіння корпоративними правами) у конкуруючому товаристві капіталу (ТОВ, АТ) дозволена. Логіка законодавця, припускаємо, полягає в тому, що в ролі повного учасника ПТ, КТ посадова особа здійснює активну господарську діяльність і тим сам може зашкодити інтересам товариства, в якому він є членом виконавчого органу. Однак, навіть будучи пасивним учасником іншого товариства, така особа може бути зацікавлена у наданні

консультацій, неофіційному сприянні розвитку бізнесу іншої компанії за рахунок знань, досвіду, кола ділових контактів, отриманих за основним місцем роботи в ролі посадової особи виконавчого органу.

Тому, видається, обмеження правила про заборону конкуренції виключно участю в товариствах осіб є недостатньо обґрунтованим.

У праві окремих іноземних країн дана прогалина вирішується шляхом встановлення цензу заборони володіння корпоративними правами. Наприклад, в праві Польщі не дозволяється участь у господарському товаристві, що провадить схожу господарську діяльність, якщо член виконавчого органу володіє щонайменше 10 % часток або акцій цього конкуруючого товариства (ч. 1 ст. 211 Кодексу торговельних товариств Польщі) [3]. Безумовно існує ризик «обходу» даного правила шляхом реєстрації корпоративних прав на іншого члена сім'ї чи іншу довірену особу. Однак, видається, доцільність запровадження схожої правової норми у вітчизняному праві залишається актуальною.

Ще більш очевидною видається безпідставність обмеження заборони конкуренції тільки участю в повних та командитних товариствах, якщо проаналізувати останні тенденції розвитку вітчизняного корпоративного права. До прикладу, в Законі України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» (2021р.) [4] закріплено Договір про утримання від вчинення конкурентних дій (Договір про неконкуренцію) – договір між товариством та посадовою особою органу корпоративного управління, яким останній забороняється займатися діяльністю, що конкурує з бізнесом компанії.

Істотними його умовами є: строк договору, який припиняється не пізніше ніж після спливу одного року з дня припинення правовідносин між працівником та підприємством, яке є резидентом Дія Сіті; територія, на яку поширюється дія договору; вичерпний перелік видів діяльності, які вважаються конкуруючою діяльністю, або осіб, що здійснюють конкуруючу діяльність; та розмір та порядок виплати компенсації за порушення договору (ч. 1 ст. 39 Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні».

Серед істотних умов договору про утримання від вчинення конкурентних дій відносно резидента Дія Сіті визначено відсутність володіння прямо чи опосередковано часткою в іншій юридичній особі, що здійснює конкуруючу діяльність (п. 3 ч. 3 ст. 25 Закону). Дана норма однак стосується виключно лише тих ТОВ, які користуються режимом Дія Сіті – спеціальним правовим та податковим режимом для ІТ-бізнесу в Україні, створеним для розвитку цифрової економіки. Тобто такий договір буде чинним для тих ТОВ, які отримали відповідний статус резидента Дія Сіті. Разом з тим можливість використання Договору про неконкуренцію іншими суб'єктами господарювання є спірним, оскільки дія Закону не поширюється на інших суб'єктів господарювання. А судова практика щодо можливості/неможливості застосування відповідного виду договору є неоднозначною. Наведемо лише один з прикладів.

Рішенням Апеляційного суду Дніпропетровської області від 18.08.2014 р. у справі 191/215/14-ц встановлено, що у січні 2014 року ТОВ «Таегутек Україна» звернулося до суду із позовом до відповідача ОСОБА_2, зазначивши про те, що 01.04.2010 р. між ними та відповідачем був укладений договір найму (трудовий договір), за яким ОСОБА_2 прийнято на посаду менеджера з продажів та впровадження продукції.

Договором від 01.04.2010 р. та додатком, укладеними з відповідачем, передбачено, що відповідач визнав те, що сфера діяльності позивача є унікальною і що ринок продукції позивача обмежений. Відповідач визнав істотним для позивача захист його законних інтересів, у результаті чого відповідач погодився, що протягом трьох років після розірвання або закінчення строку дії договору найму з будь-яких причин, він не буде прямо чи опосередковано займатись будь-яким видом діяльності, подібним до того, який провадився позивачем, або конкуруючим з ним, чи то у вигляді самостійного ведення діяльності, чи його праці у якості члена будь-якого партнерства або юридичної особи, чи в якості консультанта, акціонера, інвестора, працівника, службовця або директора будь-якої корпорації або іншої юридичної особи.

Оскільки відповідачем умови договору не виконано, та в липні 2013 року створено товариство, основним видом

діяльності якого є неспеціалізована оптова торгівля, механічне оброблення металевих виробів, оптова торгівля верстатами, установлення та монтаж машин і устаткування, директором якого він є, позивач вважає, що цим відповідачем грубо порушено умови договору найму, тому просив суд стягнути з відповідача суму штрафу у розмірі 193 771.86 грн, моральну шкоду 100 000 грн.

Рішенням міськрайонного суду позов ТОВ «Таегутек Україна» задоволено частково.

Апеляційний суд не погодився із рішенням міськрайонного суду і вказав на те, що умови договору найму в частині заборони ОСОБА_2 протягом трьох років після розірвання або закінчення строку дії договору найму з будь-яких причин, а саме те, що працівник не буде прямо чи опосередковано займатись будь-яким видом діяльності, подібним до того, який провадився позивачем, а також щодо стягнення штрафу, порушує права відповідача, суперечить чинному законодавству.

Таким чином ст. 9 КЗпП не вимагає будь-якої процедури визнання недійсними умов договорів про працю, які погіршують становище працівників порівняно з законодавством. Вона безпосередньо оголошує такі умови недійсними.

Як наслідок, апеляційний суд відмовив ТОВ «Таегутек Україна» у задоволенні позову [5], тим самим визнавши договірне регулювання заборони конкуренції таким, яке суперечить засадам трудового права.

Вважаємо за доцільне закріпити можливість укладення Договору про неконкуренцію також для інших суб'єктів господарювання, закріпивши його або в нормах Кодексу законів про працю, або щонайменше розширити таку можливість для врегулювання правовідносин між посадовими особами органів корпоративного управління та суб'єктом господарювання, закріпивши правову можливість укладення відповідного Договору у спеціальних Законах.

Підсумовуючи вище наведене, слід відзначити, що чинне правове регулювання заборони конкуренції у корпоративному праві України не повною мірою забезпечує захист інтересів товариства. Передбачене ч. 5 ст. 40 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» обмеження діяльності посадових осіб у

сфері, що є галуззю діяльності товариства, хоча й охоплює основні форми безпосередньої конкуренції, водночас не враховує можливість участі такої особи у капіталі іншого суб'єкта господарювання, що здійснює конкуруючу діяльність. При цьому навіть пасивне володіння корпоративними правами може створювати конфлікт інтересів та спричиняти використання на користь конкуруючої компанії знань, досвіду й ділових зв'язків, отриманих посадовою особою у зв'язку з виконанням своїх функцій у товаристві. У цьому контексті доцільним видається встановлення законодавчих обмежень щодо участі посадових осіб у конкуруючих суб'єктах господарювання, зокрема шляхом визначення певного цензу заборони володіння корпоративними правами.

Доцільно також законодавчо закріпити можливість укладення договорів про неконкуренцію для ширшого кола суб'єктів, визначивши при цьому чіткі межі таких обмежень, їх строк, територію, перелік конкуруючих видів діяльності та умови компенсації. Комплексне вдосконалення відповідних положень дозволило би забезпечити більш ефективний баланс між захистом корпоративних інтересів та правами посадових осіб.

1. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 р. № 2275-VIII. Відомості Верховної Ради. 2018. № 13. ст. 69.

2. Ковалишин О.Р. Товариства осіб в країнах Східної Європи. Підприємництво, господарство і право. №2. 2020. С. 98-104.

3. Kodeks spółek handlowych, Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Dz.U. 2000 nr 94 poz. 1037.

4. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України № 1667-IX від 15 липня 2021 р. Відомості Верховної Ради України. 2023. №№ 6-7. ст.18.

5. *Шумило М. Договір про неконкуренцію (заборону конкуренції) в трудовому праві. Юридична газета, 12 серпня 2022р. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/trudove-pravo/dogovir-pro-nekonkurenciyu-zaboronu-konkurenciyi-v-trudovomu-pravi.html*

Андрій МАЗНОВ
аспірант кафедри приватного права
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»
ORCID: https://orcid.org/0009-0009-7230-2466

ПРАВО ВЕТО МІНОРИТАРНОГО УЧАСНИКА ЯК ОЗНАКА СПІЛЬНОГО КОНТРОЛЮ ДЛЯ ЦІЛЕЙ ВИЗНАЧЕННЯ КІНЦЕВОГО БЕНЕФІЦІАРНОГО ВЛАСНИКА

Розмір частки учасника в статутному капіталі юридичної особи не завжди відображає реальний обсяг його впливу на її діяльність. Навіть міноритарний учасник за наявності певних корпоративних або договірних прав, зокрема права вето щодо стратегічних рішень, може фактично здійснювати спільний контроль над юридичною особою. Саме тому важливим є питання, за яких умов відповідні права вето можуть свідчити про наявність вирішального впливу для цілей визначення кінцевого бенефіціарного власника (далі також - КБВ).

Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [1] (далі – Закон про фінансовий моніторинг) встановлює обов'язок для юридичних осіб подавати інформацію про КБВ або про його відсутність до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань. Під поняттям «кінцевого бенефіціарного власника» зазначений закон розуміє будь-яку фізичну особу, яка здійснює вирішальний вплив (контроль) на діяльність клієнта та/або фізичну особу, від імені якої проводиться фінансова операція. Для юридичних осіб КБВ є будь-яка фізична особа, яка здійснює вирішальний вплив на діяльність юридичної особи (в тому числі через ланцюг контролю/володіння). Вирішальний вплив (контроль) на діяльність юридичних осіб може бути прямим або непрямим.

Ознакою прямого вирішального впливу на діяльність юридичної особи Закон про фінансовий моніторинг визначає безпосереднє володіння фізичною особою часткою у розмірі не менше 25 відсотків статутного (складеного) капіталу або прав голосу юридичної особи. До ознак непрямого вирішального впливу фізичної особи на діяльність юридичної особи вказаний закон відносить:

1) володіння часткою у розмірі не менше 25 відсотків статутного (складеного) капіталу або прав голосу юридичної особи через пов'язаних фізичних чи юридичних осіб, трасти або інші подібні правові утворення;

2) здійснення незалежно від формального володіння вирішального впливу шляхом:

- реалізації права контролю, володіння, користування або розпорядження всіма активами чи їх часткою, права отримання доходів від діяльності юридичної особи;
- реалізації права вирішального впливу на формування складу, результати голосування органів управління;
- вчинення правочинів, які дають можливість визначати основні умови господарської діяльності юридичної особи, приймати обов'язкові до виконання рішення, що мають вирішальний вплив на діяльність юридичної особи.

Говорячи про контроль, в Методології визначення юридичною особою кінцевого бенефіціарного власника [2] (далі – Методологія визначення КБВ) зазначається, що контроль над юридичною особою може здійснюватися спільно. Сутність такого спільного контролю полягає в можливості блокування стратегічних рішень. Засновники/учасники/акціонери/члени юридичної особи, які здійснюють спільний контроль, повинні враховувати інтереси один одного і мають співпрацювати для визначення стратегічної поведінки юридичної особи та прийняття рішень. При цьому в самій Методології визначення КБВ не розкривається поняття «стратегічних рішень» та відсутні будь-які критерії чи орієнтири їх визначення. Тому для з'ясування змісту поняття стратегічних рішень доцільно звернутися до інших нормативних та правозастосовних підходів.

На думку деяких науковців, наведене в Законі про фінансовий моніторинг визначення КБВ забезпечує збалансований підхід до визначення контролю та

вирішального впливу, що дає змогу точно встановити особу, яка здійснює фактичний контроль над юридичною особою [3, с. 454].

Тут буде слушно зазначити, що у науковій літературі контроль у контексті визначення КБВ також пропонується розглядати з урахуванням поняття контролю, закріпленого в Законі України «Про захист економічної конкуренції» [4]. Зокрема, такого підходу дотримується С.В. Рокунь [5, с. 185]. Можливість звернення до напрацьованих у конкурентному праві підходів до визначення контролю підтверджується й практикою Верховного Суду. Зокрема, вирішуючи питання щодо наявності відносин контролю у справах про банкрутство, Верховний Суд звертається до визначення контролю, закріпленого в Законі України «Про захист економічної конкуренції» [6, 7, 8]. Це дозволяє розглядати сформовані у сфері захисту економічної конкуренції критерії як допоміжний орієнтир при з'ясуванні змісту категорій вирішального впливу та спільного контролю для цілей визначення КБВ.

Особливо актуальними та корисними в цьому аспекті будуть підходи Антимонопольного комітету України до визначення стратегічних рішень та спільного контролю, закріплені в Методичних рекомендаціях щодо застосування поняття контролю [9] (далі – Методичні рекомендації). Як випливає з Методичних рекомендацій, стратегічними вважаються рішення щодо таких питань діяльності юридичної особи, як:

- бюджет;
- бізнес-план;
- великі інвестиції;
- призначення вищого керівництва.

Методичні рекомендації, подібно до Методології визначення КБВ, встановлюють, що спільний контроль може існувати у разі наявності в учасників (акціонерів) права вето на прийняття стратегічних рішень. При цьому в Методичних рекомендаціях наголошується, що права вето повинні бути пов'язані із прийняттям стратегічних рішень щодо господарської діяльності юридичної особи і мають виходити за межі права вето, яким міноритарні акціонери наділені відповідно до законодавства для захисту своїх фінансових інтересів як інвесторів (наприклад, у випадках внесення змін до статуту, зміни статутного капіталу чи

ліквідації товариства). Отже, право вето, що лише перешкоджає продажу або ліквідації господарського товариства, не створює для відповідного міноритарного акціонера ситуації спільного контролю.

Право вето, що не стосується господарської стратегії, призначення вищого керівництва, визначення бюджету або бізнес-плану господарського товариства, не може вважатися таким, що надає спільний контроль його власникові.

У Методичних рекомендаціях також зазначається, що набуття спільного контролю не вимагає, щоб набувач фактично здійснював вирішальний вплив на повсякденне управління юридичною особою. Важливим елементом є те, що права вето є достатніми для забезпечення пріоритетності інтересів учасників у стратегічній діловій поведінці підконтрольної юридичної особи. Можливість здійснення такого впливу і, отже, просто існування таких прав є достатньою. При цьому для набуття спільного контролю не вимагається, щоб міноритарний учасник (акціонер) мав одночасно права вето щодо всіх зазначених вище стратегічних рішень. Може бути достатньою наявність навіть одного такого права. Існування спільного контролю залежатиме від змісту права вето, а також важливості цього права в контексті конкретної господарської діяльності юридичної особи.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що міноритарний учасник, у тому числі той, хто володіє менш як 25 відсотків статутного (складеного) капіталу або прав голосу юридичної особи, може бути КБВ, якщо належне йому право вето за своїм змістом і значенням забезпечує реальну можливість блокувати стратегічні рішення юридичної особи, внаслідок чого такий учасник здійснює спільний вирішальний вплив на її діяльність. Водночас права, спрямовані виключно на захист інвестиції міноритарія, такого наслідку не мають. Вирішальне значення має не формальна назва права вето, а характер рішень, які можуть бути заблоковані внаслідок його реалізації, та їх вплив на господарську діяльність юридичної особи.

З врахуванням викладеного, пропонується внести зміни в Методологію в частині закріплення детальних положень щодо встановлення спільного контролю, зокрема у

випадках його здійснення шляхом реалізації права вето. Такі положення мають визначати орієнтовне коло стратегічних рішень, блокування яких може свідчити про наявність спільного контролю, а також критерії відмежування відповідних прав вето від прав, спрямованих виключно на захист інтересів міноритарного учасника. Це має особливе практичне значення з огляду на те, що положення законодавства про КБВ застосовуються державними реєстраторами, суб'єктами первинного фінансового моніторингу та самими юридичними особами, які не обов'язково володіють спеціальними знаннями у сфері захисту економічної конкуренції. Закріплення таких орієнтирів безпосередньо в Методології визначення КБВ сприяло б більш уніфікованому та передбачуваному встановленню ознак вирішального впливу на діяльність юридичної особи.

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 № 361-IX / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text

2. Про затвердження Методології визначення юридичною особою кінцевого бенефіціарного власника: Постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 19.09.2023 № 1011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1011-2023-%D0%BF#Text

3. Савенкова В. Г., Ямненко Т. М., Федоренко О. П. Розкриття інформації про кінцевих бенефіціарних власників: від теорії до практики. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. №1. С. 452-456. URL: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.80

4. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 № 2210-III / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text

5. Рокунь С. В. Проблеми правового регулювання та застосування положень законодавства України про кінцевого бенефіціарного власника. Правова позиція. 2017 № 1 (18). С. 182-188.

6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 18.06.2026 р., справа № 904/5662/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/137802185

7. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 04.03.2026 р., справа № 914/3681/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/134879532

8. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 05.02.2026 р., справа № 924/232/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/134017697

9. Методичні рекомендації щодо застосування поняття контролю : затверджені Протокольним рішенням Антимонопольного

комітету України від 01.11.2018 р. URL: https://amcu.gov.ua/npas/metodichni-rekomendaciyiyi-shchodo-zastosuvannya-ponyattya-kontrolyu

Віктор МАРТИНЮК
доктор філософії, доцент кафедри трудового, земельного та господарського права, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-4199-7209

ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ НА ЗЕМЕЛЬНІ АКТИВИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

Земельні активи посідають вагоме місце у майновій структурі значної частини підприємницьких товариств, визначаючи можливості здійснення господарської діяльності, формування вартості підприємств та реалізації інвестиційних проєктів. Належність земельних ділянок товариству на праві власності або перебування їх у користуванні безпосередньо пов'язані з рішеннями органів корпоративного управління, розподілом повноважень між учасниками, акціонерами та органами товариства. Відповідно, правовий режим земельних активів виходить за межі, суто, земельно-правового регулювання та набуває корпоративно-правового виміру.

Особливого значення набуває питання здійснення корпоративних прав у процесі прийняття рішень щодо земельних активів товариства. Придбання або відчуження земельних ділянок, передача їх у користування, встановлення обтяжень, зміна способу використання земельних ресурсів можуть мати істотний вплив на майновий стан товариства та економічні інтереси його учасників. Відповідні рішення потребують належного корпоративного оформлення, дотримання компетенції органів товариства та забезпечення можливості учасників отримувати достовірну інформацію про стан і рух земельних активів.

Цифрова трансформація корпоративного управління змінює механізми реалізації зазначених прав. Використання електронних реєстрів, цифрових документів, електронної ідентифікації, дистанційної участі у корпоративних процедурах та автоматизованого обміну інформацією створює додаткові можливості для оперативного управління земельними активами. Водночас цифровізація породжує нові правові ризики, пов'язані з достовірністю реєстраційних відомостей, несанкціонованим доступом до інформації, кіберзагрозами, неправомірним використанням електронних засобів ідентифікації та оскарженням корпоративних рішень, прийнятих із застосуванням цифрових технологій.

Окремої уваги потребує захист корпоративних прав учасників та акціонерів у ситуаціях, коли рішення щодо земельних активів приймаються без належного інформування заінтересованих осіб або з порушенням встановленої процедури. Ризики посилюються внаслідок високої вартості земельних ресурсів, концентрації значних земельних масивів у корпоративному секторі та можливості використання корпоративних механізмів для зміни контролю над земельними активами. Ефективний захист має охоплювати не лише можливість оскарження корпоративних рішень, а й запобігання порушенням на етапі підготовки, прийняття та виконання відповідних рішень.

Європейський вектор розвитку корпоративного законодавства України зумовлює необхідність переосмислення механізмів забезпечення прав учасників товариств у частині управління значущими активами. Європейські стандарти корпоративного управління орієнтовані на прозорість діяльності товариств, належне розкриття інформації, відповідальність органів управління, захист прав акціонерів та запобігання конфлікту інтересів. Їх врахування у сфері управління земельними активами має поєднувати корпоративні механізми із гарантіями охорони земельних прав та вимогами державної реєстрації речових прав на нерухоме майно.

Земельна ділянка, як індивідуально визначений об'єкт нерухомого майна, може належати юридичній особі на праві власності або перебувати в її користуванні на підставі відповідного речового чи зобов'язального права. Земельний

кодекс України визначає земельну ділянку як частину земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування та визначеними щодо неї правами. Водночас земельна ділянка набуває статусу об'єкта цивільних прав після її формування та державної реєстрації права власності на неї.

Для підприємницького товариства належна йому земельна ділянка є складовою майнової сфери юридичної особи, а не безпосереднім об'єктом права власності окремого учасника чи акціонера. Така конструкція має принципове значення для розмежування корпоративних і речових прав. Учасник товариства набуває корпоративних прав, пов'язаних із його часткою у статутному капіталі, тоді як право власності на земельну ділянку належить самому товариству як юридичній особі. Корпоративне право забезпечує можливість участі у формуванні волі товариства, отримання прибутку та частини активів у разі припинення юридичної особи, але не створює безпосереднього речового права учасника на конкретну земельну ділянку товариства [1].

Особливість земельних активів полягає також у специфічному порядку їх набуття. Юридичні особи можуть набувати земельні ділянки для здійснення підприємницької діяльності, зокрема на підставі цивільно-правових договорів або шляхом внесення земельної ділянки засновником до статутного капіталу. Отже, земля може бути залучена до корпоративної структури як внесок засновника, однак після її передачі товариству правовий зв'язок між конкретним учасником та земельною ділянкою змінюється. Учасник отримує корпоративні права відповідно до своєї частки, а товариство набуває відповідне речове право на земельний актив.

Зазначене розмежування особливо важливе під час прийняття корпоративних рішень щодо земельних активів. Рішення про придбання земельної ділянки, її відчуження, передачу в оренду, встановлення обтяження, зміну способу використання або вчинення іншого правочину приймається органами товариства у межах компетенції, визначеної законодавством та установчими документами. У результаті корпоративна процедура стає юридичною передумовою реалізації товариством належних йому земельних прав. Відповідно, порушення порядку прийняття корпоративного

рішення може створювати ризики для подальшої реалізації речових прав на земельну ділянку.

Важливо враховувати, що земельні активи не обмежуються земельними ділянками, які перебувають у власності товариства. Значну економічну цінність можуть становити права оренди земельних ділянок та інші права користування землею. Земельне законодавство прямо передбачає можливість передачі земельних ділянок юридичним особам в оренду для здійснення підприємницької та іншої діяльності. Тому у корпоративному управлінні доцільно розглядати земельні активи ширше, включаючи не лише право власності, а й майнові права та юридичні можливості товариства щодо використання земельних ресурсів.

У цьому аспекті земельний актив має подвійну функцію. З одного боку, він є об'єктом речового або зобов'язального права самого товариства. З іншого боку, його наявність та економічна вартість впливають на майновий стан юридичної особи, її інвестиційну привабливість, фінансові показники та, відповідно, економічну цінність корпоративних прав учасників. Саме тому рішення щодо земельних активів можуть безпосередньо впливати на корпоративні інтереси учасників та акціонерів, навіть якщо останні не є безпосередніми власниками відповідних земельних ділянок.

Особливої актуальності набуває питання інформаційної прозорості земельних активів товариства. Відомості про земельну ділянку, її кадастровий номер, площу, місце розташування, цільове призначення, зареєстровані речові права та обтяження мають значення для оцінки майнового стану підприємницького товариства. Поєднання відомостей Державного земельного кадастру та Державного реєстру речових прав на нерухоме майно формує цифрову інформаційну основу для перевірки юридичного статусу земельного активу. При цьому цифрове відображення інформації не змінює природи самого права, а забезпечує його публічність, ідентифікацію та можливість оперативної перевірки.

Отже, земельні активи у структурі майна підприємницького товариства доцільно розглядати як сукупність земельних ділянок та майнових прав на землю,

які належать товариству або перебувають у його законному користуванні та мають майнове значення для здійснення господарської діяльності. Їх правовий режим формується на стику земельного і цивільного права, тоді як порядок прийняття рішень щодо набуття, використання та відчуження відповідних активів визначається також корпоративним законодавством. Саме на перетині зазначених правовідносин виникають питання здійснення та захисту корпоративних прав, які набувають додаткового значення внаслідок цифровізації корпоративних процедур та державної реєстрації прав на землю.

Цифровізація корпоративного управління безпосередньо впливає на порядок формування, використання та контролю інформації про земельні активи підприємницьких товариств. Для юридичної особи важливе значення має можливість оперативно встановити правовий статус земельної ділянки, перевірити відомості про її площу, кадастровий номер, цільове призначення, зареєстровані речові права та обмеження у використанні. Наявність електронних державних інформаційних ресурсів створює передумови для інтеграції земельної інформації у внутрішні системи корпоративного контролю [2].

Одним із ключових цифрових ресурсів у зазначеній сфері є Державний земельний кадастр. Електронні сервіси Держгеокадастру забезпечують можливість отримання відомостей про земельні ділянки, інформації про суб'єктів речових прав, обмеження у використанні земель, нормативну грошову оцінку та інші характеристики земельних об'єктів. Частина сервісів доступна після електронної ідентифікації користувача, зокрема із застосуванням кваліфікованого електронного підпису або BankID.

Для корпоративного управління зазначені можливості мають практичне значення під час підготовки рішень щодо набуття або відчуження земельних ділянок, передачі їх у користування, встановлення обмежень, зміни цільового призначення або укладення правочинів, предметом яких є земельні права. Перевірка інформації з державних електронних систем дає змогу зменшити інформаційну асиметрію між органами товариства та його учасниками, а також підвищити обґрунтованість корпоративних рішень.

Не менш важливим цифровим інструментом є державна реєстрація речових прав на нерухоме майно. Відомості про право власності та інші речові права на земельну ділянку дозволяють встановити юридичний зв'язок між товариством та відповідним земельним активом. Поєднання відомостей з кадастру, з відомостями про зареєстровані речові права створює можливість комплексної перевірки земельної ділянки перед прийняттям певного рішення органами управління товариства.

Окремий напрям цифровізації становить електронне оформлення корпоративних процедур. Законодавство України допускає проведення загальних зборів учасників товариства з обмеженою відповідальністю у режимі відеоконференції із застосуванням електронних засобів ідентифікації. Для акціонерних товариств передбачено очну, електронну та дистанційну форми проведення загальних зборів. Під час електронних загальних зборів взаємодія акціонерів із відповідною електронною системою забезпечує можливість дистанційного голосування та документування результатів прийняття рішень [3].

Застосування електронних корпоративних процедур є особливо важливим у випадках, коли предметом розгляду є майно, зокрема земельні ділянки високої вартості. Рішення щодо придбання земельної ділянки, її відчуження або передачі в користування можуть істотно впливати на вартість майна товариства та економічні інтереси учасників. Цифрова фіксація порядку підготовки та прийняття відповідного рішення забезпечує додаткові можливості для підтвердження волевиявлення учасників і контролю за дотриманням встановленої процедури.

Значення цифрових інструментів полягає також у забезпеченні інформаційної прозорості. Законодавство передбачає можливість надання акціонерам документів в електронній формі, а товариство зобов'язане зберігати документи, що підтверджують права товариства на майно, його цивільний оборот. Отже, інформація про земельні активи може бути включена до корпоративного інформаційного середовища та використовуватися учасниками під час оцінки майнового стану товариства і підготовки до прийняття корпоративних рішень.

Систематизація основних цифрових інструментів, які можуть використовуватися під час здійснення та захисту

корпоративних прав щодо земельних активів, наведена в таблиці 1.

Таблиця 1

Цифрові інструменти управління та контролю за земельними активами підприємницьких товариств

Цифровий інструмент	Основне призначення	Значення для корпоративних прав	Ризики, що потребують правового контролю
Державний земельний кадастр	Облік земельних ділянок, їх площі, меж, кадастрових номерів та цільового призначення	Забезпечує отримання достовірної інформації про земельні активи товариства та контроль за їх правовим статусом	Недостовірність відомостей, технічні помилки, несанкціоноване втручання
Електронні сервіси Держгеокадастру	Отримання витягів, відомостей про земельні ділянки, нормативну грошову оцінку та обмеження	Полегшують прийняття корпоративних рішень щодо придбання, відчуження, оренди та використання земель	Несанкціонований доступ, помилки під час формування електронних документів
Електронні відомості про речові права	Перевірка зареєстрованих прав власності, оренди та інших речових прав	Дають можливість учасникам і органам управління товариства контролювати належність земельних активів	Незаконна державна реєстрація, дублювання або невідповідність відомостей
Публічна кадастрова карта та	Візуалізація місцезнаходження, меж та	Сприяють контролю за фактичним	Неповнота або несвоєчасне

Цифровий інструмент	Основне призначення	Значення для корпоративних прав	Ризики, що потребують правового контролю
геопросторові дані	характеристик земельних ділянок	розташуванням земельних активів та їх використанням	оновлення інформації
Електронний документообіг	Створення, передавання та зберігання документів в електронній формі	Забезпечує оперативне оформлення корпоративних рішень та земельних правочинів	Втрата даних, підроблення документів, порушення цілісності інформації
Кваліфікований електронний підпис	Ідентифікація підписувача та підтвердження цілісності електронного документа	Підтверджує волевиявлення учасників та посадових осіб під час реалізації корпоративних прав	Використання підпису без належних повноважень, компрометація засобів підпису
Електронні загальні збори акціонерів	Проведення зборів та голосування в електронній формі	Забезпечують участь акціонерів у прийнятті рішень щодо управління майном товариства	Порушення процедури ідентифікації, фальсифікація результатів голосування
Відеоконференції учасників ТОВ	Дистанційна участь у загальних зборах та обговоренні корпоративних питань	Розширюють можливості участі учасників у прийнятті рішень щодо	Технічні збої, проблеми ідентифікації учасників, порушення порядку голосування

Цифровий інструмент	Основне призначення	Значення для корпоративних прав	Ризики, що потребують правового контролю
		земельних активів	
Електронне корпоративне сховище документів	Систематизація та зберігання установчих, корпоративних і правовстановлюючих документів	Забезпечує доступ до документів, необхідних для контролю земельних активів та реалізації корпоративних прав	Несанкціонований доступ, втрата або зміна документів
Аналітичні та геоінформаційні системи	Аналіз характеристик земельних ділянок, їх використання та економічної вартості	Підтримують прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо земельного майна	Некоректність даних, помилки алгоритмів, залежність від якості інформаційних ресурсів

Джерело: складено автором на основі законодавства України та офіційних електронних сервісів у сфері земельних і корпоративних відносин.

Застосування цифрових інструментів не усуває необхідності дотримання встановлених законом корпоративних процедур. Навпаки, збільшення кількості електронних операцій потребує чіткого визначення відповідальних осіб, порядку доступу до інформації, способів підтвердження волевиявлення учасників та правил зберігання електронних документів. Особливої уваги потребує розмежування доступу до земельної та корпоративної інформації залежно від повноважень посадових осіб і характеру відповідних відомостей.

Для учасників товариства цифровізація створює додаткові можливості контролю за діяльністю органів

управління. Доступ до електронної інформації про земельні активи дає змогу своєчасно виявляти зміни у складі майна, виникнення обтяжень, зміну правового статусу земельної ділянки або інші юридично значущі обставини. У разі виникнення корпоративного спору відповідні електронні відомості можуть мати значення для встановлення обставин прийняття та виконання спірного рішення.

Разом із позитивними результатами цифровізації виникають нові способи порушення корпоративних прав. Несанкціонований доступ до електронних кабінетів, незаконне використання кваліфікованого електронного підпису, втручання в інформаційні системи, неправомірне внесення або зміна реєстраційних відомостей здатні створити безпосередню загрозу земельним активам товариства. Тому цифрова трансформація корпоративного управління повинна супроводжуватися належними механізмами кіберзахисту та юридичного контролю за операціями з інформацією [4].

Земельні активи товариств мають безпосередній вплив на його майновий стан, господарську діяльність та реалізацію корпоративних інтересів учасників або акціонерів. Тому порушення права товариства на земельну ділянку одночасно може створювати ризики для корпоративних прав осіб, які беруть участь в управлінні юридичною особою. Особливого значення набуває розмежування права на земельну ділянку, як майнового права товариства, та корпоративного права учасника, оскільки учасник не набуває права власності на конкретну земельну ділянку товариства лише через володіння часткою у статутному капіталі.

Одним із поширених джерел корпоративних спорів є прийняття органами управління рішень щодо придбання, відчуження, передачі в оренду, застави або іншого обтяження земельних активів із порушенням встановленої компетенції. Правове значення має не лише зміст прийнятого рішення, а й дотримання процедури його прийняття, визначеної законом та установчими документами товариства. Порушення порядку скликання загальних зборів, неналежне повідомлення учасників або акціонерів, відсутність необхідної кількості голосів, перевищення повноважень органом управління можуть стати підставами для оскарження відповідного рішення.

Для товариств з обмеженою відповідальністю особливе значення має перевірка дотримання компетенції загальних зборів учасників при прийнятті рішень щодо значних правочинів. Якщо відчуження земельної ділянки становить значну частину активів товариства, необхідно встановити, чи були дотримані передбачені законодавством та статутом вимоги щодо погодження відповідної операції. Аналогічне значення має перевірка повноважень директора або іншої посадової особи, яка підписує договір від імені юридичної особи.

Окрему проблему становить незаконне відчуження земельної ділянки. Ризик виникає у випадках укладення договору особою, яка не мала відповідних повноважень, перевищення посадовою особою встановленої компетенції, використання підроблених документів або прийняття корпоративного рішення з порушенням прав учасників. Для захисту інтересів товариства можуть застосовуватися вимоги про визнання правочину недійсним, повернення земельної ділянки, визнання права, усунення перешкод у користуванні майном та відшкодування завданих збитків.

Корпоративний конфлікт щодо земельного активу може виникати також унаслідок протистояння між учасниками товариства. Особа або група осіб, яка контролює орган управління, може намагатися використати земельну ділянку у власних майнових інтересах. У результаті корпоративний спір набуває майнового характеру, оскільки предметом конфлікту фактично стає контроль над активом, який належить юридичній особі. За таких обставин правова оцінка має охоплювати одночасно корпоративні рішення, повноваження посадових осіб та законність правочинів із земельною ділянкою [5].

Важливим механізмом захисту є протидія незаконній державній реєстрації речових прав на земельну ділянку. Внесення до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно відомостей, які не відповідають дійсному правовому стану земельної ділянки, може призвести до зміни формального власника або виникнення незаконного речового права. Для товариства особливу небезпеку становить ситуація, коли незаконна реєстраційна дія стає підставою для подальшого відчуження земельної ділянки на користь третіх осіб.

У разі виникнення спору необхідно встановити підставу проведення державної реєстрації, особу заявника, подані документи, повноваження представника та відповідність реєстраційної дії відомостям Державного земельного кадастру. Електронний характер значної частини реєстраційних процедур не усуває можливості правопорушень, а змінює механізм їх вчинення та доказування. Відомості електронних реєстрів, електронні документи, кваліфіковані електронні підписи, журнали доступу та інші цифрові сліди можуть мати істотне значення для встановлення обставин спору.

Додатковий рівень ризику пов'язаний із кіберзагрозами. Несанкціонований доступ до корпоративної інформаційної системи, компрометація електронного підпису, незаконне отримання доступу до документів або зміна електронних даних можуть бути використані для підготовки незаконної операції із земельним активом. Тому захист корпоративних прав охоплює не лише судове реагування після порушення права, а й належну організацію внутрішнього контролю за доступом до корпоративних та земельних документів [6].

Для запобігання зловживанням доцільним є встановлення внутрішньої процедури погодження операцій із земельними активами. Вона може передбачати обов'язкову перевірку кадастрових відомостей, правового статусу земельної ділянки, наявності обтяжень, ринкової вартості активу, повноважень підписанта та необхідності отримання попереднього погодження загальних зборів. Для великих земельних активів додаткового значення набуває документування кожного етапу прийняття корпоративного рішення.

Судовий захист корпоративних прав щодо земельних активів має враховувати правову природу конкретного порушення. Якщо спір стосується незаконного рішення органу товариства, предметом захисту можуть бути корпоративні права учасника або акціонера. Якщо порушено право власності чи користування земельною ділянкою, належним способом захисту є відповідна майнова вимога. У випадку незаконної державної реєстрації необхідно оцінювати правомірність реєстраційної дії та визначати спосіб відновлення порушеного права. За наявності декількох взаємопов'язаних порушень вимоги

можуть поєднувати корпоративний, майновий та реєстраційний компоненти [7].

Отже, захист корпоративних прав щодо земельних активів потребує комплексного врахування корпоративних процедур, земельного законодавства, правил укладення правочинів та державної реєстрації речових прав. Цифровізація управління земельними активами підвищує оперативність корпоративних процедур, водночас створює додаткові вимоги до достовірності електронних відомостей, ідентифікації учасників, захисту електронних документів та інформаційної безпеки. Результативність правового захисту залежить від можливості своєчасно встановити факт порушення, простежити послідовність корпоративних і реєстраційних дій та забезпечити відновлення майнового становища товариства.

1. Колба Д. Б. Судово-практична характеристика способу захисту земельних прав землевласників та землекористувачів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Т. 2, № 84. Розд. 6. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.2.26

2. Бровко Н. І. Конституційні гарантії права власності на землю. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. №1. С. 65-67. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-1/13

3. Ігнатенко І. В. Правові питання забезпечення землеустрою як напрямку удосконалення сільськогосподарського землекористування. 2022. № 1 (34). С. 28–32. DOI: https://doi.org/10.32836/2521-6473.2022-1.5

4. Третяк В. М. Стан та проблеми стратегічного планування розвитку землекористування в Україні. Інвестиції: практика та досвід: наук.-практ. журнал. 2022. № 18. С. 5–12. URL: https://nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/566/573. (дата звернення: 03.09.2026)

5. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. з наступними змінами і доповненнями № 2768–III URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14 (дата звернення: 03.09.2026)

6. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 03.09.2026)

7. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України, 2004, № 38–39, ст. 356. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15 (дата звернення: 03.09.2026)

Віталій МАХІНЧУК
доктор юридичних наук, професор,
член Вищої ради правосуддя,
головний науковий співробітник
відділу приватного права та процесу
Науково-дослідного інституту приватного права і
підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака
НАПрН України
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4360-0287

ПІДНЯТТЯ КОРПОРАТИВНОЇ ЗАВІСИ У САНКЦІЙНІЙ ПРАКТИЦІ ЄС

Однією з основоположних засад корпоративного права є майнова та організаційна відокремленість юридичної особи від її учасників. Саме така відокремленість дозволяє розмежовувати майно та відповідальність юридичної особи і фізичних чи юридичних осіб, які беруть участь у її діяльності або здійснюють контроль над нею. Водночас складність сучасних корпоративних структур, використання холдингових ланцюгів, трастів, номінальних власників та інших юридичних конструкцій актуалізують питання про встановлення особи, яка, незважаючи на відсутність формального титулу власника, фактично здійснює контроль над юридичною особою або її активами. Саме з необхідністю встановлення такої особи пов'язується доктрина підняття корпоративної завіси.

Особливої актуальності питання встановлення фактичного контролю набуває в умовах застосування обмежувальних заходів щодо осіб, пов'язаних із військовою агресією Російської Федерації проти України. Складні корпоративні та трастові структури можуть об'єктивно ускладнювати встановлення зв'язку між підсанкційною особою та майном, яке формально належить іншому суб'єкту.

У цьому контексті значний інтерес становлять рішення Суду Справедливості Європейського Союзу (Court of Justice of the European Union, Суд Європейського Союзу, Суд ЄС) від 21 травня 2026 року у справі C-483/23 [1] та в об'єднаних справах C-428/24 і C-476/24 [2], предметом яких стало

тлумачення ст. 2(1) Регламенту Ради (ЄС) № 269/2014 щодо заморожування коштів та економічних ресурсів [3].

Особливістю зазначених справ є використання трастової конструкції. Відповідно до її класичної моделі юридичний титул на активи передається довірчому власнику (trustee), який управляє ними відповідно до умов трасту, тоді як економічний інтерес може належати іншим особам. Таким чином, юридичне оформлення трасту призводить до розмежування між формальним володінням активом та можливістю отримання вигоди від нього (п. 57 рішення у справі C-483/23, п. 80 рішення в об'єднаних справах C-428/24 і C-476/24) [1, 2].

У справі C-483/23 Суд ЄС розглядав ситуацію, коли особа, включена до санкційного списку, виступала засновником трасту (settlor). Суд виходив із того, що створення трасту дозволяє відокремити юридичну власність на активи від бенефіціарної власності (п. 86). Водночас приватний характер трасту, гнучкість його створення та зміни, а також складність відповідної структури можуть використовуватися для приховування реального зв'язку між засновником та активами (п. 87). Тому норми ст. 2(1) Регламенту № 269/2014 мають тлумачитися таким чином, щоб унеможливити використання трасту для обходу обмежувальних заходів (пп. 88, 91) [1].

Принциповим є те, що Суд ЄС не обмежив категорію «належності» майна формальним правом власності.

За висновком Суду, активи, передані підсанкційною особою до трасту, повинні вважатися такими, що «належать» їй або «контролюються» нею, якщо ця особа продовжує мати можливість використовувати такі активи, отримувати від них вигоду, розпоряджатися ними або впливати на них чи на рішення довірчого власника стосовно відповідних активів (п. 73, 106) [1].

Такий підхід безпосередньо актуалізує проблему співвідношення формального та фактичного контролю.

Для застосування доктрини підняття корпоративної завіси суду насамперед необхідно встановити та підтвердити ступінь саме фактичного, а не потенційного контролю фізичної особи над компанією. Контроль розуміється як сукупність дій, спрямованих на управління поточною діяльністю компанії та визначення загальних принципів її розвитку [4, с. 44].

Підхід Суду ЄС у справі C-483/23 також ґрунтується на необхідності досліджувати не лише юридичну форму відповідних відносин, а й фактичні обставини їх існування.

Так, при встановленні контролю засновника трасту національному суду запропоновано враховувати можливість відкликання трасту, надання обов'язкових вказівок довірчому власнику, призначення чи усунення довірчого власника або протектора, зміну кола бенефіціарів та інші повноваження, здатні забезпечувати вплив на управління активами (п. 95). Суд окремо наголосив, що фактичний вплив може існувати навіть тоді, коли він не формалізований у документах трасту (п. 96) [1].

Окремої уваги заслуговує оцінка Судом ЄС складності корпоративної структури. Використання без об'єктивної необхідності складних структур та трастів, пов'язаних із підсанкційною особою, може враховуватися як одна з ознак контролю (п. 102). При цьому значення можуть мати створення або зміна юридичних осіб незадовго до запровадження санкцій, відсутність у таких осіб реальної господарської діяльності, використання оболонкових компаній (shell companies), а також передання до трастів активів суб'єктів, які належали або контролювалися підсанкційною особою (п. 103, 104) [1].

Подальший розвиток зазначений підхід отримав в об'єднаних справах C-428/24 та C-476/24, де підсанкційна особа виступала вже не засновником, а бенефіціаром трасту (beneficiary).

Суд ЄС виходив із того, що сама формальна відсутність у бенефіціара права власності на майно трасту не є достатньою для висновку про відсутність належності або контролю. Поняття «належності» охоплює також випадки, коли особа фактично має відповідну владу над активами, хоча юридично її носієм є інша особа (п. 93), а поняття «контролю» охоплює можливість впливати на рішення іншої особи навіть без юридичного зв'язку чи участі у власності (п. 94). Відповідно, сам факт перебування юридичного титулу на трастові активи у довірчого власника не виключає їх визнання такими, що належать бенефіціару або контролюються ним, якщо бенефіціар фактично має можливість користуватися ними, отримувати вигоду, розпоряджатися ними або впливати на них чи на рішення довірчого власника (п. 95) [2].

Встановлюючи наявність такої можливості, національний суд не може обмежуватися лише правом, що регулює трастові відносини, а повинен враховувати також релевантні фактичні обставини (п. 116) [2].

Зокрема, значення можуть мати відносини бенефіціара з довірчим власником, засновником та наглядачем (protector), їх професійні чи особисті зв'язки, здатність бенефіціара фактично впливати на управління трастом, а також використання його активів переважно в інтересах такого бенефіціара або контрольованих ним суб'єктів (п. 120-122) [2].

Суд ЄС також зазначив, що положення установчого документа трасту, якими підсанкційній особі формально забороняється користуватися або розпоряджатися активами протягом строку дії санкцій, не можуть самі по собі мати вирішального значення (п. 123). При оцінці контролю має бути враховано реальний зміст відносин, у тому числі можливість зміни відповідних документів та фактичного впливу бенефіціара (п. 126) [2].

У результаті в об'єднаних справах C-428/24 і C-476/24 Суд сформулював висновок, відповідно до якого кошти та економічні ресурси трасту можуть вважатися такими, що належать або контролюються його підсанкційним бенефіціаром, якщо він здатний користуватися ними, отримувати від них вигоду, розпоряджатися ними або впливати на відповідні активи чи рішення довірчого власника щодо них (п. 131) [2].

Варто вказати, що суб'єктами контролю можуть бути не лише безпосередні власники компанії, а й директори, акціонери та інші особи, які мають можливість визначати напрями її діяльності та впливати на прийняття рішень. При цьому контролюючою може бути особа, яка незалежно від формального володіння має можливість здійснювати вирішальний вплив на управління або господарську діяльність юридичної особи безпосередньо чи через інших осіб [4, с. 45].

Саме ця обставина дозволяє провести паралель між доктриною підняття корпоративної завіси та підходом, використаним Судом ЄС у справах щодо санкцій.

Подібній підхід має істотне значення для дослідження інструментів підняття корпоративної завіси, оскільки в його

основі перебуває встановлення реального, а не виключно формально-юридичного зв'язку між особою та активами.

Насамперед рішення Суду ЄС засвідчують, що формальна передача майна іншій особі або включення до структури додаткових юридичних суб'єктів саме по собі не виключає можливості встановлення контролю. Юридично значущим стає питання про те, хто фактично здатний користуватися активом, отримувати від нього вигоду, розпоряджатися ним або визначати рішення щодо такого активу.

Рішення у справі C-483/23 та об'єднаних справах C-428/24 і C-476/24 становлять особливий інтерес для розвитку доктрини підняття корпоративної завіси, оскільки Суд ЄС послідовно виходить за межі формального титулу власності та досліджує реальну можливість особи впливати на актив або на рішення особи, яка формально ним управляє.

Такий підхід є особливо актуальним для України в умовах воєнного стану та застосування санкцій до осіб, пов'язаних із державою-агресором. Встановлення фактичного контролю над активами складних корпоративних і трастових структур потребує не автоматичного ототожнення майна юридичної особи та її бенефіціара, а дослідження сукупності юридичних і фактичних обставин, які дають можливість встановити особу, що реально здійснює визначальний вплив.

1. Judgment of the Court (First Chamber) of 21 May 2026, Case C-483/23, concerning the interpretation of Article 2(1) of Council Regulation (EU) No 269/2014. ECLI:EU:C:2026:408. EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62023CJ0483

2. Judgment of the Court (First Chamber) of 21 May 2026, Joined Cases C-428/24 and C-476/24, concerning the interpretation of Article 2(1) of Council Regulation (EU) No 269/2014. ECLI:EU:C:2026:409. EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62024CJ0428

3. Council Regulation (EU) No 269/2014 of 17 March 2014 concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine. OJ L 78. 17.3.2014. P. 6-15. EUR-Lex. URL: http://data.europa.eu/eli/reg/2014/269/oj

4. Махінчук В. М. Визначення засад притягнення до відповідальності кінцевого бенефіціара (контролера) корпорації через доктрину підняття корпоративної вуалі: іноземний досвід та

перспективи в Україні. Приватне право і підприємництво. 2019. Вип. 19. С. 42-48. DOI: 10.32849/2409-9201.2019.19.9

Dominik MIZERSI
PHD, Research Assistant
University of Silesia in Katowice,
Faculty of Law and Administration
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8253-5038

THE RIGHT TO PARTICIPATE IN THE GENERAL MEETING OF A PUBLIC COMPANY – SELECTED ISSUES

Within the framework of Directive 2007/36/EC on the exercise of certain rights of shareholders in listed companies, the EU legislator sought to establish a minimum harmonisation standard designed to facilitate the effective exercise of shareholder rights in public companies. To that end, Member States were required to adopt measures governing, inter alia, the notice periods for convening general meetings, the mandatory content of notices, and mechanisms enabling shareholders to participate in and exercise voting rights at general meetings (Kołacz, 208, pp. 460-470). One of the principal objectives pursued by the Directive was to remove practical barriers preventing shareholders, particularly those residing in other Member States, from participating in the decision-making process of listed companies (Opalski, 2008, p. 62; Birkmose, 2018, pp. 73-74).

One of the key instruments designed to facilitate the exercise of shareholder rights was the possibility of participating in general meetings and exercising voting rights through electronic means of communication. Nevertheless, the original framework did not impose an obligation on companies to provide for electronic participation in general meetings. Instead, it merely authorised Member States to permit companies to enable shareholders to attend and vote at general meetings through electronic means of communication. Consequently, the availability of remote participation remained largely dependent upon the organisational choices of individual companies and the solutions adopted within national legal system.

The regulatory model established by Directive 2007/36/EC was subsequently strengthened by Directive (EU) 2017/828, which was adopted in response to concerns regarding insufficient shareholder engagement and the need to facilitate the long-term exercise of shareholder rights. In particular, Directive 2017/828 introduced additional safeguards intended to enhance the transparency and reliability of electronic voting mechanisms. Under Article 3c of Directive 2007/36/EC, as amended by Directive (EU) 2017/828, Member States must ensure that shareholders who cast votes electronically receive an electronic confirmation of the receipt of their votes. Furthermore, following the general meeting, shareholders or a third party designated by them must be able, at least upon request, to obtain confirmation that their votes have been validly recorded and counted by the company, unless such information has already been made available to them (Mizerski, 2026, 53-66; Bartolacelli, 2021, 111)

Thee above described requirements arising from Directive 2007/36/EC and Directive 2017/828 were implemented into the Polish legal system through amendments to the Commercial Companies Code. The Polish legislator thereby sought to ensure compliance with the minimum standards of shareholder participation and voting transparency established under EU law, while simultaneously preserving a degree of corporate autonomy in determining the modalities of remote participation in general meetings.

In light of the above it can be stated that the gradual expansion of electronic tools for shareholder participation reflects a broader transformation of corporate governance driven by digitalisation and the increasing internationalisation of capital markets. Contemporary public companies are characterised by dispersed ownership structures, cross-border shareholding and growing expectations regarding the accessibility of corporate decision-making processes. In this environment, electronic participation mechanisms are no longer perceived merely as technical instruments facilitating attendance at general meetings, but increasingly as regulatory tools intended to strengthen shareholder engagement, reduce participation costs and enhance the efficiency of corporate governance. At the same time, the introduction of such mechanisms raises fundamental questions concerning the scope of shareholder rights, the allocation of regulatory authority between legislators and companies, and the

extent to which technological solutions should remain subject to corporate discretion.

Having above in mind, the purpose of this paper is to analyse the evolving regulatory model governing electronic participation and electronic voting at general meetings of shareholders within the framework of EU and Polish company law. Particular attention is devoted to the tension between the objective pursued by the EU legislator—namely, the facilitation of shareholder participation and engagement—and the principle of corporate autonomy, which continues to leave significant discretion to companies in determining the modalities of remote participation.

Against this background, the paper seeks to determine whether the existing regulatory framework establishes a genuine shareholder right to participate in general meetings through electronic means or merely creates a legal possibility whose practical availability ultimately depends on decisions taken at the company level. The analysis further explores the extent to which the mechanisms introduced by Directive 2007/36/EC and subsequently strengthened by Directive (EU) 2017/828 contribute to the effective exercise of governance rights and to the broader objective of enhancing shareholder engagement in listed companies.

The primary research method employed in this study is the legal-dogmatic method. The analysis is based on linguistic, systemic and teleological interpretation of both EU and Polish legal provisions governing electronic participation and voting at general meetings of shareholders.

1. Bartolacelli, Alessio. In The Shareholder Rights Directive II: A Commentary, eds. Hanne S. Birkmose and Konstantinos Sergakis (Cheltenham: Edward Elgar, 2021)

2. Birkmose H. S., From Shareholder Rights to Shareholder Duties – A Transformation of EU Corporate Governance in a Sustainable Direction, Journal for International and European Law, Economics and Market Integrations 2018, Vol. 5, No. 2.

3. Commercial Companies Code of 15 September 2000, Journal of Laws 2024, No. 18, as amended (hereinafter: CCC or Commercial Companies Code)

4. Directive (EU) 2017/828 of the European Parliament and of the Council of 17 May 2017 amending Directive 2007/36/EC as regards the encouragement of long-term shareholder engagement (OJ L 132, 20 May 2017), 1–25 (hereinafter: Directive 2017/828)

5. Directive 2007/36/EC of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the exercise of certain rights of shareholders in

listed companies (OJ L 184, 14 July 2007), 17–24 (hereinafter: Directive 2007/36/EC)

6. Kołacz J., Dyrektywa 2007/36/WE Parlamentu Europejskiego I Rady w sprawie wykonywania niektórych praw akcjonariuszy, Monitor Prawniczy 2008, No. 9.

7. Mizerski, D., Implementation of the Principle of Facilitating Exercise of Shareholders' Rights under Polish Law: Critical Remarks, Review of European and Comparative Law 2026, Vol. 64, No. 11, pp. 53-63.

8. Oplustil K., Dyrektywa 2007/36/WE w sprawie wykonywania niektórych praw akcjonariuszy I jej wpływ na prawo 157olskie – cz. I, Monitor Prawniczy 2008, No. 2.

Євген МІЧУРІН
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4283-4604

КОРПОРАТИВНЕ ПРАВО В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Сучасний розвиток суспільних відносин характеризується стрімким поширенням цифрових технологій, які поступово охоплюють практично всі сфери суспільного життя. Цифровізація не є виключно технологічним процесом. Вона закономірно впливає на правове регулювання, змінюючи усталені підходи до розуміння суб'єктів, об'єктів та способів здійснення цивільних і корпоративних правовідносин. Корпоративне право як частина приватного права також об'єктивно зазнає таких трансформацій.

На мою думку, сучасний етап технологічного розвитку корпоративного права слід розглядати не лише суто як процес переведення вже існуючих процедур у цифрову форму. Йдеться про більш глибоку зміну самої моделі функціонування корпорації. Якщо традиційна корпорація значною мірою ґрунтується на фізичній присутності учасників, паперових документах, діяльності органів управління та безпосередній участі людини у прийнятті рішень, то цифрове середовище створює можливості для автоматизації значної частини цих процесів.

Вже сьогодні цифровізація впливає на створення та діяльність юридичних осіб, корпоративне управління, комунікацію між товариством та його учасниками, проведення загальних зборів, здійснення правочинів, передачу корпоративних прав, облік активів та інші корпоративні процедури. У перспективі такі процеси можуть привести до формування принципово нової моделі - майже повністю автоматизованої електронної корпорації. Використання штучного інтелекту як інструменту таких перетворень ще більш сприяє автоматизації звичних фізичних рутинних процесів, що традиційно робилися людиною.

Наразі обґрунтованим видається сприйняття штучного інтелекту саме як технологічного інструменту автоматизації. Він може використовуватися для аналізу інформації, певним чином - для підготовки управлінських рішень (з подальшим аналізом і схваленням людиною), оптимізації корпоративних процесів та комунікації. Водночас можливість використання штучного інтелекту не повинна автоматично означати перенесення цивільної відповідальності з людини або юридичної особи на технологічну систему [1].

Розвиток штучного інтелекту ставить перед корпоративним правом нові виклики. Якщо технологічні системи у майбутньому отримають можливість самостійно здійснювати значну кількість юридично значущих дій, виникне необхідність визначення того, хто нестиме відповідальність за такі дії, хто буде кінцевим бенефіціаром та яким чином забезпечуватиметься контроль людини над відповідними процесами. Тому вже сьогодні необхідно формувати правові підходи до використання ШІ у корпоративній діяльності.

Іншим важливим напрямом цифрової трансформації корпоративного права є застосування технології блокчейн. Її розвиток створює можливості для автоматизації та підвищення прозорості корпоративних процедур. Зокрема, перспективним є застосування блокчейну для передачі корпоративних прав, проведення голосування, фіксації корпоративних дій та токенізації акцій.

У перспективі традиційні акції публічних акціонерних товариств можуть бути представлені у формі цифрових інструментів, зокрема, токенів, NFT. Це потенційно здатне

істотно змінити механізм здійснення корпоративних прав. Передача акцій, їх облік та підтвердження належності можуть здійснюватися через подальше застосування цифрових технологій з вдосконаленням існуючих процедур у тому вигляді, в якому вони існують сьогодні.

Цифровізація поступово змінює і саме корпоративне управління. Проведення загальних зборів в онлайн-форматі, електронне голосування, дистанційна комунікація між акціонерами та органами товариства вдосконалюються завдяки технологічним змінам. Подальший розвиток технологій може призвести до того, що значна частина корпоративних процедур здійснюватиметься переважно в цифровому середовищі та електронному форматі.

Окремо необхідно звернути увагу на смарт-контракти. Їх застосування у корпоративній сфері може забезпечити автоматичне виконання певних зобов'язань за настання передбачених умов. Зокрема, перспективним є використання смарт-контрактів при виплаті дивідендів, переміщенні активів та здійсненні інших автоматизованих операцій. Однак саме тут виникає принципова проблема співвідношення технічної та юридичної частин смарт-контракту. Сам факт того, що певна дія може бути запрограмована та автоматично виконана, ще не означає її юридичної правомірності. Технічна можливість виконання обов'язково має бути синхронізована із юридичною дійсністю відповідного правочину.

Отже, смарт-контракт не повинен розглядатися як альтернатива цивільному договору або як механізм, здатний існувати поза межами права. Навпаки, його програмна частина має бути узгоджена з юридичною частиною, його зміст має відповідати нормам та принципам договірного права. Це має особливе значення для корпоративних відносин, оскільки автоматизація не повинна призводити до автоматичного виконання юридично неправомірного рішення. Таким чином, необхідно забезпечити обов'язковий зв'язок між алгоритмом дії смарт-контракту та правовими умовами його застосування [2].

Ще одним важливим напрямом цифровізації корпоративного права є використання цифрових активів, насамперед криптовалюти. З розвитком цифрової економіки такі активи набувають дедалі більшого значення у цивільному обороті, однак їх правове регулювання

потребує вдосконалення. Особливої уваги потребує визначення правової природи криптовалюти саме у цивільному праві, оскільки корпоративні відносини безпосередньо пов'язані з майновою сферою.

Криптовалюта може розглядатися як цифрова річ, оскільки вона створюється та існує виключно у цифровому середовищі й має майнову цінність. Такий підхід дозволяє визначити її місце серед об'єктів цивільних прав та пояснити можливість її участі у цивільному обороті.

Для корпоративного права це питання має безпосереднє практичне значення. Оскільки криптовалюта є майновим благом, яке має економічну цінність, є оборотоздатною, виникає можливість її використання у формуванні активів корпорації. Таким чином, цифровізація змінює підходи до корпоративних процедур та звичну майнову основу діяльності корпорацій завдяки поширенню в цивільному обороті майнових нематеріальних об'єктів (цифрових речей): криптовалюти, NFT тощо. Корпоративні активи дедалі більше можуть включати цифрові блага, які не мають традиційної матеріальної форми, проте мають економічну цінність і можуть бути предметом цивільного обороту.

Водночас відсутність детального цивільно-правового регулювання породжує низку практичних питань. Зокрема, потребують вирішення проблеми бухгалтерського обліку та правової природи криптовалютних активів корпорації, можливості їх використання для виплати дивідендів, порядку оцінки таких активів та визначення правового режиму подібних цифрових благ загалом.

Загалом цифровізація веде до поступового переходу від традиційної корпорації до електронної корпорації. Усе більше корпоративних процедур можуть здійснюватися онлайн: реєстрація компанії, отримання та подання інформації про юридичну особу, реорганізація, добровільна ліквідація, комунікація між товариством та акціонерами, внутрішні корпоративні комунікації. Однак цифрова трансформація не повинна розглядатися виключно як технічне спрощення корпоративних процедур. Перед корпоративним правом постає завдання забезпечити баланс між технологічною ефективністю та фундаментальними принципами приватного права. Автоматизація має

спрощувати здійснення корпоративних прав, але не повинна створювати загрози їх порушення.

Особливо важливими стають питання ідентифікації учасників, достовірності волевиявлення, захисту корпоративних прав, юридичної сили електронних дій, відповідальності за помилки алгоритмів та забезпечення можливості судового захисту. Тому цифровізація потребує не відмови від традиційних правових механізмів, а їх адаптації до нових технологічних умов.

Підсумовуючи, можна зазначити, що корпоративне право вступає у новий етап свого розвитку. Цифровізація поступово трансформує суб'єктний склад, об'єкти та способи реалізації корпоративних правовідносин. Штучний інтелект, блокчейн, смарт-контракти, токенізація корпоративних прав, електронне голосування та цифрові активи вже сьогодні формують нову проблематику корпоративного права, яка потребує подальшого глибокого дослідження. Отже, корпоративне право в епоху цифровізації - це вже не просто корпоративне право, яке використовує цифрові технології. Це поступове формування нової моделі корпоративних правовідносин, у якій цифрове середовище стає простором реалізації корпоративних прав, а технології - невід'ємним елементом функціонування корпорації.

Саме тому подальший розвиток законодавства і правозастосовної практики має відбуватися з урахуванням технологічних змін, але водночас на основі фундаментальних принципів приватного права. Лише за такого підходу цифровізація корпоративного права зможе забезпечити не тільки швидкість та ефективність корпоративних процесів, а й належний рівень правової визначеності і в цілому сприяє належній охороні, здійсненню та захисту прав учасників корпоративних відносин.

1. Мічурін Є.О. Суб'єкти цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану штучним інтелектом, за законодавством ЄС та України. Університетські наукові записки. 2025. № 4. С. 4-13. https://unz.univer.km.ua/article/view/106_4-13/431

2. Мічурін Є. О. Смарт-контракт у приватному праві. Форум Права. 2025. № 81(1). С 53–59. http://doi.org/10.5281/zenodo.13923187

Назарій-Ростислав ОЗАРКО
аспірант навчально-наукового юридичного інституту
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-9543-7358

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ У СФЕРІ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

Трансформація правового статусу суб'єктів господарювання у сфері оборонно-промислового комплексу (далі – ОПК) є важливим завданням, що передбачає удосконалення законодавчих нормативів для сприяння розвитку цієї стратегічно важливої галузі. Процес трансформації передбачає адаптацію правових норм до сучасних умов, зокрема врахування глобальних викликів, змін в економічній та технологічній сферах, а також інтеграцію міжнародних стандартів. Це сприяє підвищенню конкуренції серед підприємств військово-промислового комплексу, оптимізації їх діяльності і відповідності нормам міжнародного права.

ОПК України об'єднує державні органи, промислові підприємства, наукові установи та організації, які займаються розробкою, виробництвом, модернізацією та утилізацією військової продукції. Вони також надають послуги для забезпечення оборонних потреб та оснащення сил безпеки і оборони. Крім цього, комплекс здійснює постачання військових і подвійного призначення товарів, а також надає військові послуги в рамках військово-технічної співпраці України з іншими країнами [1, ст. 1].

В умовах сьогодення ОПК України змушений функціонувати в умовах критичних викликів, які потребують негайного й систематичного вирішення. Однією з таких проблем є недостатня здатність адаптації до постійно змінюваних військово-політичних завдань, а також брак поглибленого аналізу ринкових тенденцій, що заважає розвитку конкурентоспроможної та інноваційної продукції.

У зв'язку з цим виникає нагальна потреба в розробці та реалізації інтегральної стратегії трансформації українського

ОПК. Це дозволить не тільки подолати наявні структурні й технологічні перешкоди, але й перетворити комплекс на потужний, інноваційний та конкурентоспроможний сектор економіки, здатний ефективно забезпечувати національну безпеку та сприяти економічному розвитку країни в умовах сьогоднішніх реалій [5].

До недавнього часу значна кількість оборонних підприємств, зберігаючи статус державних, мала унітарну внутрішню структуру. Проблема неподільності статутного капіталу унітарного підприємства ускладнювала повне використання переваг ринкової економіки на мікрорівні та ставала перешкодою для здійснення оборонно-промислової діяльності в умовах ринку. Зазначимо, що в умовах чинного законодавства унітарне підприємство державної форми власності не мало можливості організаційно та функціонально відокремити різні види діяльності, відповідним чином розподілити фінансові потоки, надати своїм структурним підрозділам навіть відносну господарську самостійність, а також реалізувати свій економічний інтерес шляхом внесення частини свого майна в об'єднання підприємств тощо.

Цілком очевидно, що в сучасних умовах оборонно-промислова сфера потребує оновлення підходів для ефективного вирішення ринкових проблем підприємств та їхнього переходу на ринкові засади. При цьому важливим вбачалося забезпечення міцної основи для організаційної структури ОПК, яка б відповідала ринковим принципам державного управління. Очевидно, що в умовах ринкової економіки ефективно. Організаційно-правовою формою здійснення підприємництва є форма господарського товариства із характерним для нього розподілом статутного капіталу на частки між учасниками.

У практиці щодо трансформації унітарних підприємств, передбачених законодавством, найчастіше застосовувались два варіанти: перший полягав у реорганізації підприємства шляхом його поділу на декілька юридичних осіб без зміни його організаційно-правової форми; другий – у формі акціонування, де статутний капітал розподілявся на однакові частини, забезпечені акціями, що можуть бути предметом купівлі-продажу на ринку цінних паперів зі зміною організаційно-правової форми підприємства.

Зазначимо, що для першого підходу притаманні втрата цілісності вихідного підприємства, ускладнення управлінської системи, науково-технічної та виробничої кооперації, а також оподаткування. Він практично не впливає на здатність підприємства адаптуватися до ринкових умов і має обмеження: згодом може виникнути потреба надавати статус юридичної особи навіть найменшим структурним підрозділам, таким як виробничі цехи.

Другий підхід відрізняється універсальністю і ринковою адаптивністю, але часто пов'язується з етапами приватизації. Якщо підприємство перетворено на акціонерне товариство, а акції залишаються у державній власності, створюється управлінський інструментарій, що дозволяє вирішити такі завдання, як поділ статутного капіталу без втрати цілісності, впровадження ринкових форм і методів управління, визначення нових системоутворюючих чинників для ОПК як єдиного цілого у вигляді корпоративної залежності та створення нової організаційної структури та системи управління.

Важливим у цьому контексті вважаємо прийняття у 2021 р. Закону України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності». Законом було врегульовано особливості правового, економічного та організаційного перетворення Державного концерну «Укроборонпром» в акціонерне товариство. Він охопив трансформацію державних унітарних підприємств, включно з казенними, які є частиною концерну «Укроборонпром», на господарські товариства. Закон також визначив порядок управління та розпорядження їхнім майном [3].

Разом з тим Закон встановив модель корпоративного управління об’єктами державної власності, що входять до складу ОПК України, відповідно до стандартів корпоративного управління, рекомендованих Організацією економічного співробітництва та розвитку. Основною метою такого підходу було створення сприятливих умов для підвищення конкурентоспроможності державних підприємств у сфері оборонної промисловості, а також стимулювання притоку інвестицій у сектор ОПК [3, ст. 2].

Посилення зазначених процесів було зумовлене наступним прийняттям у 2025 році Закону України «Про

особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб», який окреслив основний концептуальний напрям змін в чинному законодавстві: заміна системи підприємств на систему юридичних осіб, зокрема господарських товариств. Згідно зі статтею 1 та статтею 17, перехідний період триває 3 роки з дня введення Закону в дію (до серпня 2028 року). Протягом цього часу державні підприємства мають бути реорганізовані (корпоратизовані) у господарські товариства (наприклад, ТОВ або АТ) [2].

Перетворення підприємств ОПК в акціонерне товариство, стало важливим етапом процесу їх трансформації. Цей перехід дозволив суттєво змінити способи управління державною власністю в оборонно-промисловому секторі [6, с. 217-218]. За таких обставин функціонування оборонних підприємств відкрило перед цією галуззю нові горизонти. Мова йде, насамперед, про можливості для інтеграції та співпраці на різних рівнях, зокрема:

1. Створення державних акціонерних холдингових компаній з фокусом на окремі галузі, що забезпечує всебічне та безперервне управління. Такі компанії стають центрами горизонтально-інтегрованих науково-виробничих об'єднань, які ефективно управляються та координують діяльність.

2. Залучення до вирішення актуальних науково-технічних і виробничих задач через акціонерні товариства, зорієнтовані на конкретні теми. Ці товариства об'єднують вертикально-інтегровані компанії, що реалізують проєкти високого ризику та інноваційності, включаючи участь недержавних підприємств і банківського капіталу.

3. Ефективний менеджмент, що поєднує галузеві і програмно-цільові підходи. Це досягається через часткову участь підприємств в кількох акціонерних формах для реалізації визначених проєктів та програм.

4. Формування єдиної стратегії в науково-технічній, економічній та виробничій політиках завдяки Національній акціонерній компанії. Компанія контролює акції ключових холдингів і товариств, що збільшує її капіталізацію.

5. Підвищення інноваційної складової, де наука і виробництво тісно співпрацюють. Це сприяє об'єднанню

інтересів промислових підприємств, дослідницьких інститутів і технічних бюро, зацікавлених у спільному прибутку від діяльності.

6. Зростання інвестиційної привабливості ОПК. Завдяки підвищенню капіталізації вітчизняних підприємств одержується реальна ринкова оцінка вартості.

7. Закладення підвалин для фінансової незалежності та самодостатності ОПК, що веде до можливості самостійного розвитку галузі. Ці стратегічні кроки надають оборонній промисловості потужний поштовх до трансформації, саморозвитку та зміцнення її ролі на сучасному ринку [4, с. 334].

Таким чином, трансформація правового статусу юридичних осіб у сфері оборонно-промислового комплексу є стратегічним пріоритетом для національної безпеки та економіки, що визначає ефективність, гнучкість та відповідність сучасним викликам. Цей багатогранний процес не тільки передбачає адаптацію до нових законодавчих вимог і стандартів, але й забезпечує прозорість управління та оптимізацію корпоративних структур. Таке оновлення є невід'ємною частиною більш масштабної ініціативи з підвищення конкурентоспроможності та інноваційної активності підприємств, що працюють у сфері оборони. У рамках глобальної інтеграції та розвитку нових технологічних рішень, трансформація правового статусу допомагає юридичним особам краще реагувати на зміни на міжнародному ринку, зберігаючи при цьому національну безпеку та захист державних інтересів.

1. Закон України Про національну безпеку України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text (дата звернення: 03.09.2026)

2. Закон України Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2025, №№ 28-29, ст.94 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#n169 (дата звернення: 08.09.2026)

3. Закон України Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2021, № 46, ст.378. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1630-20#Text (дата звернення: 28.08.2026)

4. Кокорєва О. В. Міронов А. І. Розробка пропозицій щодо корпоратизації оборонних підприємств. Вісник Херсонського національного технічного університету. 2024. № 3(90). С. 331-336. https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2024.3.41.

5. Пархоменко П. П., Абрамов А. П., Деменєв О. М., Неділько А. О. Аналіз поточного стану оборонно-промислового комплексу України в умовах воєнного стану. Здобутки економіки: перспективи та інновації. 2025. № 23. doi.org/10.5281/zenodo.17557122.

6. Ярусевич А. С. Передумови реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності: законодавчий аспект. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 2. С. 217-221. doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.41.

Юлія ПАРУТА
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права
навчально-наукового юридичного інституту
Карпатського національного університету
ім. В. Стефаника
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6260-5329

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Активне впровадження систем штучного інтелекту та людиноподібних роботів у сферу корпоративного управління зумовлює значний науковий інтерес до цього питання. Якщо на початкових етапах цифровізації корпоративного управління основна увага дослідників зосереджувалася на принциповій можливості залучення систем штучного інтелекту та роботів до здійснення управлінських функцій, то сьогодні це питання втратило свою дискусійність. Практика демонструє, що відповідні технології вже використовуються для аналізу інформації, підготовки та прийняття управлінських рішень, виконання окремих функцій органів управління, а у певних випадках - для фактичного здійснення управлінських повноважень. Так, уже сьогодні існує спеціалізоване програмне забезпечення з використанням ШІ для корпоративного управління. І навіть більше, уже відомі випадки коли в корпоративному управлінні використовують роботів-

директорів. Наприклад, Тан Юй - людиноподібна жінка-робот зі ШІ, Міка - людиноподібний робот із штучним інтелектом, який став першим у світі генеральним директором у польській компанії з виробництва рому та спиртних напоїв Dictador. Sophia - людиноподібний робот-жінка гонконзької компанії Hanson Robotics [1, с. 6].

Водночас позитивна відповідь на питання щодо можливості залучення систем ШІ та роботів до корпоративного управління породжує низку нових правових питань, які наразі не мають однозначного вирішення. Одним із найбільш складних серед них є питання юридичної відповідальності за шкоду, завдану внаслідок рішень або дій, прийнятих чи здійснених із використанням систем ШІ та роботів у процесі корпоративного управління.

Перш за все необхідно проаналізувати правову природу систем із використанням ШІ та дослідити наукові погляди на неї.

Доктринальні позиції з цього приводу є розділились. Так, окремі науковці вважають, що у випадку досягнення штучним інтелектом високого рівня автономності, здатності до самостійного прийняття рішень, накопичення досвіду та «усвідомлення» власної діяльності він потенційно може бути наділений правоздатністю та дієздатністю. На думку Щербини Б., із розвитком технологій робот перестане бути лише програмою чи механізмом, а зможе стати «новим суб'єктом цивільного права» [2, с. 143].

Натомість інша група науковців заперечує доцільність надання штучному інтелекту статусу самостійного суб'єкта права. Обґрунтовуючи свою позицію Сіщук Л. зазначає, що такий підхід є радше теоретичною моделлю можливого майбутнього і не відображає реальної правової та соціальної природи ШІ. Штучний інтелект не є носієм свідомості у людському розумінні, а його здатність «виявляти емоції» ґрунтується на алгоритмічній симуляції [3, с. 78]. Такої ж думки притримується і Зозуляк О., зазначаючи що розвиток цивільного законодавства у напрямі сприйняття штучного інтелекту як суб'єкта цивільних правовідносин є невиправданим кроком [4, с. 111].

О. Кологойда досліджуючи питання використання систем ШІ у корпоративному управлінні, зазначає, що

попри доцільність їх використання робот-директор, як програмне забезпечення, не має правосуб'єктності та не може бути самостійним учасником корпоративних правовідносин. Його рішення ґрунтуються на алгоритмах і доступних даних, які можуть бути неповними або не враховувати конкретні обставини та вимоги щодо захисту прав людини. Відтак наразі відсутні нормативні підстави для визнання ШІ самостійним суб'єктом права та покладення на нього юридичної відповідальності [1, с. 148].

Наведений підхід узгоджується і з сучасними тенденціями європейського правового регулювання штучного інтелекту. Важливе значення у цьому контексті має Резолюція Європейського Парламенту від 16 лютого 2017 року з рекомендаціями Комісії щодо норм цивільного права про робототехніку (2015/2103(INL)). Хоча в Резолюції порушувалося питання можливості запровадження в майбутньому спеціального правового статусу для найбільш автономних роботів, на сучасному етапі європейський підхід не передбачає визнання систем штучного інтелекту самостійними суб'єктами права. Відповідно, питання відповідальності за їх функціонування пов'язується насамперед із діяльністю осіб, які створюють, впроваджують, контролюють або використовують відповідні технології. Подальший розвиток цього підходу простежується у Регламенті (ЄС) 2024/1689 Європейського Парламенту та Ради від 13 червня 2024 року (AI Act), який ґрунтується на людиноцентричному підході до регулювання штучного інтелекту та передбачає необхідність забезпечення належного людського контролю за функціонуванням систем ШІ.

Позитивним є те, що сучасний європейський підхід до використання ШІ у корпоративному управлінні загалом орієнтований на сприйняття таких систем не як самостійних суб'єктів управління, а як інструментів, покликаних сприяти діяльності органів управління юридичної особи та підвищувати ефективність прийнятих ними рішень [3, с. 76].

Отже, як у сучасній правовій доктрині, так і на рівні європейського регулювання простежується підхід, відповідно до якого системи, що функціонують на основі штучного інтелекту та роботизовані механізми самі по собі не наділені статусом самостійних суб'єктів права. Їх

здатність до автономного функціонування, обробки значних масивів даних та генерування рішень не зумовлює автоматичного виникнення правосуб'єктності. Відтак такі системи не можуть самостійно набувати цивільних прав та обов'язків і виступати самостійними носіями цивільно-правової відповідальності.

Слід вказати, що відсутність у систем штучного інтелекту правосуб'єктності має безпосереднє значення для визначення відповідальності у випадках їх використання у корпоративному управлінні. Якщо ШІ не визнається самостійним суб'єктом права, то юридичні наслідки його функціонування не можуть бути покладені безпосередньо на таку систему. Відповідно, постає питання щодо визначення особи або осіб, на яких має покладатися відповідальність за рішення, дії чи бездіяльність, здійснені із використанням ШІ.

Над піднятим питанням замислюються не тільки дослідники проблем приватного права, але і юристи. Так, Буцький І. вважає, що у випадку помилкових рішень відповідальність за використання ШІ може покладатися на: розробника ШІ (якщо алгоритм має вади конструкції); замовника/власника системи (якщо він використав її неправильно або не забезпечив належний моніторинг); користувача (якщо рішення ШІ є лише рекомендаційним, а остаточне рішення приймав працівник компанії) [5].

Більш детальніше описує відповідальність у корпоративному управлінні за рішення ухвалені ШІ Кологойда О. На думку дослідниці відповідальність за використання систем ШІ в корпоративному управлінні варто покладати на товариство, яке використовує відповідні механізми, але, також, субсидіарна відповідальність може покладатися на розробника або ліцензіара ПЗ, директора-наглядача та учасників товариства. Так, субсидіарна відповідальність розробника або ліцензіара програмного забезпечення може наставати у разі технічних чи алгоритмічних недоліків системи ШІ, неправомірного втручання в її функціонування, неналежного забезпечення механізмів захисту та прозорості, недотримання встановлених вимог безпеки, а також введення в експлуатацію несертифікованих систем або систем, функціонування яких пов'язане з неприйнятним рівнем ризику; субсидіарна відповідальність директора-наглядача

може наставати у випадку недбалості, втручання в роботу ШІ, використання несертифікованого ПЗ, недотримання безпеки даних; учасники товариства можуть відповідати субсидіарно, якщо вони голосували за обрання робота-директора, використання системи ШІ неприйнятного або високого ризику, не сертифікованих систем ШІ [1, с. 9]

На основі вищенаденого можна вести мову про те, що використання систем штучного інтелекту та роботизованих механізмів у корпоративному управлінні не зумовлює набуття ними статусу самостійних суб'єктів права. За таких умов відповідальність за наслідки їх функціонування має покладатися на осіб, які створюють, впроваджують, контролюють або використовують відповідні технології. Водночас визначення конкретного суб'єкта відповідальності потребує врахування характеру допущеного порушення, ступеня автономності системи ШІ та ролі відповідної особи у процесі її використання.

1. Кологойда Олександра Використання систем штучного інтелекту в корпоративному управлінні: переваги, ризики та відповідальність. Науково-практична конференція «Корпоративне управління в умовах євроінтеграції: сучасні виклики для судової системи». 17 квітня 2026 року. м.Тернопіль.URL:https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezent2026/Prezent_Vukor_AI_korpor_ypravl.pdf

2. Щербина Б. С., Ткаченко В. В. Штучний інтелект як суб'єкт цивільного права. Юридичний вісник. 2021. № 1 (58). С. 142–148.

3. Сіщук, Л. В. (2025). Застосування штучного інтелекту при корпоративному управлінні компаніями. Форум Права, 84(4), 76-83. http://doi.org/10.5281/zenodo.17347717

4. Зозуляк О.І. Теоретико-правові та компаративістські підходи до розуміння штучного інтелекту в системі об'єктів цивільного права. «Recodification of Commercial Codes in V4 states and Ukraine»: Збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (4-5 жовтня 2024 року, м. Івано-Франківськ) / Навчально-науковий юридичний інститут Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника за ред. канд. юрид. наук О.Р.Ковалишина. Івано-Франківськ, 2025. С. 98-113.

5. Буцький І. ШІ в бізнесі: хто відповідає за помилковий алгоритм? Юридична газета. № 4 (792). 04 червня 2025 р. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/shi-v-biznesi-hto-vidpovidae-za-pomilkoviy-algoritm-.html

Ніно ПАЦУРІЯ
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри економічного права
та економічного судочинства
навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
Академік української технологічної академії
ORCID: https://orcid.org/0009-0005-5917-5344

ФУНКЦІОНАЛЬНА СПРОМОЖНІСТЬ НАГЛЯДОВОЇ РАДИ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ КОРПОРАТИВНИМИ РИЗИКАМИ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ В УКРАЇНІ

Сучасний розвиток корпоративного управління засвідчує зміну змісту наглядової функції: від періодичного контролю за виконавчим органом до безперервного стратегічного нагляду за ризиками, здатними вплинути на життєздатність товариства, права акціонерів, інтереси інших стейкхолдерів і стабільність відповідного ринку. Для України така трансформація має не лише управлінське, а й безпосереднє правове значення. Воєнні загрози, руйнування активів, порушення ланцюгів постачання, дефіцит людського капіталу, кіберризики, енергетична нестабільність та наближення до права Європейського Союзу виявили ключову проблему: нормативне наділення наглядової ради повноваженнями ще не гарантує її реальної здатності запобігати критичним ризикам і забезпечувати стійкість господарської діяльності.

Оновлені Принципи корпоративного управління G20/OECP 2023 року покладають на раду відповідальність за перегляд та оцінювання політик і процедур управління ризиками, визначення схильності до ризику, узгодження ризик-менеджменту зі стратегією, а також нагляд за дотриманням законодавства у сферах оподаткування, конкуренції, праці, прав людини, довкілля, цифрової безпеки й захисту даних [1, с. 35–37]. Методологія оцінювання імплементації цих Принципів 2025 року зміщує

акцент із нормативної наявності повноважень на їх практичну здійсненність: спроможність ради використовувати профільні комітети, своєчасно отримувати повну інформацію, залучати незалежних радників і впливати на усунення виявлених недоліків [2, с. 92, 101–107]. Отже, міжнародний стандарт передбачає оцінювання не формальної відповідності організаційної структури, а доведеної результативності нагляду.

Європейський підхід розвиває цю логіку через поєднання незалежного судження, спеціалізації комітетів, корпоративної звітності та належної обачності. Рекомендація Європейської Комісії 2005/162/ЄС визначає достатню кількість незалежних невиконавчих директорів і профільні комітети як інституційні гарантії об'єктивного контролю у сферах із підвищеною ймовірністю конфлікту інтересів [3]. Директива (ЄС) 2022/2464 про корпоративну звітність зі сталого розвитку та переглянуте у 2026 році регулювання належної обачності, своєю чергою, вимагають переходу від ізольованої фінансової оцінки до інтегрованого аналізу істотних впливів і ризиків. Звуження у 2026 році кола компаній, на які поширюються окремі обов'язки, не спростовує цього підходу, а підтверджує іншу принципову вимогу: інтенсивність корпоративного нагляду має відповідати масштабу, суспільному значенню та ризик-профілю товариства [4].

Українське законодавство сформувало необхідні, проте ще недостатні передумови для сприйняття зазначених стандартів. Закон України «Про акціонерні товариства» визначає статус наглядової ради, критерії незалежності директора, порядок створення комітетів та право членів ради на інформацію [5]. За однорівневої структури управління функції з управління ризиками і контролю за виконавчими директорами покладаються на невиконавчих директорів. Національний Кодекс корпоративного управління рекомендує раді визначати схильність до ризиків, забезпечувати належну систему ризик-менеджменту, щорічно оцінювати її та вирішувати питання про створення комітету з ризиків [6, с. 17–18, 38–40]. Для державного сектору Закон України № 3587-IX посилив автономію, підзвітність та оцінювання наглядових рад [7]. Однак ці норми не утворюють цілісного мінімального стандарту їх функціональної спроможності.

Наявність незалежних директорів, комітетів і формально визначених повноважень сама по собі не усуває розриву між юридичною конструкцією та реальною якістю нагляду. Вважаю концептуально помилковим оцінювати імплементацію міжнародних стандартів переважно за кількістю незалежних членів ради. Статусна незалежність лише засвідчує відсутність зв'язків, здатних впливати на директора, але не підтверджує його компетентності, інформаційної автономії, часу для належного аналізу, здатності оспорювати припущення виконавчого органу та контролювати виконання рішень. Тому формально незалежна, але інформаційно залежна або професійно неспроможна рада створює лише видимість належного управління та не може вважатися результатом повноцінної імплементації.

Для подолання цього розриву пропоную ввести до доктрини корпоративного права категорію «функціональна спроможність наглядової ради». Під нею слід розуміти юридично, організаційно та ресурсно забезпечену здатність ради незалежно, компетентно, поінформовано і безперервно визначати істотні ризики товариства, встановлювати межі їх прийнятності, оцінювати узгодженість ризик-профілю зі стратегією, контролювати реагування виконавчого органу та забезпечувати усунення виявлених недоліків. На відміну від статусної незалежності, запропонована категорія характеризує не окремого директора, а здатність колегіального органу виробляти обґрунтовані, виконувані та перевірювані рішення.

Функціональну спроможність доцільно оцінювати за чотирма взаємопов'язаними критеріями: 1) компетентнісним: колективна сукупність знань і досвіду членів ради повинна відповідати сфері господарювання, виду діяльності, масштабу операцій і структурі ризиків товариства; 2) інформаційним: рада має отримувати своєчасну, повну і не відфільтровану виконавчим органом інформацію, мати прямий доступ до керівників функцій ризик-менеджменту, комплаєнсу та внутрішнього аудиту і право на зовнішню експертизу; 3) процедурним: ризик-апетит, карта істотних ризиків, індикатори раннього попередження, порядок ескалації, стрес-тестування та плани безперервності мають бути не лише затверджені, а й регулярно перевірятися; 4) контрольно-підзвітним: кожне

істотне рішення повинно містити очікуваний результат, відповідального виконавця, строк реалізації та процедуру подальшого контролю.

Запропонована конструкція потребує чіткого розмежування нагляду та оперативного управління. Рада не повинна підміняти виконавчий орган, ідентифікуючи кожний операційний ризик або безпосередньо реалізуючи заходи реагування. Її обов'язок полягає у визначенні архітектури управління ризиками, затвердженні меж прийнятного ризику, перевірці достатності ресурсів і незалежності контрольних функцій та критичному оцінюванні дій менеджменту. Межа допустимого нагляду проходить там, де стратегічне визначення параметрів і контроль результату переходять у самостійне прийняття поточних господарських рішень. Таке розмежування запобігає одночасно безвідповідальному делегуванню ризиків менеджменту й надмірному втручанню ради.

Імплементація цієї моделі має ґрунтуватися на диференційованому обов'язку стійкості. Універсальна вимога створювати окремий комітет з ризиків для всіх акціонерних товариств була б економічно необґрунтованою і суперечила б принципу пропорційності. Такий комітет повинен бути обов'язковим для публічних акціонерних товариств, підприємств, що становлять суспільний інтерес, суб'єктів критичної інфраструктури, державних компаній і товариств, діяльність яких створює значний секторальний або системний ризик. Для інших товариств відповідну функцію може виконувати аудиторський комітет або рада в повному складі, однак обрана модель, її достатність і розподіл відповідальності мають бути письмово обґрунтовані.

На законодавчому рівні обґрунтованим видається доповнення статті 71 Закону України «Про акціонерні товариства» повноваженнями наглядової ради щодо затвердження політики управління ризиками і заяви про ризик-апетит; визначення переліку істотних ризиків; щорічного оцінювання ефективності ризик-менеджменту, комплаєнсу та внутрішнього контролю; затвердження планів безперервності діяльності й відновлення після кризових подій. Статтю 76 доцільно доповнити критеріями обов'язкового створення комітету з ризиків, вимогами до компетентності та більшості незалежних директорів у його

складі. У статті 70 слід закріпити обов'язок розкривати не конфіденційні складові ризик-профілю, а якість процесу нагляду: категорії розглянутих ризиків, результати щорічної оцінки системи, виявлені істотні недоліки, строки та стан виконання заходів щодо їх усунення.

Окремого нормативного закріплення потребують право керівників контрольних функцій на безпосередній доступ до голови наглядової ради і профільного комітету, заборона виконавчому органу необґрунтовано обмежувати інформацію та право ради залучати незалежних радників. Оцінювання ради має охоплювати не лише відвідуваність засідань, а й достатність матриці компетентностей, якість критичної перевірки управлінських припущень, своєчасність реагування на попереджувальні сигнали, виконання рішень і результати кризових навчань. Для великих та системно значущих товариств зовнішнє оцінювання доцільно проводити не рідше одного разу на три роки, а його узагальнені результати розглядати як підставу для коригування складу ради, процедур і ресурсного забезпечення контрольних функцій.

Отже, належна імплементація міжнародних та європейських стандартів не може зводитися до формального відтворення органів, комітетів і критеріїв незалежності. Пропонована категорія функціональної спроможності дозволяє оцінювати наглядову раду за юридично значущим результатом: чи здатна вона своєчасно виявити істотний ризик, вимагати належного реагування та перевірити усунення його наслідків. Сформульована модель поєднує обов'язковий мінімум повноважень, інформаційних гарантій і підзвітності з диференціацією організаційних вимог залежно від суспільного та системного значення товариства. Її законодавче впровадження дасть змогу перейти від імітаційної відповідності до результативного нагляду, перетворити корпоративне управління на правовий механізм превенції криз і стійкості бізнесу та посилити довіру інвесторів до українського ринку.

1. G20/OECD Principles of Corporate Governance 2023. Paris: OECD Publishing, 2023. 53 p. DOI: https://doi.org/10.1787/ed750b30-en.

2. Methodology for Assessing the Implementation of the G20/OECD Principles of Corporate Governance 2025. Paris : OECD Publishing, 2025. 122 p. DOI: https://doi.org/10.1787/80996ea9-en.

3. Commission Recommendation of 15 February 2005 on the role of non-executive or supervisory directors of listed companies and on the committees of the (supervisory) board (2005/162/EC). Official Journal of the European Union. 2005. L 52. P. 51–63. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reco/2005/162/oj/eng.

4. Directive (EU) 2026/470 of the European Parliament and of the Council of 24 February 2026 amending Directives 2006/43/EC, 2013/34/EU, (EU) 2022/2464 and (EU) 2024/1760 as regards certain corporate sustainability reporting requirements and certain corporate sustainability due diligence requirements. Official Journal of the European Union. 2026. L 2026/470. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2026/470/oj

5. Про акціонерні товариства: Закон України від 27.07.2022 № 2465-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2465-20

6. Кодекс корпоративного управління: ключові вимоги і рекомендації: затв. рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 12.03.2020 № 118. 48 с. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2020/03/corporate-governance-code_final_ukr.pdf

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення корпоративного управління: Закон України від 22.02.2024 № 3587-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/3587-20

Олег ПЕРВОМАЙСЬКИЙ
кандидат юридичних наук, доцент,
суддя Конституційного Суду України,
старший науковий співробітник
відділу приватного права та процесу
Науково-дослідного інституту приватного права і
підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
НАПрН України
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1554-0005

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРИНЦИП ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

У лютому 2019 року до Конституції України були внесені зміни згідно яких підтверджено європейську ідентичність Українського народу, незворотність європейського курсу (абзац п’ятий преамбули) та завдання вищих органів державної влади із забезпечення реалізації стратегічного курсу України на набуття повноправного членства в Європейському Союзі (п. 5 ч. 1 ст. 85, ч. 3 ст. 102, п. 11 ст. 116).

Зокрема, за п. 5 ч. 1 ст. 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України як єдиного органу законодавчої влади в Україні належить визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі.

Водночас, певна загальність формулювання цього конституційного припису, а саме вказівка на явища та поняття «засади» та «стратегічний курс» не має вводити в оману. Цей та інші приписи Конституції України, що підтверджують європейську ідентичність Українського народу та завдання вищих органів державної влади із забезпечення реалізації європейського курсу, не є формальними та не повинні бути сприйняті в якості декларативних.

Вважаємо, що розуміння та подальше застосування цих конституційних приписів має бути принципово іншим, а саме вони мають тлумачитись як норми, що чітко та зрозуміло визначають конституційні параметри для дій та рішень органів публічної влади за якими конституційно допустимими є лише ті дії та рішення органів публічної влади, що забезпечують поступальний рух в межах стратегічного курсу України на набуття повноправного членства в Європейському Союзі та не заперечують підтверджену в преамбулі Конституції України європейську ідентичність Українського народу.

З цих міркувань можливо зробити ще один важливий висновок: ухвалення рішень або вчинення дій чи бездіяльності органами публічної влади, що віддаляють Український народ та Україну як державу від мети набуття повноправного членства в Європейському Союзі, є неузгідненими з приписами Конституції України.

Тлумачення припису абзацу п’ятого преамбули Конституції України в сув’язі з іншими її нормами, передусім згаданими п. 5 ч. 1 ст. 85, ч. 3 ст. 102, п. 11 ст. 116, надало Конституційному Судові України підстави для формулювання юридичної позиції щодо існування самостійного конституційного принципу – принципу євроінтеграції.

Так, здійснюючи конституційний контроль щодо приписів національного трудового законодавства, Конституційний Суд України наголосив на тому, що він

керується конституційним принципом євроінтеграції України та виходить з міжнародних зобов'язань України, визначених зокрема в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифіковану Законом України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 16 вересня 2014 року № 1678–VII (абз. 9 пп. 4.3. п. 4 мотивувальної частини Рішення від 19 травня 2026 року № 3-р/2026).

Отже, принцип євроінтеграції поряд з принципами правдивої демократії, правовладдя, дотримання прав людини має розглядатись та тлумачитись як підґрунтя існування сучасного конституційного ладу України.

Разом з тим зрозуміло й те, що цінність принципу євроінтеграції, як і будь-якого іншого конституційного принципу, полягає не стільки у визнанні факту його існування, скільки в чинності та дієвості цього принципу.

Вимога чинності та дієвості принципу євроінтеграції покладає на органи державної влади, зокрема Верховну Раду України обов'язок з його дотримання, передусім в своїй основній діяльності – законодавчій.

Тобто, діяльність Верховної Ради України з модернізації Цивільного кодексу України, удосконалення інших законів України, що внормовують ті чи інші сегменти корпоративних відносин, має здійснюватися з дотриманням принципу євроінтеграції. Ухвалення закону чи змін до закону, що змістовно є неузгідненими з принципом євроінтеграції, є дією та рішенням, що суперечать Конституції України.

Цей важливий нюанс слід враховати в тому аспекті, що ураховуючи європейську ідентичність Українського народу та незворотність європейського курсу України органи правозастосування вже мають зважати на *acquis communautaire* в цілому та окремі акти органів Європейського Союзу, зокрема рішення Суду справедливості Європейського Союзу. Однак, до набуття Україною членства у Європейському Союзі застосування *acquis* Європейського Союзу, актів органів Європейського Союзу (директив, регламентів) має добровільний характер.

Натомість, дотримання цінностей, принципів та приписів Конституції України, а отже і принципу євроінтеграції, є обов'язком усіх органів державної влади, включно з Верховною Радою України.

Олена ПЕРЕПЕЛИНСЬКА
доктор філософії у галузі права,
науковий співробітник
лабораторії корпоративного права
імені академіка Володимира Луця
Науково-дослідного інституту приватного права
і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України
ORCID: https://orcid.org/0009-0001-3188-4430

НОВІ МОЖЛИВОСТІ ЗАХИСТУ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ У МІЖНАРОДНОМУ АРБІТРАЖІ В ШВЕЙЦАРІЇ

Захист корпоративних прав у міжнародному комерційному арбітражі традиційно ускладнювався тим, що наслідки вирішення корпоративного спору поширюються не лише на сторони арбітражу, а й на інших учасників товариства, його органи та третіх осіб. Історично ця обставина слугувала головним аргументом проти можливості передавати корпоративні спори до арбітражу (їх арбітровності) у багатьох правопорядках [5; 6]. Швейцарія, реформувавши корпоративне право з 1 січня 2023 року, запропонувала одну з найсучасніших у Європі моделей захисту корпоративних прав в арбітражі, що є орієнтиром і для України.

Реформа корпоративного права, що набула чинності 1 січня 2023 року, вперше прямо закріпила арбітраж як механізм вирішення корпоративних спорів. Центральною є нова стаття 697n Швейцарського кодексу зобов'язань (далі – ШКЗ), частина перша якої передбачає:

«Статут може передбачати, що спори з корпоративного права вирішуються арбітражним трибуналом із місцезнаходженням у Швейцарії. Якщо статут не передбачає іншого, арбітражне застереження є обов'язковим для товариства, органів товариства, членів

органів товариства та акціонерів» (абз. 1 ст. 697n ШКЗ) [1].

Аналогічне правило поширено й на товариства з обмеженою відповідальністю (ст. 797a ШКЗ) [1]. Найважливіша особливість швейцарської моделі: застереження в статуті обов'язкове не лише для товариства та його органів, а й для всіх акціонерів, зокрема тих, хто голосував проти або набув акції згодом [4]. Запровадження застереження до статуту потребує кваліфікованої більшості: щонайменше двох третин представлених голосів і більшості номінальної вартості представлених акцій (п. 14 абз. 1 ст. 704 ШКЗ) [1]. Задля прозорості факт наявності арбітражного застереження вноситься до торгового реєстру (ст. 45 Положення про торговий реєстр Швейцарії) [11], адже нові акціонери стають зв'язаними ним *ipso iure* з набуттям акцій.

За формою застереження у статуті прирівняне до арбітражної угоди (абз. 2 ст. 358 Швейцарського ЦПК) [2]. Водночас за абз. 2 ст. 697n ШКЗ такі арбітражі є внутрішніми, а глава 12 Закону Швейцарії про міжнародне приватне право до них не застосовується [1].

Ключем до того, що Швейцарія допустила арбітраж навіть найскладнішої категорії спорів – про оскарження рішень загальних зборів, дія яких поширюється на всіх акціонерів (ефект *erga omnes*), – стали процесуальні гарантії, прямо закріплені в законі. Частина третя статті 697n ШКЗ встановлює:

«Статут може врегулювати деталі, зокрема шляхом відсилання до арбітражного регламенту. У будь-якому разі він повинен забезпечити, щоб особи, яких можуть безпосередньо стосуватися правові наслідки арбітражного рішення, були повідомлені про відкриття та завершення провадження і могли взяти участь у призначенні арбітражного трибуналу та у провадженні як третя особа, що вступає у справу» (абз. 3 ст. 697n ШКЗ) [1].

Показово, що Швейцарія кодифікувала на рівні закону ті самі гарантії, які в Німеччині були вироблені судовою практикою Федерального верховного суду (BGH) у серії рішень «Schiedsfähigkeit» і деталізовані в Додаткових правилах Німецької арбітражної інституції (DIS-ERGeS) [6]. Якщо німецька модель формувалася через прецеденти й

ризик недійсності застереження, то швейцарська одразу дала чіткі законодавчі орієнтири, підвищуючи правову визначеність [5].

Практичний інструментарій забезпечують Додаткові швейцарські правила для корпоративних спорів (Supplemental Swiss Rules for Corporate Law Disputes) Швейцарського арбітражного центру, чинні з 1 січня 2023 року, з пояснювальною запискою й типовим арбітражним застереженням для статуту та механізмом інформування зацікавлених осіб [3]. Варто зазначити, що витрати можуть бути покладені на товариство незалежно від результату за наявності обґрунтованих підстав для позову, що знижує «ефект стримування» для міноритаріїв [3].

Транскордонний вимір таких арбітражів розкривають М. Стахер і К. Рьоль (M. Stacher, K. Röhl): попри їх «внутрішній» характер, відповідні рішення можуть потребувати визнання за кордоном. Автори доводять, що застереження за ст. 697n ШКЗ кваліфікуються як арбітражні угоди у розумінні Нью-Йоркської конвенції 1958 року, відповідають вимозі письмової форми (ст. II(2)) і, отже, відповідні рішення в принципі підлягають виконанню за Конвенцією [4, с. 792]. Водночас дотримання гарантій абз. 3 ст. 697n ШКЗ є критичним і для виконання: неналежне повідомлення зацікавленої особи чи порядок формування трибуналу можуть стати підставою для відмови у визнанні та виконанні арбітражного рішення за ст. V(1)(b), (d) Конвенції [4; 8].

Чинне українське регулювання, навпаки, є вкрай обмежувальним. Загальні правила арбітровності закладено в Законі України «Про міжнародний комерційний арбітраж» [10], а спеціальні обмеження – у ГПК України: за загальним правилом корпоративні спори неарбітровні, а виняток (ч. 2 ст. 22 ГПК України) допускає арбітраж лише на підставі договору, укладеного між товариством та всіма його учасниками, – умову, яку на практиці виконати майже неможливо [7; 9]. Хоча у 2026 році цей Закон було суттєво реформовано (Закон України від 28 квітня 2026 р. № 4856-IX, чинний з 21 травня 2026 р.), розширивши компетенцію міжнародного арбітражу, зокрема на інвестиційні спори [12], обмеження щодо корпоративних спорів у ГПК України залишилися незмінними. Крім того, в Україні переважає позиція, що арбітражне застереження не може міститися у

статуті, оскільки статут є установчим документом, а не договором [7]. Швейцарська модель демонструє життєздатну альтернативу.

З урахуванням швейцарського досвіду для України доцільно розглянути: (1) пряме законодавче закріплення допустимості арбітражного застереження у статуті товариства з обов'язковістю для всіх учасників; (2) кваліфіковану більшість для його запровадження; (3) заміну вимоги про участь усіх учасників статутними процесуальними гарантіями; (4) прозорість через відповідний запис у реєстрі; (5) розробку спеціальних інституційних правил для корпоративних спорів на базі МКАС при ТПП України.

Швейцарський досвід доводить, що проблему поширення дії рішення на всіх учасників (*erga omnes*) можна розв'язати не забороною арбітражу цієї категорії спорів, а системою законодавчо закріплених процесуальних гарантій захисту зацікавлених осіб. Рецепція ключових елементів швейцарської моделі наблизила б українське регулювання захисту корпоративних прав в арбітражі до європейських стандартів і зробила б його привабливішим для інвесторів.

1. Швейцарський кодекс зобов'язань (Code of Obligations) від 30 березня 1911 р. (у редакції від 1 січня 2023 р.). Ст. 697n, 704, 797a. URL: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/27/317_321_377/en (дата звернення: 15.09.2026)

2. Швейцарський цивільний процесуальний кодекс (Civil Procedure Code) від 19 грудня 2008 р. Ст. 358. URL: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2010/262/en (дата звернення: 15.09.2026)

3. Supplemental Swiss Rules for Corporate Law Disputes. Swiss Arbitration Centre, 2023. URL: https://www.swissarbitration.org (дата звернення: 15.09.2026)

4. Stacher M., Röhl K. Arbitration Clauses in Articles of Associations of Companies Limited by Shares – Are They Arbitration Agreements in the Sense of the New York Convention? ASA Bulletin. 2024. Vol. 42, Issue 4. P. 792-808.

5. Benedettelli M. International Arbitration of Corporate Disputes: A Workable Balance Between Two Dimensions of Party Autonomy. ICCA Congress Series No. 20 (Sydney 2018). Kluwer Law International, 2019.

6. Перепелинська О. Особливості захисту корпоративних прав у міжнародному арбітражі: досвід Німеччини. Європейські перспективи. 2026. № 2. С. 353-362. DOI: 10.71404/EP.2026.2-1.45.

7. Perepelynska O., Gontar O. Arbitrability of Corporate Disputes in Ukraine. In: Hauser-Morel M., Iancu I. (eds.). Arbitration of Shareholder

Disputes in Central and Eastern Europe. Kluwer Law International, 2026. Ch. 7.

8. Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень (Нью-Йорк, 10 червня 1958 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_070 (дата звернення: 15.09.2026)

9. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII (статті 20, 22). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12 (дата звернення: 15.09.2026)

10. Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24 лютого 1994 р. № 4002-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12 (дата звернення: 15.09.2026)

11. Положення про торговий реєстр Швейцарії (Handelsregisterverordnung) від 17 жовтня 2007 р. Ст. 45. URL: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2007/686/de (дата звернення: 15.09.2026)

12. Hauser-Morel M., Perepelynska O. Important Reform of the Ukrainian Arbitration Act. International Arbitration Perspectives. 2026. No. 1 (September). P. 10. URL: https://lexisnexis.prod.milibris.com/reader/preview/da63c59e-fd6c-4d32-9fd4-a3b0c8c52069 (дата звернення: 15.09.2026)

Prof. dr hab. Piotr PINIOR
Director of the Institute of Law,
Deputy Dean for Research
Faculty of Law and Administration
University of Silesia in Katowice, Poland
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2084-0325

SHAREHOLDERS' PROTECTION IN CROSS-BORDER OPERATIONS UNDER DIRECTIVE 2017/1132

Company reorganization processes constitute a key element of European company law. Directive 2017/1132 [1] currently provides for three forms of cross-border operations: mergers, divisions, and conversions. The harmonization of company law regarding cross-border divisions and conversions was achieved through Directive 2019/2121 [2]. Company reorganization processes are based on several fundamental pillars. First, ensuring procedural transparency. Second, protecting individual stakeholder groups, in particular shareholders, creditors, and employees. Third, ensuring legality throughout all stages of the proceedings, which in the case of a

cross-border operation involves a two-stage review by the competent authority in both Member States, i.e., in a state where the company undergoing the cross-border operation has its registered office and in the destination Member State.

As a result of a cross-border operation, shareholders often face a change in the law applicable to the exercise of rights attached to shares, which may lead to a detriment to the interests of shareholders [5, p. 63; 3, p. 456]. Member States should ensure that shareholders who voted against the approval of the cross-border operation have at least the right to exit the company and receive compensation equal to the value of their shares, as well as the right to challenge the amount of compensation before the competent authority. However, in the case of a cross-border merger or division, shareholders who did not have the right to exit, or who did not exercise it, should have the right to challenge the share exchange ratio (recital 21 of Directive 2019/2121). The adoption of minimum standards for the protection of individual stakeholder groups also allows Member States to introduce more far-reaching instruments, taking into account the specificities of national law [3, p. 30].

Due to changes in the law applicable to the exercise of rights attached to shares and in the location of the registered office, not all shareholders are interested in participating in a company with its registered office in another Member State. This may result not only from barriers to the exercise of rights (e.g., participation in general meetings) but simply from language barriers [4, p. 1316].

Member States shall establish a deadline for submitting a request to the company to repurchase their shares, no later than one month after the general meeting approving the draft terms of cross-border operation, and shall ensure that the company provides an electronic address to which the declaration is sent. Member States shall also establish a deadline for the payment of compensation, no later than two months after the cross-border operation takes effect.

Additionally, shareholders who have declared their intention to exercise their right to dispose of their shares but believe that the compensation proposed by the company has not been properly established are entitled to submit a claim for additional compensation to the competent authority under national law, within a period specified by Member States. A request made by one shareholder does not imply that the decision

to grant higher compensation applies to all the remaining shares. However, Member States may provide that the decision to grant additional compensation applies to all shareholders who have declared their intention to exercise their right to dispose of their shares.

Regardless of the exit right, in the case of cross-border mergers and cross-border divisions, Member States shall ensure that shareholders who do not have the right to dispose of their shares or who have not exercised that right but consider the share exchange ratio specified in the draft-terms of merger or draft-terms of division to be inappropriate may challenge that ratio and demand compensation [5, p. 66]. Proceedings in this respect shall be initiated before the competent authority authorized under the law of the Member State applicable to the company subject to the cross-border operation, within the time limit specified by law, and such proceedings shall not prevent the registration of the cross-border operation.

1. Directive (EU) 2017/1132 of the European Parliament and of the Council of 14 June 2017 relating to certain aspects of company law, Official Journal of the European Union 2017.169.46.

2. Directive (EU) 2019/2121 of the European Parliament and of the Council of 27.11.2019 as regards cross-border conversions, mergers and divisions Official Journal of the European Union 2019.321.1.

3. Oplustil K., Transgraniczne reorganizacje spółek (łączenie, podział i przekształcenie) w prawie unijnym i polskim, Warszawa, 2024.

4. Pinior P., in: P. Pinior, J.A. Strzępka (red.), Kodeks spółek handlowych. Komentarz, Warszawa, 2024.

5. Winner M., Protection of Creditors and Minority Shareholders in Cross-border Transactions, European Company and Financial Law Review, 2019, Nr 1-2.

Валерія ПОЄДИНОК
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри економічного права та
економічного судочинства Навчально-наукового
інституту права Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-1583-1312

АЛГОРИТМІЗАЦІЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА ГОЛОСУ АКЦІОНЕРАМИ: НАСЛІДКИ ДЛЯ КОРПОРАТИВНОЇ СТАЛОСТІ

Традиційне розуміння акціонера виходить з того, що останній наділений корпоративними правами, зокрема, правом брати участь у прийнятті рішень шляхом голосування на загальних зборах. Щодо індивідуального акціонера реалізація цього права концептуально пов'язана з особистим волевиявленням: акціонер оцінює запропоноване рішення та визначає, підтримати його чи ні. З вказаним правом пов'язане також і явище акціонерного активізму (shareholder activism), яке стосується спроб акціонерів впливати на менеджмент з метою внесення змін до політики та практик корпоративного управління компанії [1].

Втім, у сучасних реаліях акції публічних компаній дедалі частіше належать інституційним інвесторам та управляючим активами, які здійснюють права голосу від імені значної кількості кінцевих інвесторів. Директива (ЄС) 2017/828 про заохочення довгострокової залученості акціонерів (Директива про права акціонерів II, SRD II) [2] прямо вказує на важливу роль посередників у корпоративному управлінні та забезпеченні довгострокової ефективності діяльності компаній (п. 4, 9 преамбули SRD II). Це зумовлює трансформацію здійснення права голосу – від індивідуального волевиявлення до інституційно опосередкованого прийняття рішень.

Цифровізація визначає наступний етап вказаної трансформації. Інституційні інвестори дедалі активніше використовують стандартизовані політики голосування, послуги радників з питань голосування за дорученням (proxy advisers), аналітику даних та автоматизовані процедури голосування. Наступним етапом тенденції може стати автоматизація не лише виконання, а й формування волевиявлення акціонера.

Ця проблема набуває особливої ваги в контексті сталого корпоративного управління. Європейський дискурс щодо корпоративного управління усе більше відходить від виняткової орієнтації на короткострокову акціонерну вартість. У дослідженні Європейської комісії щодо обов'язків директорів та сталого корпоративного управління максимізацію короткострокової акціонерної вартості визначено як один із чинників, що потенційно знижують довгострокову економічну, екологічну та

соціальну сталість європейського бізнесу [3]. У свою чергу, SRD II пов'язує ефективну та сталу залученість акціонерів із довгостроковими результатами діяльності компаній і прямо відсилає до екологічних, соціальних та управлінських (ESG) чинників) (п.14, 22, 29 преамбули, стаття 3g).

Виникає суперечність: європейське корпоративне право дедалі більше орієнтує акціонерів і компанії на довгострокову перспективу та врахування цілей сталого розвитку, тоді як технологічний розвиток створює дедалі ширші можливості для стандартизації рішень акціонерів відповідно до кількісно вимірюваних інвестиційних цілей.

У сучасній юридичній літературі вже розпочалося дослідження можливості використання великих мовних моделей для голосування за дорученням (proxy voting) індексними фондами. При цьому дослідники відзначають потенційні переваги такого підходу, але водночас звертають увагу на ризики, пов'язані з упередженістю, кібербезпекою, захистом приватності та регуляторною невизначеністю [4]. Регулятори також визнають алгоритмічне голосування окремим питанням, яке потребує належної уваги. Так, Європейський орган з цінних паперів та ринків (ESMA) видав рекомендації для компаній, які використовують технології штучного інтелекту (ШІ) під час надання інвестиційних послуг роздрібним клієнтам [5].

Практична привабливість алгоритмічного голосування для інституційних інвесторів пов'язана з тим, що вони можуть володіти акціями тисяч компаній і щороку стикатися з тисячами питань, винесених на голосування. Індивідуальний аналіз кожної пропозиції є витратним і потребує значних ресурсів. З точки зору ефективності алгоритмічне голосування видається майже неминучим. Однак ефективність сама по собі не дає відповіді на питання: що саме оптимізує алгоритм?

Кожна система алгоритмічного прийняття рішень ґрунтується на певному уявленні про те, який результат є бажаним. В інвестиційній сфері цим результатом можуть бути такі показники, як очікувана дохідність, рівень ризику, структура портфеля, вартість активів, ліквідність або регуляторний ризик. Відтак алгоритм може бути запрограмований на визначення такого рішення, яке з найбільшою ймовірністю сприятиме досягненню певної

інвестиційної мети. Втім, корпоративне управління не обов'язково передбачає наявність єдиної кількісно вимірюваної мети. Так, пропозиція, яка зобов'язує компанію здійснити значні інвестиції у декарбонізацію, може мати негативні безпосередні фінансові наслідки. Водночас довгострокові наслідки можуть виявитися позитивними: зниження регуляторних ризиків, підвищення стійкості бізнесу, захист від ризику появи знецінених активів, покращення відносин із працівниками та споживачами. Отже, відповідь на питання про доцільність такого рішення залежить, з одного боку, від часового горизонту, а з іншого – від того, що саме вважати корпоративною цінністю. Саме тут виникає парадокс алгоритмічного голосування: алгоритм може зробити голосування акціонера більш раціональним з огляду на заздалегідь визначену мету, водночас зменшуючи здатність корпоративного управління критично оцінювати власне цю мету.

Крім того, питання сталого розвитку часто стосуються осіб, які не мають права голосу в компанії: працівників; споживачів; місцевих громад; осіб, які зазнають шкоди внаслідок негативного впливу на довкілля; і навіть майбутніх поколінь (стейкхолдерів). Корпоративне право ЄС дедалі більше розглядає залучення стейкхолдерів як невід'ємну складову процесу прийняття корпоративних рішень. Наприклад, Директива 2024/1760 про належну обачність щодо сталого розвитку (Corporate Sustainability Due Diligence Directive) [6] прямо пов'язує належну обачність із виявленням та оцінюванням негативного впливу діяльності компанії на права людини та довкілля, його запобіганням і пом'якшенням, усуненням завданої шкоди, залученням стейкхолдерів та моніторингом. Алгоритм, оптимізований для максимізації доходності акціонерів, не надає цим інтересам автоматично самостійної нормативної ваги. Водночас стале корпоративне управління не може бути забезпечене простим додаванням «ESG-змінної» до фінансової моделі. Існує суттєва відмінність між двома питаннями: 1) «Який вплив матиме це екологічне/соціальне питання на дохідність акцій?» та 2) «Які екологічні/соціальні наслідки компанія повинна враховувати навіть тоді, коли їх неможливо звести до показників доходності акцій?»: якщо перше легко

інтегрувати в оптимізаційну модель, то друге за своєю суттю є ціннісним.

Емпіричні дослідження практики голосування за дорученням (proxy voting) виявляють труднощі з перетворенням зобов'язань щодо відповідального інвестування на фактичну поведінку під час голосування. Одне з таких досліджень показало, що положення щодо сталого розвитку, передбачені в політиках голосування за дорученням, можуть застосовуватися непослідовно [7]. Тобто, слід розмежовувати «сталість на рівні політики» та «сталість на рівні конкретного рішення». Інституційний інвестор може публічно декларувати прихильність до сталого інвестування, тимчасом як його процес голосування залишається значною мірою стандартизованим і залежить переважно від фінансових показників або зовнішніх радників з питань голосування. Алгоритмічні системи голосування посилюють цей розрив: після того, як алгоритм навчено або налаштовано на основі певних критеріїв, окремі питання, винесені на голосування, можуть оброблятися відповідно до цих критеріїв без істотного повторного їх оцінювання. Результатом ймовірно буде послідовна модель голосування – однак послідовність може бути невиправдана щодо питань, які важко піддаються стандартизації: порушень прав людини; впливу на довкілля у складних ланцюгах постачання; новітніх технологій; суперечливих трудових практик або корпоративної діяльності, наслідки якої істотно відрізняються залежно від географічного контексту. Такі випадки потребують контекстуальної оцінки.

Відтак, фундаментальну проблему алгоритмічного голосування можна сформулювати у такий спосіб: чи можна вважати, що акціонер дійсно реалізує право голосу, якщо волевиявлення автоматично формується відповідно до заздалегідь визначених параметрів? Очевидно, що корпоративне управління стосується не лише формальної атрибуції, натомість повинно забезпечити належне здійснення змістовної функції участі акціонерів у корпоративному управлінні. Так, SRD II розглядає голосування як складову ширшого процесу залученості акціонерів. Якщо тисячі голосів генеруються автоматично, існує ризик, що голосування акціонерів перетвориться з

інструменту корпоративного управління на суто технічну процедуру.

Таким чином, небезпека алгоритмічного голосування полягає в тому, що акціонери формально зберігатимуть право голосу, водночас поступово передаючи алгоритмам те судження, яке надає цьому праву його зміст і значення. У контексті корпоративної сталості ця небезпека конкретизується тим, що алгоритми можуть непомітно трансформувати критерії, за якими акціонери визначають, що є цінним для компанії.

Тим часом як в країнах з активними фондовими ринками проблему алгоритмізації голосування пов'язують передусім з діяльністю впливових інституційних інвесторів та голосуванням за дорученням, вона не вичерпується цим контекстом. В Україні акціонерний капітал є висококонцентрованим; внаслідок проведення процедур сквіз-ауту переважна частина АТ мають єдиного акціонера. Зрозуміло, що єдиний (або мажоритарний) акціонер не доручає прийняття рішень посередникам, однак при прийнятті таких рішень також ймовірно використовуватиме алгоритми, оскільки йдеться про рішення великого бізнесу, прийняття яких вимагає опрацювання значних масивів даних.

У контексті діяльності інституційних інвесторів шляхи вирішення вказаної проблеми полягають насамперед у встановленні вимог щодо прозорості процесу прийняття рішень (розкриття інформації щодо: ступеня автоматизації рішень про голосування; категорій питань, щодо яких застосовується автоматичне голосування; основних критеріїв, що застосовуються алгоритмом; способів урахування екологічних та соціальних факторів; обставин, за яких необхідним є втручання людини; механізмів виправлення помилкових або упереджених результатів; а також відповідальності за остаточне рішення щодо голосування). У ситуаціях самостійного прийняття рішень власником бізнесу запобіжником проти прийняття несталих (non-sustainable) рішень є насамперед його власні правосвідомість і корпоративна культура.

1. Vos T. Shareholder activism and sustainability: why and how do shareholders engage? Corporate Finance Lab, November 13, 2025. URL: https://corporatefinancelab.org/2025/11/13/shareholder-activism-and-sustainability-why-and-how-do-shareholders-engage/

2. Directive (EU) 2017/828 of the European Parliament and of the Council of 17 May 2017 amending Directive 2007/36/EC as regards the encouragement of long-term shareholder engagement. OJ L 132, 20.5.2017, pp. 1–25.

3. European Commission: Directorate-General for Justice and Consumers and EY, [Directorate-General for Justice and Consumers, EY], Study on directors' duties and sustainable corporate governance – Final report, Publications Office, 2020. URL: https://data.europa.eu/doi/10.2838/472901

4. Wang Ch. Outsourcing Voting to AI: Can ChatGPT Advise Index Funds on Proxy Voting Decisions? Fordham Journal of Corporate & Financial Law. 2023. Volume 29. Issue 1. P.113-185.

5. ESMA. ESMA provides guidance to firms using artificial intelligence in investment services. 30 May 2024. https://www.esma.europa.eu/press-news/esma-news/esma-provides-guidance-firms-using-artificial-intelligence-investment-services

6. Directive (EU) 2024/1760 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 on corporate sustainability due diligence. OJ L, 2024/1760, 5.7.2024.

7. Bernard J., Does proxy voting really promote corporate sustainability? Corporate Governance: An International Review. 2023. Volume 31. Issue 3. P.445–463.

Валерій ПОЛЮХОВИЧ
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач відділу правової взаємодії бізнесу і держави
Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-6406-7613

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТУ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Цифрова трансформація корпоративного управління є одним із напрямів сучасного розвитку законодавства в Україні. В умовах глобальної цифровізації, євроінтеграційних процесів та безпекових викликів воєнного стану виникає потреба в перегляді класичних механізмів реалізації та захисту корпоративних прав. Доступність дистанційних інструментів не є питанням

виробничого комфорту та особистої автономії - це фактор безперервності бізнес-діяльності та захисту інвестицій.

Україна прийняла на себе зобов'язання щодо імплементації до національного законодавства норм європейського права та гармонізації законодавства із правом Європейського Союзу, що охоплює і корпоративний сектор. Оновлення національного законодавства (зокрема прийняття нових редакцій законів про акціонерні товариства та товариства з обмеженою відповідальністю, скасування Господарського кодексу України) створило нормативну основу для впровадження електронного документообігу, дистанційного голосування та використання КЕП. Проте нормативно-правова база все ще потребує системної адаптації до європейських стандартів, зокрема щодо безпеки цифрових даних та запобігання несанкціонованій зміні відомостей у державних реєстрах, спроби втручання у які є предметом гучних кримінальних розслідувань, що мають місце останнім часом.

Для вивчення означеної тематики є необхідним аналіз європейських стандартів використання цифрових інструментів у корпоративному праві, оцінка поточного стану їх імплементації в Україні та відповідно вироблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів здійснення й захисту корпоративних прав у цифровому середовищі.

Цифрова трансформація корпоративного управління полягає в глибокій інтеграції цифрових технологій у процедури прийняття рішень, взаємодії між суб'єктами корпоративних правовідносин та ведення корпоративної звітності. Вона робить більш гнучким, прозорим та оперативним функціонування традиційної триланкової системи управління («загальні збори — наглядова рада — виконавчий орган»).

Можна виділити основні складові такої трансформації. Так, суттєвим є перехід до електронного документообігу, що полягає у заміні паперових протоколів, статутів та рішень на електронні документи, засвідчені кваліфікованим електронним підписом (КЕП). Також все більше застосування набирає дистанційне голосування через впровадження захищених програмних платформ для фіксації волевиявлення акціонерів чи учасників незалежно від їхнього фізичного місцеперебування. Розвивається

автоматизація обліку та розкриття інформації шляхом використання публічних електронних реєстрів для швидкого доступу до корпоративних даних та мінімізації інформаційної асиметрії між мажоритарними та міноритарними учасниками.

Цифровізація також суттєво впливає на організацію корпоративного управлінського процесу, надаючи як переваги, так і створюючи певні ризики. З одного боку, вона знижує трансакційні витрати на участь у зборах та реалізацію права на інформацію. З іншого - створює специфічні ризики, пов'язані з кібербезпекою, можливістю технічних збоїв під час підрахунку голосів та ідентифікацією осіб у цифровому просторі особливо з урахуванням труднощів, що мають місце внаслідок воєнної агресії російської федерації.

Також для вивчення правових механізмів диджиталізації варто звернутись до європейського досвіду цифровізації корпоративного права. Основними нормативними актами, якими встановлюються європейські стандарти цифрового корпоративного права є Директива (ЄС) 2017/1132 щодо деяких аспектів корпоративного права (кодифікація) [1] та Директива (ЄС) 2019/1151 щодо використання цифрових інструментів та процесів у корпоративному праві [2]. Останній документ сформував цілісну правову основу для цифровізації життєвого циклу компанії.

Можна виділити основні європейські стандарти в цій сфері. Так, нормативно закріплено можливість повної онлайн-реєстрації юридичних осіб. Створення компанії та реєстрації її філій здійснюється у режимі онлайн без особистої присутності заявника перед нотаріусом чи органом реєстрації протягом визначених строків, як правило протягом 5–10 робочих днів. При цьому застосовується принцип «одноразовості» (Once-Only Principle), згідно якого компаніям не потрібно повторно надавати інформацію чи документи державним органам, якщо вони вже є в національних реєстрах. Також застосовується система BRIS (Business Registers Interconnection System), що передбачає забезпечення автоматизованого обміну даними між торговельними реєстрами держав-членів Європейського Союзу, що в свою чергу гарантує доступ до достовірно оновлених відомостей

про транснаціональні компанії. Має місце забезпечення права на дистанційне голосування шляхом застосування передбачених правових механізмів для вільного та безпечного використання електронних засобів під час проведення загальних зборів (e-meetings) за умови забезпечення належної ідентифікації учасників та безпеки передачі даних.

Триває імплементація європейських норм до українського законодавства щодо диджиталізації корпоративних прав. Так, реалізація корпоративних прав в Україні за останні роки зазнала суттєвих нормативних та практичних змін. Прийняття Закону України «Про акціонерні товариства» у новій редакції [3] та внесення змін до Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [4] створили нормативні підстави для переходу корпоративних процедур у цифровий формат.

Специфіка здійснення окремих груп корпоративних прав полягає у реалізації управлінських, майнових, інформаційних прав тощо.

Так, при реалізації управлінських прав ключовим досягненням є нормативне закріплення та практичне впровадження механізму проведення дистанційних загальних зборів. Використання авторизованих електронних майданчиків, депозитарної системи України та КЕП дозволяє учасникам здійснювати голосування незалежно від їхнього фізичного місцеперебування. Це мінімізує вплив географічного фактору та знижує витрати на організацію зборів.

В процесі реалізації майнових та інформаційних прав отримання дивідендів відбувається через автоматизовані платіжні системи та безготівкові розрахунки, а доступ до інформації про діяльність товариства забезпечується через відкриті державні реєстри (зокрема ЄДР), публічні бази даних та електронні кабінети акціонерів.

Водночас практична реалізація цифрових прав в Україні стикається з низкою викликів. Серед них - безпекові ризики в умовах воєнного стану (відключення електроенергії, збої в мережах зв'язку), потенційна вразливість програмного забезпечення під час підрахунку голосів, а також ще існуючу проблему цифрової культури, коли окремі міноритарні учасники не мають належних

навичок чи засобів для використання КЕП та електронних платформ.

Поряд із застосуванням цифрових технологій у корпоративних відносинах постає питання захисту корпоративних прав у зв'язку із диджиталізацію.

Цифровізація корпоративного управління створює не лише нові можливості, але й специфічні загрози для непорушності корпоративних прав. Головними викликами є трансформація традиційного "рейдерства" у цифрове, маніпуляції з електронними підписами та ризики несанкціонованого доступу до реєстрів.

У зв'язку з цим можна виділити окремі механізми захисту корпоративних прав у цифровому середовищі. Перш за все це технологічні засоби пов'язані із встановленням особи, що реалізується шляхом посилення вимог до двофакторної автентифікації, використання кваліфікованих довірчих послуг та моніторингу дій в реєстрах, що є необхідною передумовою запобігання протиправному відчуженню корпоративних прав. До технологічних засобів захисту відноситься також застосування технології блокчейн для ведення реєстрів учасників та фіксації права власності на частки/акції унеможливлює внесення несанкціонованих змін «заднім числом». В цій же площині дієвим засобом є використання смарт-контрактів для виконання корпоративних договорів, що забезпечує автоматичне виконання зобов'язань (наприклад, автоматичне передання часток у разі настання визначених умов). Щодо процесуально-правового захисту необхідно відзначити, що захист прав у судовому порядку все частіше спирається на використання електронних доказів (електронного листування, лог-файлів серверів, цифрових протоколів). Системи ЄСІТС та «Електронний суд» спрощують звернення за судовим захистом, однак вимагають від суддів та адвокатів високого рівня цифрової грамотності для належної оцінки допустимості й достовірності цифрових доказів.

В якості підсумку нашого короткого огляду основних чинників здійснення та захисту корпоративних прав в умовах цифрової трансформації корпоративного управління в Україні можна зазначити, що цифрова трансформація корпоративного управління є невідворотним процесом, який підвищує оперативність, прозорість та

інвестиційну привабливість бізнесу, гармонізуючи вітчизняний корпоративний сектор із глобальними трендами світового розвитку.

Для України у зв'язку із процесом євроінтеграції необхідною є подальша імплементація положень Директив ЄС 2017/1132 та 2019/1151. Це передбачає не лише правове забезпечення повністю онлайн-реєстрації юридичних осіб, а й впровадження принципу «одноразовості» (Once-Only Principle) подання даних та подальше підключення до європейських систем обміну інформацією (BRIS). З огляду на це нормативно-правова база України потребує подальшого вдосконалення в частині уніфікації процедур електронного голосування, розширення використання технологій розподіленого реєстру (блокчейн) для обліку корпоративних прав та чіткого законодавчого регулювання статусу смарт-контрактів у корпоративних відносинах. Щодо засобів захисту корпоративних прав, цифровий вік вимагає гармонійного поєднання правових гарантій (судовий захист електронних доказів, належна кваліфікація правопорушень в цифровій сфері) та технічних засобів кібербезпеки (КЕП, двофакторна автентифікація, шифрування даних тощо).

1. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2017/1132 від 14 червня 2017 року щодо деяких аспектів корпоративного права (кодифікація). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_014-17#Text/

2. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2019/1151 від 20 червня 2019 щодо використання цифрових інструментів та процесів у корпоративному праві. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/1151/oj/eng

3. Про акціонерні товариства: Закон України від 27 липня 2022 року № 2465-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text

4. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text

Віктор ПОПОВ
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільно-правової політики,
права інтелектуальної власності та інновацій
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6636-2096

Софія ПОПОВА
доктор філософії у галузі «Право»,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового інституту №5
Харківського національного університету
внутрішніх справ
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3628-1513

КЛАСИФІКАЦІЯ НЕГАТИВНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ «NON-AGREEMENTS» У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ: ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Сучасна договірна практика дедалі активніше використовує умови, спрямовані не на вчинення певних дій, а, навпаки, на утримання сторони договору від поведінки, здатної порушити законні інтереси її контрагента. Такі конструкції, які в англомовній договірній практиці охоплюються умовною родиною «non-», набувають особливого значення у відносинах щодо конкуренції, конфіденційної інформації, ділових контактів, репутації, кадрового складу та розпорядження договірними правами. Водночас, у цивільному законодавстві України відсутня комплексна класифікація відповідних застережень, хоча їх загальна правова природа може бути пов'язана з негативними зобов'язаннями, передбаченими ч. 1 ст. 509 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України). У зв'язку з цим актуальним є визначення основних видів non-agreements, встановлення їх спільних і відмінних ознак та окреслення меж їх договірного застосування [1].

Договірна практика послуговується сімома усталеними застереженнями родини «non-», кожне з яких є різновидом негативного зобов'язання у розумінні ч. 1 ст. 509 ЦК України, оскільки покладає на боржника обов'язок

утриматися від вчинення певної дії, а не вчинити її. Попри спільну юридичну конструкцію, кожне із застережень має власний предмет утримання, коло охоронюваних інтересів і особливості застосування, що виправдовує їх окрему характеристику [1].

Варто вказати, що в силу свободи договору сторони можуть додати у будь-якому договорі умову про певну заборону, проте на фоні так би мовити основного предмету договору подібна умова може відійти на другий план, тому укладення окремого зобов'язання, де предметом буде саме вказівка на обмеження вчинення певної дії буде мати кращий результат з точки зору виконання. Необхідно розглянути які саме договори «non-» (умови) існують сьогодні у практиці.

Non-compete (заборона конкуренції) покладає на боржника обов'язок утриматися від провадження діяльності, яка є конкурентною щодо діяльності кредитора, самостійно, через афілійованих осіб або шляхом участі в конкуруючому суб'єкті господарювання. Застереження може діяти як протягом строку основного договору, так і після його припинення. Його ключовою особливістю є певне протиріччя з конституційним правом особи на працю та підприємницьку діяльність, унаслідок чого дійсність постдоговірного non-compete прямо залежить від розумності територіальних, часових і предметних меж обмеження та відсутності ознак зловживання переважним договірним становищем [2, 7].

Non-solicitation (заборона переманювання) зобов'язує боржника утримуватися від спонукання працівників, клієнтів або контрагентів кредитора до припинення чи зміни відносин із ним на користь боржника. На відміну від non-compete, це застереження не забороняє власне конкурентну діяльність, а обмежує лише спосіб залучення до неї конкретних осіб, пов'язаних із кредитором. Особливістю конструкції є те, що особи, чиє «переманювання» заборонено, як правило, не є стороною договору і не набувають самостійного права вимоги до боржника, залишаючись предметом, а не суб'єктом охоронюваного інтересу [3].

Non-circumvention (заборона обходу умов договору). Така умова про non-circumvention може бути не лише умовою договору, а є прикладом непоіменованого

(атипового) договірного зобов'язання [4, с. 116]. На боржника покладається обов'язок не вступати у прямі відносини з особою – контрагентом, постачальником, інвестором, яку кредитор виявив, представив або залучив до співпраці, в обхід кредитора та без сплати належної йому винагороди. Застереження традиційно застосовується у посередницьких, консультаційних та агентських відносинах і покликане захистити цінність інформації про ділові контакти й можливості, розкриту кредитором у процесі виконання договору. Його специфіка полягає в тісному зв'язку із фактичною, а не лише юридичною конфіденційністю: порушення часто виявляється вже постфактум, через укладення прямого правочину з третьою особою.

Non-disclosure (заборона розголошення) є найпоширенішим негативним застереженням і зобов'язує боржника не розкривати третім особам відомості, отримані від кредитора або створені у процесі виконання договору та визначені сторонами як конфіденційні. На відміну від законного обов'язку не розголошувати комерційну таємницю, здобуту неправомірним шляхом, договірне non-disclosure застереження діє незалежно від способу здобуття інформації та поширюється на будь-які відомості, коло яких сторони самостійно визначили в договорі, що робить чіткість формулювання предмета конфіденційності визначальною умовою його подальшої судової захищеності [5, 8].

Non-disparagement (заборона недобросовісних висловлювань) зобов'язує боржника утримуватися від публічних заяв, що принижують ділову репутацію кредитора, дискредитують його продукцію, послуги чи діяльність, незалежно від достовірності таких висловлювань по суті. Особливістю застереження є його межування із конституційною свободою вираження поглядів, унаслідок чого воно, як правило, тлумачиться звужено як заборона завідомо недобросовісної або зловмисної критики, а не як повна заборона оцінних суджень щодо контрагента.

Non-assignment (заборона відступлення прав) покладає на боржника обов'язок не відступати свої права чи не переводити обов'язки за договором третій особі без згоди контрагента. На відміну від решти застережень родини

«non-», ця конструкція прямо кореспондує загальним нормам зобов'язального права, а саме – статтям 512 та 520 ЦК України, які й без окремої договірної умови допускають обмеження права на відступлення права вимоги [1]. Особливістю non-assignment застереження є те, що воно є акцесорним за визначенням, так як не може існувати окремо від зобов'язання, право чи обов'язок за яким обмежується у його відступленні.

No-shop (заборона пошуку альтернативних пропозицій) зобов'язує боржника протягом визначеного, як правило нетривалого, строку утримуватися від ведення переговорів, отримання чи розгляду альтернативних пропозицій щодо предмета договору, який перебуває у стадії погодження. Застереження є типовим для переддоговірних відносин — угод про наміри, попередніх договорів, договорів про викуп корпоративних прав, — і за темпоральною ознакою істотно відрізняється від решти конструкцій, оскільки діє не протягом виконання чи після припинення договору, а на етапі, що йому передує, забезпечуючи стабільність перебігу переговорів [7].

Наведені сім конструкцій утворюють практично замкнений (проте невичерпний) перелік базових non-agreements застережень, що охоплюють основні сфери договірного інтересу, який потребує охорони через утримання контрагента від дії, зокрема конкуренцію, кадровий склад, ділові контакти, інформацію, репутацію, розпорядження правами та перебіг переговорів. Їх подальша диференціація у конкретному договорі відбувається вже не за типом застереження, а за обсягом, строком і територією дії обов'язку утримання, встановленими сторонами в межах свободи договору, закріпленої ст. 627 ЦК України.

Отже, сім розглянутих конструкцій: non-compete, non-solicitation, non-circumvention, non-disclosure, non-disparagement, non-assignment та no-shop можуть бути об'єднані за спільною юридичною ознакою, а саме – встановленням обов'язку боржника утримуватися від певної поведінки в інтересах кредитора. Разом з тим, варто підкреслити, що їх не слід розглядати як взаємозамінні договірні умови, оскільки кожна з них має самостійний предмет, різне коло охоронюваних інтересів, часові та територіальні межі застосування. У цьому контексті

особливого значення набуває належне визначення змісту такого обов'язку, його строку, території та обсягу, оскільки надмірне або невизначене обмеження поведінки контрагента може суперечити принципам розумності, добросовісності та свободи договору.

Таким чином, можна зробити висновок, що класифікація «non-agreements» дозволяє систематизувати поширені в договірній практиці негативні застереження та водночас створює підґрунтя для подальшого дослідження особливостей їх правової природи, допустимості та способів захисту порушених прав.

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15

2. Non-Compete Agreement 2.0: Застереження про заборону конкуренції Вища школа адвокатури. URL: https://www.hsa.org.ua/lectors/kiriiak-oksana/articles/non-compete-agreement-20-zasterezennia-pro-zaboronu-konkurenciyi

3. Non-Solicitation Agreements: What You Need to Know. AxiomLaw. URL: https://www.axiomlaw.com/guides/non-solicitation-agreements

4. Попова С.О. Принцип недопущення обходу умов договору (non-circumvention): правова природа, договірне застосування та зарубіжний досвід. Європейські перспективи. 2026. №2. ч.2. С. 114-119

5. Cambridge Dictionary. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/nda

6. Піддубна В. Ф., Явор О.А., Рубан О.О. Договір про неконкуренцію (NCA): окремі правові аспекти. Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Право. 2023. Т. 1. Вип. 78. С. 286-291.

7. Understanding No-Shop Clauses: Meaning, Examples & Key Exceptions. Investopedia. URL https://www.investopedia.com/terms/n/no-shop-clause.asp

8. Філюк О. С. Правовий аналіз договору про нерозголошення комерційної інформації. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 5. С. 245–248.

Людмила РОМАНОВСЬКА
кандидат юридичних наук,
директор, директор з науково-дослідної роботи
ТОВ «Незалежні фахові експертизи»

НАУКОВІ ЗНАННЯ ЯК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ РЕСУРС НЕЗАЛЕЖНОЇ ФАХОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У ФОРМІ ОЦІНКИ ВІДПОВІДНОСТІ

Цифрова трансформація корпоративного управління суттєво змінює механізми прийняття управлінських рішень та здійснення корпоративних прав. Зростання обсягів інформації, цифровізація корпоративних процесів і впровадження нових технологій зумовлюють підвищені вимоги до наукової обґрунтованості таких рішень. У зв'язку з цим особливого значення набуває визначення ролі «наукових знань» як базового інтелектуального ресурсу незалежної фахової експертизи у формі оцінки відповідності.

У цій праці вперше розглядається поняття «наукові знання» не як об'єкт дослідження, а як інтелектуальний ресурс незалежної фахової експертизи у формі оцінки відповідності.

Інтелектуальний ресурс незалежної фахової експертизи у формі оцінки відповідності формується на основі наукових знань, методологічних підходів і професійної компетентності експерта. Первинним елементом цього ресурсу виступають саме «наукові знання», які в процесі експертної діяльності набувають практичного значення та забезпечують формування науково обґрунтованого експертного висновку. В свою чергу, компетентність експерта забезпечує належне використання таких знань у процесі проведення експертизи. Отож, «наукові знання» не просто отримуються – вони стають інтелектуальним ресурсом експертної діяльності.

Враховуючи, що незалежна фахова експертиза у формі оцінки відповідності є особливим видом професійної інтелектуальної діяльності, методологічною основою якої виступають «наукові знання», а практичним результатом стає експертний висновок щодо відповідності визначеним критеріям, особливого значення набуває визначення того, які саме «наукові знання» формують її інтелектуальний ресурс. І це є ключовим питанням дослідження, відповідь на яке вимагає не лише визначення поняття «наукові знання», а й їх системної класифікації залежно від предметної спрямованості та функціонального призначення в експертній діяльності.

Поняття «наукові знання» у нормативному та науковому дискурсі не є однорідним. Законами України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [1] та «Про наукову і науково-технічну експертизу» [2] його зміст не

визначено. У межах цього дослідження поняття «наукові знання» розглядається не в загальнофілософському значенні, а виключно через його функціональну роль у незалежній фаховій експертизі у формі оцінки відповідності.

Враховуючи загальнофілософські підходи до класифікації «наукових знань» за предметом та об'єктом пізнання, а також особливості проведення незалежної фахової експертизи у формі оцінки відповідності, «наукові знання» доцільно систематизувати за їх функціональним призначенням у процесі експертної діяльності. Такий підхід дозволяє визначити, які саме види наукових знань формують інтелектуальний ресурс експертизи.

Вихідною категорією цієї класифікації є «наукові знання» як родове поняття, що охоплює систему знань, отриманих у результаті наукової діяльності та розвитку відповідних галузей науки. Носіями «наукових знань» є науковці, які застосовують їх у науково-дослідній, науково-технічній та експертній діяльності.

За робочою гіпотезою, для потреб незалежної фахової експертизи у формі оцінки відповідності «наукові знання» доцільно поділяти на «спеціалізовані наукові знання» та «спеціальні наукові знання». До «спеціалізованих наукових знань» належать знання, сформовані у відповідних галузях юридичних наук та призначені для вирішення правозастосовних завдань у межах цієї галузі. «Спеціальні наукові знання» становлять наукові знання інших галузей науки, зокрема економічних і технічних, які залучаються для вирішення конкретного експертного завдання.

Такий підхід узгоджується із законодавчим використанням категорії «спеціальні знання». Так, частина перша статті 103 ЦПК України [3] передбачає необхідність застосування *«спеціальних знань у сфері іншій, ніж право»*. Разом із тим, для незалежної фахової експертизи у формі оцінки відповідності інтелектуальний ресурс формують не будь-які «спеціальні знання», а лише ті, що мають науковий характер і можуть бути використані для об'єктивного обґрунтування експертного висновку. Саме практика проведення комплексних експертиз свідчить, що найбільш повне й об’єктивне вирішення експертного завдання досягається саме шляхом інтегрованого застосування

«спеціалізованих наукових знань» і «спеціальних наукових знань».

У межах «спеціалізованих наукових знань» доцільно виокремити два самостійні їх види: «спеціалізовані науково-правничі знання» та «спеціалізовані науково-правові знання». Підставою такого розмежування є відмінності не лише у змісті відповідних знань, а насамперед у їх функціональному призначенні та сфері практичного використання. Якщо «спеціалізовані науково-правничі знання» орієнтовані на вирішення конкретних правозастосовних завдань, то «спеціалізовані науково-правові знання» спрямовані на розвиток юридичної науки та формування правової доктрини.

«Спеціалізовані науково-правничі знання» становлять інтелектуальний ресурс незалежної фахової експертизи у формі оцінки відповідності та характеризуються такими ознаками: (1) формуються у визначеній галузі юридичної науки; (2) інтегрують положення правничої доктрини й сучасної правозастосовної практики; (3) ґрунтуються на методології наукового дослідження; (4) забезпечують формування науково обґрунтованих експертних висновків під час вирішення конкретних правозастосовних завдань.

Саме спеціалізований характер цих знань забезпечує предметну компетентність експерта, необхідну для проведення експертного дослідження у відповідній галузі юридичної науки, тоді як їх наукова складова забезпечує можливість не лише застосовувати відомі правові рішення, а й формувати нові науково обґрунтовані підходи до вирішення складних правозастосовних проблем.

За такого розуміння типовим носієм «спеціалізованих науково-правничих знань» є «науковець-правник», який поєднує науково-дослідну діяльність із професійною правничою діяльністю та здатний інтегрувати результати юридичної науки і правничої доктрини у процес правозастосування.

На відміну від «спеціалізованих науково-правничих знань», «спеціалізовані науково-правові знання» спрямовані на одержання нових знань про право, розвиток юридичної науки та формування правової доктрини. З огляду на інше функціональне призначення вони не формують інтелектуальний ресурс незалежної фахової експертизи у формі оцінки відповідності, проте слугують теоретичною

основою (доктринальним підґрунтям) для розвитку «спеціалізованих науково-правничих знань».

«Спеціалізовані науково-правові знання» являють собою систему теоретично узагальнених знань про право, його принципи, закономірності розвитку, функціонування правових інститутів та механізмів правового регулювання. Типовим носієм таких знань є «науковець-правознавець», професійна діяльність якого спрямована на одержання нових знань про право як об'єкт наукового пізнання, розвиток юридичної науки та формування правової доктрини.

Отже, «спеціалізовані науково-правові знання» та «спеціалізовані науково-правничі знання» мають різне функціональне призначення. Якщо перші забезпечують розвиток юридичної науки та формування правової доктрини, то другі безпосередньо використовуються під час проведення незалежної фахової експертизи у формі оцінки відповідності та формування науково обґрунтованого експертного висновку.

Таким чином, ***інтелектуальний ресурс незалежної фахової експертизи у формі оцінки відповідності формується не випадковою сукупністю знань, а інтегрованою системою «наукових знань», структура якої визначається предметом конкретного експертного дослідження***. Визначальне місце в цій системі посідають «спеціалізовані науково-правничі знання», які забезпечують наукове обґрунтування експертного висновку та його практичну придатність для використання у правозастосовній діяльності. ***Водночас структура інтелектуального ресурсу незалежної фахової експертизи у формі оцінки відповідності не є сталою. Вона визначається предметом конкретного експертного дослідження***. Якщо вирішення експертного завдання потребує використання знань інших галузей науки, до його складу інтегруються «спеціальні наукові знання», що забезпечують комплексність дослідження, повноту аналізу та об'єктивність експертного висновку.

1. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text (дата звернення: 23.07.2026)

2. Про наукову і науково-технічну експертизу: Закон України від 10.02.1995 № 51/95-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/95-вр#Text (дата звернення: 23.07.2026)

3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 №1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text (дата звернення: 23.07.2026)

Ivan ROMASHCHENKO
LL.M. (Adv.), PhD (Leiden Law School)
Marie Skłodowska-Curie YUFE Postdoctoral Researcher
University of Cyprus, Cyprus
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1542-2874

THE CURRENT STATE AND FUTURE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN COMPANY LAW IN LIGHT OF DIRECTIVE (EU) 2024/2810 ON MULTIPLE-VOTE SHARE STRUCTURES

Funding statement. This research and the author were supported by the EU Horizon Europe under the Marie Skłodowska-Curie COFUND grant No 101081327 YUFE4Postdocs.

On 24 October 2024, the EU adopted Directive 2024/2810 on multiple-vote share (MVS) structures in companies seeking admission to trading of their shares on a multilateral trading facility (MTF) (MVS Directive). One of the main reasons for adopting the Directive was to reinforce the attractiveness of listing on trading venues primarily targeted by small and medium-sized enterprises (SMEs), such as SME growth markets and other MTFs, thereby increasing SMEs' ability to raise funds on MTFs and reducing inequalities for companies seeking admission to trading in the internal market [1, recital 1]. EU Member States must transpose the Directive by 5 December 2026. For Ukraine, which has had EU candidate status since July 2022, with the first negotiation cluster opened on 15 June 2026, this development in EU company law is also important and needs to be discussed. To that end, this paper examines the legal regulation of share classes and voting power in a Ukrainian public company, i.e., a joint stock company (JSC, in Ukrainian: акціонерне товариство (АТ)), in the context of EU company law requirements.

The key points of the MVS Directive are as follows. First, companies not listed on a regulated market or an MTF should be able to adopt an MVS structure before being listed on an MTF. The general meeting of shareholders must approve this decision by a qualified majority, as defined by national law. Member States may not require that non-voting shares receive enhanced economic rights to compensate for diluted voting power [1, Article 3(1)]. Secondly, investment firms and MTF operators cannot refuse admission to trading of shares solely because a company has an MVS structure adopted in line with the Directive [1, Article 3(4)]. Thirdly, Member States must ensure that companies with MVS structures have appropriate safeguards to protect holders of ordinary (single-vote) shares. At least one of the following safeguards must be introduced: (a) a maximum voting multiplier (a maximum ratio of multi-shares to ordinary shares); (b) a stricter voting majority for key decisions (for instance, a qualified majority of both votes cast and of share capital) [1, Article 4]. Fourthly, Member States shall ensure enhanced transparency for companies with MVS structures, namely additional disclosure in the prospectus and annual financial report of the number of share classes, the voting multiplier for MVSs, any transfer or voting restrictions, and the identity of shareholders with MVSs [1, Article 5]. Overall, the MVS Directive provides the minimum harmonization regime: Member States must allow companies to adopt MVS structures (with shareholder approval and class votes) to be admitted to trading on MTFs and implement the respective safeguards and disclosure requirements.

Accordingly, it is worth examining whether Ukrainian law complies with the MVS Directive. Under the 2022 Law of Ukraine "On JSCs", there are two types of shares: ordinary shares with the one-share-one-vote principle and preferred shares. This division existed before the 2022 Law of Ukraine "On JSCs" was adopted. The novelty of the 2022 Law is that it explicitly allows preferred shares to be issued in one or more classes. The company's articles of association may determine how many classes of preferred shares may exist and what rights each class carries [2, Article 22(3)]. In other words, each class can differ in the economic and other rights granted.

For every class of preferred shares, the articles of association must define: dividend rights, including size of dividend and order of priority among classes; liquidation rights,

including liquidation value and distribution priority in liquidation; conversion rights, including conditions for converting preferred shares to other preferred share classes, ordinary shares, other securities; information rights, including the procedure rights to receive company information [2, Article 23(2)]. By default, preferred shares do not carry voting rights, but holders may have a vote where the law or the articles of association provide it [2, Article 28(4)]. The law gives holders of preferred shares the right to vote on decisions on the termination of the company (if it provides for the conversion of their preferred shares into shares of another class, ordinary shares or other securities), changes to the articles that would limit or adversely affect their class rights (for example, new classes with dividend priority), and reduction of share capital. In private (non-listed) JSCs, other voting rights for the holders of preferred shares can be specified in the company's articles of association [2, Article 28(5)].

Although Ukrainian law permits several classes of preferred shares, each voting preferred share still counts as one vote. The articles of association may specify how votes are counted (e.g., separately by class, combined with other classes, or with ordinary shares) [2, Article 28(4)]. Where the law or the company's articles of association grant voting rights to holders of preferred shares, a decision is adopted if more than three-quarters of the votes attached to such preferred shares are cast in favor [2, Article 28(6)]. Therefore, under the Law of Ukraine "On JSCs", which regulates the types and classes of shares, Ukraine follows a capital-market-protective model that emphasizes shareholder equality. As a result, in Ukrainian JSCs, founders and controlling shareholders cannot decouple control from capital, and implementing the MVS Directive would require amendments to the Law of Ukraine "On JSCs" to allow MVS structures. Yet, it is worth noting that the one-share-one-vote principle, which now applies to both ordinary and preferred shares in the Law of Ukraine "On JSCs", should not be viewed in a negative manner. It was characterized as a tool to balance the interests of majority and minority shareholders [3, pp. 87-88], in line with the so-called self-enforcing model of corporate law designed by Bernard Black and Reinier Kraakman [4]. Therefore, it appears that the MVS structures should be introduced only for those public companies whose shares are not admitted to trading on a regulated market because otherwise this

may hamper the interests of minority shareholders and the regulatory goal to protect them (as embodied, among others, in the Directive 2017/828 of the European Parliament and of the Council of 17 May 2017 amending Directive 2007/36/EC as regards the encouragement of long-term shareholder engagement, also known as the Shareholder Rights Directive II) [5, recitals 42, 43, 55].

In addition to the obligation of EU Member States to allow MVS structures, the MVS Directive requires national laws to permit the creation and operation of MTFs. In this respect, Ukraine has taken steps to implement the MVS Directive, as the concept of an MTF was introduced in the 2020 reform [6]. According to the reform, the Law of Ukraine "On Capital Markets and Organized Commodity Markets" recognizes an MTF as an alternative, self-regulated trading venue for smaller businesses [7, Articles 2(1), 50]. The MTF operator is a joint stock company, limited liability company, or additional liability company that manages and operates an MTF under a license issued by the National Commission on Securities and Stock Market [7, Article 2(1), paragraph 30]. Today, Joint Stock Company "Stock Exchange PFTS" and Private Joint Stock Company "Stock Exchange "PERSPEKTIVA" have the status of MTF operators in Ukraine.

Therefore, Ukraine partially complies with the MVS Directive and, as part of its path towards the EU, still needs to take the following measures to transpose it: (a) to allow MVS structures in the Law of Ukraine "On JSCs" and to incorporate the Directive's safeguards, among others, to require that any change to voting rights (including the adoption or modification of MVS) be approved by a qualified majority and by separate class votes; (b) to amend listing and prospectus laws to require transparency and allow MVS listings, among others, to require that any prospectus or admission document for an MTF listing disclose the details of the share structure and voting rights. Furthermore, these measures would need to be backed by institutional steps from the National Commission on Securities and Stock Market, the Ministry of Economy, the Ministry of Justice, the main trading venues, and investors. Yet, implementing MVS structures should align with the goal of balancing the interests of controlling and minority shareholders and should not apply to companies whose shares are admitted to trading on a regulated market.

1. Directive (EU) 2024/2810 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2024 on multiple-vote share structures in companies that seek admission to trading of their shares on a multilateral trading facility, OJ L, 2024/2810, 14.11.2024.

2. Law of Ukraine "On Joint Stock Companies" (Zakon Ukrainy "Pro aktsionerni tovarystva"), from 27 July 2022 No 2465-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20 (date of access 15 August 2026)

3. Radwan A., Nadzon A., Zdiruk V. Assessment of Approximation Level of the Present Company, Corporate Governance, Accounting and Auditing Legislation and Existing Practices in Ukraine to EU Standards and Practices (Contract N°2013/328606/2). AETS Consortium – December 2014. URL: https://ssrn.com/abstract=3090335 (date of access 19 August 2026).

4. Black B., Kraakman R. A Self-Enforcing Model of Corporate Law. Harvard Law Review. 1996. Vol. 109. No 8. P. 1911-1982.

5. Directive (EU) 2017/828 of the European Parliament and of the Council of 17 May 2017 amending Directive 2007/36/EC as regards the encouragement of long-term shareholder engagement, OJ L 132, 20.5.2017.

6. Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Simplification of Investment Attraction and the Introduction of New Financial Instruments" (Zakon Ukrainy "Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo sproshchennia zaluchennia investytsii ta zaprovadzhennia novykh finansovykh instrumentiv"), from 19 June 2020 No 738-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20 (date of access 19 August 2026)

7. Law of Ukraine "On Capital Markets and Organised Commodity Markets" (Zakon Ukrainy "Pro rynky kapitalu ta oraganizovani tovarni rynky"), from 23 February 2006 No 3480-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15 (date of access 19 August 2026)

Шаді СААД
аспірант кафедри Цивільного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
ORCID: https://orcid.org/0009-0003-6636-4448

ЗАХИСТ ПРАВ МІНОРИТАРНИХ АКЦІОНЕРІВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Цифрова трансформація корпоративного управління змінює не лише технічну форму комунікації між акціонером і товариством, а й фактичні умови здійснення корпоративних прав. Для міноритарного акціонера це має особливе значення, оскільки його правова вразливість

зумовлена не відсутністю формально закріплених прав, а обмеженою можливістю впливати на рішення, контролювати менеджмент і протидіяти інформаційній перевазі мажоритарного акціонера. Тому цифровізація може одночасно бути інструментом подолання цієї асиметрії та новим середовищем для її відтворення.

Сучасна українська модель уже визнає кілька способів участі в загальних зборах. Загальні збори акціонерів можуть проводитися шляхом очного голосування, електронного голосування або опитування (дистанційно). Акціонер також може взяти участь в очних зборах шляхом електронного заочного голосування засобами авторизованої електронної системи (на період дії воєнного стану очні загальні збори не проводяться) [4, ст. 38]. Електронні збори проводяться виключно через авторизовану електронну систему, а дистанційні - шляхом заповнення бюлетенів і їх передання через депозитарну систему України [4, 5, 6]. Таким чином, цифровий спосіб реалізації права на участь у зборах перестав бути тимчасовим антикризовим винятком і став самостійним елементом корпоративно-правового механізму.

Традиційна модель загальних зборів будувалася навколо фізичної присутності акціонера або його представника в певному місці й у визначений час. Для власника невеликого пакета акцій витрати на поїздку, представництво та ознайомлення з документами могли бути непропорційними очікуваному впливу на результат голосування. Електронна участь зменшує ці транзакційні витрати, усуває географічні бар'єри та дає можливість залучити до зборів акціонерів, які за очної моделі фактично залишалися пасивними. У литовській практиці електронна участь оцінюється як така, що розширює можливості міноритарних акціонерів реалізувати право на інформацію, ставити запитання й коментувати в реальному часі, одночасно заощаджуючи витрати на участь [2, с.7].

Директива 2007/36/ЄС називає три базові форми електронної участі: трансляцію зборів у реальному часі, двосторонню комунікацію в реальному часі та механізм голосування до або під час зборів без фізично присутнього представника [8, ст. 8].

Редакція Закону України «Про акціонерні товариства», яка набула чинності з січня 2023 року, перетворила

дистанційні та електронні процедури на нормативно визначені способи проведення зборів. У науковій літературі це справедливо оцінюється як розширення можливостей участі акціонерів незалежно від їх місцеперебування [1, с.13].

Крім самого факту переведення процедури проведення зборів акціонерів у цифрове середовище, важливим є поступове перетворення права на участь із подієвого на процесуальне. У цифровому середовищі участь починається до дня голосування: акціонер має можливість отримати електронне повідомлення, матеріали, проєкти рішень, може он-лайн подати пропозицію, делегувати представника, сформувати позицію і передати інструкцію через електронні канали. Після голосування він має потребу отримати підтвердження прийняття голосу та можливість перевірити його належне врахування. Порівняльне дослідження законодавства 22 держав показало, що віртуальні збори доцільно сприймати як багатоденний інформаційно-комунікаційний процес, а не як цифрову копію одного "дня зборів" [3, с. 141].

Ще одна зміна стосується доказової форми корпоративної участі. Електронна система здатна, незалежно від волі товариства або мажоритарного акціонера, фіксувати час отримання повідомлення, ознайомлення з матеріалами, подання запитання, реєстрації, голосування та формування результатів. Такий цифровий слід посилює можливості акціонера довести порушення, але лише за умови доступності, цілісності та юридичної значущості відповідних записів.

Цифрове голосування створює потенціал перевірюваності волевиявлення. За європейським стандартом особа, яка голосує електронно, повинна отримати електронне підтвердження прийняття голосу. Акціонер має право принаймні на запит одержати підтвердження того, що його голос був належно зафіксований і врахований [8, ст. 3c]. Для міноритарного акціонера це не технічна зручність, а окремий засіб захисту, оскільки дозволяє виявити розрив між волевиявленням і офіційним результатом зборів.

Окрім переваг, цифровізація загальних зборів акціонерів має ряд додаткових ризиків. Серед основних ризиків виокремлюють підміну змістовної участі

формальним електронним голосуванням. Якщо система дозволяє лише обрати варіант відповіді, але не забезпечує обговорення, подання пропозицій, постановку запитань, міноритарій втрачає можливість отримати відповіді від менеджменту або вплинути на формування позиції інших акціонерів. Порівняльний аналіз антикризових правил періоду COVID-19 показав, що обмеження можливості дискусії і обговорення пропозицій погіршувало становище акціонерів навіть тоді, коли технічна можливість голосувати зберігалася [3, с.137-138].

Загальноцифровими ризиками є неналежна ідентифікація та технічні збої в роботі системи. Надмірно слабка перевірка створює можливість несанкціонованого голосування, а надмірно складна - перетворюється на бар'єр для законного власника акцій. Переривання зв'язку, несправність автентифікації, перевантаження системи або помилка підрахунку можуть позбавити акціонера можливості взяти участь у конкретному рішенні. [2, с.6,11].

Українська практика цифрових зборів сформувалася не як результат поступової корпоративної модернізації, а як відповідь на кризові обставини COVID-19. Надалі воєнний стан в Україні перетворив дистанційні збори з виняткового (тимчасового) на масово застосовуваний механізм. За інформацією НДУ, лише протягом 2024 року через сервіс «Кабінет Зборів» було проведено понад 1600 дистанційних зборів. І кожного року кількість цифрових форм проведення зборів зростає.

Водночас дистанційні та електронні збори не є тотожними. За дистанційної моделі акціонер заповнює бюлетень, засвідчує його КЕП, нотаріально або в присутності уповноваженої особи та подає депозитарній установі, яка перевіряє акціонера, представника і бюлетень, а потім передає структуровану інформацію до Центрального депозитарію (далі – НДУ). НДУ консолідує відомості від усіх депозитарних установ у єдиний перелік осіб, які подали бюлетені, після чого передає його уповноваженим особам товариства через «Кабінет Зборів» [5, 7]. За електронної моделі акціонер самостійно ідентифікується та реєструється в авторизованій електронній системі, а голосування, підрахунок і формування протоколів відбуваються безпосередньо в ній із застосуванням КЕП [6, 7]. Отже, дистанційна модель є

цифровізованим документообігом через мережу посередників, тоді як електронна - платформним голосуванням у єдиному середовищі.

Концентрація ключових операцій у Центральному депозитарії має виразний захисний потенціал для міноритарія. Оскільки НДУ володіє інфраструктурою депозитарного обліку, він може спиратися на об'єктивний перелік осіб, які мають права за акціями (право голосу, право на участь у зборах). В електронних зборах система НДУ формує протоколи реєстрації та підсумків голосування, засвідчує їх електронною печаткою Центрального депозитарію і зберігає бюлетені, переліки та протоколи протягом чотирьох років [7]. Така модель обмежує можливість емітента виключити (не врахувати) бюлетень акціонера або скоригувати підрахунок голосів, а цифрові реєстри й використання КЕП НДУ створюють незалежне джерело доказів для судового захисту.

Разом із тим, така централізація створює ризик єдиної точки відмови. Проведення зборів залежить від працездатності «Кабінету Зборів» або авторизованої електронної системи, доступності КЕП акціонера та узгодженої роботи депозитарних установ. У дистанційній моделі помилка або затримка на будь-якій ланці - під час прийняття бюлетеня депозитарною установою, перевірки представника, кваліфікації ознак недійсності чи передання даних до НДУ - може позбавити акціонера голосу.

Найбільш збалансованим та орієнтованим на імплементацію найкращих практик ЄС в Україні видається проведення електронних зборів акціонерів. Електронні збори, на відміну від дистанційних, крім застосування переваг цифрового світу, дозволяють реалізувати право міноритарних акціонерів на активну участь в обговоренні питань порядку денного, створюють можливість отримати пояснення від менеджменту або дозволяють вплинути на думку інших акціонерів для спільного голосування.

Запроваджена в Україні авторизована електронна система для електронного заочного голосування акціонерів частково вирішує проблеми цифровізації загальних зборів акціонерів. Контроль за системою з боку Центрального депозитарію дозволяє формувати незалежність підбиття підсумків голосування, забезпечити належну ідентифікацію акціонерів, можливість комунікації при проведенні зборів,

але не виключає ризик відмови цифрової системи, помилок при авторизації та збереження даних, необхідних для захисту інтересів акціонерів, особливо міноритарних.

1. Предмістніков О. Г., Пархоменко М. М. Аналіз змін, запроваджених новим Законом України «Про акціонерні товариства». Український політико-правовий дискурс. 2025. DOI: 10.5281/zenodo.14885864.

2. Romashchenko I., Bitė V. The Electronic Participation in Corporate Bodies in Lithuania from a Comparative Perspective. Utrecht Journal of International and European Law. 2024. Vol. 39, No. 1. P. 1-16. DOI: 10.5334/ujiel.615.

3. Zetzsche D. A., Anker-Sørensen L., Consiglio R., Yeboah-Smith M. Enhancing Virtual Governance: Comparative Lessons from COVID-19 Company Laws. Journal of Corporate Law Studies. 2022. Vol. 22, No. 1. P. 115-150. DOI: 10.1080/14735970.2021.1977453.

4. Про акціонерні товариства: Закон України від 27 липня 2022 року №2465-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text (дата звернення 06.09.2026)

5. Про затвердження Порядку скликання та проведення дистанційних загальних зборів акціонерів: рішення НКЦПФР від 06.03.2023 № 236. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0236863-23#Text (дата звернення 06.09.2026)

6. Про затвердження Порядку скликання та проведення електронних загальних зборів акціонерів: рішення НКЦПФР від 02.06.2023 № 595. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0595863-23#Text (дата звернення 06.09.2026)

7. Регламент провадження депозитарної діяльності Центрального депозитарію цінних паперів: рішення Правління Публічного акціонерного товариства «Національний депозитарій України» від «21» травня 2026 року № 1/31. URL: https://reglament.csd.ua/img/Reglament_CSD.pdf (дата звернення 06.09.2026)

8. Directive 2007/36/EC of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the exercise of certain rights of shareholders in listed companies (consolidated version). URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2007/36/oj/eng (дата звернення 06.09.2026)

Ілля САДОВСЬКИЙ
аспірант кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права Львівського національного університету імені Івана Франка

ДОГОВІР ПРО СТВОРЕННЯ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА ЯК ДЖЕРЕЛО РЕГУЛЮВАННЯ

ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ УЧАСНИКІВ ГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА

Договір про створення (заснування) господарського товариства, зокрема акціонерного товариства (надалі – АТ), є договірним інструментом визначення та забезпечення прав і обов'язків засновників на етапі створення товариства, у тому числі щодо отримання, надання та захисту інформації, пов'язаної із заснуванням АТ. Його інформаційна функція полягає у врегулюванні обміну даними під час здійснення спільної діяльності, а також у встановленні режимів доступу та збереження конфіденційності відомостей про майбутнє товариство. Загальні положення щодо укладення договору про створення АТ регламентовано Цивільним кодексом України (від 16.01.2003 № 435–IV зі змінами та доповненнями) (надалі – ЦК України), Законом України «Про акціонерні товариства» (від 27.07.2022 № 2465-IX) (надалі – ЗУ «Про АТ»), актами Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (надалі – НКЦПФР).

Основний нормативно-правовий акт цивільного законодавства України – ЦК України, містить загальні положення щодо створення юридичної особи, а саме у ч. 2 ст. 87, зазначено що установчим документом товариства є затверджений учасниками статут або засновницький договір між учасниками, якщо інше не встановлено законом [1]. Ч. 2 ст. 153 ЦК України визначає, що якщо акціонерне товариство засновується кількома особами, вони можуть укласти між собою договір, який визначає порядок здійснення ними спільної діяльності щодо заснування товариства. Такий договір не є установчим документом товариства [1]. Ці норми можуть слугувати загальною цивільно-правовою основою для розгляду договору про створення АТ як договірного механізму первинного визначення взаємних прав засновників, у тому числі чітко визначати їх інформаційні права, у процесі створення товариства. Проте, важливо підкреслити, що договір про створення АТ не є установчим документом, про що прямо вказано у ЗУ «Про АТ», а саме ч. 1 ст. 15, що установчим документом акціонерного товариства є його статут [2]. У ЦК України законодавець не визначає назви договору між

засновниками АТ, тоді як ЗУ «Про АТ» називає його «засновницьким договором», що зумовлює термінологічну неоднозначність, оскільки такий договір слід відрізняти від засновницького договору повного та командитного товариств, який є їх установчим документом.

У ч. 3 ст. 10 ЗУ «Про АТ» законодавець закріпив факультативну модель засновницького договору: якщо засновників два і більше, вони можуть укласти засновницький договір у письмовій формі (із нотаріальним посвідченням підписів у разі участі фізичних осіб), де визначаються порядок провадження спільної діяльності, кількість, тип і клас акцій, строк і форма їх оплати [2]. Ця ж норма імперативно встановлює, що засновницький договір не є установчим документом і діє лише до дати реєстрації НКЦПФР звіту про результати емісії акцій [2]. Костова Н. І. наголошує, що відносини між засновниками не є корпоративними, так само як і відносини, пов'язані з реєстрацією НКЦПФР звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій. Такі відносини є невід'ємною складовою процесу створення товариства, однак не повинні відноситись до корпоративних [108, 5]. Варто зазначити, що на відміну від повного або командитного товариства, де договір є обов'язковим установчим документом, для АТ його укладення є правом, а не обов'язком засновників. Це визначає специфічне місце такого договору в механізмі регулювання інформаційної взаємодії між засновниками: виконує допоміжну організаційно-зобов'язальну функцію на етапі заснування товариства, а не як основоположний корпоративний документ у подальшому.

Варто зазначити, що на етапі створення АТ до моменту проведення установчих зборів, належна реалізація права голосу на зборах ооб'єктивно неможлива без завчасного інформування засновника про зміст питання, що виноситься на голосування, та про порядок його ухвалення, зокрема реалізація права засновника на участь у прийнятті рішень на установчих зборах передбачає його завчасне ознайомлення з питаннями, що підлягають вирішенню, та інформацією, необхідною для формування позиції щодо таких питань. У цьому сенсі засновницький договір в АТ виконує подвійну функцію: він не лише регламентує обмін інформацією між засновниками щодо ходу виконання зобов'язань із

заснування (як зазначалося вище), а й дає змогу заздалегідь, на договірних засадах, зафіксувати процедурні гарантії реалізації права засновника на інформовану участь у прийнятті рішень на установчих зборах. Отже, хоча закон не наділяє засновницький договір статусом установчого документа, його зміст може безпосередньо визначати правила інформаційної взаємодії засновників до завершення процедури заснування АТ. З огляду на це предметом регулювання засновницького договору є: обмін інформацією між засновниками – порядок, строки та способи надання інформації про хід виконання зобов'язань із заснування товариства (час, місце, дата проведення установчих зборів, відкриття банківського рахунку, порядку оплати акцій майном чи грошовими коштами); ознайомлення з документами на етапі заснування – базове право засновників на отримання інформації про результати оцінки майна (зокрема на предмет його обтяження, арешту тощо), що вноситься в оплату частки/акцій, проєкт статуту, аудиторські висновки чи звіти оцінювачів до проведення установчих зборів; конфіденційність на етапі заснування – обов'язки засновників щодо нерозголошення комерційної таємниці чи іншої конфіденційної інформації, переданої один одному для оцінки доцільності створення товариства. Як наголошує Лукач І. В., засновницький договір фактично виконує лише функцію розподілу зобов'язань зі створення товариства між засновниками, проте припиняє свою дію з моменту державної реєстрації товариства [95, 4].

Таким чином, засновницький договір є самостійним, хоча й обмеженим за строком дії, договірним механізмом регулювання інформаційної взаємодії саме між засновниками, а не акціонерами, заповнюючи ту прогалину, яка утворюється в період до моменту проведення державної реєстрації АТ відповідно до закону.

На практиці право на отримання та доступ до інформації в АТ доволі чітко описано у засновницькому договорі Публічного акціонерного товариства «Агентство по рефінансуванню житлових кредитів» від 11 грудня 2011 року (ідентифікаційний (податковий) номер юридичної особи: 38040228), а саме у п. 3 ст. 7, де вказано що засновники товариства мають право отримувати інформацію про діяльність Товариства [3, 4]. Це положення є ширшим за інформаційні обов'язки, безпосередньо

пов'язані із процедурою заснування, оскільки передбачає право засновників отримувати інформацію про діяльність товариства загалом. У п. 2 ст. 8, вищезгаданого договору, визначено зобов'язання засновників своєчасно надавати документи і інформацію що необхідні для створення та реєстрації Товариства [3, 4]. Варто згадати і п. 8 ст. 8 зазначеного договору, де застосовано імперативний підхід до захисту інформації на етапі створення цього товариства, а саме зобов'язання засновників не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію щодо Товариства [3, 4]. Також, у абз. 3 та 4 ст. 9 вказаного договору зазначено, що товариство відповідає за пов'язаними з його заснуванням зобов'язаннями засновників тільки у разі схвалення їх дій Загальними зборами акціонерів. Загальні збори акціонерів, що схвалюють такі зобов'язання засновників товариства, мають бути проведені протягом державної реєстрації Товариства, відповідно інформація про такі зобов'язання Товариства, має бути відображена у статуті Товариства [3, 4]. У ст. 11 засновники встановили додатковий запобіжник щодо конфіденційності, а саме що під час дії вищезгаданого договору і після його припинення протягом 5 років повинні зберігати повну конфіденційність отриманої фінансової, комерційної та іншої інформації та вживати усіх можливих заходів для збереження отриманої або відомої інформації від розголошення [3, 4]. Попри укладення зазначеного договору за попередньої редакції ЗУ «Про АТ», його положення становлять показовий практичний приклад договірної конкретизації інформаційних прав та обов'язків у засновників, окремі підходи до якої можуть бути використані для характеристики можливого змісту сучасного засновницького договору.

Отже, засновницький договір АТ є самостійним договірним механізмом регулювання інформаційної взаємодії між засновниками на етапі, що передує виникненню корпоративних правовідносин. Його інформаційна функція проявляється щонайменше у трьох основних напрямах: забезпеченні права засновників на одержання інформації про перебіг спільної діяльності щодо створення товариства; забезпеченні доступу до документів та відомостей, необхідних для підготовки й прийняття рішень на установчих зборах; встановленні обов'язків щодо

нерозголошення отриманої інформації, зокрема комерційної таємниці та конфіденційних відомостей.

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435–IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 08.09.2026)

2. Про акціонерні товариства: Закон України від 27.07.2022 № 2465-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text (дата звернення: 08.09.2026)

3. Засновницький договір Публічного акціонерного товариства «Агентство по рефінансуванню житлових кредитів» ідентифікаційний (податковий) номер юридичної особи: 38040228 від 11.12.2011 року – 3 С. URL: http://www.re-finance.com.ua/files/1%20Засновницький%20Договір%20від%2002.12.2011.pdf (дата звернення: 08.09.2026)

4. Лукач І. В. Щодо перспектив існування засновницького договору в акціонерних товариствах і товариствах з обмеженою відповідальністю. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2016. Вип. 39, т. 1. С. 93–95. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3acb323a-5ec6-4f4b-a9d2-2964301ac902/content (дата звернення: 08.09.2026)

5. Костова Н. І. Договір про створення акціонерного товариства. Часопис цивілістики. 2015. Вип. 18. С. 105–108. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d1ab6de7-26d2-412e-92d9-73aa8a1d3b5c/content (дата звернення: 08.09.2026)

Ірина СЕЛІВАНОВА
кандидат юридичних наук, доцент,
науковий співробітник НДІ правового
забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1006-5444

НЕКОМЕРЦІЙНЕ ТОВАРИСТВО ЯК ПЕРСПЕКТИВНА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВА ФОРМА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Динамічний розвиток вищої освіти, євроінтеграційні зобов'язання України та виклики воєнного часу вимагають постійної адаптації законодавства, адже воно має не лише фіксувати поточний стан справ, а й створювати стимули для розвитку, автономії та вдосконалення університетів.

На жаль наразі для системи вищої освіти України характерними є такі негативні явища, як: а) застаріла інфраструктура та недофінансування. Частка витрат на НДОКР у ВВП України становить менше ніж 0,5%, тоді як

у країнах ЄС цей показник досягає 2,3–3% б) низька конкурентоспроможність у світових рейтингах**.** Більшість українських ЗВО перебувають за межами ТОП-500 міжнародних рейтингів (QS, Times Higher Education) через слабку інтеграцію досліджень у бізнес, низькі обсяги патентування та недостатню кількість іноземних студентів/викладачів в) відрив освітніх програм від вимог роботодавців, надмірний випуск фахівців гуманітарних напрямів та брак висококваліфікованих технічних кадрів. Через такі недоліки українські ЗВО мають складнощі при залученні приватних інвестицій. Натомість зарубіжні університети (зокрема в США та ЄС) мають потужні ендавмент-фонди (фонди цільового капіталу), інвестують у стартапи та отримують суттєві доходи від комерціалізації наукових розробок, що в Україні суттєво обмежено [1].

В державному та комунальному секторах вищої освіти ці проблеми суттєво пов'язані з організаційно правовою формою ЗВО. Так, відповідно до вимог Закону України «Про вищу освіту» заклад вищої освіти як суб'єкт господарювання може діяти в одному із таких статусів: бюджетна установа; неприбутковий заклад вищої освіти; прибутковий заклад вищої освіти [2, ст. 27]. На практиці практично всі ЗВО державної та комунальної форми власності утримуються й фінансуються з державних або місцевих бюджетів і перебувають у статусі бюджетних установ.

Багаторічний досвід застосування цієї організаційно-правової форми (бюджетної установи) не тільки в освіті, але й в медицині, сфері соціальних послуг, проявив ряд її недоліків. По-перше, це забюрократизованість фінансових процесів. Бюджетна установ зобов'язана працювати виключно через систему Державної казначейської служби, що ускладнює та затримує закупівлю обладнання, виплату грантів і розпорядження власними коштами. По-друге, жорстке тарифне нормування. Застосування єдиної тарифної сітки та фіксованих штатних розписів унеможливлює встановлення ринкових зарплат для провідних викладачів і науковців, а також гнучке залучення іноземних фахівців чи практиків з бізнесу. По-третє, ЗВО-бюджетні установи обмежені в розпорядженні майно, і не можуть вільно здавати в оренду закріплене за ними майно, оновлювати чи ефективно залучати своє майно як заставу

або внесок у спільні науково-технічні проєкти з приватним сектором. Також для ЗВО- бюджетних установ є характерним низький рівень управлінської автономії, формальний характер наглядових рад та жорстка централізація через регулювання профільних міністерств знижують оперативність прийняття стратегічних рішень.

Аналогічні проблеми характеризували і систему охорони здоров'я України [3]. У 2017 року для їх усунення та реформування в цілому системи охорони здоров'я почався процес автономізації (збільшення самостійності) закладів охорони здоров'я шляхом їх перетворення з бюджетних установ у некомерційні підприємства [4, Прикінцеві положення]. Наразі практично всі комунальні заклади охорони здоров'я не є бюджетними установами.

В системі вищої освіти України також одним з напрямків її реформування є розширення майнових та фінансових прав ЗВО для самостійного розпорядження власними доходами, залученими інвестиціями та майном. Для досягнення цієї мети Стратегією розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки передбачена трансформація державних ЗВО з бюджетних установ у нові організаційно-правові форми (наприклад, державні некомерційні підприємства або заклади публічного права) [1].

Практична реалізація цього напрямку почалася в 2024 році, коли Кабінетом Міністрів України було запущено дворічний пілотний урядовий експеримент, метою якого є посилення ролі наглядової ради закладу вищої освіти, що бере участь в експериментальному проєкті, розв'язання перспективних завдань розвитку такого закладу, залучення фінансових ресурсів для забезпечення його діяльності з основних напрямів розвитку і здійснення контролю за використанням зазначених ресурсів, ефективна взаємодія закладу вищої освіти з державними органами та органами місцевого самоврядування, науковою громадськістю, суспільно-політичними організаціями та суб'єктами господарської діяльності з питань розвитку та підвищення якості освітньої діяльності і конкурентоспроможності закладу вищої освіти [5].

Головним учасником цього пілотного проекту став Національний університет «Київський авіаційний інститут». Його Статутом закріплено нову структуру управління, де ключову роль у стратегічних рішеннях

відіграє незалежна Наглядова рада. Цей орган університету формується за участі спеціального Комітету МОН, до складу якого залучалися представники провідних технологічних компаній, бізнесу, наукової спільноти та міжнародні експерти.

Рада складається з осіб, які не мають конфлікту інтересів з університетом. Перевага віддавалася представникам ІТ, аерокосмічного та оборонного секторів - до ради увійшли вихідці з компаній на кшталт *Brave1* чи інноваційних фондів. Протягом дворічного експерименту фінансування діяльності членів Наглядової ради та компенсація їх витрат здійснюються за рахунок коштів міжнародної технічної допомоги та грантів, а не з державного бюджету України чи безпосередніх коштів самого ЗВО.

У межах експерименту Наглядова рада університету отримала кардинально нові для української вищої освіти управлінські та контролюючі функції, що наближають її до класичних рад директорів у великих корпораціях. Наглядова рада повністю перебрала на себе повноваження проводити конкурс, перевіряти кандидатів та самостійно обирати (або звільняти) керівника закладу вищої освіти (президента/ректора). Раніше цей процес залежав виключно від прямого голосування колективу університету та МОН. Наглядова рада затверджує річний бюджет закладу, стратегію його фінансового розвитку та контролює цільове використання коштів і комерційних доходів. Рада погоджує створення дочірніх підприємств, спільних науково-дослідних центрів, укладання значних правочинів, а також залучення інвестиційних коштів (включаючи гранти для розвитку сектору Defense-Tech). Рада щорічно оцінює ключові показники ефективності (KPI) роботи ректора та всієї адміністрації закладу. [6, п. п. 6.45 – 6.64, 9.1–9.18, 10.1–10.6]

Перетворення Національного університету «Київський авіаційний інститут» з бюджетної установи у державне некомерційне товариство змінило формат оподаткування, але дозволила зберегти головні пільги. Попри підприємницьку логіку управління, НУ «КАІ» включено до Реєстру неприбуткових установ та організацій. Отже університет повністю звільнений від сплати податку на прибуток підприємств з усіх своїх доходів. Головна умова

— весь отриманий дохід (від платного навчання, грантів, продажу технологій БПЛА чи РЕБ) має інвестуватися виключно у фінансування видатків самого університету (матеріальна база, зарплати викладачів, дослідження). Також цей ЗВО користується звільненням від ПДВ на операції з постачання послуг з освіти (навчання студентів, аспірантів, курси підвищення кваліфікації. Оскільки НУ «КАІ» активно фокусується на військових інноваціях, він може застосовувати загальнодержавні пільги щодо звільнення від ПДВ та ввізного мита на комплектуючі для безпілотників, засобів РЕБ та іншого оборонного обладнання, що використовується в межах науково-дослідних робіт. Університет зберігає право на пільги або повне звільнення від сплати земельного податку за рішеннями місцевих органів самоврядування, оскільки земля залишається в державній власності.

Існування цього ЗВО в формі державного некомерційного товариства дало йому можливість вийти з-під казначейського обслуговування, отримати право відкривати рахунки в комерційних банках і вільно розпоряджатися власними надходженнями від надання послуг, наукових грантів та розробок, отримати гнучку систему оплати праці, відмовившись від єдиної тарифної сітки та отримавши право самостійно визначати розміри посадових окладів, стимулюючих виплат та премій залежно від результативності працівників. Членами Наглядової ради є представники реального сектору економіки (зокрема, оборонно-промислового комплексу та ІТ-галузі), що впливає на вибір керівництва та стратегію розвитку. Статус товариства розширяє можливості університету щодо залучення приватних інвестицій та комерціалізації інтелектуальної власності. Користуючись більшою свободою, НУ «КАІ» розробляє навчальні курси безпосередньо за участю бізнесу, щоб адаптувати знання студентів під реальні потреби ІТ-, Defence- та Телеком-ринку. Завдяки сильнішим практичним програмам КАІ підвищив вартість контрактного навчання, орієнтуючись на стандарти провідних технічних вишів країни (КПІ та Львівської політехніки), та нарощує частку власних надходжень від студентів-контрактників [7].

Експеримент ще триває, але вже його перші результати обнадійливі і дають підстави для висновку, що

перетворення ЗВО державної та комунальної форми власності у некомерційні товариства є перспективним і очікуваним напрямком реформування системи вищої освіти в Україні.

1. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text

2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/conv#n419

3. Концепція реформи фінансування системи охорони здоров'я: Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 1013-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1013-2016-%D1%80#Text

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань діяльності закладів охорони здоров'я: Закон України від 06.04.2017 р. № 2002-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2002-19

5. Про реалізацію експериментального проекту щодо розвитку автономії деяких закладів вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України № 1029 від 6 вересня 2024 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1029-2024-%D0%BF#Text

6. Статут Національного університету «Київський авіаційний інститут»: наказ Міністерства освіти і науки України від 05 травня 2026 року за № 827 URL: https://nau.edu.ua/ua/menu/un%D1%96versitet/pro-universitet/statut-universitetu.html

7. Київський авіаційний інститут планує наростити бюджет на 25% – до 1 млрд грн у 2025-му URL : https://forbes.ua/news/kiivskiy-aviatsiyniy-institut-planue-narostiti-byudzhet-na-25-do-1-mlrd-grn-u-2025-mu-16052025-29797

Світлана СЕМІНОГ
кандидат юридичних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник
лабораторії медичного права України та ЄС
Науково-дослідного інституту приватного права і
підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної Академії правових наук України
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8464-1010

ПРИНЦИПИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ТОВАРИСТВАХ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

Сучасне корпоративне управління ґрунтується на системі загальновизнаних принципів, які визначають основні підходи до здійснення корпоративних прав, взаємодії учасників та функціонування органів управління товариством. Формування та розвиток таких принципів значною мірою пов'язані з міжнародними стандартами корпоративного управління, серед яких визначальне місце посідають Принципи корпоративного управління ОЕСР [1], уперше прийняті у 1999 році.

Подальший розвиток зазначених принципів знайшов відображення у редакції G20/OECP 2015 року, розробленій за участю країн G20, яка врахувала нові тенденції у сфері корпоративного управління та функціонування фінансових ринків. У 2023 році положення Принципів було суттєво оновлено з урахуванням сучасних викликів корпоративного управління, зокрема у питаннях прав акціонерів, розкриття інформації та прозорості, відповідальності органів управління, а також сталості та резильєнтності корпоративного сектору.

Важливе значення для формування таких стандартів мають міжнародні документи у сфері корпоративного управління, зокрема, Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2017/1132 від 14 червня 2017 року (далі - Директива 2017/1132) [2], Директиви Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2007/36/ЄС, 2015/849 та інші. Важливим міжнародним підґрунтям співпраці України з ОЕСР є Конвенція про створення Організації економічного співробітництва та розвитку від 14 грудня 1960 року, а також Угода між Урядом України та ОЕСР щодо привілеїв, імунітетів і пільг, наданих Організації та Офісу Організації в Україні, ратифікована Законом України від 6 лютого 2023 року № 2900-IX. Ці та інші міжнародні документи створюють інституційне підґрунтя для розвитку співробітництва України з ОЕСР, у тому числі щодо впровадження сучасних стандартів корпоративного управління.

В Україні корпоративне управління регулюється, насамперед, Цивільним кодексом України (далі – ЦК України), який не містить прямих норм-принципів корпоративного права. Основні норми корпоративного управління закріплені різними нормативними актами. «Причому», як стверджує І. Є. Якубовський, «у зв'язку із

реформуванням законодавства про господарські товариства, прийняттям законів «Про товариства з обмеженою відповідальністю», «Про акціонерні товариства» неодноразово вносилися зміни до глави 8 ЦК України, які не завжди були виваженими і правильними та призводили до вихолощування змісту цієї глави ЦК України» [3, с. 200–201].

Тож, нормативне закріплення принципів корпоративного управління не вичерпує змісту відповідної категорії, оскільки її теоретичне осмислення отримало подальший розвиток у межах наукової доктрини.

У цьому контексті заслуговують на увагу доктринальні підходи до розуміння принципів корпоративного управління, їх змісту, системи та ролі у забезпеченні належного функціонування корпоративних відносин. «Говорячи про пріоритетність диспозитивного чи імперативного нормативного забезпечення корпоративних відносин», автор зауважує, що «у сфері приватного права основними засадами є юридична рівність, вільне волевиявлення та майнова самостійність їх учасників (ч. 1 ст. 1 ЦК України)» [4, с. 115].

У монографії «Корпоративне управління» авторами систематизовано принципи корпоративного управління, окремі з яких, на нашу думку, заслуговують на особливу увагу в контексті цього дослідження: принцип «рівності акціонерів»; принцип «своєчасного та точного розкриття інформації з усіх найважливіших питань, що стосуються акціонерного товариства, включаючи його фінансовий стан, продуктивність, власність та управління»; принцип «захисту прав акціонерів» та інші [5, с. 468].

З огляду на наведені міжнародні стандарти та доктринальні підходи, з урахуванням предмета цього дослідження, на нашу думку, доцільно виділити три основні принципи корпоративного управління, які потребують подальшого розгляду:

- *принцип пропорційності або балансу інтересів;*
- *принцип юридичної рівності;*
- *принцип прозорості та інформаційної відкритості.*

Вважаємо, що основоположним принципом корпоративного управління, є *принцип пропорційності.* Сьогодні гостро постає питання оновлення сутності принципів корпоративного управління відповідно до

підходів європейського загального права (Jus Commune Europaeum), гармонізації із законодавством держав - членів ЄС та практики його застосування. Тож принцип пропорційності передбачає дотримання «справедливого балансу» між вимогами захисту права учасника господарського товариства та необхідністю забезпечення належного відшкодування у разі його порушення, невизнання чи оспорювання. Як випливає з практики ЄСПЛ : «справедливий баланс не буде дотриманий, якщо право учасника господарського товариства буде порушено і йому не буде надана обґрунтована компенсація чи інший вид належного відшкодування у зв'язку з порушенням, невизнанням чи оспорюванням належного йому суб'єктивного корпоративного права» («Кривенький проти України») [6]. Справедливий баланс не може вважатися дотриманим, якщо порушене право особи не супроводжується наданням обґрунтованої компенсації чи іншого належного відшкодування. Відтак ефективність захисту суб'єктивних корпоративних прав має оцінюватися не лише через факт їх формального визнання, а й через забезпечення реального та належного відновлення порушеного права.

Наступний *принцип юридичної рівності учасників*. Його основу становить загальноправова засада юридичної рівності учасників приватноправових відносин, яка набуває конкретного прояву у корпоративних відносинах через забезпечення рівного обсягу та можливостей реалізації корпоративних прав. Такий підхід знаходить підтвердження і на рівні міжнародного права. У другому розділі Принципів [1] акцентовано увагу на правах акціонерів і необхідності забезпечення рівного ставлення до них. Тож, згідно з другим розділом, принцип юридичної рівності учасників полягає в однаково справедливому ставленні до всіх акціонерів, які належать до одного класу, та забезпеченні рівності їхніх прав.

Крім того, «відповідно до стандартів ОЕСР акціонери повинні мати гарантовану можливість реалізовувати основні корпоративні права, зокрема право на участь в управлінні товариством, право голосу, право на отримання інформації про діяльність компанії, право на участь у розподілі прибутку та право на захист від неправомірних дій органів управління або контролюючих акціонерів.

Особливу увагу Принципи приділяють забезпеченню участі акціонерів у прийнятті ключових рішень, до яких належать внесення змін до установчих документів товариства, випуск додаткових акцій, реорганізація або ліквідація компанії, укладення значних правочинів та інші дії, що можуть впливати на обсяг прав учасників юридичної особи. При цьому ОЕСР підтримує використання електронного голосування, дистанційної участі у загальних зборах та інших цифрових механізмів реалізації корпоративних прав» [7, с. 358].

Принцип прозорості та інформаційної відкритості, зміст якого узгоджується з четвертим розділом Принципів [1] та положеннями Директиви 2017/1132 [2], полягає у забезпеченні прозорості корпоративного управління шляхом відкритості відповідної інформації та створенні необхідних умов для належної реалізації учасниками своїх корпоративних прав. Як зазначає Л.В. Сіщук: «директива закладає фундаментальні стандарти прозорості, публічності, цифровізації та правової визначеності корпоративних відносин. Саме на цій основі будуються спеціальні механізми реалізації корпоративних прав, передбачені іншими актами права Європейського Союзу, зокрема Директивами 2007/36/ЄС та 2017/828» [7, с. 359].

Таким чином, звернення до міжнародних стандартів та європейських підходів дає підстави розглядати їх як важливий орієнтир для подальшого вдосконалення вітчизняної моделі корпоративного управління та її правового забезпечення в контексті реалізації національних інтересів. Водночас таке вдосконалення має охоплювати не лише нормативне закріплення відповідних положень, а й створення дієвих механізмів їх реалізації та захисту корпоративних прав з урахуванням практики ЄСПЛ.

1. Принципи корпоративного управління ОЕСР. URL: https://russo.narod.ru/corporate_management.pdf

2. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2017/1132 від 14 червня 2017 року щодо деяких аспектів корпоративного права (кодифікація). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_014-17#Text

3. Якубівський І. Є. Оновлення правового статусу суб'єктів цивільного права. Оновлення регулювання приватних відносин: проблеми і перспективи: монографія / за заг. ред. О. О. Кота, А. Б. Гриняка, М. М. Великанової. Київ: Алерта, 2024. С. 149–206.

4. Жорнокуй Ю. М. Правове забезпечення корпоративних правовідносин: пріоритет за імперативністю чи диспозитивністю.

Право і безпека. № 1 (88). 2023. URL: file:///D:/WinUsers/Asus/Downloads/goncharuk,+%D0%96%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%B9-%D0%9F%D1%96%D0%B1-2023-1%20(1).pdf

5. Корпоративне управління: монографія / І. В. Спасибо-Фатєєва, О. Р. Кібенко, В. І. Борисова; за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: Право, 2007.

6. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Кривенький проти України» (заява № 43768/07) від 16.05.2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d48

7. Сіщук Л. В. Стандарти ОЕСР та Європейського Союзу у регулюванні здійснення корпоративних прав. Європейські перспективи. № 2. Ч. 2. 2024. URL: https://repository.ndippp.gov.ua/bitstream/handle/765432198/1284/EP_2026_2_2_355.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Мар'яна СИГИДИН
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права
навчально-наукового юридичного інституту
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника
ORCID: https://orcid.org/0009-0004-6778-1259

МІСЦЕ КОРПОРАТИВНОГО ДОГОВОРУ В СИСТЕМІ ПРИВАТНОПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ У КОНТЕКСТІ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Європейська інтеграція України є одним із пріоритетних напрямів розвитку національної правової системи, що обумовлює необхідність проведення комплексних трансформацій приватного законодавства відповідно до стандартів Європейського Союзу та сучасних європейських підходів до правового регулювання приватноправових відносин. Виконання Україною зобов'язань, взятих у межах Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, передбачає не лише формальне наближення законодавства до права ЄС, а й запровадження сучасних правових механізмів, які забезпечують ефективне функціонування ринкової економіки, належний рівень захисту прав учасників

цивільного обороту та юридичну визначеність у сфері приватноправового регулювання.

Одним із ключових напрямів реалізації євроінтеграційного курсу стала рекодифікація цивільного законодавства України, метою якої є формування сучасного кодифікованого акта приватного права, побудованого на принципах свободи договору, добросовісності, справедливості, розумності та автономії волі учасників приватноправових відносин. Як слушно вказує Н. С. Кузнєцова, сучасне українське цивільне право твердо іде курсом європеїзації, і цей процес розпочався ще в період підготовки проєкту чинного Цивільного кодексу України, а на етапі рекодифікації він отримав додаткові імпульси, що знайшло широке відображення в Концепції оновлення ЦК України [1, с. 25]. Остання, своєю чергою, стала ідеологічним підґрунтям для подальшої рекодифікації цивільного законодавства, визначивши основні напрями його модернізації відповідно до сучасних потреб приватноправового регулювання та європейських правових стандартів. Її закономірним продовженням стало внесення 22 січня 2026 року до Верховної Ради України проєкту Цивільного кодексу України (Кодексу приватного права) [2], який 28 квітня 2026 року було прийнято Верховною Радою України за основу, що засвідчило підтримку законодавцем обраного напряму комплексного оновлення приватного права України.

У контексті рекодифікації цивільного законодавства особливої актуальності набуває питання визначення місця окремих договірних конструкцій у системі приватноправових договорів. Це пов’язано з тим, що одним із завдань нового ЦК України є не лише оновлення змісту окремих правових інститутів, а й забезпечення їх внутрішньої системності та логічної узгодженості. Із цих позицій особливий інтерес становить корпоративний договір, який у проєкті ЦК України вперше отримав закріплення на рівні кодифікованого акта приватного права. Сам факт включення положень про корпоративний договір до проєкту ЦК України, безумовно, свідчить про визнання законодавцем важливості останнього для впорядкування корпоративних правовідносин, адже, якщо раніше відносини щодо договірного управління корпоративними права регулювалися виключно на рівні норм спеціального

корпоративного законодавства (йдеться, зокрема, про ст. 7 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»), то ідея включення відповідних норм до оновленого ЦК України, вочевидь, засвідчує прагнення законодавця інтегрувати корпоративний договір до загального механізму приватноправового регулювання та визначити його місце серед інших договірних конструкцій.

Важливо зауважити, що, на відміну від багатьох держав континентальної правової сім'ї та країн загального права, в яких корпоративний договір давно став невід'ємним елементом корпоративного управління, для вітчизняного законодавства ця договірна конструкція є відносно новою. Вперше нормативне закріплення корпоративного договору відбулося у 2018 році з набранням чинності Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», яким було передбачено можливість укладення учасниками товариства договору щодо порядку реалізації належних їм корпоративних прав [3]. Надалі аналогічний механізм був запроваджений і в Законі України «Про акціонерні товариства» (ст. 29) [4], що засвідчило формування в національному праві самостійної договірної конструкції, спрямованої на упорядкування відносин між учасниками корпоративного товариства щодо визначення ними порядку реалізації належних їм корпоративних прав.

Разом із тим аналіз проєкту оновленого ЦК України свідчить про те, що законодавець обрав доволі своєрідний підхід до систематизації відповідних положень. Так, норми про корпоративний договір пропонується розмістити не у Книзі п'ятій, присвяченій праву зобов'язань, а у підрозділі 2 розділу II Книги першої «Загальна частина», присвяченому, з-поміж іншого, визначенню правового статусу юридичних осіб корпоративного типу. Імовірно, така законодавча логіка зумовлена тим, що корпоративний договір розглядається насамперед як інструмент саморегулювання корпоративних відносин та здійснення корпоративних прав учасників юридичної особи, а не як окремий вид цивільно-правового договору. Втім саме такий підхід актуалізує питання щодо доцільності обраної законодавцем моделі систематизації положень про корпоративний договір у структурі оновленого ЦК України.

На нашу думку, вирішення питання про місце корпоративного договору в системі приватноправових договорів має ґрунтуватися насамперед на аналізі його правової природи. В силу унікальності своєї правової природи корпоративний договір є самостійним видом приватноправового договору, що характеризується сукупністю ознак, які відмежовують його від інших договірних конструкцій. Зокрема, його специфіка проявляється у предметі договору, який полягає в управлінні учасниками корпоративного товариства належними їм корпоративними правами; особливому суб'єктному складі, адже сторонами такого договору можуть бути виключно учасники відповідного корпоративного товариства; спеціальній сфері застосування, обмеженій корпоративними відносинами, а також спрямованості на досягнення спільного для сторін результату – забезпечення належного управління корпоративними правами [5, с. 51]. Саме сукупність зазначених ознак створює достатні підстави розглядати корпоративний договір як самостійний різновид приватноправового договору, а не лише як інструмент корпоративного управління.

Вбачається, що при визначенні місця корпоративного договору в системі приватноправових договорів доцільно враховувати також загальновизнану в цивілістиці класифікацію договорів за їх правовою метою. Застосування такого критерію дає підстави припустити, що корпоративний договір може бути віднесений до групи договорів про спільну діяльність. На користь такого підходу свідчить наявність низки спільних ознак, притаманних обом договірним конструкціям, а саме: багатосторонній характер договору, спрямованість на досягнення спільної для всіх учасників мети, координація їхньої діяльності в процесі виконання договору, безоплатний характер договірного зобов'язання та кореальний характер правовідносин, що виникають між його сторонами. Водночас зазначене не виключає можливості розглядати корпоративний договір як самостійний різновид приватноправового договору, оскільки наведена класифікація характеризує його насамперед крізь призму правової мети, тоді як визначення місця корпоративного договору в системі

приватноправових договорів потребує комплексного врахування особливостей його правової природи.

Отже, рекодифікація цивільного законодавства України актуалізує необхідність переосмислення місця корпоративного договору в системі приватноправових договорів. Запропонований у проєкті ЦК України підхід до систематизації положень про корпоративний договір свідчить про прагнення законодавця розглядати його насамперед як інструмент регулювання корпоративних відносин. Водночас видається, що визначення місця корпоративного договору у системі приватного права має здійснюватися з урахуванням його правової природи та загальновизнаних критеріїв класифікації цивільно-правових договорів. Це дає підстави розглядати корпоративний договір як самостійний різновид приватноправового договору, який за критерієм правової мети тяжіє до групи договорів про спільну діяльність, однак не втрачає власної договірної автономії. Такий підхід, на нашу думку, має бути врахований під час подальшого доопрацювання проєкту ЦК України.

1. Кузнєцова Н. С. Сучасні тенденції розвитку приватного права як регулятора суспільних відносин. Рекодифікація цивільного законодавства України: виклики часу : монографія / за заг. ред. Н. С. Кузнєцової. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 9–27. С. 25.

2. Проєкт Цивільного кодексу України (Кодексу права приватного) № 14394 від 22.01.2026. URL: https://itd.rada.gov.ua/6869b4e7-d69c-4107-9092-fb5668d3d97e (дата звернення 15.09.2026 р.)

3. Про товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 № 2275-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 13, ст.69.

4. Про акціонерні товариства: Закон України від 27.07.2022 № 2465-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, №№ 18-19, ст.81.

5. Сигидин М.М. Корпоративний договір: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Івано-Франківськ, 2016. 236 с.

Ліліана СІЩУК
кандидат юридичних наук, старший дослідник,
завідувач лабораторії корпоративного права
імені академіка Володимира Луця
Науково-дослідного інституту приватного права і
підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України,
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9722-4347

НАЛЕЖНА ОБАЧНІСТЬ І СТАЛІСТЬ У КОРПОРАТИВНОМУ УПРАВЛІННІ

Сучасне корпоративне управління поступово виходить за межі питань, згідно яких основна увага зосереджувалася на структурі органів товариства, компетенції загальних зборів, здійсненні права голосу, розподілі прибутку та контролі за діяльністю посадових осіб. На діяльність юридичних осіб дедалі більше впливають ризики, які раніше переважно розглядалися поза межами корпоративного права, зокрема екологічні та соціальні фактори, дотримання прав людини, стійкість ланцюгів діяльності, технологічні та кіберризики, репутаційні наслідки підприємницької діяльності.

За таких умов важливого значення набувають категорії корпоративної сталості та належної обачності. Водночас їх інтеграція у корпоративне право потребує обережного підходу. Сталість не повинна розглядатися як підстава для невизначеного розширення обов'язків акціонерів або органів управління. Її правове значення має визначатися через конкретні механізми корпоративного управління, такі як розкриття інформації, управління ризиками, здійснення права голосу, фідуціарні обов'язки посадових осіб та корпоративний контроль.

Важливим етапом розвитку відповідного підходу стало оновлення Принципів корпоративного управління G20/OECD у 2023 році. Вперше до структури цих Принципів включено окремий розділ «Сталість та стійкість». Відповідно до нього система корпоративного управління повинна створювати умови, за яких компанії та інвестори приймають рішення й управляють ризиками таким чином, щоб це сприяло сталості та стійкості самої

компанії [1]. ОЕСР прямо пов'язує відповідні питання із розкриттям інформації, системами управління ризиками та внутрішнього контролю, а також діяльністю ради.

Такий підхід важливий саме з позиції здійснення корпоративних прав. Сталість не формує нового самостійного корпоративного права учасника. Акціонер не набуває окремого «права на сталість». Однак інформація про суттєві екологічні, соціальні, технологічні та інші ризики може безпосередньо впливати на здійснення вже існуючих прав, передусім таких прав, як право на інформацію, право голосу та право участі в управлінні. Адже Принципи корпоративного управління G20/OECD суттєво розширили вимоги щодо інформації про ризики сталого розвитку, а екологічні, соціальні та управлінські фактори дедалі більше враховуються інвесторами під час прийняття інвестиційних рішень і реалізації корпоративних прав [2]. У зв'язку з цим інформація сьогодні дозволяє оцінювати ризики майбутнього розвитку юридичної особи.

Особливе значення у цьому контексті має *принцип суттєвості*. Не кожний екологічний або соціальний фактор повинен автоматично ставати предметом обговорення та аналізу. Юридичного значення набувають передусім ті обставини, що здатні істотно впливати на діяльність товариства, його фінансові показники, довгострокову вартість, доступ до капіталу або можливість продовжувати діяльність. Саме через категорію суттєвості сталість може бути включена до корпоративного управління без необґрунтованого розширення меж корпоративних обов'язків.

Цей підхід отримав нормативний розвиток у праві Європейського Союзу. Одним із напрямів стало запровадження корпоративної звітності зі сталого розвитку. Директива 2013/34/ЄС, змінена Директивою (ЄС) 2022/2464, передбачила необхідність розкриття інформації, що дозволяє зрозуміти як впливає питання сталості на розвиток та діяльність юридичної особи, та, навпаки, як впливає юридична особа на питання сталості.

У 2026 році відповідне регулювання було істотно переглянуто. Директива (ЄС) 2026/470 обмежила обов'язкову корпоративну звітність зі сталого розвитку товариствами, які перевищують чистий оборот у 450 млн. євро та мають у середньому понад 1000 працівників

протягом фінансового року [3]. Це свідчить про важливу тенденцію сучасного європейського права, яка полягає в тому, що розвиток вимог сталості поєднується з принципом пропорційності та оцінкою реального регуляторного навантаження на бізнес.

Водночас від корпоративної звітності необхідно відрізняти *належну обачність* щодо корпоративної сталості. Звітність передусім забезпечує інформаційну прозорість. Належна обачність має інший зміст – це постійний процес виявлення, оцінювання, попередження та мінімізації негативного впливу діяльності компанії. Підґрунтя такого підходу було сформовано у стандартах ОЕСР щодо ведення бізнесу. Належна обачність розглядається не як одноразова перевірка юридичної особи чи контрагента, а як систематичний ризик-орієнтований процес, інтегрований у політику та систему управління ризиками.

У праві ЄС зазначений напрям отримав закріплення у Директиві (ЄС) 2024/1760 про належну обачність щодо корпоративної сталості – CSDDD [4]. Станом на 2026 рік при її аналізі необхідно враховувати вже не первісну редакцію 2024 року, а консолідований текст після змін, внесених Директивою (ЄС) 2026/470 станом на 18 березня 2026 року. Відповідно до чинної статті 5 CSDDD належна обачність охоплює інтеграцію відповідних процедур у політики та системи управління ризиками, виявлення та оцінювання фактичних і потенційних негативних впливів, визначення їх пріоритетності, припинення або мінімізацію негативного впливу, взаємодію із заінтересованими особами, моніторинг ефективності заходів та публічне інформування [4].

Таким чином, від юридичної особи вимагається не гарантування абсолютної відсутності будь-якого негативного впливу, а створення належної системи його виявлення та управління ним. Саме тому при оцінюванні виконання відповідних вимог основне значення повинні мати не лише наслідки діяльності, а й якість внутрішніх процедур товариства. Водночас CSDDD не слід розглядати як універсальний режим для всіх підприємницьких товариств. Після змін 2026 року основний критерій застосування Директиви до компаній ЄС становить понад

5000 працівників у середньому та понад 1,5 млрд євро чистого світового обороту [4].

Внесені зміни мають принципове значення для майбутньої імплементації CSDDD в Україні. Належна обачність у сфері корпоративної сталості не повинна механічно переноситися на кожне підприємницьке товариство незалежно від масштабу та характеру його діяльності. Європейська модель 2026 року, навпаки, демонструє прагнення зосередити найбільш складні регуляторні вимоги на великих компаніях, діяльність яких здатна створювати найбільш істотний вплив. Тому необхідно розмежовувати належну обачність компанії у розумінні CSDDD та належну обачність посадової особи при здійсненні нею управлінських повноважень. Перша є організованою на рівні компанії процедурою управління негативним впливом. Друга є елементом фідуціарного стандарту поведінки директора або іншої посадової особи щодо самої юридичної особи.

Таке розмежування має особливе значення для українського корпоративного права, адже ч. 2 ст. 99-1 ЦК України прямо визначає, що посадові особи товариства мають перед ним обов'язки щодо належного, добросовісного та ефективного управління, а саме фідуціарні обов'язки. Посадові особи повинні діяти в інтересах товариства, добросовісно та розумно і у спосіб, який, на їх добросовісне переконання, сприятиме досягненню мети його діяльності [5]. Ст. 89 Закону України «Про акціонерні товариства» додатково передбачає обов'язок посадових осіб діяти з розумним ступенем обачності, професійності та старанності. Закон пов'язує цей стандарт із поведінкою особи, яка має відповідні знання, професійність та досвід [6].

Отже, українське корпоративне право вже містить нормативну конструкцію, яка дозволяє оцінювати якість управлінського рішення з позиції добросовісності, розумності та обачності. Для цього не потрібно штучно створювати окремий «ESG-обов'язок» директора. Якщо певний екологічний, соціальний, технологічний або інший ризик набуває істотного значення для діяльності конкретного товариства, його врахування потенційно може входити до загального стандарту належного управління.

Водночас саме по собі настання негативного наслідку не повинно означати порушення фідуціарного обов'язку. Підприємницька діяльність пов'язана з ризиком і навіть належно обґрунтоване рішення може виявитися економічно невдалим. Тому необхідно оцінювати насамперед процес прийняття рішення, а саме чи мала посадова особа достатню інформацію, чи врахувала істотні обставини, чи діяла без конфлікту інтересів та чи залишалося рішення в межах прозорого управлінського процесу.

Відповідні підходи вже поступово формуються у практиці Верховного Суду. У постанові палати Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 5 лютого 2024 року у справі № 910/4149/21 сформульовано важливий підхід до оцінки поведінки посадових осіб. Суд розглядає відповідність діяльності посадових осіб інтересам юридичної особи, їх добросовісність та наявність підстав для відповідальності як юридично значимі обставини [7].

Ще більш показовою з позиції належної обачності є постанова КГС ВС від 10 вересня 2025 року у справі № 906/127/24. Верховний Суд зазначив, що за наявності ознак очевидної неправомірності рішення наглядової ради виконавчий орган, реалізуючи свої фідуціарні обов'язки та виявляючи належну обачність, повинен щонайменше поінформувати наглядову раду про можливі дефекти такого рішення. Невиконання цього обов'язку у конкретній справі стало підставою для відшкодування збитків товариству [8].

Зазначена практика не стосується CSDDD, ESG або корпоративної сталості безпосередньо, тому їй не слід надавати такого змісту. Її значення полягає в тому, що українські суди вже використовують критерії добросовісності, розумності та належної обачності для оцінки поведінки посадових осіб. У перспективі ці критерії можуть застосовуватися і до управління ризиками сталості, якщо відповідний ризик є суттєвим для конкретного товариства та входить до сфери управлінських повноважень посадової особи.

Окремий вимір взаємозв'язку сталості та здійснення корпоративних прав простежується у Директиві (ЄС) 2017/828 про заохочення довгострокової участі акціонерів. Для інституційних інвесторів та управителів активами передбачено політику залучення, яка охоплює моніторинг стратегії, фінансових і нефінансових результатів та ризиків

компанії, структури капіталу, соціального й екологічного впливу та корпоративного управління. При цьому така політика безпосередньо пов'язується із здійсненням права голосу та інших прав за акціями [9]. Сталість також включена до регулювання політики винагороди директорів. Директива вимагає, щоб політика винагороди сприяла бізнес-стратегії, довгостроковим інтересам та сталості компанії. При визначенні змінної винагороди можуть враховуватися фінансові й нефінансові критерії, а відповідна політика є предметом голосування акціонерів.

Таким чином, право ЄС не встановлює загального обов'язку акціонера голосувати за «сталий» варіант рішення. Натомість воно поступово формує умови, за яких довгострокові ризики та питання сталості стають частиною інформації, стратегії розвитку (бізнес-плану) товариства та окремих рішень, щодо яких акціонер реалізує право голосу. Саме тому варто говорити не про виникнення нового виду корпоративних прав, а про формування більш обізнаного та відповідального варіанту їх здійснення. Акціонер залишається носієм приватного інтересу і самостійно визначає спосіб реалізації своїх прав у межах закону. Проте інформаційна складова для прийняття відповідного рішення стає ширшою і включає суттєві довгострокові ризики.

Для України подальший розвиток відповідного напряму має відбуватися шляхом інтеграції європейських вимог до вже існуючих інститутів корпоративного права. Питання сталості можуть бути включені до правил звітності, управління ризиками, внутрішнього контролю, фідуціарних обов'язків та відповідальності посадових осіб. При цьому імплементація європейського законодавства має враховувати його динамічний характер, оскільки лише протягом 2024 – 2026 років правове регулювання ЄС зазнало істотного перегляду.

Отже, належна обачність і сталість поступово стають важливими елементами сучасного корпоративного управління. Сталість впливає передусім на інформаційний супровід щодо прийняття рішень та управління довгостроковими ризиками. Належна обачність щодо корпоративної сталості виступає спеціальним ризик-орієнтованим процесом на рівні компанії. Фідуціарні обов'язки визначають стандарт поведінки її посадових осіб, а корпоративні права забезпечують учасникам можливість

отримувати інформацію, голосувати, здійснювати контроль та реагувати на неналежне управління.

1. OECD. G20/OECD Principles of Corporate Governance 2023. *OECD Publishing, Paris, 2023. DOI: 10.1787/ed750b30-en. URL: https://www.oecd.org/en/publications/g20-oecd-principles-of-corporate-governance-2023_ed750b30-en.html*

2. Сіщук Л. В. Стандарти ОЕСР і Європейського Союзу у регулюванні здійснення корпоративних прав. Європейські перспективи. 2026. № 2. Ч. 2. С. 355 – 363.

3. Directive (EU) 2026/470 of the European Parliament and of the Council of 24 February 2026 amending Directives 2006/43/EC, 2013/34/EU, (EU) 2022/2464 and (EU) 2024/1760. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32026L0470

4. Directive (EU) 2024/1760 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 on corporate sustainability due diligence, consolidated version 18 March 2026. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1760/2026-03-18/eng

5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

6. Про акціонерні товариства: Закон України від 27.07.2022 року № 2465-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, №№ 18-19, ст.81. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#top

7. Постанова палати КГС ВС від 05.02.2024 року у справі № 910/4149/21. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/rishennya_sud_palat_kgs_vs/2024_02_05_910_4149_21

8. Постанова КГС ВС від 10.09.2025 року у справі № 906/127/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130129688

9. Directive (EU) 2017/828 of the European Parliament and of the Council of 17 May 2017 as regards the encouragement of long-term shareholder engagement. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2017/828/oj/eng

Інна СПАСИБО-ФАТЄЄВА
доктор юридичних наук, професор,
завідуюча кафедри цивільного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого (Харків,
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9852-1706

РЕКОДИФІКАЦІЯ І КОРПОРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ[1]

Для цивілістів останні роки актуалізується проблематика так званої рекодифікації ЦК України, а для корпоративістів ця проблематика фокусується на доволі принципових питаннях, які можна віднести до першого та другого рівню.

Питання першого рівню: чи влаштовує нас концепція регулювання в ЦК юридичних осіб із корпоративним устроєм (далі – компанії) і чи вирішує проєкт ЦК ті завдання, які ми маємо вирішити відповідно до Національної програми адаптації законодавства України до acquis ЄС.

Питання другого порядку, які неодмінно постають: чи в достатньому ступені в проєкті ЦК врегульовані корпоративна власність, корпоративна відповідальність та інші інститути цивільного права, що в корпоративній сфері мають істотні особливості.

Щодо питань першого рівню, то сторонній погляд на проєкт ЦК, який відрізняється від погляду його розробників, дає всі підстави переконатися у невизначеності на концептуальному рівні у вельми значимих питаннях. Серед них – якою мірою ЦК буде регулювати компанії і як це регулювання буде співвідноситися з регулюванням окремими законами; що саме з ключових і визначальних модусів має міститися в

[1] Тези підготовано та опубліковано за грантової підтримки Національного фонду досліджень України в рамках проєкту № 2025.07/0244 «Правове регулювання недоговірної відповідальності в умовах адаптації законодавства України до права ЄС» (державний реєстраційний номер 0126U002630). Проєкт виконується на базі Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Зміст, висвітлений у тезах, може не співпадати з поглядами Національного фонду досліджень України.

Кодексі, якщо ми говоримо про стан кодифікації як різновид систематизації надто перевантаженого українського законодавства.

Так, Україна до грудня 2027 має передбачити в законодавстві нові організаційно-правові форми або як їх називають «європейські форми юридичних осіб». Це Європейська компанія (SE); Європейське об'єднання з економічних інтересів (EEIG); Європейське кооперативне товариство (SCE). Метою цього є можливість здійснювати комерційну діяльність в межах всього ЄС як єдина юридична особа, без створення окремих дочірніх компаній або філій в кожній країні. При такому підході, який демонструє проєкт ЦК, не вбачається врахування цих напрямків змін в українське законодавство. Тоді напрошується висновок, що такі форми компаній будуть передбачатися окремим законом. Однак навіщо тоді рекодифікація, яка покликана упорядкувати та систематизувати законодавство, зменшивши його обсяг і передбачивши уніфіковані підходи? Думається, що такий шлях є помилковим, а відсторонення ЦК від реформ, що вимагаються Національною програмою адаптації законодавства України до acquis ЄС є невиправданим із методологічної точки зору.

Щодо питань другого рівню, то очевидним є невизначеність в питаннях, *як* слід регулювати відносини власності і відповідальності в компаніях. З одного боку, український законодавець не цурається уведення до ЦК непродуманих і суперечливих правових конструкцій, прикладом яких ж довірча власність. Водночас нічого подібного не відбувається з бенефіціарною власністю. Не заглиблюючись в те, як її слід характеризувати з позицій цивільного права, застережимо на тому, що відповідальність бенефіціарного власника – це найбільш важливе питання, яке потребує вирішення. І якщо про відповідальність власника взагалі не йдеться в ЦК за великим рахунком, то про відповідальність бенефіціарного власника має йтися передусім.

Щодо відповідальності як цивілістичної категорії, то в ЦК вона є сферою зобов'язального права і вся доктринальна риторика завжди стосувалася саме неї. Відповідальність же в корпоративній сфері має істотні особливості і думається,

що обмежуватися нормами на кшалт ст. 105, ч.4 ст. 110, 131, ч.3 ст. 173, ч.3 ст. 185 проєкту ЦК не варто.

Враження від тексту цих статей проєкту таке: не вирішено принципово те, наскільки детально відповідальність підлягає регулюванню в законі і яким чином можна його віднести до сфери доктрини. Текст одних статей проєкту здається таким, що має рівень підручника, а текст інших абсолютно позбавлений всякої значущості, наприклад ч.3 ст. 185. Також напрошується питання про продуманість структури регулювання відповідальності – чи не краще було б звести відповідні норми в один параграф.

Звернення до динаміки регулювання відповідальності в компаніях (це і відповідальність самих компаній, і їх учасників або акціонерів, посадових осіб, умов, засад, застосування доктрин) законодавцем і розробкою правових позицій Верховного Суду доводить їх збільшення, деталізацію, просування у напрямку від коротких і нічого не значущих виразів до підвищення ступеню визначності. Попри це, процеси в цій сфері не свідчать про продуману концепцію відповідальності, впроваджувану в національне законодавство. Як наслідок, очікувати ефективності правозастосування не приходиться. У відсутність концептуальних засад корпоративної відповідальності і чіткості норм закону судова практика рухається доволі динамічно і навіть занадто і невиправдано агресивно у бік покладення відповідальності на директорів компаній та мажоритарних акціонерів під егідою пронизування корпоративної завіси.

Тому видається теоретично важливим визначитися з низкою питань. Перше: наскільки такий темп руху в бік, протилежний обмеженій відповідальності учасників компаній, руйнує таку ознаку юридичної особи як самостійна майнова відповідальність. Друге: чи зберігається правосуб'єктність компанії в разі відкритої можливості до притягнення до відповідальності осіб, долучених до корпоративного управління. Третє: розгляд відповідальності зазначених осіб вимагає визначення того, перед ким вони відповідатимуть – чи перед кредиторами компанії, чи перед компанією, чи перед її акціонерами або учасниками. Четверте: наскільки ефективним буде такий спосіб захисту інтересів компанії та її акціонерів в

розумінні економічного аналізу права. П'яте: чи являтиме собою така відповідальність особистий делікт, чи вона є особливим видом цивільно-правової відповідальності.

Зазначені аспекти є важливими і значущими і потребують осмислення передусім на доктринальному рівні. Поряд із цим важливим є те, як, в яких книгах чи розділах ЦК варто розташувати норми про корпоративну відповідальність. Це питання безпосередньо пов'язане з тим, як само будуть регулюватися в ЦК корпоративні права та відносини. Судячи з проєкту ЦК, розробники не планували кардинальних змін – по суті все залишилося як було і в тому колі юридичних осіб, які й були. Якби ж корпоративним правам, як, наприклад, речовим чи зобов'язальним, присвячувати окрему книгу ЦК (а наразі корпус законодавства такий об'ємний, що перевищує норми, які регулюють не лише речові права, а й права інтелектуальної власності), то можна було б сформувати структуру цієї книги так само, за пандектною системою, як і у всіх книгах ЦК. Тож в загальних положеннях про корпоративні відносини, їх структуру та її елементи, порядок здійснення корпоративних прав та прав на корпоративне управління іншими особами якраз і можна було б виважено врегулювати відповідальність і учасників/акціонерів, і посадових осіб, й ін. До речі, напевно, вже слід відмовитися від застарілої термінології про посадових осіб і перейти до більш прийнятної – до директорів, а також бенефіціарів, мажоритарних акціонерів. Втім все це має бути продумано в комплексі з іншими і структурними, і концептуально значущими аспектами кодифікації.

Підсумовуючи, можна виснувати, що проєкт ЦК не впорався з концептуальними завданнями, які необхідно вирішувати при кодифікації чи рекодифікації, оскільки непродуманою залишилася структура ЦК зокрема щодо регулювання компаній та корпоративну відповідальність, не врахована необхідність виробити алгоритм врахування в українському законодавстві acquis ЄС при оновленні ЦК. Між тим ці питання є визначальними для сучасного етапу для українського суспільства і врахувати те, що необхідно для законодавчої реформи не просто необхідно, а й безваріантно. Залишити ж це для регулювання на рівні законів, минуючи ЦК, тим більш саме на етапі

рекодифікації, було б не лише необачно, а й демонстрацією незначущості або відстороненості ЦК від цих процесів. В свою чергу, це підриває «авторитет» ЦК в сфері права як основоположного закону, який регулює відносини у тому числі в корпоративні сфері. Сподіваюсь, що подібні недоліки проєкту ЦК будуть подолані.

Микола СТЕЦЕНКО
президент Асоціації правників України,
керуючий партнер ЮФ «Авеллум»
аспірант Національного університету «Києво-Могилянська академія»
ORCID: https://orcid.org/0009-0006-9513-1477

ЗАХИСТ ПРАВ УЧАСНИКА ТОВАРИСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Економіка України проходить через складні випробування під час воєнного стану, що зачіпає всі сфери життєдіяльності країни й, зокрема, поведінку учасників товариств. Нерідко учасники та керівництво товариств не можуть або й навіть не бажають виконувати свої обов'язки, передбачені законом. Відтак перед рештою учасників постає складне питання захисту своїх прав та активного застосування можливостей, передбачених корпоративним законодавством України.

Саме це питання нещодавно постало перед Касаційним господарським судом у складі Верховного Суду (надалі – КГС ВС) у справі № 904/2253/24, за якою КГС ВС виніс постанову 8 липня 2026 року (надалі – Рішення) [1]. Питання, що піднімаються в Рішенні, мають важливе значення для подальшої практики, адже можуть сформувати прецедент у майбутніх корпоративних відносинах. Крім того, Рішення торкається низки фундаментальних концептів корпоративного права, тому детальний аналіз їх застосування в судовій практиці видається доцільним.

Варто коротко окреслити фабулу цієї справи: в товаристві з обмеженою відповідальністю (надалі – Товариство) є два паритетних учасники, кожен з яких має 50% частку в статутному капіталі Товариства. При цьому,

один із учасників є директором Товариства, але декілька років не виконує своїх обов'язків директора, перебуває у СІЗО та обвинувачується у вчиненні кримінальних правопорушень, зокрема у виправдовуванні збройної агресії Російської Федерації проти України тощо. Оскільки інший учасник (надалі – Позивач) не задоволений неможливістю замінити директора, він звернувся до суду за захистом своїх прав.

Як справедливо зазначає КГС ВС у п. 81 Рішення неможливість проведення загальних зборів та заміни керівника можлива й в інших подібних ситуаціях, особливо в умовах воєнного стану, адже директор може фактично припинити «*відносини з товариством з тих чи інших причин (релокація в інше місто, область, країну; перебування на військовій службі, тривалому лікуванні, місцях позбавлення волі тощо)*» [1]. Отже, ця ситуація може повторитися з інших причин і підхід, обраний судом в цій справі, матиме значення для майбутніх корпоративних спорів.

Суди першої та апеляційної інстанцій відмовили Позивачеві у задоволенні позову, обґрунтовуючи це тим, що зміна директора належить до виключної компетенції загальних зборів. Водночас КГС ВС скасував їхні рішення та направив справу на новий розгляд, визнавши допустимим судове припинення повноважень директора з одночасним призначенням тимчасового в.о. з числа учасників [1].

У п. 67-71 Рішення КГС ВС звертається до Конституції України [2], яка встановлює заборону протиправного позбавлення власника права власності (ч.4 ст.41), й цитує Рішення Конституційного Суду України від 11.11.2004 №16-рп/2004 про те, що «*непорушність цього права означає передусім невтручання будь-кого у здійснення власником своїх прав щодо володіння, користування та розпорядження майном, заборону будь-яких порушень прав власника щодо його майна всупереч інтересам власника та його волі*» [3]. Далі, спираючись на практику Європейського суду з прав людини, КГС ВС оцінює сумісність заходу втручання у право особи на мирне володіння майном із гарантіями ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (надалі – Перший протокол) [4], «*яка гарантує захист права на*

мирне володіння майном особи, яка законним шляхом, добросовісно набула майно у власність» [1].

Однак, КГС ВС не робить ґрунтовного аналізу, чи є втручанням у право особи на мирне володіння майном факт нездійснення одним учасником Товариства своїх корпоративних правомочностей, зокрема використання свого права участі в загальних зборах. На нашу думку, в основі цього спору лежать саме взаємовідносини двох учасників, а не відносини між учасником і директором, або директором і Товариством. Такий висновок випливає з того, що звільнення директора товариства є виключною компетенцією загальних зборів за ст. 30 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 6 лютого 2018 року (надалі – Закон про ТОВ) [5]. Крім того, за ст. 31 Закону про ТОВ Позивач має право скликати загальні збори, якщо голова не здійснив цього на вимогу учасника. Однак, очевидно, що Позивач усвідомлює, що скликані збори не матимуть достатньої кількості голосів для звільнення чинного директора Товариства та призначення нового. Тому дії або бездіяльність учасника, як директора Товариства, в цих правовідносинах мають другорядне значення.

Власне сам КГС ВС у п. 7 Рішення вірно зазначає, що перед судом постало питання, поміж іншим, «*чи може суд ухвалити рішення про припинення повноважень керівника товариства, та про призначення іншої особи, зокрема, учасника товариства виконуючим обов`язки директора, чи не є це втручанням у виключну компетенцію загальних зборів; і якщо так, то за яких умов може бути ухвалене таке рішення; відповідно, чи є вимоги позивача належним та ефективним способом захисту його прав та інтересів*» [1].

На нашу думку КГС ВС не врахував низку фундаментальних принципів корпоративного права та не дослідив наявні у Позивача механізми захисту його прав як учасника Товариства при ухваленні Рішення.

По-перше, підприємництво, зокрема створення Товариства з двома учасниками, є ризикованою діяльністю і Конституція України не гарантує жодному підприємцю страхування від підприємницького ризику, але гарантує охорону права власності у ст. 41 та свободу підприємництва у ст. 42. Ба більше, ст. 42 Конституції України згадує окремо

обов'язок держави забезпечувати захист конкуренції у підприємницькій діяльності та захищати споживачів, але не містить жодного слова про захист від підприємницького ризику. І це не дивно, адже суттю підприємництва є творчість у всіх її проявах, яка нерозривно пов'язана з ризиками. До ризиків підприємництва можемо віднеси вибір сфери діяльності, обрання бізнес-партнерів (учасників), розподіл повноважень між учасниками, створення додаткових прав та обов'язків учасників по відношенню один до одного. У випадку Товариства Позивач свідомо і на власний ризик вибрав відповідача як партнера в Товаристві та домовився з ним про паритетний розподіл часток участі в статутному капіталі Товариства. Суд також не згадує про наявність корпоративного договору чи особливих положень статуту Товариства, хоча Закон про ТОВ надає можливість учасникам можливість адаптувати свої відносини під власну ситуацію.

По-друге, Закон про ТОВ не містить жодного обов'язку учасника Товариства відвідувати загальні збори чи голосувати певним чином на них. Можемо припустити, що й статут Товариства таких додаткових обов'язків не передбачав, оскільки суд жодної з інстанцій не згадав про них. Натомість, у ст. 5 Закону про ТОВ участь в управлінні товариством відноситься до прав учасника. Очевидно, що жодна особа не зобов'язана користуватися своїм правом без власної волі і жоден суд не може примусити особу реалізовувати свої права певним чином.

По-третє, КГС ВС не врахував наявні механізми захисту учасників у випадках, коли один із учасників не погоджується із стратегією ведення справ Товариства. Зокрема, Законом про ТОВ передбачені альтернативні шляхи дій для Позивача: (а) самостійне скликання зборів (ст. 31), (б) притягнення посадової особи до відповідальності за збитки (ст. 40), та (в) вихід учасника з Товариства (ст. 24). Щодо виходу учасника з Товариства в цьому випадку, Позивач формально обмежений ст. 24 Закону про ТОВ, адже має 50% частку у статутному капіталі і потребує згоди іншого учасника Товариства для її відчуження. Однак, на практиці, таке обмеження легко знімається шляхом дроблення частки 50% на менші частки у статутному капіталі Товариства, наприклад, шляхом продажу або дарування пов'язаній з Позивачем особі

мінімальної частки у розмірі 0.01% статутного капіталу. Із тексту Рішення випливає, що Позивач не скористався жодним із цих механізмів для захисту своїх прав та інтересів. Отже, суд фактично поклав на судову систему наслідки прорахунків учасників Товариства при структуруванні їхнього спільного бізнесу. Однак, чинне законодавство України не передбачає такого способу захисту учасника Товариства і це свідомо, адже учасники мають достатньо механізмів для врегулювання своїх відносин, зокрема можуть передбачити у статуті додаткові обов'язки, укласти корпоративний договір, договір опціону, видати безвідкличну довіреність тощо.

По-четверте, КГС ВС у п. 80-82 Рішення прямо вказує воєнний стан як фактор, що вимагає гнучкості у застосуванні корпоративних норм [1]. На нашу думку, це може стати небезпечним прецедентом «надзвичайного» тлумачення. Водночас, суд пропонує суду першої інстанції розглянути новий спосіб захисту — судове призначення тимчасового в.о. директора — за відсутності відповідної норми у Законі про ТОВ. Однак, законодавство України такого права не передбачає. Вважати, що суд таким способом заповнює законодавчу прогалину (відсутність механізму вирішення тупикової ситуації), буде також невірно, адже Закон про ТОВ містить достатньо механізмів захисту прав учасника, згаданих вище.

Підсумовуючи, можна вітати концептуальний підхід суду до вирішення корпоративних спорів із застосуванням міжнародного права у випадках, коли є дійсно суттєві прогалини в українському праві. Водночас, вбачається суттєвий ризик формування практики, за якої суд стає «зборами останньої інстанції» у будь-якому корпоративному конфлікті. Такий підхід суду може стати небезпечним інструментом обходу корпоративних процедур учасниками, які з різних причин можуть бути незадоволені своїми бізнес-партнерами або своїми помилковими рішеннями минулого. Зрештою, основним виходом з такої тупикової ситуації в сучасному корпоративному праві не лише України, а й провідних країн світу, є право виходу учасника з товариства. В цьому контексті єдиним недоліком чинного корпоративного права є норма ст. 24 Закону про ТОВ щодо виходу учасника з часткою 50% і більше у статутному капіталі товариства. На

нашу думку, це обмеження потрібно скасувати, щоби кожен учасник мав право виходу, незалежно від розміру частки.

1. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 08 липня 2026 р. у справі № 904/2253/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/138261818 (дата звернення: 09.09.2026)

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 09.09.2026).

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Центральної спілки споживчих товариств України про офіційне тлумачення положень пункту 1 статті 9, пункту 1 статті 10 Закону України «Про споживчу кооперацію», частини четвертої статті 37 Закону України «Про кооперацію» від 11 листопада 2004 р. № 16-рп/2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v016p710-04 (дата звернення: 09.09.2026)

4. Перший протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20 березня 1952 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535 (дата звернення: 09.09.2026)

5. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 р.; URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19/conv#Text (дата звернення 09.09.2025)

Юлія СУХА
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права
Львівського національного університету
імені Івана Франка
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7606-8069

ВПЛИВ ПЕРСОНАЛЬНИХ САНКЦІЙ НА ЗДІЙСНЕННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ УЧАСНИКІВ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ТА СУДОВОГО ЗАХИСТУ

Застосування санкцій, передбачених Законом України «Про санкції» від 14 серпня 2014 року [1], стало одним із

ключових інструментів захисту національної безпеки в умовах збройної агресії. Одним із правових наслідків введення санкції у вигляді блокування активів є тимчасове обмеження корпоративних прав особи, зокрема права на управління господарським товариством, розпорядження часткою у статутному капіталі та участь у прийнятті рішень органами управління. За своєю суттю блокування активів не позбавляє суб'єкта права власності, однак припиняє можливість реалізації окремих елементів корпоративного права - передусім правомочностей користування і розпорядження. Це є проявом спеціальної правової заборони, яка діє доти, доки санкція не буде скасована або змінена відповідним рішенням РНБО, затвердженим Указом Президента України. Поряд з санкцією блокування активів, на активи учасників господарських товариств може бути накладено санкцію як стягнення активів в дохід держави. В сукупності вони розглядаються як механізми впливу на корпоративні права учасників товариства. Запроваджуючи санкції, законодавець надав можливість блокувати чи звертати стягнення на активи підсанкційної особи. Зокрема, ВАКС розглядає таке стягнення на корпоративні права у справі групи VS Energy (№ 991/5746/23 [2]), у справі № 991/8725/22 [3]. У цих справах вирішувалося питання, чи здійснюють підсанкційні особи прямий чи опосередкований вплив на діяльність товариства та чи одержують доходи.

Поряд з перерахованими санкціями в ряді законопроєктів запропоновано нові підстави введення санкцій. У Проєкті Закону про внесення змін до Закону України «Про санкції» № 15500 від 10 серпня 2026 року пропонується доповнити частину першу статті 3 Закону України «Про санкції» такою підставою застосування санкцій як рішення уповноваженого органу іноземної держави про застосування обмежувальних заходів у зв'язку зі збройною агресією проти України, якщо це не суперечить національним інтересам України, а також надається можливість Міністерству закордонних справ вносити до РНБО пропозиції про застосування, зміну або скасування санкцій на відповідних міжнародних підставах. Крім цього, передбачається можливість скасування санкцій з

урахуванням актів ООН, ЄС та уповноважених органів іноземних держав[2] [4].

Керуючись Проєктом Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про санкції» щодо встановлення відповідальності за порушення спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів [5], потенційно ризиковими можуть стати дії, спрямовані на забезпечення підсанкційній особі можливості користуватися, розпоряджатися або отримувати економічну вигоду від заблокованих активів. Зокрема, це стосуватиметься переоформлення частки; укладення корпоративних договорів; видача довіреностей тощо; зміна керівника в інтересах підсанкційного бенефіціара; виплата дивідендів або інших платежів. Тут доречно звернути увагу, що в контексті правочинів, які порушують санкційне законодавство суди прямо зазначають, що такі порушують публічний порядок і є нікчемними [6].

Окремої уваги заслуговує проєкт Закону про внесення змін до Закону України «Про санкції» щодо синхронізації застосування санкцій Україною та міжнародним співтовариством 10434 від 25 січня 2024 року спрямований на синхронізацію українських санкцій із санкційними рішеннями міжнародного співтовариства[3] [7].

Тобто на сьогодні спостерігається тенденція до уніфікації санкційного законодавства з європейським та застосування рішень міжнародних органів на території України. Це матиме вагоме значення для діяльності

[2] Хоча сам по собі проєкт № 15500 не змінює безпосередньо корпоративне законодавство і не встановлює окремих правил щодо часток, акцій, дивідендів або права голосу, водночас, положення фактично дозволяють запроваджувати санкції у випадку наявності рівноцінного рішення відповідного органу іноземної держави. Тобто українським товариствам доведеться враховувати не лише національний санкційний список, а й можливість застосування в Україні санкційних рішень іноземних держав.

[3] Як і проєкт № 15500 не встановлює спеціального режиму корпоративних прав, однак, може мати значення для українських товариств з іноземними учасниками; товариств зі складними транскордонними структурами власності; визначення санкційного статусу кінцевого бенефіціарного власника; здійснення виплат через іноземні холдингові компанії; перевірки контрагентів, учасників, акціонерів та осіб, які здійснюють фактичний контроль.

юридичних осіб, учасниками яких є іноземні юридичні особи зі складною структурою, які прямо чи опосередковано володіють корпоративними правами.

Водночас, чи може бути визнано активом саме корпоративні права учасника товариства. Закон «Про санкції» не надає нам визначення поняття активів, натомість Порядок управління активами, щодо яких ухвалено судове рішення про застосування санкції, передбаченої п. 1-1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2023 р. № 1233 до активів також відносить і корпоративні права [8]. З огляду на свій майновий характер, корпоративні права серед іншого майна виступатимуть тим активом, на який можуть накладатися санкції. Відповідно до ч. 1 ст. 96-1 Цивільного кодексу України корпоративними правами є сукупність правомочностей, що належать особі як учаснику юридичної особи відповідно до закону та статуту. [9][4] Для цілей санкційного законодавства особливе значення відіграє майновий аспект корпоративних прав. Відповідно до статей 177, 190 Цивільного кодексу України майнові права визнаються майном та є самостійним об'єктом цивільних прав. [9] Таким чином, частка у статутному капіталі товариства має всі ознаки активу в розумінні Закону України «Про санкції», що дозволяє застосовувати до неї спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи[5]. Поряд з цим корпоративні права істотно відрізняються від інших об'єктів майнових прав. На відміну від грошових коштів, нерухомого майна, вони забезпечують не лише економічний інтерес власника, але й надають можливість впливати на діяльність юридичної особи. Саме ця особливість породжує проблему правозастосування під час накладення санкцій.

[4] У науковій літературі корпоративні права традиційно розглядаються як суб'єктивне право, яке включає як майнові права (право на дивіденди, розподіл майна при припиненні товариства), так і немайнові права (право на участь в управлінні, отримання інформації, контроль за діяльністю товариства).

[5] До прикладу у справі Sovtransavto Holding v. Ukraine, Суд визнав, що акції та права корпоративного контролю становлять майно у розумінні статті 1 Першого протоколу до Конвенції (п.91). [10]

До прикладу, санкція «блокування активів», закріплена п. 1 ч. 2 ст. Закону України «Про санкції», передбачає тимчасове позбавлення особи права користуватися та розпоряджатися активами. Однак, законодавець прямо не визначає, чи поширюється таке обмеження на право участі у загальних зборах та право голосу. Ця ситуація створює невизначенність у правозастосуванні в частині визначення кворуму загальних зборів, врахування голосу учасників при голосуванні. З цього приводу можна виділити два основні підходи. Перший, що корпоративні права становлять єдиний неподільний комплекс правомочностей, а тому блокування частки як активу повинно автоматично тягнути обмеження всіх способів реалізації корпоративних прав учасника. Другий підхід ґрунтується на розмежуванні речово-правового та т. зв. «управлінського» статусу учасника товариства. Згідно з цією позицією санкція «блокування активів» обмежує лише можливість розпорядження часткою та отримання майнових вигод від неї, проте не припиняє «управлінський» статус особи, оскільки Закон України «Про санкції» не містить прямої норми про позбавлення права голосу чи права участі в управлінні юридичною особою [11].

На нашу думку, саме перший підхід найбільш відповідає вимогам санкційного законодавства, адже реалізація управлінських прав може зумовити зменшення частки як активу, сприяти виведенню коштів з товариства тощо. Разом із тим не викликає сумнівів, що окремі майнові корпоративні правомочності підсанкційної особи підлягають істотним обмеженням. Насамперед це стосується права на відчуження частки, права на вихід із товариства з виплатою її вартості, права на отримання дивідендів та інших корпоративних виплат. Реалізація зазначених прав суперечила б безпосередній меті санкції «блокування активів», оскільки фактично призводила б до виведення або отримання економічної вигоди від заблокованого активу.

Отже, корпоративні права є особливим об’єктом санкційного впливу, щодо якого виникає нормативна колізія між санкційним та корпоративним регулюванням. Її суть полягає у *відсутності чіткого законодавчого визначення меж допустимого здійснення прав щодо управління товариством під час дії санкції «блокування*

активів». Саме ця прогалина свідчить про необхідність чіткого законодавчого закріплення «блокування активів», яке полягатиме у обмеженні розпорядження та користування як майновими так і немайновими правами.

Другою практичною проблемою є *неможливість звільнення чи призначення нового директора товариства.* Якщо директор подав заяву про звільнення, помер чи не виконує своїх обов'язків, то призначення нового директора потребує рішення загальних зборів. При цьому підсанкційний учасник не вправі брати участі у зборах, чи голосувати або його голос не може бути врахований, то товариство фактично залишиться без виконавчого органу, а сам директор, який бажає звільнитися по суті стає заручником ситуації. Вбачається, що дане питання потребує окремого регулювання, позаяк призводить до порушення прав третіх осіб.

Неможливість затвердження річної звітності. Така ситуація виправдана в частині підсанкційних учасників, однак, фактично відбувається порушення прав непідсанкційних учасників, які внаслідок накладених обмежень не можуть реалізувати своє право на одержання дивідендів.

Невизначеність статусу корпоративних прав після звернення стягнення на частку. Після ухвалення ВАКС рішення про стягнення частки в дохід держави виникає питання щодо управління такими правами. На практиці між моментом ухвалення рішення та фактичним оформленням прав держави може пройти досить значний період часу, що негативно вплине на діяльність товариства.

Блокування прав непідсанкційних учасників. Через санкційні обмеження такі учасники подекуди не можуть продати свою частку, залучити інвестора, обрати директора, реорганізувати товариство, ліквідувати товариство, отримати дивіденди, вийти зі складу учасників на прийнятних умовах.

Враховуючи наведене, вважаємо, що застосування персональних санкцій до учасника господарського товариства може мати наслідки, що виходять далеко за межі обмеження його власних корпоративних прав. На практиці санкційний статус одного учасника здатний створювати перешкоди для реалізації корпоративних прав інших учасників, які не перебувають під санкціями, та в

подальшому ускладнювати нормальне функціонування самого товариства. Законодавче врегулювання таких ситуацій має одночасно забезпечувати ефективність санкцій, недопущення їх обходу та захист корпоративних прав непідсанкційних учасників, які не повинні нести непропорційні негативні наслідки через санкційний статус іншої особи.

1. Про санкції: Закон України від 14 серпня 2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text

2. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 29 червня 2023 року. Справа № 991/5746/23. URL. https://reyestr.court.gov.ua/Review/111941747

3. Постанова Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 02 квітня 2024 року.Справа № 991/8725/22. URL. https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=118224134&red=100003b59f31ce74b62532e1dd97a68d0fbf8b&d=5

4. Проєкт Закону про внесення змін до Закону України "Про санкції": проєкт Закону 15500 від 10.08.2026 року. URL. https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/70495

5. Проєкт Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України і Кримінального процесуального кодексу України та Закону України "Про санкції" щодо встановлення відповідальності за порушення спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій): проєкт Закону 12406 від 14.01.2025. URL. https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55621

6. Постанова КГС ВС від 31 березня 2026 року. Справа № 910/11526/24. URL. https://reyestr.court.gov.ua/Review/136280578

7. Проєкт Закону про внесення змін до Закону України «Про санкції» щодо синхронізації застосування санкцій Україною та міжнародним співтовариством 10434 від 25.01.2024 року. URL. https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55621

8. Порядок управління активами, щодо яких ухвалено судове рішення про застосування санкції, передбаченої пунктом 1^{-1} частини першої статті 4 Закону України "Про санкції": постанова Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2023 р. № 1233. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1233-2023-%D0%BF#Text

9. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 року. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

10.Sovtransavto Holding v. Ukraine. URL. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-125110%22]}

11.Ващенко В. Санкційні непорозуміння. URL. https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/sankciyni-neporozuminnya.html

Pavla TLOUŠŤOVÁ
JUDr. Ph.D., MBA
Associate professor at the Commercial Law Department,
Faculty of Law, West Bohemia University in Pilsen,
The Czech Republic
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-0233-1627

LIABILITY OF A STATUTORY BODY WHILE USING AI TECHNOLOGIES IN BUSINESS DECISIONS UNDER CZECH LAW

Under Article 159 (1) of Czech Civil Code [1] a member of a statutory body of a corporation is obliged to perform his or her function with due care. This obligation includes any activity delegated to a member of a statutory body by law as well as any business management performed by a member of a statutory body in the respective corporation. Acting with due care is defined by law [2] as performing a function with (a) a necessary loyalty, (b) needed knowledge, and (c) diligence. As for necessary loyalty, a member of a statutory body must act in the best interest of the corporation, which means that the interest of such corporation must always be preferred by the statutory body member before the member's personal interests [3]. An obligation to act with necessary knowledge does not require that a member of a statutory body be an expert or a professional in the business area of the respective corporation or be an expert in any aspects that arise daily in business. But the ability to recognize when an external expert or professional is required, or when professional advice is needed, for a proper decision-making process is legally important. The last requirement to act with a diligence refers to a business judgment rule defined in Article 51 (1) Czech Corporations Act [4]. Under this rule, a member of a statutory body should, in good faith, reasonably expect that is acting in the informed and defendable interest of a corporation in any business decision [5].

Failure to act with due care results in the following private law consequences towards a member of a statutory body under Czech law: (a) a damage liability of the member, (b) a liability of the member for a company's debts, (c) an obligation of the member to release a benefit, (d) a removal of the member from a position by court, and (e) an option to recall the member

from the position by the highest body of a corporation. Failure can also trigger criminal law consequences for a member of a statutory body.

The function of a member of a statutory body is always performed personally by a natural person. If a legal entity is appointed to a position on a statutory body, a natural person represents that legal entity in performing the function.

Currently, it has become common to use artificial intelligence ("AI") as a tool to assist a member of a statutory body in performing duties. AI was first described by Alan M. Turing in 1950 in his article [6], in which he explored whether machines could think. According to John McCarthy, AI is the science and engineering of making intelligent machines, especially intelligent computer programs [7]. He predicted that human-level intelligence could be achieved by writing large numbers of programs of the kind people are now writing and by assembling vast knowledge bases of facts in the languages now used to express knowledge [8]. European Act on artificial intelligence defines AI as a machine-based system that is designed to operate with varying levels of autonomy and that may exhibit adaptiveness after deployment, and that, for explicit or implicit objectives, infers, from the input it receives, how to generate outputs such as predictions, content, recommendations, or decisions that can influence physical or virtual environments [9].

Under Czech law, a member of a statutory body is not obliged to use an AI system in its business decisions at all. However, due to the number of advantages, the members do so in practice. Members of the statutory body are typically using AI technology for business management and analytical processes, such as (i) collecting and analyzing documents for decision-making, financial modeling, risk assessment, and analysis of customer and supplier trends; (ii) information research; (iii) compliance assessment; (iv) contract review; (v) increasing of operational effectiveness especially in relation to the administrative agenda of a company.

AI has no legal personality, no real emotions, no legal or any other responsibility, and no financial or non-financial remedy that could be imposed on it. AI systems are trained on various datasets, with no clear, readily available resources. Outputs of the AI systems are based on algorithmic decisions implemented by AI system programmers. Therefore, there is no

certainty that the outcome of an AI system has a rational and objective basis. The member of the statutory body is, however, responsible for selecting an AI system for the company, including its functions, operations, and maintenance.

Under Czech law, it is at a member's discretion to use AI to assist in making business decisions. Despite that, the adopted business decisions are made solely by a member of a statutory body, in person. Submitting a prompt to an AI system to generate output can be considered asking for an expert opinion. However, a liability for an adopted business decision remains with a member of a statutory body and cannot be mitigated by the AI system. Therefore, the members of the statutory body should review the AI system's output before following or implementing any of its advice.

1. Act no. 89/2012 Coll., Civil Code, effective from 1st January 2014.

2. Article 159 (1) of Civil Code.

3. With the exception that in the member's private matters, the personal interests will be defended by the members as clarified by the Highest court of the Czech Republic in its decision no. 27 Cdo 2695/2018 dated 25th April 2019.

4. Act no. 90/2012 Coll., Corporations Act, effective from 1st January 2014.

5. Decision of the Highest court of the Czech Republic no. 29 Cdo 5036/2015 dated 26th October 2016.

6. Turing, A. M. Computing Machinery and Intelligence. In: Mind. 1950, Vol. LIX, Issue 236. P. 433-460.

7. McCarthy, J. What is Artificial Intelligence? Article. P. 2. Revised on 12th November 2007. Available online.

8. McCarthy, J. What is Artificial Intelligence? Article. P. 5 and 11. Revised on 12th November 2007. Available online.

9. Regulation (EU) 2024/1689 of 13th June 2024, the AI Act, Article 3.

Наталія ФІЛАТОВА-БІЛОУС
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного судочинства, арбітражу
та міжнародного приватного права НЮУ
ім. Ярослава Мудрого
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4243-3990

НЕДОБРОСОВІСНА І НЕРОЗУМНА ПОВЕДІНКА ЯК УМОВА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ КЕРІВНИКІВ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ[6]

ЦК України та профільне законодавство, яке регулює діяльність окремих видів господарських товариств, серед обов'язків керівників юридичних осіб згадує обов'язок діяти добросовісно і розумно. Так, згідно з абз. 1 ч. 3 ст. 92 ЦК України у її чинній редакції орган або особа, яка відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступає від її імені, а також яка є членом колегіального виконавчого органу юридичної особи, з моменту її вступу на посаду набуває обов'язків щодо такої юридичної особи, зокрема зобов'язана діяти виключно в інтересах юридичної особи, *добросовісно і розумно*, у межах повноважень, наданих статутом юридичної особи і законодавством, і у спосіб, який, на її добросовісне переконання, сприятиме досягненню мети діяльності юридичної особи, у тому числі уникаючи конфлікту інтересів. Ця норма дещо конкретизована в частинах 2 і 3 ст. 99-1 ЦК України. Аналогічним чином коло обов'язків керівників юридичних осіб сформульовано в Проєкті Цивільного кодексу України (абз. 1 ч. 3 ст. 102 Законопроєкту № 15150 від 09.04.2026) [1].

У ч. 1 ст. 89 Закону України «Про акціонерні товариства» так само згадується обов'язок діяти

[6] Тези підготовлено та опубліковано за грантової підтримки Національного фонду досліджень України в рамках проєкту № 2025.07/0244 «Правове регулювання недоговірної відповідальності в умовах адаптації законодавства України до права ЄС» (державний реєстраційний номер 0126U002630). Проєкт виконується на базі Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Зміст, висвітлений у цих тезах, може не співпадати з поглядами Національного фонду досліджень України.

добросовісно і розумно: посадові особи товариства повинні діяти: 1) в інтересах товариства; 2) добросовісно та розумно; 3) у межах повноважень, наданих їм статутом акціонерного товариства та законодавством. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» в його чинній редакції не окреслює безпосередньо коло обов'язків керівників, натомість відсилаючи до ЦК України для вирішення цього питання: так, згідно з ч. 1 ст. 40 цього Закону обов'язки посадових осіб органів товариства щодо цього товариства та відповідальність за їх порушення встановлюються законом.

Питання про зміст, обсяг і місце добросовісності і розумності серед обов'язків керівників юридичної особи на законодавчому рівні безпосередньо не вирішується, що створює певні виклики для судової практики. Тому в цьому контексті особливо вагомими стають напрацювання правової доктрини. Так, *добросовісність* визначається як поняття, що полягає у: (а) сумлінності, що означає, що особа докладає усіх зусиль для належного виконання своїх обов'язків; (б) турботливості, тобто, вчиненні дій з належним ступенем уважності; (в) старанності, що означає, що особа дбає про права й інтереси інших учасників цивільного обороту та (г) обачності, яка характеризує особу як розумну й передбачливу [2, с. 6]. Натомість *розумність* є оцінкою обґрунтованості і доцільності поведінки особи, можливості передбачення нею обставин, які можуть вплинути на її права та обов'язки [2, с. 6-7].

Що стосується місця добросовісності і розумності в системі обов'язків керівників юридичної особи, то цінні правові висновки були сформульовані в низці рішень Верховного Суду. Так, у Постанові від 04.12.2018 у справі № 910/21493/17 КГС ВС указав, що згідно з вимогами статті 92 ЦК України особи, які виступають від імені юридичної особи, зобов`язані діяти не лише в межах своїх повноважень, але й добросовісно і розумно [3]. Отже, обов'язок діяти добросовісно і розумно розглядається як окремий обов'язок керівників юридичних осіб. При цьому в Постанові ОП КГС ВС від 18 серпня 2023 року у справі № 910/21280/21 цей обов'язок був названий фідуціарним обов'язком керівників компанії [4], тобто, таким, що випливає із особливо довірчих відносин між компанією і її керівниками.

Вказана позиція Верховного Суду випливає із системного аналізу положень чинного законодавства. Так, аналізована вище норма, що міститься в ч. 3 ст. 92 ЦК України, виокремлює чотири види обов'язків керівників юридичної особи, а саме обов'язок діяти: 1) виключно в інтересах юридичної особи; 2) добросовісно і розумно; 3) у межах повноважень, наданих статутом юридичної особи і законодавством; 4) у спосіб, який сприятиме досягненню мети діяльності юридичної особи. У ч. 4 ст. 99-1 ЦК України, так само, як і в ч. 1 ст. 89 Закону України «Про акціонерні товариства», ці обов'язки спеціально виокремлені й пронумеровані, що тільки підтверджує слушність цього висновку.

Попри те, що стосовно змісту та місця обов'язку керівників діяти добросовісно і розумно, у доктрині й судовій практиці досягнуто певної визначеності, питання про те, як ці обов'язки співвідносяться із умовами відповідальності керівників за завдані ними збитки залишається відкритим і дискусійним.

З одного боку, обов'язок діяти добросовісно і розумно є обов'язком керівників юридичної особи, визначеним на законодавчому рівні, а тому його порушення можна розглядати як таку умову цивільно-правової відповідальності, як *протиправна поведінка*. Саме така позиція висловлена в низці рішень Верховного Суду. Так, у Постанові від 19.07.2023 у справі № 923/618/21 КГС ВС дійшов висновку, що протиправна поведінка посадової особи може виражатися не лише в невиконанні нею обов'язків, прямо встановлених установчими документами товариства, чи перевищенні повноважень при вчиненні певних дій від імені товариства, а й у неналежному та *недобросовісному* виконанні таких дій без дотримання меж нормального господарського ризику […] [5].

Однак, з іншого боку, недобросовісна і нерозумна поведінка керівників може тлумачитися як така, що свідчить про наявність *вини* у їх діях (бездіяльності), а вина, як відомо, являє собою зовсім іншу умову цивільно-правової відповідальності. Так, виходячи зі змісту ст. 614 ЦК України, категорія вини пов'язується саме з фактом невжиття особою залежних від неї заходів для відвернення негативних наслідків. Водночас добросовісність і розумність, як зазначалося вище, пов'язуються із проявом

особою належної обачності, турботи і піклування про справи компанії, що так само полягає у вжитті особою певних заходів для належного виконання своїх обов'язків.

На практиці проблема визначення місця недобросовісності й нерозумності серед умов відповідальності керівників юридичної особи призводить до «битви презумпцій» [6,с. 255] і проблем розподілу тягаря доказування між сторонами спору. Так, якщо розглядати недобросовісність і нерозумність як протиправну поведінку, то тягар доказування цієї умови покладається на позивача. Водночас добросовісність і розумність поведінки керівника юридичної особи презюмується, що випливає з положень ч. 5 ст. 12 ЦК України: якщо законом встановлені правові наслідки недобросовісного або нерозумного здійснення особою свого права, вважається, що поведінка особи є добросовісною та розумною, якщо інше не встановлено судом. Такий же висновок був зроблений КГС ВС у постанові від 16.02.2022 у справі № 905/1575/20, де суд зазначив, що, вирішуючи питання відповідальності посадової особи перед юридичною особою, суд виходить з презумпції, що така посадова особа діяла в найкращих інтересах товариства; її рішення були незалежними та обґрунтованими; її фідуціарні обов'язки були виконані належним чином [7].

Якщо ж розглядати добросовісність і розумність у контексті вини як умови цивільно-правової відповідальності, то діятиме інша презумпція – презумпція вини, яка випливає з ч. 2 ст 614 ЦК України. У такому разі саме відповідач (тобто, керівник юридичної особи) буде зобов'язаний доводити в суді свою невинуватість, яка полягатиме у вчиненні ним добросовісних і розумних дій в інтересах юридичної особи. Позивач же недобросовісності чи нерозумності доводити не зобов'язаний, адже вони презюмуються.

Безумовно, потенційна можливість застосування обох презумпцій в одному й тому самому корпоративному спорі одночасно є не лише парадоксальною, але й неприпустимою, адже вона призведе до невирішуваної дилеми.

Однак подібна проблема постає не лише в контексті корпоративних спорів, а є значно глибшою і ширшою. Насправді вона пов'язана із первісною хибністю

вітчизняного підходу до визначення умов цивільно-правової відповідальності, який полягає у виокремленні і розмежуванні протиправності й вини як самостійних умов. Як засвідчує порівняльно-правовий та формально-логічний аналіз, умов цивільно-правової відповідальності насправді має бути три, оскільки протиправність охоплюється поняттям вини [8, с. 94]. При цьому вина має визначатися не через «психічне ставлення особи до її діянь та їх наслідків», а через стандарт належної поведінки, тобто, таким чином, що особа не поводилася так, як повинна була згідно з законом, договором або іншим актом саморегулювання (в тому числі, статутом).

При такому підході порушення керівниками юридичної особи обов'язку діяти добросовісно і розумно свідчить про наявність у їх діях вини, а не протиправності. Однак презумпція винуватості керівників у такому разі застосована бути не може. Як слушно зауважує в своєму фундаментальному дослідженні деліктної відповідальності Б. П. Карнаух, [якщо ми не розмежовуємо протиправність і вину як окремі умови відповідальності, а залишаємо з них двох лише вину], то ні про яку презумпцію винуватості йтися не може, а вину (тобто, той факт, що відповідач не виконав стандарт розумної обачності) має доводити позивач [8, с. 79].

Цей висновок є слушним і для корпоративних спорів, у яких вирішується питання про виконання керівниками юридичної особи їх обов'язку діяти добросовісно й розумно. Презумпція винуватості (тобто, презумпція їх недобросовісної чи нерозумної поведінки) стримуватиме керівників компаній від прийняття відповідальних рішень і вчинення рішучих дій – замість цього вони надаватимуть перевагу бездіяльності навіть у найвідповідальніші моменти. Примітно, що цю просту закономірність було виявлено в англійській та американській корпоративній практиці, що призвело до формулювання в законодавстві й судовій практиці цих країн так званого «правила виправданого рішення» *(business judgement rule)*. Згідно з ним керівник компанії не несе відповідальності за свої дії у випадках, коли очевидно те, що його дії були виправдані обставинами їх вчинення, а керівник вчиняв їх, маючи достатнє і обґрунтоване розуміння становища компанії [9]. При цьому в країнах загального права тягар доказування

порушення керівником компанії покладених на нього обов'язків покладається саме *на позивача* (компанію в прямому позові або її учасників – у похідному).

Як видно, підхід, подібний тому, що сформульовано в практиці судів країн загального права, знайшов відображення і в проаналізованих нами рішеннях КГС ВС, де мовиться про презумпцію належного виконання керівниками юридичних осіб їхніх обов'язків. Той факт, що саме цей підхід закріпився в практиці вітчизняних судів, підтверджує слушність сформульованих у цьому дослідженні висновків.

1. Проєкт Цивільного кодексу України: від 09 квіт. 2026 р. № 15150. Законопроекти. Верховна Рада України. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69837

2. Тобота Ю. А. Принцип справедливості, добросовісності і розумності у цивільному праві [Текст]: автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 - Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Ю. А. Тобота; наук. кер. С. Н. Приступа; Національний університет "Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого". Х.: б. в., 2011. - 18 с.

3. Постанова КГС ВС від 04.12.2018 р. у справі № 910/21493/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/78412710

4. Постанова ОП КГС ВС від 18 серпня 2023 року у справі № 910/21280/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112992615

5. Постанова КГС ВС від 19.07.2023 р. у справі № 923/618/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112312433

6. Філатова-Білоус Н. Ю. Добросовісність у системі обов'язків керівників юридичної особи. Добросовісність: доктрина & судова практика: зб. ст. / за ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків. ЕКУС, 2021. С. 240-261.

7. Постанова КГС ВС у постанові від 16.02.2022 р. у справі № 905/1575/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/103922222

8. Карнаух Богдан. Причинний зв'язок у деліктному праві *(ЕКУС 2025).*

9. The European Model Company Act. URL: http://commerciallaw.com.ua/attachments/article/96/Final%20Draft%20EMCA%20Code.pdf

ANNA FRANKOVA
Doctor of Philosophy (PhD) in Law, attorney, mediator
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-6332-2018

LEGAL ASPECTS OF CROSS-BORDER MERGERS IN THE EU

In an increasingly globalized economic landscape, cross-border mergers have become vital tools for growth, efficiency, and strategic repositioning. These transactions, involving two or more companies headquartered in different jurisdictions, enable firms to expand markets, acquire critical resources, and achieve synergies [1, p.66].

The legal framework governing cross-border mergers is outlined in Directive (EU) 2017/1132 of the European Parliament and of the Council of June 14, 2017, on certain aspects of company law (codification) (hereinafter referred to as Directive (EU) 2017/1132). Article 118 of Directive (EU) 2017/1132 defines cross-border mergers as follows: mergers of limited liability companies formed in accordance with the law of a Member State and having their registered office, central administration or principal place of business within the Union, provided at least two of them are governed by the laws of different Member States [2].

Kolas H. notes that a cross-border conversion is defined as an operation wherein a company, without being dissolved, wound up, or going into liquidation, changes its legal form registered in a departure member state to the legal form of the destination member state, and transfers at least its registered office to the destination member state while retaining its legal personality. A ‘departure member state’ is an EU or EEA member state in which a company is registered before a cross-border conversion, while a ‘destination member state’ is an EU or EEA member state where a converted company is registered as a result of a cross-border conversion (Article 86b). Hence, a cross-border conversion involves two processes: changing the legal form to that of a foreign state and transferring its registered office to that foreign state (seat transfer) [3, p. 2].

The EU Directive 2017/1132, revised most recently, is the cornerstone of cross-border merger regulation, providing:

- A uniform procedure for mergers between companies incorporated in different member states.
- Provisions for employee protection, creditor safeguards, and stakeholder notifications.
- Simplified registration procedures recognizing merged entities across EU jurisdictions without requiring liquidation [1, p. 64].

The equal treatment approach is followed by the Cross-Border Mergers Directive. An additional requirement which must be fulfilled by the participating companies is that cross-border mergers shall only be possible between types of companies which may merge under the national law of the relevant Member States. This acknowledges the significance of the principle of equal treatment which constitutes the foundation of the fundamental freedom of establishment [4, p. 8].

Directive (EU) 2019/2121 of the European Parliament and of the Council of 27 November 2019 [5] amending Directive (EU) 2017/1132 [2] as regards cross-border conversions, mergers and divisions (Directive (EU) 2019/2121), came into force on 1 January 2020. According to Article 3 of the directive, member states must bring into force the laws, regulations, and administrative provisions required to comply with the directive by 31 January 2023 [3, p. 2].

Papadopoulos T. remarks that, the new harmonized rules on cross-border mergers adopted by Directive 2019/2121 could be divided into two categories. The first category includes rules ameliorating and enriching already harmonized areas of cross-border mergers. The second category includes rules harmonizing for the first time specific aspects of cross-border mergers (e.g. protection of minority shareholders and protection of creditors). It should be mentioned that the harmonization of cross-border mergers was a source of inspiration for the harmonization of cross-border conversions and divisions [6, p. 3]. Directive (EU) 2019/2121 outlines the complex and multi-phase nature of the cross-border conversion process. Its inherent consistency implies that companies undergoing a conversion within the EU should encounter minimal challenges. However, it is essential to pinpoint that the directive lacks direct applicability; rather, companies should rely on the laws of each of the twenty-seven individual states, which are expected to fully implement the provisions of the directive. This might lead to a risk of practical challenges due to the complexity of the cross-border conversion

regulation, given the variety of corporate law issues involved in it [3, p. 4].

Kolas H. emphasizes that Directive (EU) 2019/2121, amending Directive (EU) 2017/1132, represents a significant development in harmonizing regulations for cross-border conversions within the EU. However, its effectiveness heavily relies on member states adopting its provisions, which may pose practical challenges due to the complexity of implementing the directive in twenty-seven legal systems. After a year since the moment all member states were supposed to implement this directive, it is becoming clear that the implementation process is encountering difficulties and has a mosaic character [3, p. 12].

Executing cross-border mergers involves multifaceted legal, regulatory, and operational challenges. Among the most significant hurdles is the lack of harmonized legal frameworks—which affects corporate governance, shareholder rights, taxation, competition law, and dispute resolution [1, p. 63].

Leen Bakerjian rightly remarks that it is essential that the European Union fundamental freedoms are reached through the applicable regulations and directives. Precisely, this analysis is to ensure that companies are able to exercise their right of freedom of establishment by being able to establish themselves in member states. Said exercise must be accompanied with the necessary flexibility to form corporate restructuring without incurring extensively high costs and burdensome formalities [4, p.5].

The European Court of Justice concluded that cross-border merger operations, like other company transformation operations, respond to the need for cooperation between companies established in different Member States. The case law on companies and the right of establishment is connected to the secondary European Union legislation in directives and regulations. The key purpose of the secondary legislation is to materialize and give effect to the fundamental freedoms in the EC Treaty. The case law of the Court of Justice develops the content of the fundamental freedoms and the ways in which they are given effect and defines the legal basis for the secondary legislation in directives and regulations. The provisions of directives and regulations must comply with the freedoms as they are developed in the case law [4, p.7].

Legal harmonization efforts remain a focal point for enhancing M&A efficiency. The statistical evidence confirms

that countries with structured regulatory environments experience higher deal success rates, emphasizing the need for international legal cooperation. The findings also suggest that alternative dispute resolution mechanisms, such as international arbitration, play a crucial role in resolving cross-border legal disputes. Regulatory predictability, legal adaptability, and technological integration are essential for fostering a conducive environment for cross-border M&As [7, p.20].

Thus, there are various legal perspectives on the procedure for cross-border mergers in the EU; while shortcomings in the application of Directive (EU) 2017/1132 [2] and Directive (EU) 2019/2121 [5] have been identified, positive trends toward the creation of a common European business environment have also emerged. The advantage of cross-border transformation is that it simplifies the process of conducting business within the EU, making it possible to avoid registering a legal entity within the EU as a separate entity and instead to transfer an existing entity across borders using the cross-border merger mechanism, which serves as the appropriate recognition and legitimization of a business entity (legal entity) of a member state within the EU [8, p.144].

Comparative analysis, as a research method, is an essential element used in the process of adapting and harmonizing Ukraine's national legislation with the EU acquis. Hence, coordination procedures during cross-border conversions should be based on comparative EU law and the national legislation of EU member states [8, p.144].

In the process of resolving legislative inconsistencies as part of the adaptation and harmonization of Ukraine's national legislation with EU legislation, the following thesis should be taken into account that EU company law is not intended to alter the national legislation of an EU member state, but merely establishes legal provisions that create the conditions for effective cooperation between member states and their companies for the purpose of conducting business activities within the EU [8, p.46].

Therefore, the issue of cross-border mergers should be examined comprehensively, taking into account the experience of EU member states whose legislation is relevant to Ukraine's legal system (the most closely aligned). This opens up broad prospects for Ukraine's business community and creates

opportunities to attract foreign investment, which will in turn foster a positive economic climate in the postwar period.

1. Collins E., et, al. Cross-Border Mergers and Legal Harmonization. Home | Journal of International Commercial Law and Technology. URL: https://www.jiclt.com/article/cross-border-mergers-and-legal-harmonization-55/ (accessed: 08.08.2026)

2. Directive (EU) 2017/1132 of the European Parliament and of the Council of 14 June 2017 relating to certain aspects of company law (codification) (Text with EEA relevance) URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2017/1132/oj/eng (accessed: 08.08.2026)

3. Kolas H. Cross-Border Conversions In Accordance With the Directive (EU) 2019/2121 and the Current Rules of Law of the Czech Republic.
URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4796453 (accessed: 09.08.2026)

4. Bakerjian L. Cross-Border Mergers and Acquisitions in Light of the European Legal Framework. Debreceni Jogi Műhely. 2021. Vol. 18, no. 1-2. P. 1–12. URL: https://doi.org/10.24169/djm/2021/1-2/1 (accessed: 08.08.2026)

5. Directive (EU) 2019/2121 of the European Parliament and of the Council of 27 November 2019 amending Directive (EU) 2017/1132 as regards cross-border conversions, mergers and divisions (Text with EEA relevance) URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/2121/oj/eng (accessed: 09.08.2026)

6. Papadopoulos T. Legislation Commentary: Amendments on the EU Harmonization of Cross-Border Mergers after the Adoption of Directive 2019/2121. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4566841 (accessed: 09.08.2026)

7. Mbonigaba Celestin. The Role of International Business Law in Regulating Cross-Border Mergers and Acquisitions: Challenges and Opportunities for Global Corporations. Home - UAR Publisher. URL: https://uarpublisher.com/wp-content/uploads/2025/07/UARJMS082025.pdf (accessed: 08.08.2026)

8. Frankova A. V. Legal Regulation of the Restructuring of Business Entities : dis. ... doctor of philosophy in law 08 Law : 081 / Academician F.H. Burchak Scientific Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine. Kyiv, 2025. 191 c. URL:
https://repository.ndippp.gov.ua/bitstream/handle/765432198/1145/%d0%a4%d1%80%d0%b0%d0%bd%d0%ba%d0%be%d0%b2%d0%b0_%d0%b4%d0%b8%d1%81_20251027.pdf?sequence=1&isAllowed=y (accessed: 08.08.2026)

Олена ХАРИТОНОВА
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
завідувач кафедри права інтелектуальної власності
та патентної юстиції НУ «ОЮА»
ORCID: https://orcid.org/0009-0004-9675-0654

Євген ХАРИТОНОВ
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
завідувач кафедри приватного права НУ «ОЮА»
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3562-254X

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ЯК ВИКЛИК ДОКТРИНІ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ

Цифрова трансформація корпоративного управління є одним із найбільш значущих викликів сучасній доктрині корпоративного права. Поширення цифрових технологій змінює не лише технічні способи функціонування компаній, а й традиційні уявлення про порядок реалізації корпоративних прав, механізми участі учасників та акціонерів в управлінні юридичною особою, доступ до корпоративної інформації, прийняття корпоративних рішень та способи захисту порушених прав. Електронні реєстри, системи електронної ідентифікації, дистанційна участь у загальних зборах, електронне голосування, цифровий документообіг, розподілені реєстри, блокчейн, смарт-контракти, алгоритмічні системи прийняття та підтримки корпоративних рішень поступово формують нове середовище реалізації корпоративних прав [1].

У зв'язку з цим виникає принципове теоретичне питання: чи є цифровізація корпоративного управління лише модернізацією способів здійснення традиційних корпоративних прав, чи вона зумовлює більш глибоку трансформацію самої доктрини корпоративного права? Інакше кажучи, чи достатньо адаптувати існуючі правові конструкції до цифрового середовища, чи цифрова трансформація потребує формування нової системи

доктринальних категорій, здатних пояснити зміну природи корпоративних відносин?

На нашу думку, цифрова трансформація корпоративного управління не може розглядатися виключно як технічна модернізація корпоративних процедур. Її наслідки виходять за межі способу реалізації окремих прав і стосуються фундаментальних засад корпоративної правосуб'єктності, механізмів формування та вираження корпоративної волі, способів ідентифікації учасників корпоративних відносин, доступу до інформації та захисту корпоративних прав. У цьому аспекті цифровізація поступово формує нову парадигму корпоративного права, яка потребує відповідного доктринального осмислення.

Цифровізація корпоративних відносин безпосередньо пов'язана з розвитком електронної ідентифікації. Закон України «Про електронні довірчі послуги» [2] створює правову основу для використання електронних засобів ідентифікації та автентифікації, що має принципове значення для підтвердження особи учасника корпоративних відносин та забезпечення юридичної значущості його волевиявлення.

Водночас цифровізація корпоративного управління в Україні характеризується певною фрагментарністю. Окремі цифрові інструменти вже інтегровані у корпоративне законодавство [3, 4, 5], однак вони ще не об'єднані в цілісну доктринальну модель цифрового корпоративного права. У результаті виникає ситуація, за якої законодавство поступово реагує на технологічні зміни, тоді як доктрина корпоративного права значною мірою продовжує спиратися на категоріальний апарат, сформований у доцифрову епоху.

Ця обставина має принципове значення. Цифрова трансформація корпоративного права не повинна зводитися до механічного додавання електронних процедур до традиційної системи. Необхідно визначити, які саме елементи корпоративної правосуб’єктності залишаються незмінними, а які зазнають якісної трансформації під впливом цифрових технологій.

Найбільш суттєвим наслідком цифрової трансформації є зміна способів здійснення корпоративних прав. Електронне голосування, дистанційна участь у загальних зборах, цифрова комунікація між учасниками та

товариством, електронний доступ до корпоративної інформації поступово стають звичайними механізмами здійснення корпоративних прав [6].

Водночас цифровізація ставить під сумнів традиційне розуміння особистої участі у корпоративному управлінні. Якщо учасник може реалізувати своє право на участь у загальних зборах дистанційно, виникає питання про те, що саме слід вважати участю: фізичну присутність, технічне підключення до цифрової платформи чи юридично значуще волевиявлення, належним чином ідентифіковане та зафіксоване цифровою системою.

Таким чином, цифрове середовище актуалізує необхідність відокремлення фізичної присутності від юридичної участі. Для корпоративного права визначальним має бути не місце перебування особи, а можливість достовірно встановити її особу, підтвердити наявність у неї відповідного корпоративного права та забезпечити автентичність її волевиявлення.

Не менш значущим є питання цифрової ідентифікації учасників корпоративних відносин. У традиційній моделі статус акціонера або учасника підтверджувався документами та відповідними записами у корпоративних чи державних реєстрах. У цифровому середовищі ідентифікація може здійснюватися через електронні засоби, а право на участь у корпоративних процедурах — підтверджуватися цифровими даними.

Це породжує необхідність переосмислення співвідношення між особою, її корпоративним статусом та цифровим ідентифікатором**.** На нашу думку, цифровий ідентифікатор не є самостійним носієм корпоративного права, однак він стає інструментом, через який право реалізується у цифровому середовищі. Тому питання достовірності, цілісності та захищеності цифрової ідентифікації безпосередньо впливає на можливість реалізації корпоративних прав.

Окремий блок проблем пов'язаний із цифровим захистом корпоративних прав. Перехід корпоративних процедур у цифрове середовище створює нові ризики: несанкціонованого доступу до інформації, втручання у реєстри, маніпулювання даними, кібератак, підміни цифрової ідентичності, неправомірного впливу на результати електронного голосування.

Відтак традиційна система гарантій корпоративних прав має бути доповнена новим компонентом — цифровою безпекою корпоративного управління. При цьому кібербезпека не може розглядатися лише як технічне питання. Якщо внаслідок кібератаки або маніпулювання цифровими даними учасник втрачає можливість реалізувати право голосу, отримати інформацію або взяти участь у прийнятті корпоративного рішення, йдеться безпосередньо про порушення корпоративного права.

У цьому аспекті цифрова трансформація змінює і механізм відповідальності. Виникає необхідність визначити, хто має відповідати за неналежне функціонування цифрової системи корпоративного управління: саме товариство, його посадові особи, адміністратор цифрової платформи, постачальник відповідних технологічних послуг чи інший суб'єкт. Особливого значення це питання набуває у випадках використання автоматизованих алгоритмів.

Якщо корпоративне рішення формується або підтримується алгоритмічною системою, виникає принципово нова проблема: межі відповідальності людини за рішення, прийняте із використанням технології. Це питання виходить за межі традиційної концепції корпоративної відповідальності та потребує формування нових підходів до розподілу ризиків між товариством, його органами, посадовими особами та технологічними провайдерами.

Особливого значення набуває також використання штучного інтелекту в корпоративному управлінні. У перспективі алгоритмічні системи можуть використовуватися для аналізу корпоративних даних, підготовки рекомендацій органам управління та прогнозування наслідків корпоративних рішень. При цьому остаточне юридично значуще рішення, як правило, продовжує належати відповідному органу юридичної особи.

Така ситуація актуалізує питання про межі делегування функцій цифровим системам. Технологія може допомагати у формуванні корпоративної волі, однак чи може вона брати участь у її юридичному формуванні? Якщо алгоритм фактично визначає оптимальний варіант рішення, а орган управління лише формально його затверджує, традиційна

концепція корпоративної волі може виявитися недостатньою для пояснення таких відносин.

Таким чином, цифрова трансформація породжує нову проблему співвідношення людської корпоративної волі та алгоритмічно сформованих рекомендацій. Це один із найбільш перспективних напрямів подальшого розвитку доктрини корпоративного права.

Виявлені зміни зумовлюють необхідність формування нового понятійного апарату. Однією з можливих доктринальних категорій є поняття «цифрового корпоративного права».

Під цифровим корпоративним правом можна розуміти доктринальну концепцію системи норм і принципів, які регулюють корпоративні відносини з урахуванням використання цифрових технологій, електронної ідентифікації, цифрових реєстрів, автоматизованих систем та інших технологічних інструментів реалізації корпоративних прав.

При цьому цифрове корпоративне право не слід розглядати як окрему галузь права, відокремлену від корпоративного чи цивільного права. Його доцільніше розуміти як новий напрям доктринального осмислення корпоративних відносин, у межах якого цифрове середовище розглядається як фактор трансформації традиційних правових конструкцій.

Іншою важливою категорією може бути «цифрове корпоративне управління», під яким доцільно розуміти систему корпоративних процедур, у межах яких цифрові технології використовуються для ідентифікації учасників, комунікації, доступу до інформації, формування та фіксації корпоративної волі, прийняття рішень і забезпечення контролю за діяльністю юридичної особи.

На відміну від поняття електронного корпоративного управління, яке переважно акцентує увагу на переведенні традиційних процедур в електронну форму, категорія цифрового корпоративного управління є ширшою. Вона охоплює не лише електронний документообіг або дистанційне голосування, а й використання даних, алгоритмів, автоматизованих систем, цифрових платформ та штучного інтелекту.

Окремого доктринального осмислення потребує категорія «цифрової корпоративної ідентичності». Її можна

визначити як сукупність цифрових засобів ідентифікації та автентифікації особи, за допомогою яких підтверджується її корпоративний статус і забезпечується реалізація належних їй корпоративних прав у цифровому середовищі.

При цьому цифрова корпоративна ідентичність не замінює корпоративну правосуб'єктність особи та не створює самостійного корпоративного права. Її функція полягає в забезпеченні зв'язку між реальною особою, її юридичним статусом та цифровим механізмом реалізації відповідного права.

Ще однією перспективною категорією є «корпоративна кібербезпека», яку можна розглядати як систему правових, організаційних і технологічних заходів, спрямованих на забезпечення цілісності, конфіденційності та доступності цифрової інфраструктури корпоративного управління, а також на запобігання порушенням корпоративних прав унаслідок цифрових загроз.

Водночас важливо підкреслити, що цифровізація не повинна призводити до розмивання фундаментальних принципів корпоративного права. Незалежно від технологічного середовища мають зберігатися принципи рівності учасників, добросовісності, прозорості корпоративного управління, захисту міноритарних учасників та акціонерів, достовірності корпоративної інформації та відповідальності органів управління.

Завдання доктрини полягає не в тому, щоб замінити традиційні корпоративно-правові категорії цифровими аналогами, а в тому, щоб визначити межі їх трансформації та забезпечити їх функціональну сумісність із новим технологічним середовищем.

Отже, цифрова трансформація корпоративного управління має розглядатися як фактор еволюції доктрини корпоративних прав. Її результатом може стати поступовий перехід від традиційної моделі корпоративного управління, адаптованої до цифрового середовища, до якісно нової моделі цифрового корпоративного управління, у якій цифрові технології інтегровані не лише у механізми реалізації корпоративних прав, а й у саму архітектуру корпоративних відносин.

1. Зінюк М., Дєєва Н., Богатирьова К., Мельниченко С., Файвішенко Д., & Шевчун М. (2022). Цифрова трансформація

корпоративного управління. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice, 2022. №5(46), С. 300–310. https://doi.org/10.55643/fcaptp.5.46.2022.3807

2. Закон України «Про електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 № 2155-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text

3. Про акціонерні товариства: Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text

4. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text

5. Рішення НКЦПФР від 06.03.2023 р. № 236 «Про затвердження Порядку скликання та проведення дистанційних загальних зборів акціонерів». URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/516197___723717

6. Вербовський І. А. Сердюков К. С. Цифрова трансформація управлінських систем підприємств: стратегії адаптації та інноваційні можливості менеджменту. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 47/2025. С. 32-44. https://doi.org/10.5281/zenodo.17594100

Назар ЦІКАЛО
аспірант кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету
імені Івана Франка
ORCID: https://orcid.org/0009-0006-3076-4038

ПОРЯДОК СТВОРЕННЯ НЕКОМЕРЦІЙНИХ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ, ЗАСНОВАНИХ НА ДЕРЖАВНІЙ ВЛАСНОСТІ

Реформа системи організаційно-правових форм юридичних осіб, започаткована Законом України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» від 09.01.2025 (далі – Закон № 4196-IX), докорінно змінила підходи до участі держави в цивільному обороті. Із 28 серпня 2025 року втратив чинність Господарський кодекс України, а законодавство, що встановлює систему юридичних осіб, приведено у відповідність до європейських стандартів приватного права. Відтепер правовий статус, порядок створення та діяльності некомерційних юридичних осіб, заснованих на державній власності, визначаються насамперед Цивільним кодексом України (далі – ЦК України) та спеціальним

законодавством, зокрема Законом України «Про управління об'єктами державної власності», а порядок створення також Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань».

У чинній системі некомерційні (непідприємницькі) юридичні особи, засновані на державній власності, можуть створюватися у організаційно-правових формах: 1) установи (зокрема державної установи) – організації, засновники якої не беруть участі в управлінні нею, створеної для досягнення визначеної мети (ст. 83 ЦК України); 2) непідприємницького товариства, новим різновидом якого є державне некомерційне товариство (далі – ДНТ) 3) інших організаційно-правових формах, встановлених законом [1]. Створення юридичних осіб в організаційно-правових формах, які були визначені Господарським кодексом України (наприклад, державного, казенного, дочірнього підприємства), після 28 серпня 2025 заборонено, водночас державні некомерційні підприємства, зареєстровані раніше, продовжують діяльність у межах трирічного перехідного періоду (до 28 серпня 2028) [2; 5].

Для новостворюваних некомерційних юридичних осіб, заснованих на державній власності, застосовується реєстраційний порядок створення, передбачений ЦК України та Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань». На підставі аналізу чинного законодавства можна виокремити такі загальні етапи:

1. прийняття рішення про створення. Уповноважений суб'єкт управління об'єктами державної власності (Кабінет Міністрів України, міністерство, інший орган-засновник) у межах повноважень за Законом України «Про управління об'єктами державної власності» приймає рішення про заснування юридичної особи та визначає її організаційно-правову форму [3];

2. розроблення та затвердження установчого документа. Установа створюється на підставі індивідуального (спільного) установчого акта, а непідприємницьке товариство як товариство із єдиним засновником – на підставі статуту, затвердженого державою в особі засновника (частини 2, 3 статті 87 ЦК України); в

установчому документі визначаються найменування, мета діяльності юридичної особи, органи управління тощо) [1];

3. закріплення майна та формування статутного капіталу. Засновник наділяє юридичну особу державним майном, необхідним для досягнення статутної мети; забороняється використовувати майно, що не підлягає приватизації, а речові права на державне майно оформлюються відповідно до ЦК України [1; 5];

4. державна реєстрація в ЄДР. Юридична особа вважається створеною з дня її державної реєстрації (частина 4 статті 87 ЦК України); державний реєстратор вносить відомості до Єдиного державного реєстру згідно із Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [4];

Поряд із первинним заснуванням чинне законодавство передбачає похідний спосіб – перетворення наявного державного (казенного) підприємства в державне некомерційне товариство, механізм якого визначено постановою Кабінету Міністрів України від 08.09.2025 № 1102.

Державне некомерційне товариство є непідприємницьким товариством, єдиним учасником якого є держава. Воно утворюється для досягнення соціальних та інших суспільно корисних результатів, насамперед у сфері охорони здоров'я, соціальній та/або гуманітарній сферах, і діє на підставі статуту без мети одержання прибутку [5]. Ця форма стала компромісним інструментом для тих державних активів, які не підлягають корпоратизації в акціонерне товариство чи товариство з обмеженою відповідальністю, проте мають зберегти публічну (некомерційну) спрямованість діяльності. Порядок перетворення державного підприємства в ДНТ визначено постановою Кабінету Міністрів України від 08.09.2025 № 1102 [5]. Він передбачає вчинення таких дій:

1. прийняття уповноваженого рішення. Суб'єкт управління об'єктами державної власності (засновник) приймає рішення про створення (перетворення) юридичної особи; щодо підприємств, які мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави, таке рішення погоджується з Кабінетом Міністрів України;

2. організаційне забезпечення. У разі реорганізації, засновник одночасно призначає комісію з перетворення, яка

здійснює організаційне забезпечення процесу, розробляє проєкт плану перетворення та подає його засновнику на затвердження; рішення комісії оформлюються протоколом;

3. інвентаризація майна та передавальний акт. Проводиться інвентаризація майна за Положенням, затвердженим постановою КМУ від 02.03.1993 № 158; на основі її результатів складається передавальний акт, який затверджує засновник;

4. формування статутного капіталу і статуту. Внесення державного майна до статутного капіталу здійснюється за балансовою вартістю без проведення оцінки; забороняється використовувати бюджетні кошти та майно, що не підлягає приватизації; затверджується статут юридичної особи;

5. державна реєстрація. Створення юридичної особи набуває юридичного значення з моменту державної реєстрації у Єдиному державному реєстрі згідно із Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [4];

Серед особливостей юридичних осіб, заснованих державою, по-перше, є той факт, що єдиним учасником (засновником) виступає держава в особі суб'єкта управління об'єктами державної власності, що зумовлює публічно-правовий характер контролю за їх діяльністю. По-друге, речово-правовий режим майна принципово оновлено, конструкції права господарського відання та права оперативного управління замінено приватноправовими інструментами: правом власності, оренди (користування) та узуфрукта чужого (державного) майна [2; 6]. По-третє, некомерційний характер діяльності виключає розподіл прибутку між учасниками та підпорядковує мету товариства чи установи досягненню суспільно значущих (соціальних, гуманітарних, медичних) результатів [5].

Ухвалення Закону України № 4196-IX та втрата чинності Господарським кодексом України з 28 серпня 2025 року засвідчили перехід до цивільно-правової моделі регулювання, за якої держава створює некомерційні юридичні особи у формі установи або непідприємницького товариства, новим різновидом якого стало державне некомерційне товариство з єдиним учасником в особі держави. При цьому законодавство розмежовує первинне заснування за реєстраційним порядком Цивільного кодексу

України та створення шляхом перетворення державного підприємства за постановою КМУ № 1102, для яких спільними є визначальна роль засновника, некомерційна мета та набуття правосуб'єктності з моменту державної реєстрації. В свою чергу, недостатня деталізація підзаконного регулювання перетворення некомерційних юридичних осіб, заснованих на державній власності, зумовлює потребу в подальшій деталізації порядку їх заснування та впровадженні узуфрукта державного майна замість права господарського відання й оперативного управління.

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15

2. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: Закон України від 09.01.2025 р. № 4196-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20

3. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21.09.2006 № 185-V. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16

4. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15

5. Про затвердження Порядку перетворення державного підприємства в державне некомерційне товариство: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.09.2025 № 1102. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-2025-п

6. Президент України підписав Закон України про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період : офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/259311.html

Hisham Jadallah Mansour SHAKHATREH
Visiting Associate Professor of Civil Law
Middle East University, Amman, Jordan

CIVIL LIABILITY FOR DAMAGE CAUSED BY ARTIFICIAL INTELLIGENCE SYSTEMS UNDER THE JORDANIAN CIVIL CODE: LEGAL GAPS AND A RISK-TIERED REFORM MODEL

1. Introduction

Machines that learn from data and act without step-by-step human instruction are no longer confined to laboratories. Diagnostic software assists physicians, algorithms score creditworthiness, recommendation engines shape what consumers buy, and semi-autonomous vehicles are tested on public roads. When such a system errs, the injured person faces a question that classical tort law answers only with difficulty: who is responsible for a decision that no human being actually made?

The question is particularly pressing for legal systems, such as Jordan's, that have not yet adopted a comprehensive AI statute. Jordan has taken important policy steps, including a national AI strategy and an ethics charter, and it has enacted a Personal Data Protection Law (No. 24 of 2023). These instruments, however, are largely programmatic or concern data protection. They do not tell a court how to decide a claim for compensation brought by a patient, a driver or a borrower harmed by an algorithmic decision. That task therefore falls to the general rules of the Civil Code, which the courts must adapt through interpretation.

This paper addresses three research questions. First, which provisions of the Jordanian Civil Code are capable of governing AI-related harm, and how well do they fit the technical characteristics of AI? Second, where do those provisions fail, and how serious are the resulting gaps? Third, what reform is both realistic and doctrinally coherent for a civil-law system in the Sharia-influenced tradition of the Arab codes? The methodology is doctrinal and comparative: it analyses the text of the Code and scholarly commentary, and compares the Jordanian position with the European Union's recent legislative

package and with Ukraine's approach, which is of particular interest to the audience of this conference.

The argument proceeds as follows. Section 2 sets out the conceptual framework and the actors involved. Section 3 applies the existing provisions. Section 4 identifies structural gaps. Section 5 offers a comparative perspective. Section 6 examines the allocation of liability among actors, Section 7 proposes a risk-tiered reform model, Section 8 considers related legal regimes and an implementation roadmap, and Section 9 concludes with recommendations.

2. Conceptual Framework

2.1 What makes AI legally distinctive

Not every software program raises new legal problems. A conventional program executes fixed instructions, so that its behavior can be traced to a human author. Modern machine-learning systems differ in at least four respects that matter for liability. They are autonomous, in the sense that their outputs are not fully predictable from their code. They are opaque, because the internal logic of a trained model is often incomprehensible even to its designers, a feature commonly described as the "black box" problem (Bathaee, 2018). They are dependent on data, so that defects may originate in training data rather than in program code. And they are adaptive, since many systems continue to learn or are updated after being placed on the market, which blurs the moment at which a "defect" can be assessed.

These properties strain the three classical pillars of tort liability recognized in Jordanian law: a harmful act or fault, damage, and a causal link between them (Al-Sanhuri, Al-Wasit, vol. 1). Autonomy weakens the attribution of the act to a person; opacity makes proof of fault or defect difficult; and adaptivity complicates causation across time.

2.2 The actors in the AI value chain

Responsibility for AI-related harm cannot be discussed without identifying the persons involved. Figure 1 depicts the typical chain. The developer designs the algorithm; the manufacturer or integrator embeds it in a product; a data or model provider supplies training data and updates; the operator deploys the system and controls it in practice; and the end user interacts with it. The injured party may be a user or a stranger to the whole chain, such as a pedestrian struck by an autonomous vehicle.

3. Applying the Existing Provisions of the Jordanian Civil Code

3.1 The general rule: Article 256

Article 256 provides that every injurious act renders the person who commits it liable for damages, even if that person lacks discernment. Read together with the provisions distinguishing direct harm from harm by causation (Article 257), it constitutes the general foundation of tort liability. Its strength is its breadth: it does not depend on a closed list of wrongs, so it can in principle capture new sources of harm.

Its weakness in the AI setting is attribution. The Article presupposes an "act" that can be imputed to a person. Where a developer's code, a provider's data and an operator's configuration each contribute to an autonomous decision, the injured party must prove which human conduct was the wrongful and causal one. Because the training process and the model's internal reasoning are inaccessible to the victim, this burden is frequently impossible to discharge. Article 256 therefore works best where a human error is readily identifiable, for instance where an operator negligently deployed a system outside its intended use, and worst where the harm flows from the system's own autonomous behavior.

3.2 Custody of things requiring special care: Article 291

Article 291 states that whoever has at his disposal mechanical machines or other things that require special care to prevent their harm is liable for the damage they cause, except for what cannot be avoided, and without prejudice to special provisions. Jordanian scholarship treats this text as the basis of a presumed liability of the custodian, and it has been invoked for hazardous things such as telecommunication towers. Its rationale, that the person who controls and profits from a dangerous thing should bear its risks, is highly attractive for AI.

Three interpretive steps are required to apply it to AI. First, an AI system must qualify as a "machine" or a "thing requiring special care". Software embedded in a vehicle, robot or medical device is naturally part of a mechanical thing; a purely digital system such as a credit-scoring engine is less obviously so, but a purposive reading that focuses on the danger created rather than on physical form supports its inclusion. Second, the custodian must be identified by reference to actual power of use, direction and control, not merely ownership. In an AI context this will ordinarily be the operator, and not the developer who

no longer controls a deployed system. Third, the defence of harm that "cannot be avoided" must be interpreted narrowly. An unpredictable output is not an unavoidable one if the risk of such outputs was known to the operator; otherwise the autonomy of AI would become a universal excuse.

3.3 Liability for the acts of others: Article 288

Article 288 makes an exception to the principle that no one answers for the acts of another. The court may, at the injured party's request, hold liable a person who is legally or contractually bound to supervise someone in need of supervision, or who has actual power of supervision and direction over the person who caused the damage, where the act was committed in the course of, or because of, the subordinate's duties. This provision is relevant when a professional, such as a physician, an employee or a bank officer, relies on an AI tool and causes damage. The employer or institution may be held liable for the subordinate's act. The provision does not, however, treat the AI system itself as a subordinate, since it presupposes a human wrongdoer. Its role in AI cases is therefore complementary: it reaches organizations that deploy AI through their staff.

3.4 Causation, foreign cause and damages

A person who proves that the damage arose from a foreign cause, such as force majeure, the act of a third party or the act of the injured party, is relieved of liability unless the law or an agreement provides otherwise (Article 261). Defendants in AI cases may attempt to characterize an algorithmic error as a "foreign cause". This argument should be resisted where the error stems from a risk inherent in the system that the defendant chose to deploy, since an inherent risk is by definition not external. As to remedies, compensation extends to the loss suffered and profit forgone as a natural consequence of the harmful act, and it covers moral damage as well (Articles 266 and 267). These rules are adequate for AI-related loss and need no reform.

4. Structural Gaps in the Current Framework

4.1 The question of legal personality

A proposal that has attracted considerable attention is to recognize a special "electronic personality" for sophisticated autonomous robots, an idea floated in the European Parliament's 2017 resolution on civil-law rules on robotics. On this view the AI system itself would bear liability, backed by a compulsory

insurance scheme or compensation fund. The proposal has been widely criticized, and it has not been adopted in the EU's later legislation. From the perspective of Jordanian civil law, there are strong reasons for rejecting it. Legal personality serves to attribute rights and obligations to entities capable of holding assets and being held to account; an AI system has no patrimony of its own, and granting it personality risks allowing human actors to shelter behind a judgment-proof fictional debtor (Calo, 2015; Abbott, 2020). The better view is that AI remains an object of law, and that liability should attach to the humans and organizations that create, control and profit from it.

4.2 Opacity and the burden of proof

The most serious practical obstacle is evidentiary. Even where Article 291 shifts the burden to the custodian, the victim must still prove the causal connection between the operation of the thing and the harm, and under Article 256 must prove fault as well. Where the system's reasoning cannot be examined, and the logs, training data and model versions are held exclusively by the defendant, the informational asymmetry is extreme. Traditional procedural tools such as expert appointment are helpful but insufficient if no records exist. Reform should therefore combine substantive presumptions with a duty to keep technical logs and a power of the court to order disclosure.

4.3 Multiple actors and post-sale learning

The custodian model assumes that control is concentrated in one person. In AI, control is layered: the operator controls deployment, but the developer controls updates, and the provider controls the data. If liability is placed only on the operator, developers who introduce defects escape responsibility unless the operator can recover from them. If it is placed on all actors jointly without a scheme of recourse, operators may be deterred from adopting beneficial technology. The Code has general rules on joint liability of several wrongdoers, but no rules that address the specific relationship between operator and developer, or the allocation of responsibility for defects that appear after a system has been updated.

Article 291 is the best available foundation, especially on the question of proof, but that even it offers only partial responses to opacity, multiple actors and post-sale updates. The general rule of Article 256 is poorly suited to AI, and Article 288 is relevant only in particular situations.

4.4 Absence of insurance and compensation mechanisms

Even a perfectly designed liability rule is of limited value if the defendant cannot pay. Small operators may be unable to compensate for a severe injury caused by a high-risk system. Compulsory insurance already exists in Jordan for motor vehicles; it has no counterpart for other high-risk AI applications. Without such a mechanism, the rules of liability risk being either ineffective, if the defendant is insolvent, or excessively deterrent, if operators must self-insure at prohibitive cost.

5. Comparative Perspectives

The European Union has moved furthest. Regulation (EU) 2024/1689 (the AI Act) establishes a risk-based regulatory framework imposing obligations on providers and deployers, while Directive (EU) 2024/2853 replaces the 1985 Product Liability Directive and expressly treats software, including AI systems, as a product. It also introduces disclosure of evidence and rebuttable presumptions of defect and causation where the claimant faces excessive difficulty in proof. A separate proposal for an AI Liability Directive, which would have harmonized fault-based claims, was signalled for withdrawal by the Commission in 2025, which illustrates how contested the design of AI-specific tort rules remains.

Ukraine, the host country of this conference, provides a different and instructive comparison. Article 1187 of its Civil Code imposes liability, irrespective of fault, on the person who owns or lawfully uses a source of increased danger, a rule conceptually close to Article 291 of the Jordanian Code. Ukraine's Ministry of Digital Transformation has meanwhile favored a gradual, bottom-up approach to AI regulation, starting with voluntary tools and preparing for eventual alignment with the EU regime. Both Jordan and Ukraine thus face the same task of adapting a strict-liability concept from the classical civil-law repertoire to a new technology.

Table 1. Comparative overview of liability frameworks for AI-related harm

Feature	Jordan	European Union	Ukraine
Primary basis	Fault (Art. 256) with presumed liability of the custodian (Art. 291)	Strict product liability (Dir. 2024/2853) plus national fault rules	Strict liability for a source of increased danger (Civil Code, Art. 1187)
Software as product / thing	Not expressly addressed; arguable through a purposive reading of Art. 291	Expressly included in the product definition	Depends on qualification as a source of increased danger
AI-specific legislation	None comprehensive; strategy, ethics charter and data protection law	AI Act (Reg. 2024/1689), risk-based	Developing; gradual bottom-up approach
Evidence and disclosure	General procedural rules only	Disclosure duties and rebuttable presumptions in the Directive	General procedural rules
Insurance / compensation	Compulsory for motor vehicles only	Left to member states; discussed in policy documents	Compulsory motor liability insurance; no AI-specific scheme

Two lessons emerge for Jordan. First, the treatment of software as a product or thing must be made explicit, since reliance on interpretation alone leaves too much uncertainty. Second, evidentiary rules matter as much as substantive rules: the EU experience shows that a liability standard without disclosure and presumptions is unlikely to help claimants.

6. Allocation of Liability among the Actors

Building on the analysis above, Table 2 proposes how existing Jordanian provisions can be mapped onto the actors in the AI chain, together with the principal defence available to each. The purpose is to show that the Code, while imperfect, already provides a workable skeleton that a reform can strengthen.

Table 2. Mapping of actors, legal bases and principal defenses

Actor	Basis of liability	Jordanian legal hook	Principal defence
Developer	Defective design, code or model	Art. 256; consumer-protection rules where applicable	Compliance with the state of the art and applicable standards
Manufacturer / integrator	Defective product incorporating AI	Art. 256; Consumer Protection Law No. 7 of 2017	No defect at the time of placing on the market; misuse
Operator (custodian)	Control and benefit of a hazardous thing	Art. 291 (presumed liability)	Harm that could not be avoided; foreign cause (Art. 261)
Employer / institution	Acts of staff using AI	Art. 288	Proof that supervision was properly exercised
End user	Negligent use or instruction	Art. 256	Use in accordance with instructions; fault of another

The mapping reveals a division of roles. The operator should be the primary defendant vis-à-vis the victim, because this is the person the victim can identify and who controls the deployment. The developer and manufacturer should be exposed mainly through a right of recourse by the operator, and directly to the victim where a defect in design or data can be shown. Such a structure protects the injured party from having to untangle the technical chain, while ultimately placing the cost on the person best able to prevent the defect.

6.1 Three illustrative scenarios

Three stylised scenarios show how the framework operates in practice and where it breaks down.

Scenario A: the autonomous vehicle. A vehicle operating in a driver-assistance mode leaves its lane and injures a pedestrian. The vehicle is unquestionably a mechanical machine, so Article 291 applies with little difficulty, and the owner or person in actual control is presumed liable. Compulsory motor insurance will ordinarily respond to the victim's claim. The insurer or owner may then seek recourse against the manufacturer if a defect in the driving software can be shown. This scenario is the one in which current law works best, precisely because AI is embedded in a familiar mechanical object.

Scenario B: the diagnostic tool. A hospital uses an AI tool that recommends a treatment, and the treating physician follows it, with harmful consequences. The hospital may be liable for the physician's act under Article 288, and the physician remains bound by the professional duty to exercise independent judgment rather than defer blindly to software. Whether Article 291 additionally applies to the tool is uncertain, since the software is not a machine in the ordinary sense. The developer's responsibility depends on proof of a design or data defect, which the hospital is poorly placed to establish. Here the reform proposals on logging, disclosure and recourse would make a real difference.

Scenario C: the credit-scoring engine. A bank's algorithm wrongly refuses credit and produces a discriminatory pattern of outcomes. There is no mechanical thing, so Article 291 is difficult to invoke; the claimant must rely on Article 256, and must prove fault in a process that is entirely opaque. The data-protection regime may supply supplementary remedies, such as access to information about automated decisions, but it does not provide a compensation rule of its own. This is the scenario in which the current framework is weakest, and it explains why the proposed model treats credit decisions as high-risk and imposes strict operator liability.

Taken together, the scenarios show that the adequacy of the Code varies inversely with the degree to which AI is intangible. The more the system resembles a traditional machine, the better the Code performs; the more it operates as pure software, the more the victim depends on reform.

7. A Risk-Tiered Reform Model

A single liability rule for all AI is unlikely to be either fair or efficient. A recommendation engine and a surgical robot present very different levels of danger, and the law should respond proportionately. The proposal in this paper, inspired by the risk-based logic of the EU AI Act but grounded in Jordanian doctrine, distinguishes three tiers.

Tier 1: high-risk systems. For systems used in medicine, transport, credit decisions and public safety, the operator should be strictly liable, whether or not fault can be shown, subject only to a narrowly defined foreign-cause defence. Operators should be obliged to maintain adequate insurance and to keep technical logs sufficient to reconstruct the decision. Where the operator has paid compensation, it should have a right of recourse against

the developer or manufacturer, with a presumption of defect if the logs are missing or incomplete.

Tier 2: limited-risk systems. For systems such as chatbots, workplace tools and recommendation engines, the operator's fault should be presumed, but the presumption may be rebutted by proof of due diligence, adequate human oversight and compliance with applicable standards. This preserves incentives for innovation while relieving victims of the burden of proving fault in a domain they cannot observe.

Tier 3: minimal-risk systems. For low-danger applications, the general rule of Article 256 should continue to govern. The only additional element should be a procedural one: the court should have the power to order disclosure of relevant technical records where the claimant makes a plausible case.

The classification of a system into a tier should be made by a competent authority through delegated regulation, so that the list can be updated as technology evolves without repeated amendment of the Civil Code. The Code itself would need only two targeted changes: a new paragraph to Article 291 clarifying that software and AI systems are within its scope and defining the custodian by reference to control over deployment and updates; and a provision on evidence, empowering courts to order disclosure and to draw adverse inferences where logs are not kept. Such a modest amendment respects the Code's structure and avoids the need for a wholly new statute.

8. Related Regimes and Implementation Roadmap

8.1 Interaction with related legislation

A reform of the general tort rules will not operate in isolation. The Consumer Protection Law No. 7 of 2017 provides an additional route for consumers harmed by defective goods and services, although its application to software and to services delivered through algorithms deserves clarification. The Personal Data Protection Law No. 24 of 2023 regulates the processing of personal data that feeds most AI systems, and its rights of access and objection may help a claimant obtain information that is essential to a compensation claim; unlawful processing may also itself ground a claim for damages. The Cybercrime Law No. 17 of 2023 addresses the criminal misuse of information systems, but it leaves the civil consequences of such misuse to the Civil Code. Sectoral regimes, such as those governing medical liability and motor insurance, will continue

to apply and should be coordinated with any new Article 291 provisions to avoid inconsistent standards.

Coordination is also needed with the rules on private international law. AI services are frequently provided across borders, so that the developer, the operator and the victim may be located in different countries. The Code's conflict-of-laws provisions on non-contractual obligations should therefore be applied with attention to the place where the harm occurs, and Jordanian courts should be prepared to assert jurisdiction over foreign developers whose systems are deployed in Jordan. This is a further reason to prefer a regime that places primary responsibility on the local operator, who can be reached by the victim.

8.2 A phased implementation roadmap

Because legislative change takes time, the reform should be phased, so that some protection is available quickly through interpretation and guidance while the more ambitious measures are prepared. Table 3 suggests an indicative sequence.

Table 3. Indicative implementation roadmap

Phase	Measures	Expected outcome
Short term (0–12 months)	Judicial and legal-profession training on Art. 291 and AI; sectoral guidance for hospitals, banks and transport operators	More consistent judicial reasoning; better risk management by operators
Medium term (1–3 years)	Targeted amendment of Art. 291 and of the evidence rules; duty to keep technical logs for high-risk systems	Legal certainty on software and custody; reduced evidentiary burden on victims
Long term (3–5 years)	Designation of a competent authority to classify systems by risk; compulsory insurance and possible compensation fund; periodic review clause	Predictable compensation; regulatory flexibility aligned with EU and regional developments

9. Conclusion and Recommendations

This paper has argued that the Jordanian Civil Code is not silent on AI-related harm, but that its provisions offer only an incomplete answer. Article 291 provides the best foundation because it presumes the liability of the person who controls a hazardous thing, but it must be clarified and supplemented to

deal with intangible software, layered control and the informational advantage of defendants. Rejecting legal personality for AI, the paper has proposed a risk-tiered model that places primary responsibility on the operator, preserves recourse against developers and manufacturers, and adapts the standard of liability to the level of danger.

The following recommendations summarize the proposals:

- Amend Article 291 to make clear that software and AI systems are "things requiring special care", and to identify the custodian by reference to control over deployment and updates.
- Adopt a risk-tiered approach delegating classification of AI systems to a competent authority.
- Impose duties to keep technical logs for high-risk systems, with adverse inferences where they are absent.
- Empower courts to order disclosure of technical evidence and to appoint specialized experts.
- Introduce compulsory insurance for high-risk applications and consider a supplementary compensation fund.
- Establish an express right of recourse of the operator against developers and manufacturers for defects.

Further research should test these proposals against actual Jordanian case-law as it develops and should examine the interaction of the proposed regime with the Consumer Protection Law and the Personal Data Protection Law. Cross-jurisdictional dialogue, including between Jordan and Ukraine, will be valuable, since both systems are adapting inherited civil-law concepts to the same technological challenge.

1. Abbott, R. (2020). The Reasonable Robot: Artificial Intelligence and the Law. Cambridge University Press.

2. Al-Sanhuri, A. Al-Wasit fi Sharh al-Qanun al-Madani [The Intermediate Commentary on the Civil Law], Vol. 1 (Sources of Obligation). Dar Ihya al-Turath al-Arabi.

3. Bathaee, Y. (2018). The Artificial Intelligence Black Box and the Failure of Intent and Causation. Harvard Journal of Law & Technology, 31(2), 889–938.

4. Calo, R. (2015). Robotics and the Lessons of Cyberlaw. California Law Review, 103(3), 513–563.

5. Civil Code of Ukraine (2003), Art. 1187 (liability for damage caused by a source of increased danger).

6. Consumer Protection Law No. 7 of 2017 (Jordan).

7. Directive (EU) 2024/2853 of the European Parliament and of the Council on liability for defective products.

8. European Commission (2022). Proposal for a Directive on adapting non-contractual civil liability rules to artificial intelligence (AI Liability Directive), COM(2022) 496 final.

9. European Parliament (2017). Resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)).

10. Expert Group on Liability and New Technologies – New Technologies Formation (2019). Liability for Artificial Intelligence and Other Emerging Digital Technologies. Publications Office of the European Union.

11. Jordanian Civil Code, Law No. 43 of 1976, Arts. 256, 257, 261, 266, 267, 288 and 291.

12. Ministry of Digital Transformation of Ukraine (2024). White Paper on Artificial Intelligence Regulation in Ukraine.

13. Personal Data Protection Law No. 24 of 2023 (Jordan).

14. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council laying down harmonized rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act).

15. Springer Nature (2025). Basis of Tort Liability Arising from Artificial Intelligence Technologies in Jordanian Legislation (book chapter).

Ірина ШПУГАНИЧ
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права
Львівського національного університету
імені Івана Франка
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4149-8939

ПРАВОМОЧНІСТЬ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ УЧАСНИКІВ ТОВАРИСТВА У РАЗІ СМЕРТІ (ЛІКВІДАЦІЇ) МАЖОРИТАРНОГО УЧАСНИКА

Загальні збори є вищим органом управління товариства з обмеженою відповідальністю, який формує його волю, і водночас є основним інструментом реалізації корпоративних прав його учасників. Саме загальні збори ухвалюють рішення з найбільш істотних питань діяльності товариства, зокрема щодо формування органів управління, внесення змін до установчих документів, збільшення та зменшення статутного капіталу товариства, розподілу його прибутку та, зрештою, реорганізації чи ліквідації товариства. У товариствах з обмеженою відповідальністю порядок скликання, проведення та визначення

правомочності загальних зборів має свої особливості, зумовлені, першочергово, специфічним нормативно-правовим регулюванням, а також винятковою роллю локальної регламентації окремих аспектів питань, пов'язаних із організацією та проведенням загальних зборів учасників.

Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [1] (далі – Закон «Про ТОВ») не встановлює загальної вимоги щодо кворуму загальних зборів учасників ТОВ, а визначає можливість ухвалення конкретного рішення через необхідну кількість голосів усіх учасників, які мають право голосу з відповідного питання. Залежно від характеру питання законом встановлено вимогу про прийняття рішення більшістю голосів, трьома чвертями голосів або одностайно, а статут у визначених законом межах може закріплювати іншу необхідну кількість голосів.

Окремого з'ясування потребує питання правомочності загальних зборів, які проводяться за обставин, коли мажоритарний учасник товариства помер або ж був ліквідований. Для цілей цього дослідження під терміном «мажоритарний учасник» розглядатиметься учасник, частка якого у статутному капіталі товариства становить понад 50 і більше %.

У разі смерті фізичної особи – учасника з часткою 50 і більше % у статутному капіталі товариства можливими є два варіанти розвитку подій залежно від наявності чи відсутності у нього спадкоємців. Частка померлого учасника включається до спадкової маси та переходить до його спадкоємців відповідно до правил ЦК України. Водночас, Закон «Про ТОВ» розмежовує момент набуття права на частку у статутному капіталі товариства в порядку спадкування та момент набуття корпоративних прав (зокрема, і права на участь в управлінні товариством), пов'язуючи останній зі вступом спадкоємця до товариства. Як відомо, від моменту смерті власника частки до моменту вступу спадкоємця до товариства, якщо такий взагалі відбудеться, може пройти чималий проміжок часу. Відтак, постає питання щодо правомочності загальних зборів, що проводяться після смерті мажоритарного учасника, проте до вступу у товариство його спадкоємця. За наявності виконавця заповіту чи управителя спадщиною можна

припустити, що відповідні юридичні та/або фактичні дії, пов'язані зі спадковим майном (в тому числі і часткою у статутному капіталі) до моменту прийняття спадщини спадкоємцями виконуватиме саме ця особа. Проте здійснення цією особою корпоративних прав замість померлого, а особливо права на участь в управлінні товариством, що включає і право голосу на загальних зборах, без належного оформлення (автоматично), видається не зовсім коректним, адже останні належать саме учасникам товариства, яким ні управитель спадщиною, ні виконавець заповіту не є.

Досліджуючи питання правомочності управителя спадщиною змінювати керівника товариства, частка у статутному капіталі якого належала померлій особі, Верховний Суд у своїй Постанові від 29 липня 2025 року у справі № 909/56/24 [2] наголошує, що управління спадщиною не означає автоматичного набуття управителем усього обсягу корпоративних прав померлого учасника. Водночас управитель може вчиняти дії щодо корпоративних прав у межах повноважень, спрямованих на збереження спадщини. Варто наголосити, що допустимість конкретної управлінської дії має оцінюватися з огляду на її мету та обставини справи.

Усвідомлюючи обґрунтованість такого підходу, коли управління часткою в статутному капіталі не означає автоматичне набуття управителем права здійснювати корпоративні права з такої частки, варто осмислити і практичну сторону цієї проблеми. Зокрема, йдеться про випадки, коли померлий був єдиним учасником товариства і водночас його директором, або ж коли після смерті мажоритарного учасника виникає потреба змінити директора товариства, та ін. За подібних обставин позбавлення управителя спадщиною можливості здійснити корпоративні права замість померлого здатне призвести як до негативних наслідків щодо спадкового майна (частки), яке управитель мав би «зберігати», так і щодо самого товариства, як юридичної особи, що набуває цивільних прав та обов'язків і здійснює їх через свої органи (у цьому випадку – загальні збори, виконавчий орган), які діють відповідно до установчих документів та закону.

Подібна проблема стає ще більш відчутною, коли у померлого мажоритарного учасника немає спадкоємців або

ж вони відмовилися від прийняття спадщини чи між спадкоємцями виник спір щодо спадкового майна, відтак, момент вступу спадкоємців до товариства і набуття корпоративних прав у ньому може значно затягнутися, а прийняття рішень загальними зборами у цей час може бути вкрай нагальною проблемою. Викладене вище наштовхує на думку про необхідність детальнішої законодавчої регламентації питання здійснення управителем спадщиною корпоративних прав із частки, включеної до складу спадщини, та меж такого здійснення.

Протягом року з дня закінчення строку для прийняття спадщини спадкоємці померлого учасника мають право подати заяву про вступ до товариства. Лише після їх вступу до товариства вони набувають корпоративних прав з успадкованої частки у статутному капіталі. Нагадаю, що згідно зі ст. 23 Закону «Про ТОВ», якщо протягом цього строку спадкоємці заяви про вступ до товариства не подали, а частка померлого у статутному капіталі товариства становить 50 відсотків або більше, товариство може приймати рішення, пов'язані з ліквідацією товариства, без врахування голосів цього учасника.

Втім рік, який надано спадкоємцям для подання заяви про вступ до товариства, є доволі значним періодом часу для товариства, якщо таке активно функціонує, а відтак, потребує рішень вищого органу управління щодо окремих питань його діяльності. Останні ж прийняти за відсутності мажоритарного учасника фактично неможливо. Тож виникає питання, чи правомочні загальні збори за цих обставин приймати рішення щодо управління товариством без урахування голосів, що припадають на частку померлого мажоритарного учасника? Закон «Про ТОВ» (ч. 2 ст. 23) дозволяє не враховувати голоси померлого учасника винятково при дотриманні двох умов: 1) протягом року з дня закінчення строку для прийняття спадщини, встановленого законодавством, спадкоємці (правонаступники) такого учасника не подали заяву про вступ до товариства; 2) загальні збори приймають рішення, пов'язані з ліквідацією товариства. Звідси слідує, що будь-які інші рішення, пов'язані із діяльністю товариства, загальні збори не мають права приймати. Поточну діяльність товариства за цих умов забезпечуватиме виконавчий орган товариства. На моє переконання, така

тривала фактична відсутність мажоритарного учасника у товаристві може завдати значної шкоди. Адже навіть елементарне рішення про зміну одноосібного виконавчого органу до вступу до товариства спадкоємців неможливо буде прийняти. Особливо гостро проблема проявляється у випадку, коли померлий мажоритарний учасник був також директором товариства. Інші учасники фактично позбавляються можливості забезпечити належне функціонування органів товариства, вони повністю залежні від волі спадкоємців щодо вступу до товариства, не кажучи вже про паралізовану роботу самого товариства.

Попри наведене вище, підхід законодавця залишається незмінним – за відсутності належно оформленого вступу спадкоємців до товариства міноритарним учасникам не надано загального права приймати будь-які рішення так, начебто частки померлого учасника більше не існує. Спеціальним винятком є можливість прийняття рішення, пов'язаного з ліквідацією товариства, після спливу передбаченого законом строку та за відсутності заяви спадкоємця про вступ до товариства. Судова практика також наголошує, що така можливість виникає лише за дотримання умов, установлених у ч. 2 ст. 23 Закону «Про ТОВ», а інтереси спадкоємця мажоритарної частки не можуть бути проігноровані до завершення відповідних спадкових процедур.

Викладені підходи залишаються актуальними та застосовуються і до ситуації з припиненням юридичної особи – мажоритарного учасника товариства з обмеженою відповідальністю, частка якого переходить до його правонаступників. Проте принципово інша правова ситуація виникає у разі ліквідації мажоритарного учасника – юридичної особи, адже правонаступників у такому процесі немає. Важливий для правозастосування висновок із цього питання сформульовано Касаційним господарським судом у складі Верховного Суду в постанові від 2 жовтня 2025 року у справі № 910/5717/23 [3]. Спір виник у ТОВ, 99,999 % статутного капіталу якого належали іноземній юридичній особі, що була ліквідована, тоді як іншому учаснику належало лише 0,001 %. Верховний Суд дійшов висновку, що після припинення мажоритарного учасника без правонаступників його голос об'єктивно не може враховуватися при визначенні правомочності

загальних зборів. Відповідно, голоси іншого учасника для цілей корпоративного управління становлять 100 % голосів.

Варто наголосити, що безпосередньої норми, яка б регулювала таку ситуацію, Закон «Про ТОВ» не містить. Тож Верховний Суд застосував аналогію закону, пославшись на ст. 8 ЦК України та положення ст. 23 Закону «Про ТОВ», відповідно до яких у визначених законом випадках рішення приймається без урахування голосів, що належали ліквідованому учаснику. Суд виходив із того, що юридична особа з моменту її припинення втрачає правоздатність, а отже, не може мати права та обов'язки, зокрема, й корпоративне право на участь в управлінні товариством. Збереження за неіснуючою юридичною особою вирішального обсягу голосів призводило б до фактичного блокування діяльності товариства та позбавляло б діючих учасників можливості реалізувати належне їм право на управління.

Водночас цей висновок не варто автоматично переносити на випадок смерті мажоритарного учасника – фізичної особи. За своєю правовою природою ці ситуації істотно відрізняються. У разі ліквідації юридичної особи без правонаступництва відсутній суб'єкт, здатний у майбутньому набути відповідні корпоративні права як її універсальний правонаступник. У разі смерті фізичної особи, навпаки, право на частку входить до складу спадщини та може перейти до одного або кількох спадкоємців. Тому виключення голосів померлого мажоритарного учасника з розрахунку при прийнятті будь-яких рішень до завершення спадкового процесу могло б створити ризик непропорційного посилення корпоративного впливу міноритарних учасників і порушення майнових та корпоративних інтересів спадкоємців.

1. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text

2. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 29 липня 2025 року у справі № 909/56/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129215140

3. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 2 жовтня 2025 року у справі № 910/5717/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/135000485

Наталія ЩЕРБАКОВА
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права і процесу
Донецького національного університету
імені Василя Стуса
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0278-0170

ДИРЕКТИВИ ЄС У СФЕРІ КОРПОРАТИВНОЇ СТАЛОСТІ ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Сучасний етап європейської інтеграції України та парадигма її повоєнного відновлення за загальновизнаним міжнародним принципом *«build back better»* нерозривно пов'язані з необхідністю фундаментальної модернізації національного законодавства у сфері корпоративного управління та сталого розвитку [1, 2, 3]. Зазначена концепція у контексті макроекономічної реструктуризації України передбачає не просто реставрацію зруйнованих об'єктів до довоєнного стану, а глибоку структурну трансформацію національної економіки на засадах кліматичної нейтральності, транспарентності та імперативного впровадження європейських екологічних і соціальних стандартів. Інтеграція вітчизняного бізнесу до європейських ринків та залучення довгострокових іноземних інвестицій прямо залежать від рівня впровадження стандартів ESG (*Environmental, Social, Governance*).

Новітніми прапорами нормативно-правового регулювання у цій сфері на рівні Європейського Союзу стали Директива (ЄС) 2022/2464 щодо корпоративної сталості (*Corporate Sustainability Reporting Directive – CSRD* [4]) та Директива (ЄС) 2024/1760 про належну обачність у сфері корпоративної сталості (*Corporate Sustainability Due Diligence Directive – CSDDD* [5]). Ухвалення цих правових актів ознаменувало остаточний перехід європейського корпоративного права від парадигми добровільної соціальної відповідальності бізнесу до моделі жорстких імперативних зобов'язань.

В той же час правове поле ЄС характеризується високим рівнем динамізму, сучасні регуляторні

трансформації свідчать про зміну пріоритетів у бік політики регуляторного спрощення (*«regulatory simplification»*) [6, с. 47-48] та раціоналізації вимог до звітності (*«rationalising reporting requirements»*) [7, 8]. Намагаючись мінімізувати деструктивний вплив на глобальну конкурентоспроможність європейських компаній та зберегти баланс із цілями Європейського зеленого курсу (*Green Deal*), інституції ЄС дещо послабили адміністративний тиск шляхом підвищення фінансових порогів визначення категорій підприємств та відтермінування впровадження окремих секторальних стандартів [9, 10].

Для України, яка здійснює адаптацію норм *acquis communautaire* в умовах воєнного стану та критичного браку ресурсів приватного сектору, цей динамічний контекст становить серйозний виклик. Національний законодавець, зокрема в межах розробки законопроєкту № 13598 про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо звітності з сталого розвитку від 22.08.2025 року, постає перед дилемою: як забезпечити належний рівень гармонізації із правом ЄС і водночас уникнути явища надмірного національного регулювання (*«gold-plating»*), мінімізувавши додатковий адміністративний тягар для вітчизняних суб'єктів господарювання [11, 12].

Мета дослідження полягає у комплексному теоретико-правовому аналізі юридичної природи Директив CSRD та CSDDD, визначенні їхнього синергетичного ефекту в умовах сучасної політики регуляторного спрощення в ЄС, а також у формулюванні практичних рекомендацій щодо їх імплементації в національну правову систему України.

Директива (ЄС) 2022/2464 (CSRD), як інструмент модернізації корпоративної прозорості, кардинально реформувала інститут нефінансового звітування в межах внутрішнього ринку ЄС, замінивши застарілу Директиву про нефінансову звітність NFRD (2014/95/EU) [4, 9] та стала значним кроком уперед, спрямованим на підвищення прозорості та підзвітності у сфері звітності зі сталого розвитку. Крім того, в доповнення до вимог NFRD (звітність з таких питань, як: охорона довкілля, соціальна відповідальність і ставлення до працівників, повага до прав людини, боротьба з корупцією та хабарництвом,

різноманітність у складі ради директорів) компанії, що звітують за CSRD, зобов'язані надавати інформацію про свою стратегію, цілі, роль ради директорів і менеджменту, а також про основні несприятливі впливи, пов'язані з компанією та її ланцюгом постачання, та спосіб ідентифікації інформації, про яку вони звітують.

Отже, ключова юридична новела CSRD полягає у скасуванні автономного статусу нефінансової звітності: відтепер інформація про сталий розвиток інтегрується безпосередньо у структуру єдиного звіту про управління компанією, набуваючи фундаментального статусу та рівної юридичної сили із традиційними фінансовими документами.

Методологічним ядром Директиви CSRD виступають дві інновації впровадження концепції подвійної суттєвості (*double materiality*) та Європейських стандартів звітності зі сталого розвитку (*European Sustainability Reporting Standards, ESRS*). Подвійна суттєвість вимагає від компаній розкриття інформації про те, як а) екологічні та соціальні фактори впливають на їхній бізнес, а також як б) їхня діяльність впливає на суспільство та довкілля. Зі свого боку, ESRS спрямовані на надання чітких настанов і стандартів для ESG-звітності у межах CSRD, забезпечуючи єдину методологію та порівнянність між компаніями та секторами.

Цей підхід трансформує класичне фінансове розуміння суттєвості інформації, зобов'язуючи компанії здійснювати дворівневий аналіз власної діяльності за двома векторами:

- *суттєвість впливу (impact materiality / inside-out perspective):* досліджує фактичний або потенційний, позитивний чи негативний вплив операційної діяльності компанії (включно з її ланцюгами діяльності) на навколишнє середовище та суспільство. Предметом аналізу є обсяги емісії парникових газів, стан дотримання прав працівників у субпідрядників, поводження з відходами та збереження біорізноманіття;
- *фінансова суттєвість (financial materiality / outside-in perspective):* оцінює зворотний вплив зовнішніх екологічних, соціальних та управлінських факторів на фінансовий стан, ринкову вартість, ліквідність та доступ підприємства до капіталу у коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі. Сюди належать ризики прямих

збитків від кліматичних деструкцій, регуляторні штрафні санкції або зростання вартості залучення кредитних ресурсів для неекологічних галузей.

Нормативне закріплення принципу *double materiality* забезпечує комплексний аналіз фінансових показників, оскільки фінансова спроможність бізнесу тепер безпосередньо корелює з його ESG-характеристиками. Окрім того, Директива CSRD запроваджує імперативну вимогу щодо обов'язкового незалежного аудиторського запевнення нефінансових даних, що мінімізує явища маніпулювання звітністю та ризики «зеленого камуфляжу» (*greenwashing*).

З прийняттям Директиви (ЄС) 2024/1760 (CSDDD), яка закріпила юридичну вимогу щодо здійснення постійної належної обачності корпоративної сталості (*corporate sustainability due diligence*), відбувається відповідна трансформація правового регулювання – перехід від декларативних механізмів до імперативного запобігання негативним наслідкам [5, 13].

Правовий прорив Директиви CSDDD полягає в суттєвому екстратериторіальному розширенні меж юридичної відповідальності великих корпорацій, які несуть відповідальність за порушення прав людини (зокрема, використання примусової чи дитячої праці, прояви дискримінації) та заподіяння шкоди довкіллю не лише в межах власних структурних підрозділів, а й по всьому *ланцюгу діяльності (chain of activities)* [5; 13, 15]. Легальне визначення цього терміну чітко окреслює обов'язки суб'єктів господарювання як щодо висхідних (*upstream*), так і частково низхідних (*downstream*) партнерів, субпідрядників та постачальників сировини.

Директива CSDDD запроваджує жорсткі уніфіковані санкційні механізми, які включають:

- цивільно-правову відповідальність за шкоду, заподіяну третім особам внаслідок незабезпечення належної обачності;
- адміністративно-фінансові штрафні санкції, граничний розмір яких може становити *до 5% від чистого світового обороту* юридичної особи за попередній звітний рік.

Отже, Директива CSDDD трансформує стандарти ESG з інструментів м'якого права (*soft law*) на імперативні норми

жорсткого правового регулювання (*hard law*), створюючи реальні юридичні прецеденти та майнові ризики для правопорушників міжнародних стандартів корпоративної сталості.

Директиви CSRD та CSDDD перебувають у стані глибокої регуляторної синергії, утворюючи цілісну правову екосистему ЄС у сфері сталого розвитку. CSRD виконує функцію інформаційного базису (забезпечує моніторинг, верифікацію та аґреґацію даних), тоді як CSDDD виступає механізмом правового реагування, превенції та примусу. Разом ці нормативні акти гарантують системну прозорість внутрішнього ринку ЄС.

Проте аналіз цих директив є неповним без урахування актуального європейського концепту *«регуляторного спрощення» (regulatory simplification)* [7, 8]. Початкові максималістські проєкти обох актів зазнали суттєвого спрощення під тиском промислового лобі через загрозу деіндустріалізації ЄС на тлі глобальної геополітичної нестабільності. Реалізуючи програму раціоналізації вимог до звітності (*«rationalising reporting requirements»*), інституції ЄС пом'якшили фінальні тексти документів [7, 8]:

- *у межах CSDDD:* було радикально підвищено пороги застосування директиви (фінальний текст поширюється лише на компанії з кількістю персоналу *понад 1000 осіб* та чистим оборотом *від 450 млн євро,* що звільнило мільйони підприємств середнього бізнесу від прямого регулювання);
- *у межах CSRD та інструментів Omnibus I:* Європейська Комісія відтермінувала ухвалення секторальних стандартів сталого розвитку до 2026 року (*Omnibus I*), а також скоригувала фінансові пороги визначення категорій великих підприємств у бік збільшення на 25%, що автоматично звузило коло суб'єктів обов'язкового звітування [6; 7].

Для України зазначений фактор «динамічної мішені» має першочергове теоретичне та практичне значення. Процес гармонізації національного законодавства не може зводитися до механічного копіювання застарілих жорстких версій європейських норм, а має відображати поточний баланс між екологічною імперативністю та економічною раціональністю.

Адаптація нормативного масиву ЄС у сфері корпоративного управління та сталості в Україні здійснюється за координації Міністерства економіки, Міністерства фінансів та Офісу Зеленого Переходу (*Green Transition Office*). Базовим нормативним інструментом імплементації корпоративної сталості в Україні став законопроєкт № 13598 (розроблений на заміну проєкту № 13425), покликаний закласти правове підґрунтя для підготовки, аудиту та оприлюднення звітів про сталий розвиток вітчизняними суб'єктами господарювання [16].

Дослідження поточної архітектури імплементації дозволяє виділити такі критичні аспекти:

- *Національна Дорожня карта впровадження ESG:* передбачає покрокову адаптацію Екологічної таксономії ЄС, розбудову цифрових платформ для подання звітності (інтегрованих із європейською інфраструктурою ESAP) та запровадження обов'язкових ESG-критеріїв під час розподілу коштів на повоєнну відбудову;
- *трансформація статусу звітності:* законопроєкт № 13598 змінює природу нефінансової звітності, переводячи її з категорії інструментів зв'язків із громадськістю (PR) у статус обов'язкового та юридично значущого елементу корпоративного комплаєнсу для підприємств суспільного інтересу;
- *екстратериторіальний вплив:* українські підприємства-експортери вже сьогодні де-факто інтегровані у сферу дії CSRD та CSDDD, оскільки вони виступають елементами ланцюгів діяльності (*chain of activities*) європейських корпорацій, проходження ESG-верифікації є обов'язковою умовою збереження їхнього статусу міжнародних контрагентів.

В свою чергу під час фінального ухвалення законопроєкту № 13598 вітчизняний законодавець має враховувати ризики *«gold-plating» (надмірного регулювання).* Якщо національні фінансові критерії визначення великих підприємств не будуть синхронізовані з новітніми підвищеними (на 25%) порогами Єврокомісії, це призведе до штучного обтяження українського середнього бізнесу додатковими витратами на нефінансовий аудит, що є неприпустимим в умовах війни.

Проведене дослідження концептуальних засад Директив CSRD та CSDDD в архітектурі сучасного права

корпоративної сталості Європейського Союзу, а також направленість їх подальшого розвитку в національне законодавство України – дають змогу сформулювати такі висновки та пропозиції.

Обґрунтовано, що Директива (ЄС) 2022/2464 (CSRD) та Директива (ЄС) 2024/1760 (CSDDD) перебувають у стані нерозривної синергетичної взаємозалежності, формуючи єдиний імперативний механізм правового примусу. У межах цієї бінарної системи CSRD виконує функцію *декларативного інструменту моніторингу*, кодифікуючи методологію «подвійної суттєвості» (*double materiality*) та руйнуючи традиційну ізольованість фінансового обліку. Натомість CSDDD виступає як *превентивний інструмент матеріальної та процесуальної відповідальності*, трансформуючи обов'язки нефінансового розкриття у юридичну деліктну відповідальність по всьому ланцюгу діяльності (*chain of activities*). Разом ці Директиви визначають вектор системних змін у корпоративному праві ЄС – від доктрини примату/пріоритету акціонерів (*shareholder primacy*) до концепції стейкхолдерського капіталізму (*stakeholder capitalism*).

Доведено, що сучасна еволюція *acquis communautaire* у сфері сталого розвитку увійшла у фазу прагматичного перегляду концепції, обумовленої необхідністю збереження глобальної конкурентоспроможності внутрішнього ринку ЄС. Концепти «регуляторного спрощення» (*regulatory simplification*) та раціоналізації вимог до звітності (*rationalising reporting requirements*), нормативно закріплені в офіційній програмі Європейської Комісії, є закономірною реакцією правової системи на ризики гіперрегулювання. Пом’якшення фінальних критеріїв CSDDD (звуження суб’єктного складу до підприємств із чисельністю 1000+ працівників та оборотом 450+ млн євро) та підвищення на 25% фінансових порогів CSRD свідчать про впровадження принципу гнучкої пропорційності в екологічне законодавство, що зміщує дедлайни жорсткого комплаєнсу на користь економічної стабілізації бізнесу.

Визначено, що правове поле України зазнає активного впровадження європейських ESG-стандартів через механізми екстратериторіальної дії CSDDD ще до формального набуття державою повноправного членства в ЄС. Українські суб’єкти господарювання, інтегровані в

європейські ланцюги постачання, де-факто підпадають під юрисдикцію європейського нефінансового аудиту, що робить адаптацію національного законодавства умовою збереження міжнародної правосуб'єктності вітчизняного бізнесу. Проте виявлено критичний регуляторний виклик: у разі некритичного, буквального копіювання первинних (максималістських) редакцій директив без урахування новітнього пакету спрощень *Omnibus I*, виникає загроза системного прояву явища *надмірного регулювання (gold-plating)* [8, 12]. Для транзитивної економіки України в умовах воєнної деструкції це загрожує штучним обтяженням середнього бізнесу непомірними адміністративно-комплаєнсними витратами.

З метою оптимізації національного правотворчого процесу (зокрема, під час доопрацювання та ухвалення законопроєкту № 13598 та реалізації урядової Дорожньої карти впровадження ESG) сформульовано основні положення прикладного характеру, а саме:

- (а) національна стратегія гармонізації має базуватися на принципі *«динамічної пропорційності»*;
- (б) вітчизняний законодавець повинен імплементувати актуальну, реформовану та раціоналізовану версію, схвалену Брюсселем, а не застарілу первинну догматику *"Green Deal"*;
- (в) рекомендовано застосувати фазовий підхід із тривалими перехідними періодами для малого та середнього бізнесу та нормативно зафіксувати підвищені фінансові пороги звітування, що повністю відповідатиме парадигмі "*build back better"* як інструменту якісної модернізації правової та економічної систем держави.

1. Практична імплементація концепції Build Back Better та принципів екологічного відновлення в економічній політиці України. Вчені записки Харківського національного університету. 2025. № 41(4). URL: https://ir.kneu.edu.ua/items/c3eec8aa-1204-48b7-9808-1c950923ff48 (дата звернення: 01.09.2026).

2. Еволюція концепції Build Back Better: від відбудови після стихійних лих до програм повоєнного відновлення України. Журнал європейської економіки. 2025. URL: https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/16915 (дата звернення: 30.08.2026).

3. Gorodnichenko, Y., Becker, T., & Eichengreen, B. (2022). Rebuilding Ukraine: Principles and policies. Centre for Economic Policy Research (CEPR). URL:

https://greendealukraina.org/assets/images/literature/35-178114-paris-report-1-rebuilding-ukraine-principles-and-policies.pdf (Last accessed: 28.08.2026).

4. Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting (Text with EEA relevance). URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2464/oj/eng (Last accessed: 27.08.2026).

5. Directive (EU) 2024/1760 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 on corporate sustainability due diligence and amending Directive (EU) 2019/1937 and Regulation (EU) 2023/2859 (Text with EEA relevance) URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024L1760 (Last accessed: 27.08.2026).

6. Поєдинюк В., Гарагонич О. Регуляторне спрощення в праві Європейського Союзу. Право України. 2025. № Право України. 2025. № 12. С. 45-58. DOI: 10.33498/louu-2025-12-045. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files /magazines/files/article-pravo_2025_12 s4622.pdf (дата звернення: 01.09.2026).

7. European Commission. (2023). Communication from the Commission: Long-term competitiveness of the EU: looking beyond 2030. EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52023DC0168 (Last accessed: 27.08.2026).

8. European Commission. (2023). Commission Work Programme 2024: Delivering today and preparing for tomorrow. EUR-Lex. URL: EUR-Lex — Work Programme 2024. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/strategy-documents/commission-work-programme/commission-work-programme-2024_en (Last accessed: 29.08.2026).

9. Normative. (2026). The Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) explained. Normative.io Insights. URL: https://normative.io/insight/csrd-explained/ (Last accessed: 27.08.2026).

10.PwC Switzerland. (2023). Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) – an analysis. PwC Publications. URL: https://www.pwc.ch/en/publications/2023/Study_CSRD_ENG_20231121.pdf . (Last accessed: 30.08.2026).

11.Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо звітності з сталого розвитку: Проєкт Закону України № 13598 від 22.08.2025 р. Верховна Рада України: офіц. вебпортал. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57123 (дата звернення: 03.09.2026).

12.European Parliament. (2018). Gold-plating in the transposition of EU legislation. European Parliament Research Service. URL: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2017)614606 (Last accessed: 04.09.2026).

13.Schmidt, M., & Weber, L. (2026). The EU's Corporate Sustainability Due Diligence Directive: From disclosure to mandatory prevention of adverse sustainability impacts in supply chains. European Journal of Risk Regulation, 17(1), 45–68. URL: https://www.researchgate.net/publication

/388681090_The_EU's_Corporate_Sustainability_Due_Diligence_Directive_From_Disclosure_to_Mandatory_Prevention_of_Adverse_Sustainability_Impacts_in_Supply_Chains (Last accessed: 29.08.2026).

14. Wolters Kluwer. (2025). Road to Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD): Understanding the phases. Wolters Kluwer Expert Insights. URL: https://www.wolterskluwer.com/en/expert-insights/esg-corporate-sustainability-reporting-directive (Last accessed: 04.09.2026).

15. Чому Директива (ЄС) 2024/1760 (CSDDD) вплине не лише на великий бізнес. Василь Кісіль і Партнери: юридична фірма. 2024. URL: https://vkp.ua/publication/corporate-sustainability-why-will-directive-eu-20241760-csddd-affect-more-than-just-large-businesses (дата звернення: 03.09.2026)

16. Україна синхронізує ESG-стандарти з ЄС: презентовано дорожню карту. Офіс Зеленого Переходу (Green Transition Office). 2025. URL: https://gto.dixigroup.org/en/news/ukraina-synkhronizuie-esg-standarty-z-yes-oleksii-yatsiuk (дата звернення: 02.09.2026)

17. European Commission. (2023). Commission Delegated Regulation (EU) 2023/2772 supplementing Directive 2013/34/EU as regards sustainability reporting standards. EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32023R2772 (Last accessed: 04.09.2026).

Svitlana IASECHKO
PhD, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Civil, Labor and Commercial Law
Kharkiv National University of Internal Affairs and Postdoc,
Centre for Information and Innovation Law (CIIR),
Faculty of Law, University of Copenhagen,
Copenhagen, Denmark
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4058-9959

POST-QUANTUM SECURITY IN THE CORPORATE RISK MANAGEMENT SYSTEM

The digitalization of business companies' operations has transformed cybersecurity and information protection from an ancillary technical function into an integral component of sound corporate governance. This transformation raises pressing questions concerning the proper place of quantum technologies within the corporate risk management framework.

The relevance of this issue does not depend on whether a quantum computer capable of carrying out such an attack on a practically significant scale currently exists. Confidential

datasets may be intercepted and stored for future decryption under the «harvest now, decrypt later» model. E. Perrier rightly associates advances in quantum computing with threats to the confidentiality underpinning economic activity in digital networks [1, pp. 143–146]. Commercially sensitive information is particularly vulnerable where its required period of confidentiality exceeds the anticipated period during which the cryptographic safeguards employed will remain secure. In these circumstances, post-quantum preparedness should be regarded not as an optional innovation, but as an integral element of the corporate risk management system.

Three models of legal response may be identified in contemporary quantum governance scholarship.

The first is a specialized, or technologically exceptionalist, model, which proceeds from the unique nature of quantum-related risks and permits the introduction of licensing requirements, export restrictions, and enhanced governmental oversight. H. L. Smith, M. Aboy, P. A. E. Davis, and T. Minssen observe that quantum technologies are already partially governed by export-control and cybersecurity regimes, although a comprehensive sui generis regulatory framework has yet to emerge [2, pp. 10–12].

The adaptive, or technology-neutral, model integrates quantum-related risks into existing legal and institutional frameworks governing information protection, corporate oversight, and the liability of corporate officers. E. Perrier and M. Aboy argue that mature regulatory systems can accommodate quantum technologies through technical guidance, risk assessment, and quality-control mechanisms without requiring a comprehensive restructuring of the existing legal framework [3, pp. 76–100].

The multilevel governance stack model combines legislation, international standards, quality management systems, corporate policies, auditing mechanisms, and professional ethics [4, pp. 2–7].

S. Porsdam Mann cautions against excessive exceptionalism, observing that quantum technologies often alter the scale and technical manifestation of already familiar risks relating to confidentiality, security, and accountability [5, pp. 157–177]. For business companies, the most appropriate approach is an adaptive, multilevel, and risk-based model that

permits the application of a specialized regulatory regime only to high-risk and dual-use applications.

The Law of Ukraine «On the Basic Principles of Ensuring Cybersecurity of Ukraine» [6] and the Law of Ukraine «On the Protection of Information in Information and Communication Systems» [7] do not establish a specialized model of corporate oversight of post-quantum risks applicable to all business companies. The relevant obligations should therefore be determined through the coordinated application of legal provisions governing information protection, trade secrets, and the proper conduct of corporate governing bodies.

Pursuant to Article 505 of the Civil Code of Ukraine, a trade secret is information that is secret, has commercial value, and has been subject to measures adequate under the circumstances to preserve its secrecy [8]. A similar criterion is established in Article 2 of Directive (EU) 2016/943, which requires the person lawfully in control of the information to take reasonable steps under the circumstances to keep it secret [9]. Accordingly, legal protection depends not only on the information being kept confidential in practice, but also on the proactive conduct of its lawful holder.

In 2024, the United States National Institute of Standards and Technology adopted the post-quantum cryptography standards FIPS 203, FIPS 204, and FIPS 205 [10]. Commission Recommendation (EU) 2024/1101 called upon the Member States to develop a coordinated roadmap for the transition to post-quantum cryptography [11]. ENISA emphasizes that this transition cannot be reduced to the mechanical replacement of cryptographic algorithms; rather, it requires an inventory of existing systems, protocol design, compatibility testing, and an organized migration process [12]. The adoption of these instruments has made both the relevant risks and the available response strategies sufficiently identifiable and foreseeable for the purposes of professional corporate governance.

Post-quantum protection should be understood as a continuous corporate risk management process encompassing threat identification, assessment of the probability and potential consequences of such threats, selection of appropriate response measures, monitoring of their implementation, and reassessment of residual risk. The initial stage involves conducting a cryptographic inventory, namely identifying information assets, cryptographic algorithms and keys, communication channels,

data storage locations, external service providers, and the required periods of confidentiality. The relevant assets should then be classified according to their risk level, followed by the approval of migration priorities, budgets, and implementation timelines.

The technical architecture should ensure cryptographic agility, understood as the capacity to replace cryptographic algorithms without comprehensively redesigning the entire information system. Decisions, testing results, approved exceptions, and residual risks should be documented and periodically reviewed.

As M. M. Velykanova observes, effective risk management requires the integrated application of economic and legal instruments, with the principles of fairness and economic efficiency serving as its foundation. This approach facilitates the rational allocation of risks and enables an appropriate balance to be achieved between economic costs and the required level of security in conditions of limited societal resources. Such rational allocation is based on assigning the risk to the party that is better positioned to prevent or control the development of a risk-generating situation, or for which bearing that risk would produce less adverse consequences than for the other party [13, pp. 38–41]. Accordingly, risk management in corporate legal relations makes it possible to integrate the assessment of post-quantum threats into corporate decision-making and oversight procedures.

The protection system should encompass the entire corporate information-processing chain. Internal safeguards cannot guarantee confidentiality where data are transferred to a subsidiary, cloud service provider, software developer, research partner, or other contracting party that uses vulnerable protocols. Contracts should therefore establish requirements concerning cryptographic safeguards and security updates, obligations to report incidents and vulnerabilities, audit rights, log-retention periods, procedures for the return or destruction of data, and the allocation of losses. Such provisions bring cybersecurity within the scope of both corporate and contractual oversight.

A key element of corporate governance is the allocation of powers and responsibilities among the company’s governing bodies and officers. The general meeting determines the company’s strategic direction within the limits established by law and its articles of association. The supervisory board

incorporates material cyber risks into the internal control system and oversees their management. The executive body organizes the relevant inventory, secures appropriate funding, and implements the approved plan, while specialized departments carry out technical measures and submit reports. Engaging an external expert or delegating a function to the IT department does not relieve the company's management of its duty to exercise proper oversight. A corporate officer is not required personally to assess the mathematical robustness of a cryptographic algorithm. The officer is, however, required to obtain appropriate expert advice in a timely manner, assess the risk against the company's interests, and make a properly informed and reasoned decision.

The European approach confirms that cybersecurity has become a matter of corporate governance. Article 20 of the NIS 2 Directive requires the management bodies of covered entities to approve cybersecurity risk-management measures, oversee their implementation, and undergo appropriate training. Article 21 requires proportionate technical, operational, and organizational measures, including risk-analysis policies, supply-chain security, and the use of cryptography [14]. Although these provisions do not establish a universal obligation to undertake post-quantum migration, they provide an important benchmark for the adaptation of Ukrainian legislation and corporate practice. The analysis undertaken by H. S. Birkmose and K. E. Sørensen similarly confirms the extension of boards' oversight functions to emerging technological risks [15].

The potential liability of a corporate officer should arise not from the mere use of classical cryptography, but from a dishonest or unreasonable failure to address a material and reasonably foreseeable risk. The assessment of an officer's conduct should take into account the strategic value of the data, the required period of secrecy, the availability of information concerning the threat, recommendations issued by competent authorities, the economic and technical feasibility of the relevant measures, the availability of expert advice, the content of corporate records and meeting minutes, and the adequacy of subsequent monitoring. A documented risk assessment, phased migration plan, and continuing monitoring may demonstrate the exercise of due care even before the migration process has been fully completed. I. V. Spasybo-Fatieieva's analysis of liability in corporate legal relations further supports the conclusion that

failure to comply with internal procedures for managing a material cyber risk may constitute a breach of a corporate duty [16, pp. 449–469].

For Ukraine, a risk-based and technology-neutral regulatory model appears to be the most appropriate. Instead of prescribing specific cryptographic algorithms, the law should require business companies that control critical or commercially valuable information to conduct periodic assessments of cryptographic risks, maintain a register of cryptographic dependencies, and adopt a formal transition plan.

Accordingly, post-quantum protection should be regarded as a distinct corporate risk management process and as an integral component of the legal framework for ensuring sound corporate governance within business companies. Its substance does not lie in the immediate and comprehensive replacement of all cryptographic safeguards, but rather in the timely identification of relevant threats, assessment of their potential impact on information assets, documented selection of proportionate measures, and monitoring of their implementation. Under this model, trade secrets constitute one of the priority objects of protection; however, the process should encompass all critical corporate information.

The legal significance of post-quantum preparedness lies in the requirement to identify, assess, and proportionately mitigate the relevant risks in a timely manner. Taking post-quantum preparedness into account when assessing both the adequacy of information-protection measures and the reasonableness of the conduct of corporate governing bodies would make it possible to combine the technological neutrality of legislation with effective corporate accountability.

1. Perrier, E. Toward a Framework for Ethical Quantum Computing: Foundations and Research Directions. In: Aboy, M., Corrales Compagnucci, M., Minssen, T. (eds.). Quantum Technology Governance II: Frameworks, Standards and Ethics. Singapore: Springer Nature Singapore, 2026. P. 109–153. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-92-3768-5_4.

2. Smith, H. L., Aboy, M., Davis, P. A. E., Minssen, T. Quantum Governance in the Making: Why Standards Matter. In: Aboy, M., Corrales Compagnucci, M., Minssen, T. (eds.). Quantum Technology Governance II: Frameworks, Standards and Ethics. Singapore: Springer Nature Singapore, 2026. P. 9–49. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-92-3768-5_2.

3. Perrier, E., Aboy, M. A Governance Stack Framework for Quantum Technology Applications in Life Sciences: Examining Ontological and Integration Challenges. In: Aboy, M., Corrales Compagnucci, M., Minssen,

T. (eds.). Quantum Technology Governance II: Frameworks, Standards and Ethics. Singapore: Springer Nature Singapore, 2026. P. 51–107. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-92-3768-5_3.

4. Aboy, M., Corrales Compagnucci, M., Minssen, T. Governing Quantum Technology Upstream: Frameworks, Standards and Ethics. In: Aboy, M., Corrales Compagnucci, M., Minssen, T. (eds.). Quantum Technology Governance II: Frameworks, Standards and Ethics. Singapore: Springer Nature Singapore, 2026. P. 1–8. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-92-3768-5_1.

5. Porsdam Mann, S., Aboy, M., Corrales Compagnucci, M., Davis, P. A. E., Earp, B. D., Minssen, T., Lenarczyk, G. Quantum Computing and Ethical Exceptionalism: Lessons from Classical Computing. In: Aboy, M., Corrales Compagnucci, M., Minssen, T. (eds.). Quantum Technology Governance II: Frameworks, Standards and Ethics. Singapore: Springer Nature Singapore, 2026. P. 157–181. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-92-3768-5_5.

6. On the Basic Principles of Ensuring Cybersecurity of Ukraine: Law of Ukraine No. 2163-VIII of 5 October 2017 [in Ukrainian]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19 (accessed: 10 September 2026).

7. On the Protection of Information in Information and Communication Systems: Law of Ukraine No. 80/94-VR of 5 July 1994 [in Ukrainian]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр (accessed: 10 September 2026)

8. Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine No. 435-IV of 16 January 2003 [in Ukrainian]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (accessed: 10 September 2026)

9. Directive (EU) 2016/943 of the European Parliament and of the Council of 8 June 2016 on the Protection of Undisclosed Know-How and Business Information (Trade Secrets) Against Their Unlawful Acquisition, Use and Disclosure. Official Journal of the European Union. 2016. L 157. P. 1–18. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/943/oj (accessed: 10 September 2026)

10.National Institute of Standards and Technology. NIST Releases First 3 Finalized Post-Quantum Encryption Standards. 13 August 2024. URL: https://www.nist.gov/news-events/news/2024/08/nist-releases-first-3-finalized-post-quantum-encryption-standards (accessed: 10 September 2026)

11. Commission Recommendation (EU) 2024/1101 of 11 April 2024 on a Coordinated Implementation Roadmap for the Transition to Post-Quantum Cryptography. Official Journal of the European Union. 2024. L 2024/1101. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reco/2024/1101/oj (accessed: 10 September 2026)

12. Bernstein, D. J., Hülsing, A., Lange, T. Post-Quantum Cryptography: Integration Study. Athens: European Union Agency for Cybersecurity, 2022. ISBN 978-92-9204-590-6. DOI: https://doi.org/10.2824/151162. URL: https://www.enisa.europa.eu/publications/post-quantum-cryptography-integration-study (accessed: 10 September 2026)

13. Velykanova, M. M. Risk Management in Corporate Relations. In: Luts, V. V. (ed.). Corporate Law of Ukraine and the European Union Member

States: Legislative Novelties: Proceedings of the XVI International Scientific and Practical Conference, Ivano-Frankivsk, 5–6 October 2018. Ivano-Frankivsk, 2018. P. 38–41 [in Ukrainian]

14.Directive (EU) 2022/2555 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on Measures for a High Common Level of Cybersecurity Across the Union. Official Journal of the European Union. 2022. L 333. P. 80–152. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2555/oj (accessed: 10 September 2026)

15.Birkmose, H. S., Sørensen, K. E. Instruments of EU Corporate Governance – An Introduction. Nordic & European Company Law Working Paper. 2022. No. 22-04. 12 p. URL: https://ssrn.com/abstract=4286106 (accessed: 10 September 2026)

16.Spasybo-Fatieieva, I. V. Liability in Corporate Legal Relations. In: Spasybo-Fatieieva, I. V., Baranova, L. M., Biliaiev, O. O. et al. The Doctrine of Civil Liability: A Monograph / edited by I. V. Spasybo-Fatieieva. Kharkiv: EKUS, 2025. P. 449–469 [in Ukrainian].

Марія ЯШАРОВА
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри інтелектуальної власності та приватного права
Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7648-8514

ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У XXI СТОЛІТТІ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА ПРАВОВІ ПІДХОДИ[7]

Еволюція прав людини відображає трансформацію змісту та способів реалізації основоположних прав під впливом цифровізації, розвитку штучного інтелекту і біотехнологій, збройних конфліктів, кліматичних змін, глобальної міграції та зростання впливу приватних цифрових платформ. Вона полягає не лише у формуванні нових прав, а й у переосмисленні традиційних прав на приватність, власність, свободу вираження поглядів, працю,

[7] Наукові тези підготовлено в рамках Конкурсу «Передова наука в Україні 2026-2028» за проєктом «Захист прав людини в умовах подолання наслідків війни в Україні: на шляху утвердження правових цінностей Європейського Союзу» (реєстраційний номер 2025.07/0051), що фінансується Національним фондом досліджень України за кошти державного бюджету.

освіту, охорону здоров'я та справедливий суд відповідно до сучасних суспільних і технологічних викликів.

У XXI столітті трансформація системи прав людини відбувається за такими основними напрямами:

1. *Цифрова трансформація традиційних прав людини***.** Розвиток інформаційних технологій зумовлює розширення змісту права на приватність, яке охоплює захист персональних і біометричних даних, цифрового профілю, геолокаційної інформації та відомостей про поведінку особи в мережі. Свобода вираження поглядів реалізується, зокрема, на цифрових платформах, а право на освіту передбачає забезпечення рівного доступу до цифрових технологій та електронних освітніх ресурсів.

2. *Формування нових правових інтересів у цифровому середовищі.* Використання штучного інтелекту та автоматизованих систем актуалізує необхідність захисту особи від алгоритмічної дискримінації, забезпечення її права бути поінформованою про застосування алгоритмів, отримати пояснення автоматизованого рішення та вимагати його перегляду людиною. Самостійного правового значення набувають питання цифрової ідентичності, кібербезпеки, а також охорони генетичних, біометричних і нейрологічних даних.

3. *Розширення позитивних зобов'язань держави у сфері прав людини.* Сучасна концепція прав людини передбачає обов'язок держави не лише утримуватися від неправомірного втручання, а й створювати ефективні правові механізми запобігання порушенням з боку роботодавців, фінансових установ, технологічних компаній, соціальних мереж та операторів інформаційних систем.

4. *Посилення горизонтальної дії прав людини.* Зростання впливу приватних цифрових платформ зумовлює необхідність поширення стандартів захисту прав людини на відносини між приватними суб'єктами. Особливої актуальності набувають питання відповідальності платформ за необґрунтоване блокування облікових записів, незаконну обробку та поширення персональних даних, дискримінаційні алгоритми й непрозору модерацію контенту.

5. *Розвиток колективних і міжпоколінних прав.* Кліматичні та екологічні виклики посилюють значення

права на безпечне довкілля, кліматичну безпеку, збереження природних ресурсів і культурної спадщини. Водночас формується підхід, відповідно до якого держава повинна враховувати у правотворчій та управлінській діяльності не лише інтереси сучасного суспільства, а й права та законні інтереси майбутніх поколінь.

Одним із ключових напрямів трансформації системи прав людини є забезпечення належного захисту персональних даних в умовах поширення цифрових технологій та посилення електронного спостереження. Чинне законодавство України не повною мірою враховує сучасні масштаби й технологічні способи обробки інформації. Особливого нормативного врегулювання потребують обмін даними між державними реєстрами, використання біометричних і генетичних відомостей, застосування систем відеоспостереження та розпізнавання облич, профілювання користувачів, обробка персональних даних дітей і транскордонне передання інформації. Важливими проблемами залишаються недостатня інституційна незалежність органу нагляду за дотриманням законодавства у сфері персональних даних та відсутність чітких гарантій під час ухвалення автоматизованих рішень, які можуть істотно впливати на права й законні інтереси особи.

Розвиток цифрових платформ також зумовлює необхідність переосмислення механізмів забезпечення свободи вираження поглядів. Основним завданням правового регулювання є встановлення справедливого балансу між свободою слова та необхідністю протидії дезінформації, мові ворожнечі, кібербулінгу, поширенню незаконного контенту, сексуальній експлуатації дітей та інформаційним операціям держави-агресора. Водночас заходи протидії таким явищам не повинні призводити до свавільної цензури або необґрунтованого блокування користувачів. Законодавство має передбачати прозорі правила модерації, обов’язок платформи повідомляти користувача про підстави обмеження доступу до контенту чи облікового запису, а також ефективну процедуру оскарження відповідного рішення.

Окремого значення для України набуває забезпечення прав людини в умовах воєнного стану. Воєнні загрози можуть зумовлювати обмеження свободи пересування,

права на приватність, таємниці комунікацій, права власності, доступу до інформації та свободи мирних зібрань. Стаття 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод допускає відступ держави від окремих міжнародних зобов'язань під час війни або іншої суспільної небезпеки, однак лише в обсязі, якого потребує гострота становища[1]. Такий відступ не звільняє державу від обов'язку дотримуватися принципів законності, необхідності, пропорційності та правової визначеності. Обмеження повинні мати чітку правову підставу, легітимну мету, обмежений строк дії та підлягати ефективному адміністративному і судовому контролю.

Істотних змін зазнає також система прав людини у сфері праці. Поширення цифрових платформ формує нові моделі зайнятості, в межах яких діяльність кур'єрів, водіїв, фрилансерів та інших виконавців організовується і контролюється за допомогою алгоритмів. Це породжує проблеми визначення правового статусу таких осіб, забезпечення їх соціального страхування, прозорості рейтингових систем та справедливого розподілу підприємницьких ризиків. Окремої уваги потребують автоматизоване блокування виконавців, електронне спостереження за працівниками та ухвалення кадрових рішень без належного людського контролю. Законодавство має гарантувати право особи отримати пояснення алгоритмічного рішення, вимагати його перегляду та оскаржити негативні наслідки.

Подальша еволюція прав людини пов'язана з екологічними, кліматичними, біомедичними та технологічними викликами, які безпосередньо впливають на права на життя, здоров'я, безпечне довкілля, приватність, людську гідність і фізичну та психічну недоторканність. Попри розвиток кліматичного законодавства, правове регулювання редагування геному, репродуктивних технологій, біобанків і нейроінтерфейсів залишається фрагментарним, що зумовлює необхідність запровадження дієвих механізмів юридичної відповідальності, доступу до екологічної інформації, участі громадськості, судового захисту, добровільної інформованої згоди, конфіденційності та захисту генетичних, біометричних і нейрологічних даних з урахуванням інтересів майбутніх поколінь.

Наразі в Україні сформовано базову систему захисту прав людини в умовах цифрових, кліматичних і суспільних трансформацій, основу якої становлять Конституція України [2] та Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [1]. Окремі аспекти цифрових прав урегульовано законодавством про цифровий контент і послуги, а підписання Рамкової конвенції Ради Європи про штучний інтелект та наближення законодавства до права ЄС сприяють розвитку гарантій у сферах персональних даних, кібербезпеки й використання ШІ [3]. Водночас удосконалюються кліматичне законодавство, електронне судочинство, цифрова ідентифікація та надання електронних адміністративних послуг із посиленням значення принципів законності, необхідності, правової визначеності та пропорційності втручання у права людини.

Водночас правове регулювання цифрових відносин залишається фрагментарним, що зумовлює необхідність його комплексного оновлення та узгодження зі стандартами ЄС і Ради Європи. Пріоритетними напрямами мають стати запровадження ризик-орієнтованого регулювання штучного інтелекту, заборона небезпечних практик, оцінювання впливу високоризикових систем на права людини, їх незалежний аудит і моніторинг, а також забезпечення права особи на інформацію, пояснення, людський перегляд та оскарження автоматизованого рішення. Діяльність цифрових платформ і використання біометричних систем потребують спеціального законодавчого регулювання відповідно до європейських стандартів. Необхідно забезпечити прозорість модерації контенту, обґрунтованість блокування, ефективне оскарження та посилений захист дітей від незаконного контенту, профілювання й маніпулятивної реклами. Застосування технологій розпізнавання облич державними органами має допускатися лише на законній підставі, з легітимною метою, дотриманням принципу пропорційності, незалежним контролем, визначеними строками зберігання та правилами видалення даних, а також забороною необмеженого масового спостереження.

Подальше вдосконалення захисту прав людини має охоплювати регулярний перегляд обмежень, запроваджених під час воєнного стану, із визначенням їхньої мети, строків, критеріїв продовження та порядку

оскарження. Необхідно також урегулювати працю через цифрові платформи, розмежувавши трудові й цивільно-правові відносини та забезпечивши соціальні гарантії, прозорість алгоритмічного управління і право на перегляд автоматизованих рішень. Перспективним є системне регулювання біоетики, репродуктивних технологій, генетичних і нейрологічних даних із гарантуванням інформованої згоди, конфіденційності та недискримінації. Водночас слід посилити процесуальні механізми захисту, зокрема колективні позови, компенсацію шкоди, аудит високоризикових алгоритмів і оперативне припинення цифрових порушень.

Отже, еволюція прав людини у XXI столітті виявляється передусім у переосмисленні змісту та механізмів реалізації традиційних прав під впливом цифрових, безпекових, біомедичних і екологічних викликів. Удосконалення законодавства має бути спрямоване на забезпечення людської гідності, законності, пропорційності, недискримінації та ефективного правового захисту в умовах цифрової трансформації й розвитку новітніх технологій. Ефективність такого регулювання визначатиметься не лише формальним закріпленням відповідних прав, а й наявністю дієвих механізмів їх реалізації, відновлення та судового захисту.

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення : 08.08.26)

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_004 (дата звернення: 08.08.2026)

3. Рамкова Конвенція Ради Європи зі штучного інтелекту, прав людини, демократії та верховенства права, прийнята на 133-му засіданні Комітету міністрів Ради Європи (Страсбург, 17 травня 2024 року). CM(2024)52. URL: https://vkksu.gov.ua/sites/default/files/rye_ramkova_konvenciya_zi_shtuchnogo_intelektu_prav_lyudyny_demokratiyi_ta_verh._prava.pdf (дата звернення: 08.08.2026)

ЗМІСТ

АВРАМОВА Ольга. Корпоративне управління майновими правами на об'єкти технологій……3

БАРИЛА Костянтин. Дострокове припинення повноважень незалежного члена наглядової ради державного банку з підстави невідповідності вимогам незалежності……7

БЕРЕСТОВА Ірина. Неповідомлення одного із учасників ТОВ про проведення загальних зборів про відсторонення директора, який не є учасником товариства: практичні наслідки……11

ГАЛАН Максим. Захист прав колишнього учасника після виходу з товариства з обмеженою відповідальністю……17

ГЕВКО Володимир. Правове регулювання діяльності кооперативів за проєктом рекодифікованого Цивільного кодексу України……..25

ГНАТІВ Оксана. Реформування юридичних осіб і новий Закон України «Про публічні закупівлі»……32

ГРИШКО Уляна. Захист прав одного з подружжя (не учасника юридичної особи) при поділі майна……...34

ГУДИМА-ПІДВЕРБЕЦЬКА Марія. Правова природа субсідарної відповідальності учасників юридичної особи: відмежування від корпоративних правовідносин……39

ДОРОШЕНКО Ліна. Корпоративний контроль у системі міжнародних та європейських стандартів корпоративного управління: американський досвід та українська перспектива……..45

DANYLIUK Maryna. Beneficial ownership transparency as an element of good corporate governance: a comparative legal analysis of Ukraine, the European Union, and the United States……50

ДУРКАЧ Іван. Конструкція технологічного парку в системі інноваційних структур: необхідність модернізації правових підходів……...58

ЗАЄЦЬ Олександр. Відшкодування шкоди, завданої використанням результатів незалежної фахової експертизи

у формі оцінки відповідності або іншої професійної діяльності……64
ЗАПОРОЖЧЕНКО Аркадій. Доброчесність цифрового корпоративного управління……...71
ЗЕЛІСКО Алла. Вплив європеїзації та цифровізації на правове забезпечення діяльності наукових парків та реалізацію корпоративних прав їх учасниками……...76
ЗОЗУЛЯК Ольга. Цифровізація корпоративного управління та захист національних інтересів України……83
КОВАЛИШИН Олександр. Виконавчий орган ТОВ в системі корпоративного управління: порівняльно-правовий аспект……...87
КОЛОС Ігор. Право на інформацію учасника ТОВ за польським та українським законодавством……93
КОРОЛЕНКО Віталій. Засоби правового захисту співвласників багатоквартирного будинку……..96
КОССАК Володимир. Електронна форма фіксації змісту корпоративного договору в умовах цифрової трансформації корпоративного управління……...101
КОХАНОВСЬКА Олена. Дифамація юридичної особи як носія особистого немайнового блага ділової репутації, розуміння її сутності через поняття гудвілу, нематеріального активу і цифрової речі: приватноправовий аналіз……106
КОЧИН Володимир. Корпоративність юридичних осіб публічних утворень: colorem habet, substantiam vero alteram……111
КРИЛОВА Оксана. Правовий механізм двоетапного реагування на істотну зміну обставин за статтею 652 ЦК України: свобода договору як стандарт належної досудової адаптації договору……116
ŁABNO Piotr. The polish business judgment rule: the legal presumption or a liability exclusion mechanism?.....121
ЛЕСІВ Андрій. Заборона конкуренції в корпоративному управлінні ТОВ……125
МАЗНОВ Андрій. Право ВЕТО міноритарного учасника як ознака спільного контролю для цілей визначення кінцевого бенефіціарного власника……131
МАРТИНЮК Віктор. Здійснення та захист корпоративних прав на земельні активи в умовах цифрової трансформації корпоративного управління……...136

МАХІНЧУК Віталій. Підняття корпоративної завіси у санкційній практиці ЄС……...149
DOMINIK Mizersi. The right to participate in the general meeting of a public company – selected issues……...154
МІЧУРІН Євген. Корпоративне право в епоху цифровізації…….....157
ОЗАРКО Назарій-Ростислав. Трансформація правового статусу суб'єктів господарювання у сфері оборонно-промислового комплексу……...162
ПАРУТА Юлія. Штучний інтелект як інструмент корпоративного управління: правова природа та особливості цивільно-правової відповідальності……..167
ПАЦУРІЯ Ніно. Функціональна спроможність наглядової ради у системі управління корпоративними ризиками: імплементація європейських стандартів в Україні……...172
ПЕРВОМАЙСЬКИЙ Олег. Конституційний принцип євроінтеграції в процесі вдосконалення національного законодавства……...177
ПЕРЕПЕЛИНСЬКА Олена. Нові можливості захисту корпоративних прав у міжнародному арбітражі в Швейцарії……..180
PINIOR Piotr. Shareholders' protection in cross-border operations under Directive 2017/1132……184
ПОЄДИНОК Валерія. Алгоритмізація здійснення права голосу акціонерами: наслідки для корпоративної сталості……..186
ПОЛЮХОВИЧ Валерій. Особливості здійснення та захисту корпоративних прав в умовах цифрової трансформації корпоративного управління в Україні……...192
ПОПОВ Віктор, ПОПОВА Софія. Класифікація негативних зобов'язань «non-agreements» у цивільному праві: визначення та особливості……198
РОМАНОВСЬКА Людмила. Наукові знання як інтелектуальний ресурс незалежної фахової експертизи у формі оцінки відповідності…….....202
ROMASHCHENKO Ivan. The current state and future development of Ukrainian company law in light of Directive (EU) 2024/2810 on multiple-vote share structures……207
САЛД Шаді. Захист прав міноритарних акціонерів в умовах цифровізації…….211

САДОВСЬКИЙ Ілля. Договір про створення акціонерного товариства як джерело регулювання інформаційних прав учасників господарського товариства…….216
СЕЛІВАНОВА Ірина. Некомерційне товариство як перспективна організаційно-правова форма закладу вищої освіти…….....221
СЕМІНОГ Світлана. Принципи корпоративного управління в підприємницьких товариствах: сучасні тенденції та напрями розвитку……....226
СИГИДИН Мар'яна. Місце корпоративного договору в системі приватноправових договорів у контексті рекодифікації цивільного законодавства України……231
СІЩУК Ліліана. Належна обачність і сталість у корпоративному управлінні……236
СПАСИБО-ФАТЄЄВА Інна. Рекодифікація і корпоративна відповідальність……...243
СТЕЦЕНКО Микола. Захист прав учасника товариства в умовах воєнного стану……...247
СУХА Юлія. Вплив персональних санкцій на здійснення корпоративних прав учасників господарських товариств: проблеми правозастосування та судового захисту……...252
TLOUŠŤOVÁ Pavla. Liability of a statutory body while using ai technologies in business decisions under Czech law……..259
ФІЛАТОВА-БІЛОУС НАТАЛІЯ. Недобросовісна і нерозумна поведінка як умова відповідальності керівників юридичної особи……..262
FRANKOVA Anna. Legal aspects of cross-border mergers in the EU…….....268
ХАРИТОНОВА Олена, ХАРИТОНОВ Євген. Цифрова трансформація корпоративного управління як виклик доктрині корпоративних прав…….273
ЦІКАЛО Назар. Порядок створення некомерційних юридичних осіб, заснованих на державній власності……...279
SHAKHATREH Hisham Jadallah Mansour. Civil Liability for Damage Caused by Artificial Intelligence Systems under the Jordanian Civil Code: Legal Gaps and a Risk-Tiered Reform Model……284

ШПУГАНИЧ Ірина. Правомочність загальних зборів учасників товариства у разі смерті (ліквідації) мажоритарного учасника…….296
ЩЕРБАКОВА Наталія. Директиви ЄС у сфері корпоративної сталості та їх імплементація в національне законодавство України……302
IASECHKO Svitlana. Post-quantum security in the corporate risk management system…….311
ЯШАРОВА Марія. Еволюція прав людини у XXI столітті: нові виклики та правові підходи……..318

Наукове видання

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Здійснення та захист корпоративних прав в умовах цифрової трансформації корпоративного управління: європейські стандарти та українська перспектива

за матеріалами
XXIV Міжнародної науково-практичної конференції
«ВАСИЛЬЄВСЬКІ ЧИТАННЯ»

2-3 жовтня 2026 року

Матеріали подано в авторській редакції

Комп'ютерна верстка: Ліліана СІЩУК
Правка: Ліліана СІЩУК

Підписано до друку 23.09.2026. Формат 60x84/16
Обл.-вид. арк. 17,2. Тираж 300 прим. Зам. № 26-006

Видавець:
Науково-дослідний інститут
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака
НАПрН України,
вул. Казимира Малевича, 11, м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції,
серія ДК № 4758 від 07.08.2014 року.

ISBN 978-617-8084-63-9